

แนวทางการเสริมสร้างความเป็นผู้นำครอบครัวเชิงพุทธบูรณาการ
ของบุคลากรโรงไฟฟ้าจะนะ จังหวัดสงขลา
GUIDELINES TO BE BUDDHIST INTEGRATION FAMILY LEADERSHIP
OF CHANA POWER PLANT PERSONNEL SONGKHLA PROVINCE

นายเคียง ศรีรัตนโชติ

ดุขฎิณิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๑

แนวทางการเสริมสร้างความเป็นผู้นำครอบครัวเชิงพุทธบูรณาการ
ของบุคลากรโรงไฟฟ้าจะนะ จังหวัดสงขลา

นายเคียง ศรีรัตนโชติ

ดุขฎีนิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรดุขฎีบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธรศาสนา

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๑

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

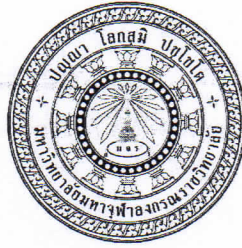
Guidelines to by Buddhist Integration Family Leadership
of Chana Power Plant Personnel Songkhla Province

Mr. Keang Srirattanachot

A Dissertation Submitted in Partial Fulfillment of
the Requirements for the Degree of
Doctor of Philosophy
(Buddhist Studies)

Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
C.E. 2018

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้นับดุษฎีนิพนธ์เรื่อง “แนวทางการเสริมสร้างความเป็นผู้นำครอบครัวเชิงพุทธบูรณาการของบุคลากรของโรงไฟฟ้าจะนะ จังหวัดสงขลา” เป็นส่วนหนึ่งของของการศึกษา ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

(พระมหาสมบุญ วุฑฒิภิโร, ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบดุษฎีนิพนธ์

ประธานกรรมการ

(รศ. ดร.ประเวศ อินทองปาน)

กรรมการ

(ผศ. ดร.วุฒินันท์ กันทะเตียน)

กรรมการ

(ผศ. ดร.ประพันธ์ ศุภษร)

กรรมการ

(ผศ. ดร.ดวงเพชร สมศรี)

กรรมการ

(ผศ. ดร.วิโรจน์ คุ่มครอง)

คณะกรรมการควบคุมดุษฎีนิพนธ์

ผศ. ดร.ดวงเพชร สมศรี

ประธานกรรมการ

ผศ. ดร.วิโรจน์ คุ่มครอง

กรรมการ

ชื่อผู้วิจัย

(นายเคียง ศรีรัตนโชติ)

ชื่อคุณิพนธ์ : แนวทางการเสริมสร้างความเป็นผู้นำครอบครัวเชิงพุทธบูรณาการของบุคลากร
โรงไฟฟ้าจะนะ จังหวัดสงขลา

ผู้วิจัย : นายเคียง ศรีรัตนโชติ

ปริญญา : พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต (พระพุทธศาสนา)

คณะกรรมการควบคุมคุณิพนธ์

: ผศ. ดร.ดวงเพชร สมศรี, วท.บ (คหกรรมศาสตร์ทั่วไป), ค.บ. (ภาษาอังกฤษ),
พธ.ม. (พุทธศาสตร์และศิลปะแห่งชีวิต), พธ.ด. (พระพุทธศาสนา)

: ผศ. ดร.วิโรจน์ คุ่มครอง ป.ธ ๙, พธ.ม. (พระพุทธศาสนา),
พธ.ด. (พระพุทธศาสนา)

วันสำเร็จการศึกษา : ๕ กันยายน ๒๕๖๑

บทคัดย่อ

คุณิพนธ์นี้ มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ ได้แก่ ๑) เพื่อศึกษาหลักการของแนวทางการเสริมสร้างความเป็นผู้นำครอบครัวของบุคลากรโรงไฟฟ้าจะนะ และสังคมไทย ๒) เพื่อศึกษาหลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้องกับแนวทางการเสริมสร้างความเป็นผู้นำครอบครัวในสังคมไทย ๓) เพื่อศึกษาวิเคราะห์แนวทางการเสริมสร้างความเป็นผู้นำเชิงพุทธบูรณาการของบุคลากรโรงไฟฟ้าจะนะ เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ และภาคสนามโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก นำเสนอโดยการพรรณนาโวหาร

ผลการวิจัย แนวทางการเสริมสร้างความเป็นผู้นำครอบครัวของบุคลากรโรงไฟฟ้าจะนะ และสังคมไทย พบว่าสถาบันครอบครัวของบุคลากรโรงไฟฟ้าจะนะ และสังคมไทย มีค่านิยมต่างตามวิถีจริยธรรม วัฒนธรรมของสังคม ความเจริญด้านวัตถุ การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจมีผลกระทบต่อระบบครอบครัวในสังคมสมัยใหม่เป็นอย่างมาก แนวโน้มของครอบครัวสมัยใหม่มีการแยกกันอยู่หรือการทอดทิ้งกันเพิ่มมากขึ้น การหย่าร้างมีจำนวนมากขึ้น การนำหลักธรรมมาเสริมสร้างความเป็นผู้นำครอบครัวให้มีจิตใจที่เข้มแข็ง สามารถนำพาตนเอง ครอบครัว สังคม ให้อยู่ได้อย่างปกติสุข

หลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้องกับแนวทางการเสริมสร้างความเป็นผู้นำครอบครัวในสังคมไทย พบว่าการเสริมสร้าง พัฒนา ผู้นำครอบครัวตามหลักฆราวาสธรรม ๔ ผู้นำครอบครัวต้องมีสัจจะ ความซื่อสัตย์ ความจริงใจ รู้จักควบคุมอารมณ์ อดทน อดกลั้นและการเสียสละไม่เห็นแก่ตัว ควรมีเบญจศีลเบญจธรรมเป็นหลักปฏิบัติขั้นพื้นฐาน และความสัมพันธ์กับครอบครัวตามหลักทศ ๖ ป้องกันความเสื่อมของครอบครัวด้วยละอายมุข ๖ คู่สมรสต้องมีความยึดถือความเสมอภาคกันตามหลักการสมชีวิติธรรม ๔ ความรักความเมตตาปรารถนาดีต่อบุคคลในครอบครัวด้วยพรหมวิหาร ๔ และการยึดจิตใจคนในครอบครัวด้วยการปฏิบัติสังคหวัตถุธรรม ๔ คือ ทาน ปิยวาจา อตถจริยา สมานัตตตา

แนวทางการเสริมสร้างความเป็นผู้นำครอบครัวเชิงพุทธบูรณาการของบุคลากรโรงไฟฟ้าจะนะ จังหวัดสงขลา ซึ่งผู้นำครอบครัวต้องเรียนรู้ถึงระเบียบวิธี และเรียนรู้หลักปฏิบัติอย่างตั้งใจจริง ละครกระทำชั่วทั้งปวง ทำความดีให้ถึงพร้อม ทำจิตใจให้บริสุทธิ์ กาย วาจา ใจ ตั้งมั่นอยู่ในศีล เพื่อจะได้เกิดสมาธิ เกิดปัญญา ทำบุญทำทาน รักษาศีล ภาวนาเป็นประจำ ระเบียบวิธีและหลักปฏิบัติตาม

แนวทางพุทธธรรมมีอยู่ ๗ วิธีได้แก่ วิธีที่ ๑ การสนับสนุนและส่งเสริมให้ผู้นำครอบครัวประพฤติปฏิบัติตามแนวฆราวาสธรรม ๔ ผู้นำครอบครัวควรทราบถึงหลักของฆราวาสธรรม เพื่อนำมาใช้ประพฤติปฏิบัติในชีวิตครอบครัว วิธีที่ ๒ การสนับสนุนและส่งเสริมผู้นำครอบครัวประพฤติปฏิบัติตามหลักเบญจศีลเบญจธรรมเป็นพื้นฐานของการดำรงชีวิต โดยผู้นำครอบครัวพึงกระทำตนเองให้สมบูรณ์พร้อมไปด้วยเบญจศีลเบญจธรรมด้วยความมั่นใจ วิธีที่ ๓ การสนับสนุนและส่งเสริมผู้นำครอบครัวให้ปฏิบัติหน้าที่ตามทศ ๖ ความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับทั้งบุคคลที่อยู่ใกล้เคียงตัวภายในครอบครัว และยังต้องมีความสัมพันธ์กับบุคคลในสังคม วิธีที่ ๔ การสนับสนุนและส่งเสริมผู้นำครอบครัวงดเว้นจากอบายมุข ๖ เป็นการปิดความเสื่อมทั้งทางกาย วาจา และทางใจ วิธีที่ ๕ การสนับสนุนและส่งเสริมผู้นำครอบครัวประพฤติปฏิบัติตามสมชีวิธรรม ๔ ผู้นำครอบครัวต้องปรับตัวให้เสมอกันทั้ง ศรัทธา ศีล จาคะ และปัญญา วิธีที่ ๖ การสนับสนุนและส่งเสริมผู้นำครอบครัวในการประพฤติปฏิบัติตามพรหมวิหาร ๔ เป็นผู้นำครอบครัวโดยเน้นหลักเมตตา วิธีที่ ๗ การสนับสนุนและส่งเสริมผู้นำครอบครัวประพฤติปฏิบัติตามสังคหวัตถุ ๔ อันเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจตนเอง บุคคลในครอบครัว บุคคลในสังคม ให้รู้จัก รู้เท่าทันผัสสะ มีสติ ปัญญาในการควบคุม โลภะ โทสะ โมหะ ได้อย่างปกติ

องค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการวิจัยคือ “VFDCQHB = GOOD FAMILY LEADER MODEL” ซึ่งมีความสำคัญโดยเป็นแนวทางการเสริมสร้างความเป็นผู้นำครอบครัว ให้นำพาครอบครัวไปสู่ความเจริญ เป็นสุข มีความร่มเย็น ซึ่งส่งผลให้ครอบครัว สังคม ประเทศชาติ มีประสิทธิภาพ ประสิทธิผล ยั่งยืนสืบไป

Dissertation Title : Guidelines to by Buddhist Integration Family Leadership
of Chana Power Plant Personnel Songkhla Province

Researcher : Mr. Keang Srirattanachot

Degree : Doctor of Philosophy (Buddhist Studies)

Dissertation Supervisory Committee

: Asst. Prof. Dr. Toungetch Somsri, B.S. (Home Economic),
B.Ed. (English), M.A. (Buddhism and Arts of life),
Ph.D. (Buddhist Studies)

: Asst. Prof. Dr. Viroj Koomkrong, Pali IX, M.A. (Buddhist Studies)
Ph.D. (Buddhist Studies)

Date of Graduation: September 5, 2018

Abstract

This dissertation aims to study principle of being of family leader state of Chana Power Plant personnel and Thai Society, to study Buddhist Morality related to the support of being family leader state in Thai Society and Guidelines to by Buddhist Integration Family Leader of Chana Power Plant Personnel which is qualitative research and fieldwork by deep interview to be presented dipictly.

The research results show concerning principle of being family leader state of Chana Power Plant personnel and Thai society that family institution of Chana Power Plant and Thai Society has different values depending on morality, social culture, material growth, economic change which affects family system in new society abundantly. A new trend of modern society, separation or abandon which more increases, the divorce which more also increases in new society. Taking morality principles to support the being of family leader state which has forceful mind, be aware of social change can lead oneself, family, and society to live normally and happily.

Buddhist morality principles related to support of being leader family state in Thai society show that to be family leader according to virtues for lay people, the leader shall have truthfulness, integrity, impulse control, endurance, patience and devotion and shall perform according to five basis Buddhist percepts of moral practices and five Dhamma as a basis practice and shall have relation with people surrounding according to Direction to prevent deterioration of family by temptation. The couple shall adhere to equality, kindness, good will to family member with four principles of

virtuous existence and have family member with bases of social solidarity performance.

Guidelines to by Buddhist Integration Family Leader of Chana Power Plant Personnel concludes ၈ methods according to Buddhist morality principles as follows:

1. Support and encourage family leader to acknowledge and perform according to four layman Dhamma.
2. Support and encourage family leader to perform according to five basis Buddhist percepts of moral practices and five Dhamma to be a basis for living. The family leader shall act completely and be full of the five basis Buddhist percepts of moral practices and five Dhamma.
3. Support and encourage the family leader to perform according to Direction six and to have relationship with the people surrounding and the family members.
4. Protect the family leader from temptation which causes deterioration of body, speech and mind.
5. Support and encourage the family leader to behave according to living economically and he shall adapt to faith, virtue, liberality and wisdom.
6. Support and encourage the family leader to perform according to four principles virtuous existence and be a family leader by emphasizing loving-kindness principle.
7. Support and encourage the family leader to behave bases of social solidarity which help adhere the mind of family members and people surrounding.

New knowledge management received from this research is “VFDCQHB = GOOD FAMILY LEADER MODEL” which is vital ways to develop the family leader to lead the family to prosperity, happiness and lasting which results to family, society and country to have quality families.

กิตติกรรมประกาศ

ดุขฎีนิพนธ์นี้ได้รับการช่วยเหลือและสนับสนุนจากบุคคลและองค์กร ตลอดถึงปัจจัยในหลายๆ ด้าน ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณพระคุณพระมหาสมบูรณ วฑฒิกโร, ดร. คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย ผศ. ดร.ประพนธ์ ศุภสร รองคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ผศ. ดร.ทองเพชร สมศรี ประธานกรรมการควบคุมดุขฎีนิพนธ์ และ ผศ. ดร.วิโรจน์ คัมครอง กรรมการควบคุมดุขฎีนิพนธ์ ที่ให้คำปรึกษา แนะนำ และช่วยแก้ไขเนื้อหาให้มีความชัดเจน ถูกต้อง และเป็นระบบยิ่งขึ้น ทั้งยังคอยกระตุ้น ติดตาม ให้แรงเสริม จนทำให้ดุขฎีนิพนธ์นี้สำเร็จลงได้

ขอขอบคุณ ดร.ธานี สุวรรณประทีป ที่ปรึกษาข้อมูลในประไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา ฉบับมหาจุฬาฯ ให้คำแนะนำ ตรวจสอบ แก้ไข ดุขฎีนิพนธ์ จนเสร็จสมบูรณ์ลงด้วยดี

ขอกราบขอบพระคุณพระอาจารย์ และขอขอบคุณคณาจารย์ในบัณฑิตวิทยาลัยทุกท่าน ผู้ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ทำให้ผู้วิจัยมีความรู้ความสามารถศึกษาค้นคว้างานวิจัยที่เกี่ยวกับดุขฎีนิพนธ์นี้ และขอขอบคุณเจ้าหน้าที่บัณฑิตวิทยาลัยทุกท่านที่ช่วยเหลืออำนวยความสะดวก และประสานงานต่างๆ ให้ดุขฎีนิพนธ์ฉบับนี้เสร็จสมบูรณ์

ขอกราบขอบพระคุณ พระราชปริยัติมุนี, ผศ. ดร. คณบดีคณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย รองเจ้าอาวาสวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ราชวรมหาวิหารที่เมตตาแนะนำหนังสือพจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม (Dictionary of Buddhism) ของสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตโต) พระราชปริยัติเวที เจ้าคณะจังหวัดนครศรีธรรมราช คุณนิดา กาญจนโชติกมล เลขาธิการผู้อำนวยการโรงไฟฟ้าจะนะ ที่เมตตาตรวจบทความย่อภาษาอังกฤษ คุณดำรง ไสยะ ผู้อำนวยการโรงไฟฟ้าจะนะ คุณสมเกียรติ ย้อยเสรีสุทธิ ผู้ช่วยผู้อำนวยการโรงไฟฟ้าจะนะ และบุคลากรโรงไฟฟ้าจะนะ จังหวัดสงขลา ทุกท่าน ที่สละเวลาให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ในการวิจัย อำนวยความสะดวกตลอดการดำเนินการวิจัยเป็นอย่างดี

ขอขอบคุณภรรยา คุณอินทิรา ศรีรัตนโชติ บุตรชาย เด็กชายสิรภพ ศรีรัตนโชติ และบุตรหญิง เด็กหญิงคนธรรส ศรีรัตนโชติ ขอขอบคุณเพื่อนนิสิตทุกๆ ท่าน กัลยาณมิตรที่คอยให้กำลังใจช่วยเหลือในขณะกำลังศึกษา

ท้ายนี้ ขออำนาจคุณความดี บุญกุศล ความรู้ ความดีงามที่เป็นประโยชน์อันเกิดจากดุขฎีนิพนธ์เล่มนี้ ผู้วิจัยขออุทิศให้ บิดานายรุ่ง ศรีรัตนโชติ มารดานางคำ ศรีรัตนโชติ ครูอาจารย์ และผู้มีพระคุณทุกๆ ท่าน ด้วยความเคารพนับถือ ณ โอกาสนี้

นายเคียง ศรีรัตนโชติ

๕ กันยายน ๒๕๖๑

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ค
กิตติกรรมประกาศ	จ
สารบัญ	ฉ
สารบัญตาราง	ฅ
สารบัญแผนภูมิ	ญ
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	ฎ
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๔
๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ	๕
๑.๔ ขอบเขตการวิจัย	๕
๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย	๖
๑.๖ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๖
๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย	๑๓
๑.๘ ประโยชน์ที่ได้รับ	๑๔
บทที่ ๒ หลักการแนวทางการเสริมสร้างความเป็นผู้นำครอบครัวของบุคลากรโรงไฟฟ้าจะนะและสังคมไทย	๑๕
๒.๑ หลักการแนวคิดแนวทางการเสริมสร้างความเป็นผู้นำครอบครัวในสังคมไทย	๑๕
๒.๑.๑ ความหมายของครอบครัว	๑๕
๒.๑.๒ บทบาทความสำคัญของครอบครัว	๑๗
๒.๑.๓ ประเภทของครอบครัว	๒๐
๒.๑.๔ ความหมายครอบครัวในมุมมองชาวไทย	๒๒
๒.๑.๕ ความหมายครอบครัวในมุมมองชาวฝรั่ง	๒๔
๒.๑.๖ หน้าที่ของครอบครัวในสังคมไทย	๒๔
๒.๑.๗ ลักษณะของครอบครัวในสังคมไทย	๒๕
๒.๑.๘ ความสำคัญของครอบครัวที่มีต่อบุคคลในสังคมไทย	๒๗

๒.๒ สภาพครอบครัวยุคของบุคลากรโรงไฟฟ้าจะนะ และสังคมไทย	๒๙
๒.๒.๑ การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ	๓๓
๒.๒.๒ การเปลี่ยนแปลงทางสังคม	๓๓
๒.๒.๓ ปัญหาการแยกกันอยู่ การหย่าร้าง	๓๔
๒.๒.๔ การเปลี่ยนแปลงด้านบุคลิกภาพ	๓๔
๒.๓ สรุป	๓๖
บทที่ ๓ หลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้องกับแนวทางการเสริมสร้างความเป็นผู้นำครอบครัวในสังคมไทย	๓๘
๓.๑ หลักพรวาสนธรรม ๔ กับการเสริมสร้างเป็นผู้นำครอบครัวในสังคมไทย	๓๙
๓.๒ หลักเบญจศีลเบญจธรรมกับการเสริมสร้างเป็นผู้นำครอบครัวในสังคมไทย	๔๗
๓.๓ หลักทศ ๖ กับการเสริมสร้างเป็นผู้นำครอบครัวในสังคมไทย	๕๓
๓.๔ หลักการงดเว้นอบายมุข ๖ กับการเสริมสร้างเป็นผู้นำครอบครัวในสังคมไทย	๕๖
๓.๕ หลักสมชีวิธรรม ๔ กับการเสริมสร้างเป็นผู้นำครอบครัวในสังคมไทย	๕๙
๓.๖ หลักพรหมวิหาร ๔ กับการเสริมสร้างเป็นผู้นำครอบครัวในสังคมไทย	๖๕
๓.๗ หลักสังคหวัตถุ ๔ กับการเสริมสร้างเป็นผู้นำครอบครัวในสังคมไทย	๘๒
๓.๘ กรณีตัวอย่างครอบครัวที่มีความมั่นคงในคัมภีร์พระพุทธศาสนา	๙๓
๓.๘.๑ ครอบครัวอนาถปิณฑิกเศรษฐี	๙๓
๓.๘.๒ ครอบครัวนางวิสาขามหาอุบลิกา	๙๖
๓.๘.๓ ครอบครัวนายปุลณณะเศรษฐี	๙๘
๓.๙ สรุป	๑๐๑
บทที่ ๔ แนวทางการเสริมสร้างความเป็นผู้นำครอบครัวเชิงพุทธบูรณาการของบุคลากรโรงไฟฟ้าจะนะ จังหวัดสงขลา	๑๐๕
๔.๑ ตารางแสดงหลักการของแนวทางการเสริมสร้างความเป็นผู้นำครอบครัวเชิงพุทธบูรณาการ หลักธรรมที่ใช้บูรณาการเพื่อผลสำเร็จตามเป้าหมาย และแนวทางการเสริมสร้างความเป็นผู้นำครอบครัวเชิงพุทธบูรณาการ	๑๐๕
๔.๒ อภิปรายแนวทางการเสริมสร้างความเป็นผู้นำครอบครัวเชิงพุทธบูรณาการ	๑๐๙
๔.๒.๑ วิธีที่ ๑: สนับสนุนและส่งเสริมให้ผู้นำครอบครัวประพฤติปฏิบัติตามแนวพรวาสนธรรม ๔	๑๑๐
๔.๒.๒ วิธีที่ ๒: สนับสนุนและส่งเสริมให้ผู้นำครอบครัวประพฤติปฏิบัติตามเบญจศีล เบญจธรรม	๑๑๓
๔.๒.๓ วิธีที่ ๓: สนับสนุนและส่งเสริมให้ผู้นำครอบครัวประพฤติปฏิบัติตามทศ ๖	๑๑๖
๔.๒.๔ วิธีที่ ๔: สนับสนุนและส่งเสริมให้ผู้นำครอบครัวเว้นขาดจากอบายมุข ๖	๑๑๘

๔.๒.๕	วิธีที่ ๕: สนับสนุนและส่งเสริมให้ผู้นำครอบครัวประพจน์ ปฏิบัติตามสมชีวิตรรม ๔	๑๑๙
๔.๒.๖	วิธีที่ ๖: สนับสนุนและส่งเสริมให้ผู้นำครอบครัวประพจน์ ปฏิบัติตามพรหมวิหาร	๑๒๑
๔.๒.๗	วิธีที่ ๗: สนับสนุนและส่งเสริมให้ผู้นำครอบครัวประพจน์ ปฏิบัติตามสังคหัตถ์ ๔	๑๒๔
๔.๓	สรุป	๑๒๖
บทที่ ๕	สรุปผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ	๑๒๘
๕.๑	สรุปผลการวิจัย	๑๒๘
๕.๒	องค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการวิจัย	๑๓๐
๕.๓	ข้อเสนอแนะ	๑๓๕
๕.๓.๑	ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย	๑๓๕
๕.๓.๒	ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป	๑๓๕
บรรณานุกรม		๑๓๖
ภาคผนวก		๑๔๒
ภาคผนวก ก	แบบสัมภาษณ์	๑๔๓
ภาคผนวก ข	ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือวิจัย	๑๔๕
ภาคผนวก ค	ภาพประกอบการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ	๑๔๘
ภาคผนวก ง	หนังสือสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ	๑๖๐
ประวัติผู้วิจัย		๑๙๒

สารบัญตาราง

ตาราง

หน้า

ตารางที่ ๔.๑ แสดงแนวทางการเสริมสร้างความเป็นผู้นำครอบครัวเชิงพุทธบูรณาการ

๑๐๕

สารบัญแผนภูมิ

แผนภูมิ

แผนภูมิที่ ๕.๑ องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

หน้า

๑๓๔

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

อักษรย่อชื่อคัมภีร์ในดัชนีพนธ์เล่มนี้ ใช้อ้างอิงจากคัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๐๐ และพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เฉลิมพระเกียรติ สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พุทธศักราช ๒๕๓๙ อรรถกถาภาษาบาลีและภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และปกรณ์วิเสสวิสุทธิมรรค ภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัย

การอ้างอิงอักษรย่อเกี่ยวกับพระไตรปิฎกภาษาไทย จะระบุ เล่ม/ข้อ/หน้า หลังคำย่อคัมภีร์ เช่น ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๑๖/๑๖๔. หมายถึง สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค ภาษาไทย เล่ม ๑๐ ข้อ ๒๑๖ หน้า ๑๖๔ ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๓๙

การอ้างอิงอักษรย่อปกรณ์วิเสสวิสุทธิมรรค จะระบุ เล่ม/หน้า หลังคำย่อหลังคัมภีร์ เช่น วิสุทธิ. (ไทย) ๓/๑/๘๘. หมายถึง วิสุทธิมรรคปกรณ์ภาษาไทย ภาค ๓ ตอน ๑ หน้า ๘๘ ฉบับมหาวิทยาลัย

การอ้างอิงอักษรย่อคัมภีร์อรรถกถา จะระบุ เล่ม/หน้า หลังคำย่อคัมภีร์ เช่น อ.จตุกก.อ. (บาลี) ๒/๖๗-๗๐. หมายถึง อรรถกถาพระสุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย มโนรทปุรณี จตุกกนิบาต อรรถกถา ภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม ๒ หน้า ๖๗-๗๐

ก. คำย่อชื่อคัมภีร์พระไตรปิฎก

พระวินัยปิฎก		
วิ.ม. (ไทย)	= วินัยปิฎก มหาวรรค	(ภาษาไทย)
พระสุตตันตปิฎก		
ที.ม. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ปา. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค	(ภาษาไทย)
ม.มฺ. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์	(ภาษาไทย)
ม.ม. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์	(ภาษาไทย)
ม.อฺ. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก์	(ภาษาไทย)
สํ.ส. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย สคาถวรรค	(ภาษาไทย)
สํ.สพ. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย สฬายตนวรรค	(ภาษาไทย)
สํ.ม. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย มหาวรรค	(ภาษาไทย)
อง.เอกก. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย เอกกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ติก. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ทิกกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.จตุกก. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ปญจก. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ปญจกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.อญจก. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย อญจกนิบาต	(ภาษาไทย)

อง.นวก. (ไทย)	=	สูตรตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย นวกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.เอกาทสก. (ไทย)	=	สูตรตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย เอกาทสกนิบาต	(ภาษาไทย)
ขุ.ธ. (ไทย)	=	สูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท	(ภาษาไทย)
ขุ.อิติ. (ไทย)	=	สูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ	(ภาษาไทย)
ขุ.สุ. (ไทย)	=	สูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต	(ภาษาไทย)
ขุ.ม. (ไทย)	=	สูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย มหานิเทศ	(ภาษาไทย)
ขุ.อป. (ไทย)	=	สูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย อปทาน	(ภาษาไทย)

พระอภิธรรมปิฎก

อภิ.สง. (ไทย)	=	อภิธรรมปิฎก ธรรมสังคณี	(ภาษาไทย)
อภิ.วิ. (ไทย)	=	อภิธรรมปิฎก วิภังค์	(ภาษาไทย)

ปกรณวิเสส

วิสุทธิ (บาลี)	=	วิสุทธิมคคปกรณ	(ภาษาบาลี)
----------------	---	----------------	------------

ข. ค่าย่อชื่อคัมภีร์อรรถกถา

อรรถกถาพระสูตรตันตปิฎก

ม.ม.อ. (บาลี)	=	มชฌมินิกาย ปปญจสุทนี มชฌมปณณาสกอฏฐกถาปาติ	(ภาษาบาลี)
ส.ส.อ. (บาลี)	=	สยุตตินิกาย สารตถุปภาสิณี สคาถคคอฏฐกถาปาติ	(ภาษาบาลี)
ขุ.ธ.อ. (บาลี)	=	ขุททกนิกาย ธมมปทอฏฐกถาปาติ	(ภาษาบาลี)
ขุ.เถร.อ. (บาลี)	=	ขุททกนิกาย ปรมตถทีปนี เถรคาถาอฏฐกถาปาติ	(ภาษาบาลี)

อรรถกถาพระอภิธรรมปิฎก

อภิ.วิ.อ. (บาลี)	=	อภิธมมปิฎก วิภังค สมโมหวิโนทนีอฏฐกถาปาติ	(ภาษาบาลี)
------------------	---	--	------------

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ครอบครัวเป็นการรวมตัวของบุคคลที่มีความรัก ความผูกพันกัน มีปฏิสัมพันธ์กันช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ครอบครัวเป็นสถาบันสังคมที่เล็กที่สุดแต่เป็นสถาบันที่มีความสำคัญที่สุด เพราะเป็นหน่วยสังคมแรกที่หล่อหลอมชีวิตของคนในครอบครัวให้การเลี้ยงดูอบรมสั่งสอน ครอบครัวเป็นแหล่งผลิตคนเข้าสู่สังคม สังคมจะดีมาน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับครอบครัว เพราะครอบครัวเป็นสถาบันแรกที่ทำให้การอบรมสั่งสอน หล่อหลอมพฤติกรรม การกระทำ ความคิด ความรู้สึก เรียกโดยรวมว่าช่วยเหลือหลอมบุคลิกภาพของมนุษย์ สร้างและพัฒนาคุณภาพของมนุษย์ในสังคม^๑

สังคมไทยในอดีต สภาพความเป็นอยู่ของครอบครัวจะมีความใกล้ชิดสนิทสนมมีความผูกพัน มีสัมพันธ์ภาพแน่นแฟ้น มีความเคารพนับถือ ให้ความช่วยเหลือ ดูแลกันอย่างทั่วถึง มีการติดต่อไปมาหาสู่หมั่นญาติพี่น้องสม่ำเสมอ ครอบครัวส่วนใหญ่เป็นครอบครัวขยาย (Extended or Joint Family) คือเป็นครอบครัวใหญ่ที่ประกอบไปด้วยญาติพี่น้องของสามีหรือภรรยา เช่น พี่ ป้า น้า อา ปู่ ย่า ตา ยาย เป็นต้น อยู่ร่วมในครอบครัวด้วยปัจจุบันความเปลี่ยนแปลงในสังคม ส่งผลให้สภาพครอบครัวไทยในอดีตเปลี่ยนแปลงไป เช่นเดียวกัน กล่าวคือ ครอบครัวปัจจุบันส่วนใหญ่จะเป็นครอบครัวเดี่ยว (Intrinsic or Single Family) จะมีเฉพาะสามี ภรรยา บุตร และอาจมีผู้ช่วยทำงานบ้าน พ่อแม่ลูก ไม่ค่อยมีความใกล้ชิดกันมากนัก เพราะจะต้องออกไปหารายได้นอกบ้าน มาช่วยจุนเจือครอบครัว ลูกต้องจ้างคนอื่นเลี้ยง หรือให้ญาติดูแล หรือต้องฝากเข้าโรงเรียนก่อนวัยเรียน การไปมาหาสู่กับญาติพี่น้องน้อยลง ความผูกพัน ความเอาใจใส่ซึ่งกันและกันภายในครอบครัวลดลง สิ่งแวดล้อมภายนอก คือ “กลุ่มเพื่อนมีความสำคัญมากกว่าครอบครัว” ถ้าได้ไปเข้ากลุ่มกับเพื่อนที่ไม่ดีเป็นคนเลวร้าย ปัญหาอื่นๆ อาจตามมา เช่น ติดการพนัน ยาเสพติด ซ่องโจร สำนอนทางเพศ ก่ออาชญากรรม เป็นต้น

สภาพที่เกิดขึ้นเช่นนี้สะท้อนให้เห็นถึง “ความล้มเหลวของสถาบันครอบครัว” ซึ่งสาเหตุสำคัญประการหนึ่ง คือ ความแตกแยกของพ่อแม่ในการครองชีวิตคู่ ความไม่สนใจ ใส่ใจดูแลลูก การทุ่มเทให้กับการทำมาหากิน หรือสิ่งอื่นๆ มากกว่าลูก ปัจจัยเหล่านี้ทำให้เด็กในครอบครัวรู้สึกขาดความมั่นคง ขาดความรักความอบอุ่นและขาดรูปแบบที่เหมาะสมที่จะยึดเป็นแนวทางได้ ทำให้เด็กมีโอกาสง่ายต่อการเดิน “หลงทางชีวิต”^๒

^๑ นกนเตร ธรรมบวร, “บทบาทของครอบครัวกับการศึกษา”, รายงานการวิจัยประกอบการร่างพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ, (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, ๒๕๔๑).

^๒ สุมน อมรวิวัฒน์, “บทบาทของครอบครัวต่อการพัฒนาคุณธรรมและวัฒนธรรมในสภาพาทอริกแห่งประเทศไทย”, วารสารสังคมพัฒนา, ปีที่ ๒๕ ฉบับที่ ๓-๔ (๒๕๔๐).

ครอบครัวจึงเป็นสถาบันสังคมที่สำคัญที่สุดในการสร้างรากฐานอนาคตให้กับมวลสมาชิก ซึ่งสมาชิกของครอบครัวจะมาป็นสมาชิกของสังคมต่อไป อาจเขียนเป็นแผนภาพของครอบครัวที่มีผลกระทบต่องสังคมได้ เห็นได้ว่าครอบครัวเป็นรากฐานที่สำคัญของสังคม ถ้าครอบครัวเข้มแข็งอยู่ได้อย่างมีความสุข มีความสุขตามอัตภาพของแต่ละครอบครัว พออยู่พอกินและมีอยู่มีกิน ครอบครัวก็จะสร้างสมาชิกของครอบครัวที่ดีและมีคุณภาพต่อสังคม

หน้าที่ของครอบครัว คือ ๑) ตอบสนองความต้องการด้านร่างกายโดยจัดหาสิ่งที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต เช่น อาหาร น้ำ ที่อยู่อาศัย เสื้อผ้า เป็นต้น รวมทั้งการดูแลสุขภาพเมื่อจำเป็น ๒) ตอบสนองความต้องการด้านอารมณ์ โดยการให้ความรักความเอาใจใส่ให้แก่สมาชิกในครอบครัว ซึ่งสิ่งต่างๆ เหล่านี้จะทำให้สมาชิกรู้สึกอบอุ่นใจ มั่นใจ มีคุณค่าในตนเอง มองโลกในแง่ดี มีบุคลิกภาพมั่นคง เนื่องจากได้รับความรักความอบอุ่นตอบสนองความต้องการด้านจิตใจและอารมณ์อย่างเหมาะสม ๓) เลี้ยงดู อบรมสมาชิก ให้สามารถเป็นสมาชิกที่มีคุณภาพของสังคมเป็นคนดีของสังคม โดยการอบรมสั่งสอนให้คำแนะนำดูแลความประพฤติของสมาชิก เพื่อนำความรู้ทักษะที่ได้รับไปใช้ในการดำรงชีวิตและประกอบอาชีพในอนาคต ๔) สืบเชื้อสายหรือการผลิตสมาชิกใหม่เป็นผู้สืบสกุลให้แก่สังคม มีบุตรหรือรับบุตรบุญธรรม ครอบครัวมีบทบาทสร้างสมาชิกใหม่ที่มีคุณภาพสู่สังคม ๕) สร้างฐานะทางเศรษฐกิจและสถานภาพของสังคม โดยการเตรียมสมาชิกที่อยู่ในวัยอันสมควรได้เข้าสังคมและสนับสนุนให้สมาชิกของครอบครัวมีเกียรติเป็นที่ยอมรับของสังคม โดยมีผู้นำครอบครัวที่ต้องเป็นแบบอย่างที่ดีในการประกอบอาชีพสุจริตและรู้จักเก็บออมเงิน เพื่อให้มีฐานะมั่นคงอยู่อย่างมีความสุข มีสภาพทางสังคมที่ดี^๓

บทบาทหน้าที่ของพ่อแม่ที่มีต่อครอบครัว ๑) ให้ความคุ้มครองและปกป้องครอบครัว โดยธรรมชาติผู้ชายถูกสร้างมาให้เข้มแข็งทางด้านร่างกายมากกว่าผู้หญิงอยู่แล้ว พ่อบ้านจึงต้องทำหน้าที่เป็นเสาเอกที่ค้ำชูบ้านให้เกิดความมั่นคง และเป็นโครงบ้านที่มีความแข็งแรง ทนต่อลมฟ้าอากาศที่มากกระทบ ครอบครัวที่มีพ่อบ้านเข้มแข็งจึงมีความมั่นคงปลอดภัยจากอันตรายภายนอก ๒) ให้การคำจุนเกื้อหนุนเศรษฐกิจ โดยทั่วไปแล้วรายได้หลักของครอบครัวมักมาจากพ่อบ้าน แม้ว่าบางครอบครัวแม่บ้านจะมีรายได้มากกว่า แต่ก็ไม่ควรเป็นข้ออ้างให้พ่อบ้านไม่ต้องคำจุนครอบครัว เพราะหน้าที่ในด้านนี้จะช่วยให้เกิดความภาคภูมิใจในตัวพ่อบ้านเอง และสร้างทัศนคติที่ดีของคนในครอบครัวต่อพ่อบ้าน ๓) เป็นที่พึ่ง ที่ปรึกษาในยามต้องการ พ่อบ้านควรให้ความช่วยเหลือคนในครอบครัวในกิจการต่างๆ ที่มีความจำเป็น เช่น การไปรับไปส่ง การพาไปหาหมอเมื่อยามเจ็บไข้ได้ป่วย ให้ความสนใจฟังทุกข์สุขต่างๆ เป็นที่ปรึกษาให้คำแนะนำที่เป็นประโยชน์ ๔) ให้ความรักความอบอุ่นแก่ครอบครัว พ่อบ้านควรดูแลเอาใจใส่บุคคลในครอบครัวด้วยความรักและความเอื้ออาทร มีความจริงใจ และความเสียสละ สามารถร่วมทุกข์ร่วมสุขได้ไม่ว่าจะเกิดอะไรขึ้นก็ตาม สามารถตอบสนองความต้องการคนในครอบครัวได้อย่างเหมาะสม ตลอดไปจนถึงการมีเพศสัมพันธ์

^๓ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, **แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๘ (พ.ศ.๒๕๔๐ - ๒๕๔๔)**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ๒๕๓๘), หน้า ๑-๕.

กับแม่บ้านในระดับที่เหมาะสมบนรากฐานของความรัก ๕) เป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่ลูก พ่อบ้านที่ดีย่อมสร้างศรัทธาให้แก่ลูก ทำให้เกิดการเลียนแบบและรับเอาค่านิยมที่ดี ตลอดจนคุณธรรมต่างๆ ไว้ในบุคลิกภาพ เป็นรากฐานของพัฒนาการที่ดีตั้งแต่ต้น ทำให้เกิดสัมพันธภาพที่ดีกับคนอื่นๆ ในสังคมได้ มีเจตคติที่ดีต่อชีวิตและมองโลกในแง่ดี มีความมั่นคงในจิตใจ ไม่หวั่นไหวเมื่อมีเหตุการณ์มากระทบ เป็นการสร้างพื้นฐานของสุขภาพจิตที่ดีตั้งแต่วัยเด็ก ๖) ให้เกียรติและเคารพในสิทธิของคนในครอบครัว พ่อบ้านควรให้เกียรติและยกย่องแม่บ้านทั้งต่อหน้าและลับหลัง ไม่ทำในสิ่งที่เป็นการทรยศศดโกง การไปในงานสังคมหรือเที่ยวเตร่ก็ควรให้เกียรติแม่บ้านในการเลือกที่จะไปด้วยไม่บีบบังคับให้คนในครอบครัวต้องทำตามใจตนโดยที่เขาไม่ต้องการ ให้สิทธิเสรีภาพในการตัดสินใจและเลือกทางเดินชีวิตในแนวที่เห็นว่าเหมาะสมกับเขา หากไม่เห็นด้วยก็ควรชี้แจงแสดงเหตุผล^๔

สังคมไทยในปัจจุบันนี้ สถาบันครอบครัวมีค่านิยมตามแบบตะวันตกที่เข้ามามีอิทธิพลต่อพ่อแม่ทำให้ขาดความรับผิดชอบต่อลูก ไม่มีการถ่ายทอดความรู้สึกความเป็นลูกเป็นแม่กัน ผลเสียก็ตกอยู่กับเด็ก^๕ สถาบันครอบครัวและสถาบันชุมชนอ่อนแอหรือล่มสลาย ไม่สามารถเป็นเครื่องกำกับควบคุมทางศีลธรรมได้ ศีลธรรมก็เสื่อมลง ครอบครัวในสมัยก่อนมีความเป็นปึกแผ่น และสามารถควบคุมพฤติกรรมของคนในครอบครัวให้อยู่ในกรอบศีลธรรมอันดีงามได้ แต่ในปัจจุบันครอบครัวขาดความเป็นปึกแผ่น เพราะการพัฒนาที่ไม่ให้ความสำคัญกับครอบครัว มุ่งแต่เศรษฐกิจเป็นส่วนสำคัญ ปัญหาเศรษฐกิจจึงเข้ามามีผลกระทบต่อครอบครัว พ่อ แม่ ลูก ต้องแยกจากกันเพื่อไปทำงานหรือไปเรียนอยู่ที่ห่างไกลกัน ครอบครัวจึงแตกแยก และกลายเป็นปัญหาสำคัญของสังคม เพราะครอบครัวและชุมชนเป็นโครงสร้างทางศีลธรรมของสังคม^๖

ปัญหาในครอบครัวประการหนึ่ง เกิดเพราะระบบของสังคมเปลี่ยนไป พ่อแม่เคยเข้าวัดและชักชวนให้ลูกหลานไปวัดเช่นในสมัยก่อน แต่ปัจจุบันนี้พ่อแม่ของเด็กไม่ได้เข้าวัด จึงไม่ได้รับเอาชีวิตแบบชาวพุทธมาส่งทอดให้ลูกหลาน การกล่อมเกลาลูกและเยาวชนให้มีคุณธรรมจริยธรรมควรผ่านสถาบันครอบครัว และชุมชนมากกว่าที่จะผ่านการกล่อมเกลาลูกจากพระภิกษุในวัดโดยตรง^๗ ปัญหาสำคัญของเด็กในปัจจุบันนี้ ได้รับผลกระทบมาจากครอบครัวที่ถูกทำลายลง เพราะแนวคิดพื้นฐานในการพัฒนาประเทศที่เน้นให้ความสำคัญทางด้านเศรษฐกิจ

ความบีบคั้นทางเศรษฐกิจและความทันสมัยของสังคม ทำให้ครอบครัวไทยมีลักษณะเปลี่ยนไปจากครอบครัวขยาย กลายเป็นครอบครัวเดี่ยว ความผูกพันใกล้ชิดระหว่างสมาชิกในครอบครัวเริ่มจางหายไป พ่อแม่ไม่มีเวลาสนทนากับลูก คนแก่และหลานมีช่องว่างระหว่างวัย ไม่

^๔ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑.

^๕ พุทธทาสภิกขุ, **เมื่อธรรมค้ำครองโลก**, ฉบับย่อความโดยไพโรจน์ อยู่มณเฑียร, (กรุงเทพมหานคร: รุ่งแสงการพิมพ์, มปป.), หน้า ๕๐-๕๑.

^๖ ประเวศ วะสี และคณะ, **พระพุทธศาสนากับจิตวิญญาณของสังคมไทย ประเด็นวิจัยศาสนาและวัฒนธรรม**, (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙), หน้า ๔๓.

^๗ นิธิ เอียวศรีวงศ์, “เข้าวัดเข้าวา”, **มติชนสุดสัปดาห์**, ปีที่ ๑๕ ฉบับที่ ๙๘๓ (มิถุนายน ๒๕๔๒): ๔๗.

สามารถเข้าใจความต้องการของกันและกันได้^๔ การรักษากายปกป้องใจด้วยการรักษาศีล ๕ หรือการปฏิบัติตามแนวศีล ๕ หมายถึง เจตนางดเว้นจากการทำบาป ๕ ประการซึ่งเป็นวิธีแก้ปัญหาความรุนแรงในครอบครัว เพื่อควบคุมความรุนแรงทางกายและวาจาจัดเป็นหลักประพฤติปฏิบัติขั้นต้นทางด้านจริยธรรมขั้นพื้นฐาน ที่ช่วยให้บุคคลอยู่ร่วมกันในครอบครัวอย่างปกติสุข ไม่มีความแตกแยกจัดเป็นความประพฤติที่แสดงถึงการให้ความปลอดภัยต่อสมาชิกในครอบครัว เพราะเป็นความประพฤติที่แสดงด้วยความเอื้ออาทรต่อกัน มีน้ำใจและไม่ละเมิดผู้อื่น ตระหนักถึงหน้าที่ที่พึงมีต่อสังคมและกระทำโดยคำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวม^๕ กลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในการวิจัยคือบุคลากรโรงไฟฟ้าจะนะ ซึ่งมีจำนวนบุคลากรประมาณ ๑๙๘ คนจาก ๓ กองการทำงาน คือกองเดินเครื่อง ๖๐ คน กองบำรุงรักษา ๖๔ คน และกองบริหาร ๗๔ คน

โรงไฟฟ้าจะนะตั้งอยู่บนพื้นที่ตำบลป่าชิงและตำบลคลองเปียว อำเภोजะนะ จังหวัดสงขลา มีพื้นที่ประมาณ ๗๗๕ ไร่ ซึ่งประกอบด้วยโรงไฟฟ้าพลังงานความร้อน ๒ ชุด ใช้ก๊าซธรรมชาติจากแหล่งพัฒนาร่วมไทย-มาเลเซีย (JDA-A18) ในอ่าวไทยและน้ำมันดีเซลเป็นเชื้อเพลิงในการผลิต มีกำลังการผลิตสุทธิรวม ๑,๕๗๑.๘ MW ขณะที่ภาคใต้มีกำลังการผลิตในพื้นที่รวม ๓,๐๘๙ เมกะวัตต์ ภาคใต้มีความต้องการไฟฟ้าสูงสุดอยู่ที่ ๒,๗๑๓ เมกะวัตต์

ด้วยเหตุผลดังกล่าวมาข้างต้นผู้วิจัยมีความสนใจศึกษาเรื่องแนวทางการเสริมสร้างความเป็นผู้นำครอบครัวเชิงพุทธบูรณาการของบุคลากรโรงไฟฟ้าจะนะ เพื่อศึกษาความหมายความสำคัญบทบาทและหน้าที่ของการเป็นผู้นำครอบครัวเชิงพุทธบูรณาการ ปัญหาและอุปสรรคด้านจริยธรรมของผู้นำครอบครัว เพื่อศึกษาหลักพุทธธรรมในการพัฒนาจริยธรรมของผู้นำครอบครัว และเพื่อเสนอแนวทางการพัฒนาจริยธรรมของผู้นำครอบครัวเชิงพุทธบูรณาการ เป็นข้อมูลนำเสนอเป็นดัชนีชี้วัดที่เป็นองค์ความรู้ทางพระพุทธศาสนา ซึ่งยังไม่มีการศึกษาวิเคราะห์สรุปไว้เป็นงานวิจัยอย่างเป็นทางการ ผู้วิจัยจึงต้องการค้นคว้าและนำเสนอในเรื่องนี้

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาหลักการของแนวทางการเสริมสร้างความเป็นผู้นำครอบครัวของบุคลากรโรงไฟฟ้าจะนะ จังหวัดสงขลา และสังคมไทย

๑.๒.๒ เพื่อศึกษาหลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้องกับการเสริมสร้างความเป็นผู้นำครอบครัวในสังคมไทย

๑.๒.๓ เพื่อศึกษาวิเคราะห์และสร้างองค์ความรู้ใหม่ของแนวทางการเสริมสร้างความเป็นผู้นำครอบครัวเชิงพุทธบูรณาการของบุคลากรโรงไฟฟ้าจะนะ จังหวัดสงขลา

^๔ สุมณ อมรวิวัฒน์, “บทบาทของครอบครัวต่อการพัฒนาคุณธรรมและวัฒนธรรมในสภาคาทอลิกแห่งประเทศไทย”, วารสารสังคมพัฒนา, ปีที่ ๒๕ ฉบับที่ ๓-๔ (๒๕๔๐).

^๕ พระไพศาล วิสาโล, พุทธศาสนาในอนาคต แนวโน้มและทางออกจากวิกฤติ, (มูลนิธิสดศรีสฤษดิ์วงศ์, ๒๕๔๖), หน้า ๔๓๗-๔๓๘.

๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ

๑.๒.๑ หลักการของแนวทางการเสริมสร้างความเป็นผู้นำครอบครัวของบุคลากรโรงไฟฟ้าจะนะจังหวัดสงขลา และในสังคมไทยเป็นอย่างไร

๑.๒.๒ หลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้องกับแนวทางการเสริมสร้างความเป็นผู้นำครอบครัวในสังคมไทยเป็นอย่างไร

๑.๒.๓ แนวทางการเสริมสร้างความเป็นผู้นำครอบครัวเชิงพุทธบูรณาการของบุคลากรโรงไฟฟ้าจะนะ จังหวัดสงขลาเป็นอย่างไร

๑.๔ ขอบเขตการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพและภาคสนาม โดยศึกษาข้อมูลดังต่อไปนี้

๑.๔.๑ ขอบเขตด้านเอกสาร

ศึกษาข้อมูลปฐมภูมิ ได้แก่ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ข้อมูลทุติยภูมิ ได้แก่ คัมภีร์อรรถกถา ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย รวบรวมข้อมูล จากการศึกษาเอกสาร ตำรา หนังสือ บทความวิชาการ วารสารที่เกี่ยวข้องกับหลักการของแนวทางการเสริมสร้างเป็นผู้นำครอบครัวในสังคมไทย หลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับการเสริมสร้างความเป็นผู้นำครอบครัวในสังคมไทย รวมถึงข้อมูลจากอินเทอร์เน็ต

๑.๔.๒ ขอบเขตด้านเนื้อหา

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตด้านเนื้อหา โดยศึกษาเฉพาะประเด็นที่เกี่ยวกับความหมาย ความสำคัญ บทบาท และหน้าที่ของภาวะผู้นำครอบครัวในสังคมไทย หลักธรรมที่เป็นแนวทางการเสริมสร้างความเป็นผู้นำครอบครัว ได้แก่ หลักธรรมาสน์ ๔ หลักเบญจศีลเบญจธรรม หลักทศ ๖ หลักการงดเว้นอบายมุข ๖ หลักสมชีวิธรรม ๔ พรหมวิหาร ๔ และสังคหวัตถุ ๔ และแนวทางการเป็นผู้นำครอบครัวพุทธบูรณาการ

๑.๔.๓ ขอบเขตด้านกลุ่มเป้าหมาย/พื้นที่

ผู้วิจัยกำหนดกลุ่มเป้าหมายบุคลากรโรงไฟฟ้าจะนะ จังหวัดสงขลา เพื่อเก็บข้อมูลภาคสนาม ด้วยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก ได้แก่ บุคลากรของโรงไฟฟ้าจะนะ จำนวน ๑๕ ท่าน สมาชิกในครอบครัวของบุคลากรโรงไฟฟ้าจะนะจำนวน ๑๕ ท่าน และ ผู้ทรงคุณวุฒิทางพระพุทธศาสนา จำนวน ๒ ท่าน

ผู้วิจัยจะได้เก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและภาคสนามมาวิเคราะห์ สรุปผล อภิปรายผล และเสนอแนะในรูปแบบพรรณนาโวหาร

๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

เพื่อให้มีความเข้าใจตรงกันในศัพท์ที่ใช้ในงานวิจัยนี้ จึงขอกำหนดความหมายแห่งศัพท์เฉพาะที่จะใช้ในงานวิจัยนี้ ดังนี้

๑.๕.๑ แนวทางการเสริมสร้างความเป็นผู้นำครอบครัว หมายถึง การสนับสนุนหรือส่งเสริมรูปแบบความเป็นผู้นำครอบครัวทั้งบุรุษ และสตรีที่เป็นเสาหลักของครอบครัว โดยนำหลักธรรมมาประยุกต์ใช้ประพฤติปฏิบัติ และสามารถสร้างครอบครัวให้มั่นคง แข็งแรง มีความสุข

๑.๕.๒ ผู้นำครอบครัวเชิงพุทธบูรณาการ หมายถึง ผู้นำครอบครัวที่นำหลักธรรมในพุทธศาสนาหลายๆ หมวด เช่น หลักฆราวาสธรรม ๔ หลักเบญจศีลเบญจธรรม หลักทศ ๖ หลักการงดเว้นอบายมุข ๖ หลักสมชิวีธรรม ๔ พรหมวิหาร ๔ และสังคหวัตถุ ๔ มาประยุกต์ใช้ในแนวทางภาวะการเป็นผู้นำครอบครัว ที่สามารถสร้างครอบครัวให้มีความมั่นคง เข้มแข็ง

๑.๕.๓ พุทธบูรณาการ หมายถึง (พุทธ+ศาสตร์สมัยใหม่) แนวทางการนำหลักฆราวาสธรรม ๔ หลักเบญจศีลเบญจธรรม หลักทศ ๖ หลักการงดเว้นอบายมุข ๖ หลักสมชิวีธรรม ๔ พรหมวิหาร ๔ และสังคหวัตถุ ๔ อันเป็นหลักธรรมในพระพุทธศาสนาเป็นฐานในการประยุกต์ใช้พัฒนาความเป็นผู้นำครอบครัว เพื่อผสานเติมเต็มเป็นความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

๑.๕.๔ บุคลากรโรงไฟฟ้าจะนะ หมายถึง บุคลากรของโรงไฟฟ้าจะนะ จังหวัดสงขลา ที่เป็นตัวอย่างในความเป็นผู้นำครอบครัวซึ่งนำหลักธรรมในพระพุทธศาสนามาใช้ประพฤติปฏิบัติ

๑.๕.๕ พุทธธรรม หมายถึงระเบียบวิธี และหลักประพฤติปฏิบัติในศาสนาพุทธ แนวทางการเสริมสร้างความเป็นผู้นำครอบครัว นำหลักฆราวาสธรรม ๔ หลักเบญจศีลเบญจธรรม หลักทศ ๖ หลักการงดเว้นอบายมุข ๖ หลักสมชิวีธรรม ๔ พรหมวิหาร ๔ และสังคหวัตถุ ๔ อันเป็นหลักธรรมในพระพุทธศาสนาเป็นฐาน ในการประยุกต์ใช้เสริมสร้างความเป็นผู้นำครอบครัว เพื่อผสานเติมเต็มให้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

๑.๖ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อรวบรวมประกอบการศึกษาวิจัย โดยมีรายละเอียด ดังนี้

๑.๖.๑ เอกสารที่เกี่ยวข้อง

Stephen R. Covey, แพลโดยนพดล เวชสวัสดิ์ ได้กล่าวถึงการกำหนดเข็มทิศของครอบครัวไว้ในหนังสือ “๗ อุปนิสัยสำหรับครอบครัวที่ทรงประสิทธิภาพยิ่ง” ว่า ครอบครัวที่ดีแม้แต่ครอบครัวที่ยิ่งใหญ่ มักจะหลุดจากเส้นทาง ๙๐ เปอร์เซ็นต์ของช่วงชีวิต กฎแห่งสำคัญจะอยู่ที่การ

กำหนดจุดหมายปลายทางไว้ให้มัน รู้ว่าเส้นทางขีดกำหนดไว้อย่างไร หลุดพลัดออกไปก็ยังหาหนทางย้อนกลับมาในทิศและทางเดิมได้^{๑๐}

พันเอก (พิเศษ) นวม สงวนทรัพย์ ได้กล่าวถึงการพัฒนาสถาบันครอบครัวแนวพุทธศาสนาไว้ในหนังสือ “เพศศึกษาแนวพุทธศาสนา” ว่า ครอบครัวเป็นสถาบันหลักของสังคม ความเจริญและความเสื่อมของชาติขึ้นอยู่กับสถานภาพของสถาบันครอบครัว เมื่อวิเคราะห์สถานภาพครอบครัวโดยละเอียดจะพบว่าครอบครัวมี ๓ ประเภทด้วยกัน (๑) ครอบครัวมั่นคง (Stable Family) เป็นครอบครัวที่มีฐานะทางเศรษฐกิจดี ความสัมพันธ์ทางจิตใจของสมาชิกทุกคนในครอบครัวมีระดับสูง (๒) ครอบครัวปานกลาง (Stem Family) เป็นครอบครัวที่มีความมั่นคงทางเศรษฐกิจปานกลาง ความสัมพันธ์ทางจิตใจปานกลาง (๓) ครอบครัวที่ไม่มั่นคง (Unstable Family) เป็นครอบครัวที่ประสบความขาดแคลนทางเศรษฐกิจ ขาดทรัพย์สิน สามภรรยาทะเลาะวิวาท บุตรธิดามีได้รับการดูแลอบรม^{๑๑}

ณัฏฐดา พิชิตบัญชาการ ได้กล่าวถึงการปฏิบัติตามหน้าที่ ตามสถานภาพและบทบาทของสามี ภรรยาหรือลูก ตลอดถึงคุณลักษณะของครอบครัวที่ดีไว้ในหนังสือ “ปัญหาสังคม” ว่า เดลคาร์เนกี นักวิชาการที่มีชื่อเสียงและได้รับการยอมรับทั่วไปในสังคมโลก ได้ให้ข้อปฏิบัติ สำหรับชีวิตครอบครัวที่เป็นสุขและราบรื่นไว้ดังนี้ (๑) ควรให้ความยกย่องสรรเสริญด้วยความสุจริตใจ (๒) พยายามเอาใจใส่แม้ในสิ่งเล็กๆ น้อย (๓) ควรมีกิริยาจากสุภาพอ่อนโยนต่อคู่สมรส (๔) ไม่ควรตำหนิติเตียนคู่สมรส (๕) ไม่ควรจู้จี้ขี้บ่น (๖) ไม่ควรเป็นเจ้าหัวใจคู่สมรส (๗) ควรมีความรู้เรื่องเพศศึกษาตามสมควร และหน้าที่ของบุตรนั้นก็คือ ตั้งใจศึกษาเล่าเรียนตามโอกาสของแต่ละบุคคลซึ่งไม่เหมือนกัน ยึดมั่นในศีลธรรมจรรยาเตรียมพร้อมสำหรับอนาคตในวันข้างหน้า ตอบแทนความกรุณาอันหาที่เปรียบมิได้ของท่านบิดามารดาเมื่อถึงวาระอันควร ส่วนคุณลักษณะของครอบครัวที่ดี คือ (๑) ให้ความไว้วางใจกัน (๒) รู้จักให้อภัย แก้อภัยสิ่งที่ร้ายให้เป็นดี สิ่งที่น่ากลัวให้เป็นเบา (๓) มีอารมณ์ขัน (๔) มีความเข้าใจซึ่งกันและกันและมีส่วนร่วมในการดำเนินชีวิต (๕) สร้างสิ่งแวดล้อมในบ้านให้มีความแปลกใหม่อยู่เสมอ เช่น การซื้อของที่เป็นสมัยนิยมตามกาลสมัยเข้าบ้าน จัดบ้านใหม่หรือการจัดงานเลี้ยงสังสรรค์ในบ้าน เป็นต้น^{๑๒}

ดร.ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ ได้กล่าวถึงข้อเสนอแนะในการสร้างความสัมพันธ์ในครอบครัว ไว้ในหนังสือ “ความสัมพันธ์ในครอบครัว” โดยสรุปว่า (๑) การมองเห็นความสำคัญของครอบครัว โดยให้สมาชิกทุกคนคิดว่าบ้านเป็นศูนย์กลางของชีวิต ทุกคนจะต้องเสียสละเวลา น้ำใจและกำลังอย่างอื่นให้แก่ครอบครัว ครอบครัวจึงจะมีความอบอุ่นและเป็นที่พึ่งของสมาชิกได้อย่างสมบูรณ์ เพราะตนต้องพึ่งพาอาศัยครอบครัวและแสวงหาความอบอุ่นจากครอบครัวเป็นประจำ (๒) การพยายามเข้าใจ

^{๑๐} นพดล เวชสวัสดิ์, ๗ อุปนิสัยสำหรับครอบครัวที่ทรงประสิทธิผลยิ่ง, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: อีเอ็มจี, ๒๕๔๙), หน้า ๒๓-๒๔.

^{๑๑} พันเอก (พิเศษ) นวม สงวนทรัพย์, เพศศึกษาแนวพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๒๖๐.

^{๑๒} ณัฏฐดา พิชิตบัญชาการ, ผศ., ปัญหาสังคม, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๓๓), หน้า ๑๕๐-๑๕๑.

พรรคนะของผู้อื่น ถ้าเข้าใจปัญหาและความจำเป็นของผู้อื่นเขาอาจมีความเห็นอกเห็นใจคนอื่นมากขึ้น (๓) การพิจารณาปัญหาของครอบครัวร่วมกัน สมาชิกควรร่วมกันปรึกษาหารือปัญหาของครอบครัว การได้ช่วยเหลือกันทำให้สมาชิกรักใคร่กันและสนิทสนมกัน (๔) การฝึกผ่อนหย่อนใจร่วมกัน การกระทำเช่นนี้ย่อมทำให้สมาชิกสนิทสนมมากยิ่งขึ้น และ (๕) การสร้างความสนิทสนมในครอบครัวด้วยวิธีอื่น เช่น การได้ถามพูดคุยกันเพราะจะทำให้สมาชิกครอบครัวรู้เรื่องของกันและกันแล้วยังทำให้เกิดความสนิทสนม หรือการช่วยงานบ้าน เพราะถ้าบิดาและบุตรทุกคนรับทำคนละอย่างสองอย่าง สมาชิกครอบครัวจะมีความผูกพันกันเป็นอันมาก^{๑๓}

จตุพร บานชื่น และรุ่งโรจน์ ตั้งสุริยกิจ ได้กล่าวถึงสภาพครอบครัวไทยไว้ในหนังสือ “คู่มือชีวิตครอบครัว” ว่า ครอบครัวเป็นสังคมแรกที่มนุษย์เราได้รู้จักและสัมผัส คนเราทุกคนเมื่อเกิดขึ้นมาในโลก เขาจะรู้จักและใกล้ชิดกับพ่อและแม่เป็นบุคคลแรกซึ่งเราเรียกว่าครอบครัว และครอบครัวที่เป็นสังคมน้อยๆ ซึ่งรวมกันเข้าหลายๆ ครอบครัว เกิดเป็นสังคมที่ใหญ่ขึ้น เช่น หมู่บ้าน จังหวัด และประเทศ ครอบครัวเป็นสังคมที่พ่อแม่และลูกได้ใกล้ชิดสัมพันธ์กัน รักใคร่กัน เรียนรู้จากกันและกัน คนเราสั่งสมประสบการณ์ชีวิต ค่านิยม แนวความคิด วัฒนธรรมได้จากสังคมน้อยๆ นี้ ดังนั้น สังคมน้อยๆ หรือครอบครัวจึงมีบทบาทและอิทธิพลมหาศาลเป็นอันดับแรกต่อคนเราทุกๆ คน คนเราแต่ละคนจะดีหรือไม่ขึ้นอยู่กับที่สังคมน้อยๆ นี้ว่า เป็นครอบครัวที่ดีหรือไม่ คนเราทุกคนเป็นกระเจกเงาสะท้อนให้เห็นสภาพที่แท้จริงของครอบครัว และในทำนองเดียวกัน ครอบครัวจะดีหรือไม่ก็ขึ้นอยู่กับสมาชิกแต่ละคนด้วย หากสมาชิกแต่ละคนเป็นคนดีครอบครัวก็จะเป็นครอบครัวที่ดีด้วย เช่นเดียวกัน ครอบครัวก็เป็นกระเจกเงาสะท้อนให้เห็นภาพของสมาชิกแต่ละคน คนและครอบครัวแยกกันไม่ออก ไม่มีใครเลยที่ไม่มีครอบครัว และไม่มีครอบครัวใดเลยที่ไม่มีสมาชิกอาศัยอยู่ ครอบครัวจึงไม่ใช่แค่บ้าน แต่ครอบครัวคือบ้านที่คนในบ้านมีความสัมพันธ์แนบแน่นต่อกัน^{๑๔}

จำนงค์ อติวัฒนสิทธิ์ ได้กล่าวถึงสถาบันครอบครัวไว้ในหนังสือเรื่อง “สังคมวิทยาตามแนวพุทธศาสตร์” ไว้ว่า สถาบันครอบครัวเป็นสถาบันแรกของสังคมมีบทบาทในการเลี้ยงดูสมาชิกที่เกิดขึ้นมาให้มีชีวิตอยู่รอด ครอบครัวหมายถึงกลุ่มบุคคลกลุ่มหนึ่ง ประกอบด้วยบิดา มารดาและบุตร ซึ่งอาจจะสืบจากสายโลหิตหรือจากการรับเป็นบุตรบุญธรรมก็ได้ตามหลักของพระพุทธศาสนา สถาบันครอบครัวจะดำรงเป็นองค์ประกอบหนึ่งแห่งโครงสร้างสังคมอย่างมั่นคงอยู่ได้ก็โดยอาศัยสมาชิกอันเป็นส่วนประกอบของครอบครัวแต่ละคนปฏิบัติหน้าที่ของตนเองอย่างเหมาะสม ครอบครัวประกอบด้วยสามีภรรยาและเมื่อมีบุตร สามีภรรยาเปลี่ยนสถานภาพเป็นบิดา มารดา การเป็นครอบครัวที่สมบูรณ์ต้องมีสมาชิกครบบริบูรณ์ คือ มีบิดา มารดาและบุตร ครอบครัวที่ไม่มีบุตรและ/หรือขาดบิดาหรือมารดา คนใดคนหนึ่งไม่ถือว่าเป็นครอบครัวที่สมบูรณ์ จุดเริ่มต้นของครอบครัว คือ การแต่งงานระหว่างชายและหญิง การที่ชายและหญิงจะแต่งงานกันเพราะเหตุปัจจัยหลายประการ เช่น (๑) ความรักและความปรารถนาจะเป็นคู่ครองซึ่งกันและกันตลอดทุกชาติ (๒) ความเห็นอกเห็น

^{๑๓} ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์, ดร., **ความสัมพันธ์ในครอบครัว**, (กรุงเทพมหานคร: วัฒนาพานิช, ๒๕๑๙), หน้า ๑๖๖-๑๗๑.

^{๑๔} จตุพร บานชื่นและรุ่งโรจน์ ตั้งสุริยกิจ, **คู่มือชีวิตครอบครัว**, (กรุงเทพมหานคร: ม.ป.ป., ๒๕๒๘), หน้า ๗-๘.

ใจกันในชาติปัจจุบัน ซึ่งข้อนี้เกี่ยวเนื่องด้วยการสงเคราะห์ช่วยเหลือของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง รวมทั้งการทำความดีของฝ่ายหนึ่งจนอีกฝ่ายหนึ่งเห็นอกเห็นใจยอมรับเป็นคู่ครอง (๓) ผู้ใหญ่จัดให้แต่งงาน (Arranged marriage) หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งก็ได้ว่า การแต่งงานแบบคลุมถุงชน (๔) การแต่งงานโดยการแลกเปลี่ยนพี่น้องหรือลูกสาว เพื่อเป็นภรรยาของตนหรือเป็นภรรยาของลูกชายหรือพี่หรือน้องชาย และ (๕) การแต่งงานโดยการซื้อหรือจ่ายเงินค่าตัวเจ้าสาวหรือเจ้าบ่าว ให้แก่พ่อแม่ผู้ปกครองของฝ่ายหญิงหรือฝ่ายชาย^{๑๕}

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้กล่าวถึงความสำคัญของกัลยาณมิตรไว้ในหนังสือ “พุทธธรรม” สรุปความว่า ในกระบวนการพัฒนาปัญญา ความมีกัลยาณมิตรนี้ จัดว่า เป็นระดับความเจริญปัญญาในขั้นศรัทธา ส่วนในระบบการศึกษาอบรม ความเป็นกัลยาณมิตรมีความหมายครอบคลุมทั้งตัวบุคคลผู้อบรมสั่งสอน เช่น พ่อแม่ ครู อาจารย์ เป็นต้น ทั้งคุณสมบัติของผู้สอน ทั้งหลักการวิธีการ อุปกรณ์ อุปบายต่างๆ ในการสอน และการดำเนินการต่าง ๆ ทุกอย่างที่มีหน้าที่ให้การศึกษาจะพึงจัดทำเพื่อให้เกิดผลดีตลอดจน หนังสือ สื่อมวลชน บุคคลตัวอย่าง เช่น มหาบุรุษ หรือผู้ประสบความสำเร็จโดยธรรม และ สิ่งแวดล้อมทางสังคมทั้งหลายที่ดียิ่ง เป็นประโยชน์ เท่าที่จะเป็นองค์ประกอบภายนอกใน กระบวนการพัฒนาปัญญานั้นได้^{๑๖}

พระมหาบัว ญาณสมปนโน ได้แสดงพระธรรมเทศนา เกี่ยวกับ “กัลยาณมิตรตตา” ไว้ สรุปความว่า คือการคบหาสมาคม เพราะมนุษย์เราเป็นสัตว์ขี้ซัด อยู่คนเดียวไม่ได้ ต้องมี เพื่อนฝูง มีพ่อแม่ มีมิตรสหาย ไปที่ใดก็ต้องมีเพื่อนฝูง ไปคนเดียวไม่ได้ แต่บางครั้งเมื่ออยู่ใกล้ชิดกันก็อดจะทะเลาะวิวาทกันไม่ได้ เพราะแต่ละคนก็มีความเห็นแก่ตัวว่าตนนั้นสูงและดีกว่า พระพุทธเจ้าจึงทรงสอนให้พยายามระมัดระวังความเป็นพาลของใจตัวเองไว้ไม่ให้อาละวาดคนนั้น คนนี้ เพราะการอาละวาดผู้อื่นก็คือการอาละวาดตัวเองโดยที่ความไม่ดีก็ย้อนมาถึงตนเองว่าเป็นคน ไม่ดี ดังนั้นในการคบค้าสมาคมกับเพื่อนฝูงจึงต้องเลือกเฟ้นด้วยดี^{๑๗}

๑.๖.๒ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

พุทธชาติ แผนสมบุญ ได้กล่าวเรื่องแนวคิดด้านความกตัญญูทศเวทีในพระพุทธศาสนาไว้ในวิทยานิพนธ์เรื่อง “กระบวนการปลูกฝังความกตัญญูทศเวทีแก่เยาวชน” ว่า ความกตัญญูทศเวทีหมายถึง การสำนึกในบุญคุณของผู้มีพระคุณหาโอกาสตอบแทนบุญคุณอย่างเต็มที่ โดยการตอบแทนจะเป็นการกระทำหรือคำพูดก็ได้ เช่น การเคารพเชื่อฟัง การช่วยเหลือ การแบ่งเบาภาระงาน และการปฏิบัติตามคำแนะนำอบรมสั่งสอนของผู้มีพระคุณ ความสำคัญของความกตัญญูทศเวทีถือว่าเป็นคุณธรรมพื้นฐานของมนุษย์ทำให้มนุษย์มีความสัมพันธ์กันในสังคมไทยเป็นอย่างดี เป็นเครื่องทำลาย

^{๑๕} จานงค์ อติวัฒน์สิทธิ์, สังคมวิทยาตามแนวพุทธศาสตร์, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: เกษตรศาสตร์, ๒๕๔๘), หน้า ๖๒-๖๓.

^{๑๖} พระมหาบัว ญาณสมปนโน, ผูกจิตรักษาใจ, (กรุงเทพมหานคร: นำอักษรการพิมพ์, ๒๕๒๒), หน้า ๑๕.

^{๑๗} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), วาทีธรรม เพื่อประโยชน์สุขของพหุชน, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ปาเจรา จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๒๖.

ความเห็นแก่ตัว เห็นแก่พวกพ้อง ส่งผลให้เกิดจิตสำนึกสาธารณะ เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตนและยังก่อให้เกิดความรอบคอบ ความสำนึกในหน้าที่และความรับผิดชอบด้วย^{๑๘}

ประภัศร กิมสุวรรณวงศ์ ได้กล่าวถึงหลักการดูแลสุขภาพแบบองค์รวมตามความคิดทางพระพุทธศาสนาไว้ในสารนิพนธ์เรื่อง “การศึกษาวิธีการดูแลสุขภาพแบบองค์รวมของผู้สูงอายุตามแนวคิดทางพระพุทธศาสนา” ว่าชีวิตตามแนวพระพุทธศาสนาได้แบ่งแยกชีวิตว่ามีองค์ประกอบตามเบญจขันธ์หรือขันธ์ ๕ เป็นองค์รวมของชีวิตหรือร่างกายและจิตใจนั่นเอง โดยองค์ประกอบของชีวิตต่างต้องอยู่ภายใต้กฎไตรลักษณ์และกฎจสุมุปาททั้งสิ้น ทุกชีวิตเมื่อกำเนิดแล้วต่างต้องดำเนินสู่ความชราและจบสิ้นในที่สุด และเมื่อทุกชีวิตต้องอยู่ภายใต้กฎของธรรมชาติดังที่กล่าวมานี้ การจะพัฒนาชีวิตให้ดำรงอยู่ภายใต้กฎธรรมชาติอย่างไรให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีมีความจำเป็นอย่างยิ่ง สุขภาวะที่ดีต้องมีความเชื่อมโยงทั้งร่างกายและจิตใจ สังคมและสิ่งแวดล้อมและปัญญา ที่เป็นการดูแลสุขภาพแบบองค์รวมในปัจจุบัน ที่มีความสอดคล้องกับทางพระพุทธศาสนา โดยพระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงแนวคิดที่มีผลต่อการดูแลสุขภาพและช่วยพัฒนาคุณภาพชีวิตในการดำเนินชีวิต นั่นคือ หลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา เป็นหลักในการพัฒนามนุษย์ และในการที่จะพัฒนาให้ครอบคลุมการพัฒนา มนุษย์นั้นต้องพัฒนาทั้ง ๔ ด้าน คือ ร่างกายจิตใจ สังคม สิ่งแวดล้อม และปัญญา ให้มีความสมดุลและมีความเชื่อมโยงถึงกันเสมอ จึงนับเป็นการดูแลสุขภาพแบบองค์รวมอย่างแท้จริง^{๑๙}

พระมหาบุญเพียร ปุณณวิริโย (แก้ววงศ์น้อย) ได้วิจัยเรื่อง “แนวคิดและวิธีการขัดเกลาทางสังคมในสถาบันครอบครัวตามแนวพระพุทธศาสนา” ผลวิจัยพบว่า แม้ในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาพระพุทธองค์มิได้ตรัสความหมายของครอบครัวไว้โดยตรง แต่เมื่อพิจารณาถึงแนวคิดและหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาแล้ว สามารถกล่าวได้ว่า ครอบครัวตามความหมายทางพระพุทธศาสนา หมายถึง สถาบันที่บุคคลมาอาศัยอยู่ด้วยกัน โดยมีพันธะทางกายและทางจิตร่วมกัน กล่าวคือ การมีสัมพันธภาพทางกาย ได้แก่ ความสัมพันธ์ทางสายโลหิตหรือทางด้านสภาพทางสังคม ด้วยการมีสถานภาพเป็นบิดา มารดา บุตร เป็นต้น และมีความผูกพันทางจิตได้แก่ การมีสัมพันธภาพทางใจต่อกัน ด้วยการมีอุดมคติและเป้าหมายชีวิตร่วมกัน มีความรักความเอื้ออาทรต่อกันและมีจิตใจที่ประสานปรองดองเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันบนพื้นฐานของหน้าที่และคุณธรรม อันมีเป้าหมายเพื่อการสร้างสรรค์ชีวิตให้มีความสุขความเจริญและผลิตสมาชิกที่มีคุณภาพสู่สังคม^{๒๐}

^{๑๘} พุทธชาติ แผนสมบุญ, “กระบวนการปลูกฝังความกตัญญูทวดเทวีแก่เยาวชน”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๑๔๕.

^{๑๙} ประภัศร กิมสุวรรณวงศ์, “การศึกษาวิธีการดูแลสุขภาพแบบองค์รวมของผู้สูงอายุตามแนวคิดทางพระพุทธศาสนา”, **สารนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๑๐๑-๑๐๒.

^{๒๐} พระมหาบุญเพียร ปุณณวิริโย (แก้ววงศ์น้อย), “แนวคิดและวิธีการขัดเกลาทางสังคมในสถาบันครอบครัวตามแนวพระพุทธศาสนา”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๑๒.

วริษา โทณะวณิก ได้วิจัยเรื่อง “ความมั่นคงในครอบครัวของนักศึกษาสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์” ผลวิจัยพบว่า นักศึกษามีความมั่นคงในครอบครัวระดับสูง ปัจจัยด้านครอบครัวของนักศึกษาที่มีผลต่อความมั่นคงในครอบครัว ได้แก่ ความสัมพันธ์ของสมาชิกในครอบครัวและการใช้เวลาในครอบครัว^{๒๑}

พระมหาสุชาติ นาคโร (บวกขุนทด) ได้วิจัยเรื่อง “การศึกษาเชิงวิเคราะห์การสงเคราะห์บุตรและภรรยาในพระพุทธศาสนาเถรวาท” ผลวิจัยพบว่า สถานภาพของครอบครัวไทย ปัจจุบันในยุคโลกของวัตถุนิยมมีปัญหาทางด้านครอบครัวหลายประการ เช่น ปัญหาเด็กจรจัด ปัญหาเยาวชนเสพติดในกลุ่มวัยรุ่น ปัญหาโสเภณีเด็ก ปัญหาการข่มขืนชำเราเด็ก และปัญหาการทำแท้ง เป็นต้น ทั้งนี้เนื่องจากผู้นำครอบครัว คือสามี หรือภรรยา จะต้องดิ้นรนชวนขวยออกไปทำงานหารัง หารังค่า ไม่มีเวลาเอาใจใส่ดูแลบุตรอย่างใกล้ชิด ทำให้เขาเหล่านั้นขาดความรัก ความอบอุ่น ซึ่งเป็นสาเหตุให้บุตรไม่มีความเคารพเชื่อฟัง ขาดจิตสำนึกในการรับผิดชอบต่อหน้าที่การศึกษาเล่าเรียน สถาบันครอบครัวไทยในปัจจุบันจึงตกอยู่ในสภาวะการณ์ที่วิกฤตอย่างมาก จะเห็นได้จากสื่อต่างๆ ทั้งหนังสือพิมพ์ โทรทัศน์ วิทยุ ที่สื่อสะท้อนให้เห็นถึงความตกต่ำทางศีลธรรม ปัญหาทางครอบครัวซึ่งแสดงให้เห็นว่าทั้งสามีภรรยา บิดามารดาและบุตร ต่างก็ไม่ได้ประพฤติปฏิบัติ ตามหลักการสงเคราะห์บุตรและภรรยาอย่างถูกต้อง เพราะฉะนั้น หากบุคคลทุกฝ่ายในสถาบันครอบครัวได้ศึกษาหลักการเกี่ยวกับการสงเคราะห์บุตรและภรรยา (โดยเฉพาะการสงเคราะห์บุตรภรรยาในทรรศนะของพระพุทธศาสนา) ให้รู้ถึงคุณค่า และสามารถนำหลักการเหล่านั้นมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันในครอบครัวได้ ย่อมมีส่วนช่วยลดปัญหาระหว่างสามีกับภรรยา หรือปัญหาระหว่างบิดา มารดากับบุตร อันจะเป็นการช่วยและสร้างสังคมคือครอบครัวให้มีรากฐานมั่นคงสืบไป^{๒๒}

จำเนียร รักษาภักดี ได้วิจัยเรื่อง “การศึกษาเรื่องจริยธรรมของคู่สมรส ตามหลักพุทธศาสนา” ผลวิจัยพบว่า จริยธรรมทางพุทธศาสนามีผลต่อการดำเนินชีวิตของคู่สมรส ในสถาบันครอบครัวในแง่ของกฎจริยธรรมที่ใช้เป็นกฎเกณฑ์ในการที่จะใช้เป็นแบบแผนปฏิบัติ เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขถาวรร่วมกับกฎหมาย ในทัศนะของพุทธศาสนานั้น หลักจริยธรรม คือหลักที่ใช้ประคับประคองชีวิตให้ดำเนินไปในทิศทางที่ถูกต้องและเป็นประโยชน์ โดยมี เป้าหมายที่ส่งเสริมหลักสำคัญ ๒ ประการ คือ ๑. หลักการปรับตัวให้เข้ากับสังคมและอยู่ในสังคมอย่างมีความสุข โดยจริยธรรมเป็นตัวพัฒนาบุคลิกภาพของบุคคลให้เป็นผู้ที่มีพฤติกรรมน่าเคารพ อยู่ในกรอบของเบญจศีล-เบญจธรรม เป็นแบบอย่างที่ดีแก่ผู้อื่นในสังคม ๒. หลักการส่งเสริมการ ฝ่าปญญา คือส่งเสริมบุคคลให้เข้าถึงความเป็นผู้มีเหตุผล รู้ถึงคุณค่าแท้ของชีวิต (สัจธรรม) จริยธรรมของคู่สมรสเป็นตัวอย่างหนึ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงเป้าหมายของการดำรงชีวิตในแบบมุ่ง สร้างสรรค์คุณภาพของมนุษย์และสร้างคุณภาพแก่ครอบครัว จริยธรรมในคู่สมรสจะช่วยลดปัญหา จากความไม่สมดุลของ

^{๒๑} วริษา โทณะวณิก, “ความมั่นคงในครอบครัวของนักศึกษาสถาบันพัฒนาบริหารศาสตร์”, **ภาคนิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๔๔).

^{๒๒} พระมหาสุชาติ นาคโร (บวกขุนทด), “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องการสงเคราะห์บุตรและภรรยาในพระพุทธศาสนาเถรวาท”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕).

ความคิด ค่านิยม เพศรส ทศนคติ รวมถึงปัญหาจริยธรรมการละเมิดสิทธิอัน ขอบธรรมของคู่สมรสเอง จริยธรรมคู่สมรสในพุทธศาสนาก่อเกิดผลดีแก่คู่สมรส ๔ ประการ คือ ๑. เป็นหลักการสร้างสรรค์ กัลยาณมิตร ตามหลักคุณสมบัติของกัลยาณมิตร ๗ ประการ ๒. เป็นหลักการสร้างเสถียรภาพ แก่สถาบันครอบครัว ๓. เป็นหลักการสร้างสรรค์คุณภาพสังคม และ ๔. เป็นหลักการสร้างสรรค์ ประโยชน์แก่ชีวิต^{๒๓}

สุรรัตน์ จุลานพันธ์ ได้วิจัยเรื่อง “ความคาดหวังเกี่ยวกับรูปแบบครอบครัวที่พึงปรารถนา : กรณีศึกษาสถานสงเคราะห์เด็กหญิงบ้านราชวิถีและสถานสงเคราะห์เด็กชายบ้านมหาเมฆ” ผลวิจัย พบว่า สภาพปัญหาครอบครัว เป็นลักษณะที่บิดามารดาไม่พร้อมต่อการมีบุตร สังเกตได้จากสาเหตุ อันดับหนึ่งที่ทำให้ข้อมูลที่สำคัญมาอยู่ที่สถานสงเคราะห์ นอกจากนี้ยังมีปัญหาเรื่องอื่นๆ เช่น ปัญหา การหย่าร้าง ปัญหาที่เกิดจากบิดามารดามีสามีหรือภรรยาใหม่ ปัญหาการถูกทารุณกรรมทางเพศ ปัญหาที่เกิดจากบิดามารดาติดคุกหรือติดยา ปัญหาเกิดจากบิดามารดาเสียชีวิต และปัญหาที่เกิดจาก ครอบครัวฐานะยากจน ส่วนรูปแบบครอบครัวที่พึงปรารถนาของผู้ให้ข้อมูลสำคัญพบว่า ต้องการ รูปแบบที่บิดามารดาและบุตรอยู่พร้อมหน้าพร้อมตาอย่างอบอุ่น นอกจากนี้ยังต้องการรูปแบบ ครอบครัวที่มีความรักความผูกพันและรูปแบบครอบครัวที่ทุกคนในครอบครัวต่างใช้เหตุผลเป็นหลัก ไม่ใช้อารมณ์และความรุนแรง^{๒๔}

พระครูปลัดวรมหาวัฒน์ (วรพงศ์ ปภสฺสโร) ประโมณะกัง ได้วิจัยเรื่อง “ศึกษาหลักพุทธ ธรรมในการครองเรือนของหญิงไทยสมรสกับชาวต่างชาติ: กรณีศึกษาหญิงไทยในอำเภอหนองหงส์ จังหวัดบุรีรัมย์” ผลวิจัยพบว่า หญิงไทยที่สมรสกับชาวต่างชาติในอำเภอหนองหงส์ จังหวัดบุรีรัมย์นั้น ยึดถือศีล ๕ และสังคหวัตถุ ๔ เป็นหลักในการครองเรือน ถึงแม้ว่าบางรายจะไม่สามารถรักษาศีล ๕ ได้ครบทุกข้อหรือสังคหวัตถุ ๔ ทุกข้อก็ตาม แต่ในทางปฏิบัติแล้วได้ปฏิบัติตามหลักธรรมของศีล ๕ และสังคหวัตถุ ๔ โดยไม่รู้ตัว ชีวิตสมรสที่สมรสกับชายไทยจะเป็นช่วงที่ยังเยาว์วัย ยังไม่ได้ศึกษา หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ยังไม่ได้ชวนสามีที่เป็นชาวไทยเข้าวัดปฏิบัติกิจทางพระพุทธศาสนา สามีชาวไทยเองเมื่อแต่งงานแล้ว มีภรรยาดูแลซึ่งวัฒนธรรมของคนไทยนั้น ชายไทยจะเป็นเหมือน เจ้านาย มีภรรยาปรนนิบัติทั้งในเรื่องความเป็นอยู่และอื่นๆ จึงทำให้ชายไทยนั้นสะดวกสบาย ขาด ความรับผิดชอบ ต้มเหล้า เล่นการพนัน เจ้าชู้ ก่อให้เกิดปัญหาครอบครัวนำไปสู่ความล้มเหลวของชีวิต ครอบครัว เมื่อได้รู้จักและสมรสกับชาวต่างชาติแล้ว ชีวิตความเป็นอยู่หรือวัฒนธรรมของชาวต่างชาติ นั้น มีความรับผิดชอบและรู้จักหน้าที่ให้เกียรติซึ่งกันและกัน ถือความซื่อสัตย์ ไม่นอกใจ ไม่ฟุ่มเฟือย เห็นได้ว่าจะตรงกับหลักธรรมที่เป็นศีล ๕ และสังคหวัตถุ ๔ นั้นเอง ดังนั้น เมื่อสมรสกับชาวต่างชาติ แล้ว จึงได้เข้าวัดปฏิบัติธรรมทั้งที่ชีวิตในประเทศไทย และต่างประเทศก็ตาม ทำให้เศรษฐกิจดีขึ้น

^{๒๓} จำเนียร รักษาภักดี, “การศึกษาเรื่องจริยธรรมของคู่สมรสตามหลักพุทธศาสนา”, วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๔), หน้า ๑๑๑-๑๓๔.

^{๒๔} สุรรัตน์ จุลานพันธ์, “ความคาดหวังเกี่ยวกับรูปแบบครอบครัวที่พึงปรารถนา: กรณีศึกษาสถาน สงเคราะห์เด็กหญิงบ้านราชวิถีและสถานสงเคราะห์เด็กชายบ้านมหาเมฆ”, ภาคนิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๔๙).

ความเป็นอยู่ดีขึ้น เป็นที่ยอมรับของชุมชนรอบด้าน และมีโอกาสเข้าวัดปฏิบัติธรรม บางครั้งชวนสามีเข้าวัดด้วย^{๒๕}

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พบว่า สถาบันครอบครัวมีหน้าที่ให้กำเนิดสมาชิก เลี้ยงดูสมาชิก อบรมสั่งสอนสมาชิกพร้อมทั้งให้ความคุ้มครองแก่สมาชิก สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นหน้าที่ของผู้นำครอบครัว และสมาชิกภายในครอบครัวที่ต้องทำหน้าที่ต่างกันอย่างออกไป ครอบครัวต้องใส่ใจต่อสมาชิกแบบไม่มีเงื่อนไข เพื่อที่จะให้การครองเรือนมีความสุข แต่ในงานวิจัยได้พบว่า ในยุคปัจจุบันสมาชิกในครอบครัวต่างไม่มีความรัก ความเข้าใจต่อกันและกันอย่างถูกต้อง โดยเน้นในด้านวัตถุมากเกินไป ถ้าได้แต่งงานกับชาวต่างชาติแล้ว จะได้รับความสุขอย่างเพียงพอในด้านวัตถุ ซึ่งในขณะเดียวกันนั้น สังคมยุคปัจจุบันต่างยอมรับว่า ถ้าใครก็ตามสามารถที่จะเลี้ยงดูได้ ต้องยอมรับสภาพเช่นนั้น แม้บางครั้งอาจไม่มีความสุขใจก็ได้ ดังนั้น ผู้วิจัยจึงเห็นว่าแนวความคิด หลักการหรือวิธีในการคิดเช่นนั้น อาจจะไม่เพียงพอที่จะนำความสุขอย่างแท้จริงมาสู่ครอบครัวได้ ซึ่งน่าจะเกิดจากการนำหลักคิดที่ถูกต้องนำไปสู่การปฏิบัติเพื่อการครองเรือนของคนในรุ่นก่อนๆ ด้วย หรือยึดหลักการครองเรือนแบบคนที่เป็นแบบอย่างในสังคมไทย พร้อมกับหลักการประยุกต์ใช้หลักธรรมในพระพุทธศาสนา เป็นแนวทางในการเป็นอยู่ในครอบครัวได้อย่างมีความสุข ผู้วิจัยจึงต้องการที่จะนำแนวทางการเป็นผู้นำครอบครัวเชิงพุทธบูรณาการ เพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตอย่างถูกต้องนำไปสู่ความสุขความเจริญก้าวหน้าทั้งของตนเองและสังคม พระพุทธศาสนามีได้มุ่งเน้นหน้าที่ใดหน้าที่หนึ่งโดยเฉพาะด้าน แต่พระพุทธศาสนาต้องการให้คุณธรรมจริยธรรมเป็นเจตนารมณ์ของการพัฒนามนุษย์และสังคม โดยมีมนุษย์เป็นจุดศูนย์กลางในการพัฒนาเพื่ออยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขและสร้างฐานของสังคมให้มีเสถียรภาพให้มั่นคงยั่งยืน ผู้วิจัยจะได้นำเสนอวิเคราะห์และสรุปประเด็นต่อไป

๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยเรื่องแนวทางการเสริมสร้างความเป็นผู้นำครอบครัวเชิงพุทธบูรณาการของบุคลากรโรงไฟฟ้าจะนะ โดยผู้วิจัยจัดขั้นตอนในการดำเนินการวิจัยตามลำดับ ดังนี้

๑.๗.๑ รูปแบบการวิจัย การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดรูปแบบโดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และภาคสนาม (Field research)

๑.๗.๒ กลุ่มเป้าหมาย ผู้วิจัยได้กำหนดกลุ่มเป้าหมายเพื่อเก็บข้อมูลภาคสนามโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก ได้แก่

๑. บุคลากรของโรงไฟฟ้าจะนะที่มีภาวะการเป็นผู้นำครอบครัวที่ดี จำนวน

๑๕ ท่าน

^{๒๕} พระครูปลัดธรรมธาดาวัฒน์ (วรพงศ์ ปภสฺสโร), “ศึกษาหลักพุทธธรรมในการครองเรือนของหญิงไทย สมรสกับชาวต่างชาติ: กรณีศึกษาหญิงไทยในอำเภอหนองหงส์ จังหวัดบุรีรัมย์”, วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔).

๒. สมาชิกในครอบครัวบุคลากรโรงไฟฟ้าจะนะ (พ่อ แม่ ลูก) จำนวน ๑๕ ท่าน

๓. ผู้เชี่ยวชาญทางพุทธศาสนา จำนวน ๒ ท่าน

๑.๗.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ออกแบบเก็บข้อมูลภาคสนาม ด้วยการใช้แบบสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ในประเด็นที่เกี่ยวกับความหมาย ความสำคัญ บทบาท และหน้าที่ของผู้นำครอบครัวในสังคมไทย หลักธรรมที่เสริมสร้างความเป็นผู้นำครอบครัว ได้แก่ หลักธรรมาภิบาล ๔ หลักเบญจศีลเบญจธรรม หลักทศ ๖ หลักการงดเว้นอบายมุข ๖ หลักสมชีวิธรรม ๔ พรหมวิหาร ๔ และสังคหวัตถุ ๔ และแนวทางการเสริมสร้างความเป็นผู้นำครอบครัวเชิงพุทธบูรณาการเป็นลักษณะคำถามแบบปลายเปิด เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกตรงตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๗.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลในการศึกษาวิจัย โดยได้ดำเนินการดังต่อไปนี้

๑. ทบทวนจากเอกสาร ประกอบด้วยการศึกษาจากพระไตรปิฎก ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ตำรา หนังสือประวัติที่ได้กำหนดไว้ในพื้นที่การวิจัย เอกสาร วารสาร แผ่นพับ และข้อมูลจากเนื้อหา โดยศึกษาเฉพาะประเด็นที่เกี่ยวกับความหมาย ความสำคัญ บทบาท และหน้าที่ของผู้นำครอบครัวในสังคมไทย หลักธรรมที่เสริมสร้างเป็นผู้นำครอบครัว ได้แก่ หลักธรรมาภิบาล ๔ หลักเบญจศีลเบญจธรรม หลักทศ ๖ หลักการงดเว้นอบายมุข ๖ หลักสมชีวิธรรม ๔ พรหมวิหาร ๔ และสังคหวัตถุ ๔ และแนวทางการเสริมสร้างความเป็นผู้นำครอบครัวเชิงพุทธบูรณาการ

๒. การสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ด้วยการจดบันทึกและการบันทึกเสียง รวมทั้งสิ้น ๓๒ รูป/คน

๑.๗.๕ วิเคราะห์ สรุปและนำเสนอผลการวิจัย ผู้วิจัยนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล จากการวิจัยตามลำดับ ที่ได้จากการศึกษาเอกสารต่าง ๆ จากการสัมภาษณ์พร้อมทั้งสรุปและให้ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยต่อไป

๑.๘ ประโยชน์ที่ได้รับ

๑.๘.๑ ทราบหลักการของแนวทางการเสริมสร้างความเป็นผู้นำครอบครัวที่ดีของบุคลากรโรงไฟฟ้าจะนะ และสังคมไทย

๑.๘.๒ ทราบหลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้องกับแนวทางการเสริมสร้างความเป็นผู้นำครอบครัวที่ดีในสังคมไทย

๑.๘.๓ ได้องค์ความรู้ใหม่แนวทางการเสริมสร้างความเป็นผู้นำครอบครัวที่ดีเชิงพุทธบูรณาการของบุคลากรโรงไฟฟ้าจะนะ

๑.๘.๔ สามารถนำองค์ความรู้ที่เป็นแนวทางการเสริมสร้างความเป็นผู้นำครอบครัวที่ดี มาใช้ส่งเสริมการเป็นผู้นำครอบครัวที่พึงประสงค์ตามแนวพุทธบูรณาการอย่างเป็นรูปธรรมได้จริง

บทที่ ๒

หลักการของแนวทางการเสริมสร้างความเป็นผู้นำครอบครัว ของบุคลากรโรงไฟฟ้าจะนะ และสังคมไทย

หลักการของแนวทางการเสริมสร้างความเป็นผู้นำครอบครัวของบุคลากรโรงไฟฟ้าจะนะ และสังคมไทย มีดังนี้ ๑) หลักการของแนวทางการเสริมสร้างความเป็นผู้นำครอบครัว ๒) แนวคิดเรื่องครอบครัวในมุมมองชาวไทย ๓) แนวคิดเรื่องครอบครัวในมุมมองชาวฝรั่ง ๔) หน้าที่ของครอบครัวไทย ๕) ลักษณะของครอบครัวไทย ๖) ความสำคัญของครอบครัวที่มีต่อมนุษย์ในสังคมไทย ๗) แนวโน้มของครอบครัวของบุคลากรโรงไฟฟ้าจะนะ และสังคมไทย จะนำเสนอต่อไปนี้

๒.๑ หลักการของแนวทางการเสริมสร้างความเป็นผู้นำครอบครัวในสังคมไทย

๒.๑.๑ ความหมายของครอบครัว

นโยบายและยุทธศาสตร์การพัฒนาศาสนาครอบครัว พ.ศ. ๒๕๕๘-๒๕๖๔ กรมกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์^๑ ได้กำหนดความหมายของครอบครัวว่า ครอบครัว หมายถึง บุคคลตั้งแต่สองคนขึ้นไปใช้ชีวิตอยู่ร่วมกัน โดยมีความผูกพันทางสายโลหิต ทางกฎหมาย ทางจิตใจ หรือทางสังคม ซึ่งสมาชิกในครอบครัวต่างมีบทบาทหน้าที่ต่อกัน และมีความสัมพันธ์ที่เกื้อกูลกัน จากการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจ สังคม และความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีในปัจจุบัน ทำให้มีชีวิตครอบครัวของสังคมไทยเปลี่ยนแปลงไปทั้งรูปแบบของครอบครัว สถานภาพของครอบครัว และหน้าที่ของครอบครัว

สำหรับหลักการเกี่ยวกับครอบครัวในทัศนะทั่วไปนี้พบว่า ไม่ว่าจะเป็นสังคมอดีตอย่างเช่น สมัยพุทธกาล หรือสังคมปัจจุบัน หรือต่อไปอีกในอนาคตทุกสังคมต่างก็ให้ความสำคัญทั้งนี้เพราะ “สังคมที่เป็นกลุ่มครอบครัวทุกคน จะต้องผ่านถึงคนที่พ่อแม่ทั้งข้างมีคนอื่นเวทนาเอามาเลี้ยงไว้ก็ได้ ชื่อว่ารอดชีวิตมาได้ในครอบครัวของผู้อุปถัมภ์ ผู้ปกครองบุญธรรมที่เลี้ยงดูมา”^๒ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าครอบครัวมีสำคัญต่อมนุษย์ซึ่งเป็นสัตว์สังคม ดังที่ได้มีนักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายของคำว่า “ครอบครัว” ไว้ ดังนี้

^๑ กรมกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, นโยบายและยุทธศาสตร์การพัฒนาศาสนาครอบครัว, (กรุงเทพมหานคร: กองส่งเสริมสถาบันครอบครัว, ๒๕๕๘), หน้า ๒๑.

^๒ พัทยา สายหู, กลไลของสังคม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๔), หน้า ๓๗.

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕ ได้ให้ความหมายถึงสถาบันทางสังคมที่ประกอบด้วยสามภรรยาและบุตรเป็นต้น^๓

ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ได้ให้ความหมายคำว่า “ครอบครัว” ว่า (๑) การสมรส หมายถึง การหมั้น เจือนไขแห่งการสมรส ความสัมพันธ์ระหว่างสามีภรรยา ทรัพย์สินระหว่างสามีภรรยา ความเป็นอิสระของการสมรส การสิ้นสุดแห่งการสมรส (๒) บิดามารดากับบุตร หมายถึง บิดามารดา สิทธิและหน้าที่ของบิดามารดา และบุตร ความปกครองบุตร บุตรบุญธรรม และ (๓) ค่าอุปการะเลี้ยงดู หมายถึง การเรียกค่าอุปการะเลี้ยงดู การลดเพิ่มค่าอุปการะเลี้ยงดู ค่าอุปการะเลี้ยงดูบุตร การสละ การโอน สิทธิที่จะได้รับค่าอุปการะเลี้ยงดู^๔

ดร.ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ ได้ให้ความหมายของครอบครัว ไว้ว่า ในแง่ชีววิทยา ครอบครัวหมายถึง กลุ่มคนที่เกี่ยวพันกันโดยทางสายโลหิต ในแง่กฎหมาย ครอบครัวคือบุคคลที่มีสายสัมพันธ์ในทางกฎหมาย โดยการสมรสมีบุตรหรือบุตรบุญธรรม ในแง่เศรษฐกิจ ครอบครัว คือ กลุ่มคนที่ใช้จ่ายร่วมกัน จากเงินงบประมาณเดียวกัน ในทางสังคม ครอบครัวอาจเป็นกลุ่มคนที่อยู่รวมกันภายในบ้านเดียวกัน อาจเกี่ยวหรือไม่เกี่ยวพันในทางสายโลหิตหรือในทางกฎหมาย ครอบครัวเช่นนี้มีชื่ออีกอย่างหนึ่งว่า “ครัวเรือน” ครอบครัวเดียวกันอาจจะไม่อยู่รวมหลังคาเรือนเดียวกันได้ แต่ทุกคนในครอบครัวมีปฏิสัมพันธ์กัน ในบทบาทสามภรรยา มีบิดามารดากับบุตร พี่กับน้อง มีความรักกัน เอาใจใส่กัน มีจิตใจผูกพันกันเช่นนี้ เป็นต้น^๕

สุวิมล แซ่อึ้ง ได้ให้ความหมายคำว่า “ครอบครัว” หมายถึง กลุ่มบุคคลที่มารวมกันโดยสายโลหิต หรือโดยการรับเลี้ยงดู (เป็นบุตรบุญธรรม) มีการก่อตั้งเป็นครอบครัว มีความสัมพันธ์ต่อกันในฐานะที่เป็นสามภรรยา เป็นบิดา มารดา เป็นบุตร เป็นพี่น้อง โดยการรับวัฒนธรรมเดิม และมาจากการสร้างสรรค์วัฒนธรรมใหม่เพิ่มเติมก็ได้^๖

วศิน อินสระ ได้ให้ความหมายของครอบครัวไว้ว่า ครอบครัวคือหน่วยย่อยที่สุดในสังคม เมื่อหลายครอบครัวมารวมกันเป็นสถาบันครอบครัวที่มีความเข้มแข็ง สามัคคี ประองดองกัน สังคมโดยรวม และรัฐหรือประเทศชาติก็ย่อมเข้มแข็ง สามัคคี และประองดองกันด้วยเช่นกัน ครอบครัวจึงเป็นรากฐานที่สำคัญของสังคมและของรัฐหรือประเทศชาติ เปรียบเหมือนต้นไม้ที่มีรากมั่นคงแข็งแรง

^๓ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทอักษรเจริญทัศน์ อจท.จำกัด, ๒๕๔๒), หน้า ๑๖๗.

^๔ ดูรายละเอียดใน พิชัย นิลทองคำ, ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ ๑-๖ อาญาข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: มปป., ๒๕๔๓), หน้า ๔๓๗-๕๑๖

^๕ ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์, ความสัมพันธ์ในครอบครัว, (กรุงเทพมหานคร: วัฒนาพานิช จำกัด, ๒๕๑๙), หน้า ๔.

^๖ สุวิมล แซ่อึ้ง, “ความสัมพันธ์ระหว่างความรุนแรงในครอบครัวกับการกระทำผิดของเด็กและเยาวชน: ศึกษาเฉพาะกรณีศูนย์ฝึกและอบรมเด็กและเยาวชนชายบ้านกรุณา.” วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (คณะสังคมสงเคราะห์: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๗), หน้า ๒๐๙.

ในทางตรงข้าม หากครอบครัวไม่ดี มีแต่ปัญหาความขัดแย้งและความรุนแรง ก็เปรียบเสมือนต้นไม้ที่มีรากเน่า แม้จะบำรุงรดน้ำสักเท่าใด ก็ไม่อาจเจริญเติบโตงอกงามต่อไปได้อีก^๗

นายแพทย์เกษม ตันติผลาชีวะ ได้ให้ความหมายของครอบครัวว่า ครอบครัวเป็นสถาบันทางสังคมที่เล็กที่สุด ประกอบด้วยคนตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไปมาอยู่ร่วมกัน โดยมีความผูกพันกันอย่างใกล้ชิดทางสายเลือด ทางารแต่งงาน ทางอารมณ์ และมีการเอื้ออาทรเลี้ยงดูกัน ความสัมพันธ์ของครอบครัวคือตัวบ่งชี้สุขภาพจิตและชีวิตของคน อีกทั้งการดำเนินชีวิตของคนจะเป็นในทางทิศใด มีความพึงพอใจในชีวิตหรือไม่ และทำตนให้เป็นประโยชน์แก่สังคมเพียงใด ขึ้นอยู่กับเจตคติของพ่อแม่หรือคนในครอบครัวที่เลี้ยงดูมา ความอบอุ่นในครอบครัวมีความจำเป็นสำหรับชีวิตทุกคน แม้ในบั้นปลายของชีวิตคนเรายังต้องการความอบอุ่นจากครอบครัว และเมื่อวาระสุดท้ายของชีวิตมาถึง ก็จักจากโลกนี้ไปโดยปราศจากความกังวล เมื่อได้อยู่ในความดูแลของครอบครัวที่เป็นสุข^๘

สรุปได้ว่าครอบครัว หมายถึง กลุ่มบุคคลที่มีความสัมพันธ์กันและมีพร้อมทั้งบิดา มารดา บุตรหรือบุตรบุญธรรม โดยมีที่มาหลากหลาย ได้แก่ มาจากสายสัมพันธ์ทางสายเลือดโดยตรง หรือมาจากเงื่อนไขทางด้านกฎหมาย อาทิ การรับบุตรบุญธรรมมาเป็นสมาชิกในครอบครัว หรือมาจากเงื่อนไขทางสังคม โดยเป็นกลุ่มคนที่อยู่ร่วมกันภายในบ้านเดียวกัน อาจเกี่ยวพันหรือไม่เกี่ยวพันในทางสายโลหิตหรือในทางกฎหมาย ซึ่งต่างก็มีความผูกพันในฐานะที่เป็นสามีภรรยาและบุตร หรือเป็นพี่น้องกัน ทั้งนี้อาจจะอยู่หลังคาเดียวกันหรือไม่อยู่ร่วมหลังคาเดียวกันแต่สมาชิกในครอบครัวต่างมีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน โดยครอบครัวจะมีความเข้มแข็งหรือไม่ขึ้นขึ้นอยู่กับสมาชิกทุกคนในครอบครัวเป็นสำคัญ

๒.๑.๒ บทบาทความสำคัญของครอบครัว

ดร.ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ ได้อธิบายถึงบทบาทสำคัญของครอบครัว ๒ นัย คือ ๑. บทบาทความสำคัญหลัก และ ๒. บทบาทความสำคัญรอง^๙ ดังนี้

๒.๑.๒.๑ บทบาทความสำคัญหลักของครอบครัว

๑. การให้กำเนิดแก่สมาชิก ซึ่งเป็นหน้าที่โดยตรงของคู่สมรสที่ต้องปฏิบัติให้ถูกต้องตามธรรมเนียมปฏิบัติและกฎหมาย เพราะเด็กที่เกิดมานั้นจะมีสถานภาพ สิทธิและเสรีภาพของการเป็นบุตรโดยสมบูรณ์หรือไม่ขึ้นขึ้นอยู่กับผู้ให้กำเนิดและผู้ให้ชีวิต ซึ่งจะมีผลต่อบุตรและสังคมในระยะยาวต่อไป

๒. การเลี้ยงดูเด็ก มิใช่ว่าใครจะปฏิบัติอย่างไรก็ได้แต่สังคมได้มีกฎหมายกำหนดตายตัวว่า บิดามารดาต้องเลี้ยงดูบุตร ส่วนรายละเอียดการเลี้ยงดูบุตรนั้น สังคมแต่ละสังคมย่อมวางหลักเกณฑ์และแบบแผนให้คนปฏิบัติตาม คนที่เลี้ยงดูบุตรไม่ถูกต้องตามแบบแผนที่สังคมวางไว้อาจได้รับการตี

^๗ วศิน อินทสระ, *ชีวิตครอบครัว*, (กรุงเทพมหานคร: โอ.เอส.พริ้นติ้ง เฮ้าส์, ๒๕๔๓), หน้า ๘.

^๘ ดูรายละเอียดใน พิชัย นิลทองคำ, *ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ ๑-๖ อาญาข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรม*, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: มปป., ๒๕๔๓), หน้า ๔๓๗-๕๑๖

^๙ ดูรายละเอียดใน ดร.ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์, *ความสัมพันธ์ในครอบครัว*, (กรุงเทพมหานคร: วัฒนาพานิช จำกัด, ๒๕๑๙), หน้า ๑๖-๒๓.

เตียน หรือการลงโทษจากสังคมอย่างใดอย่างหนึ่ง แต่ถ้าใครละเมิดหลักเบื้องต้น คือ ไม่ยอมรับเลี้ยง บุตรของตนเลย สังคมก็มักลงโทษในอัตราที่หนักพอสมควร ซึ่งรวมไปถึงการให้ความรักแก่บุตร

๔. การอบรมสั่งสอนเด็ก นับตั้งแต่ถือกำเนิดบิดามารดาต้องอบรมสั่งสอนให้เด็ก ยอมรับระเบียบแบบแผนและพฤติกรรมอันถูกต้องของสังคม เริ่มตั้งแต่แต่ระยะที่เด็กนอนแบบเบาะ และพูดยังไม่ได้และระยะที่เด็กพูดได้และเคลื่อนไหวร่างกายได้สะดวก ตลอดไปจนถึงต้องเรียนหลาย สิ่งหลายอย่างนอกเหนือไปจากการเรียนรู้พฤติกรรมทางสังคม ความรู้ความสามารถด้านอื่นที่เด็ก ต้องการ ซึ่งเป็นหน้าที่โดยตรงของบิดามารดาที่จะต้องส่งบุตรไปเรียนในโรงเรียน รวมทั้งให้ความ ร่วมมือกับทางโรงเรียนในการควบคุมให้บุตรไปโรงเรียนอย่างสม่ำเสมอ จัดหาเครื่องใช้อันจำเป็นใน การเรียนให้แก่บุตร อบรมสั่งสอนให้บุตรปฏิบัติตามกฎของโรงเรียน และให้ความช่วยเหลือแก่บุตร ด้วยประการต่าง ๆ เกี่ยวกับการเล่าเรียนเพื่อประโยชน์แก่การศึกษาของเด็ก

๕. การจัดการอาชีพให้แก่สมาชิกของครอบครัว ในอดีตอาชีพส่วนใหญ่เป็นอาชีพ เกษตรกรรมดังนั้นจึงถือเป็นหน้าที่หลักที่จะต้องสอนให้เรียนรู้จากการปฏิบัติจริง แต่สมัยใหม่ปัจจุบัน เด็กมีโอกาเลือกประกอบอาชีพได้หลากหลายมากยิ่งขึ้น แต่ถึงกระนั้นก็เป็นหน้าที่หลักของครอบครัว ที่จะต้องส่งเสริมในการจัดหาอาชีพ

๖. การให้ความคุ้มครองแก่สมาชิก ด้วยการให้ความปลอดภัยแก่ชีวิต เกียรติยศและ ชื่อเสียง กรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินของครอบครัว และเรื่องเกี่ยวกับผลประโยชน์ของสมาชิกในครอบครัว ถ้าสมาชิกของครอบครัวถูกละเมิดสิทธิ ครอบครัวยังมีภาระที่จะต้องไปแจ้งความต่อเจ้าพนักงานหรือ ดำเนินคดีทางศาลด้วยตนเองอยู่

๒.๑.๒.๒ บทบาทความสำคัญรองของครอบครัว

๑. ในฐานะเป็นหน่วยเศรษฐกิจ ในอดีตเป็นสังคมเกษตรกรรมถือว่าสมาชิกของ ครอบครัวมีหน้าที่ในการผลิตร่วมกัน ผลประโยชน์ที่เกิดจากแรงงาน ทุน และความชำนาญของสมาชิก ครอบครัว ย่อมตกเป็นสมบัติส่วนกลางและสมาชิกทุกคนย่อมมีสิทธิได้รับส่วนแบ่งตามที่เกณฑ์ของ ครอบครัวกำหนด แต่ปัจจุบันเป็นสังคมอุตสาหกรรมถึงแม้ว่าหน่วยเศรษฐกิจต้องใช้ทุนของครอบครัว ใช้แรงงานและความชำนาญที่เกิดจากสมาชิกของครอบครัวก็ตามแต่ครอบครัวจำนวนมากมิได้ทำ หน้าที่เป็นเศรษฐกิจเช่นนี้ เพราะบางครอบครัวอาจประกอบอาชีพการรับจ้างให้แก่ผู้อื่น รายได้ของ ครอบครัวอาจมาจากรายได้ของหัวหน้าครอบครัว ส่วนสมาชิกคนอื่นรายได้ อาจมาจากประกอบอาชีพ เดียวกัน แต่รายได้นั้นมักเป็นสมบัติส่วนตัวของคนนั้น ดังนั้น ครอบครัวประเภทนี้จึงมิใช่หน่วย เศรษฐกิจซึ่งมีกำลังผลิตของตนเอง จึงได้ถือว่าเป็นหน้าที่ระดับรอง

๒. หน้าที่ในการควบคุมพฤติกรรมของสังคม เหตุที่ครอบครัวไม่สามารถที่จะควบคุม พฤติกรรมของสมาชิกได้อย่างรัดกุม จึงให้ถือว่าเป็นหน้าที่นี้ เป็นหน้าที่ระดับรอง เพราะปกติครอบครัวมี อำนาจบางประการเหนือสมาชิก อาทิ (๑) อำนาจในทางเศรษฐกิจแต่ไม่มีอำนาจในการปกครอง มากกว่าขอบเขตที่ประเพณีและกฎหมายกำหนดขึ้น ในบางกรณี ครอบครัวจึงขาดอำนาจในการ ควบคุมพฤติกรรมของสมาชิก และไม่มีอำนาจตามกฎหมายที่จะควบคุมให้บุตรประกอบอาชีพตาม ความต้องการของตน (๒) เกี่ยวกับพฤติกรรมทางเพศ ครอบครัวสมัยใหม่มีปัญหาในการใช้อำนาจทาง

ศีลธรรมและอำนาจอื่นที่ตนมีเพื่อควบคุมพฤติกรรมทางเพศของบุตร บางครอบครัวมีปัญหาความรุนแรงเกิดขึ้น ครอบครัวจึงใช้อำนาจตามกฎหมายควบคุมให้บุตรทำตามความประสงค์ของครอบครัวไม่ได้

๓. หน้าที่ในการสงเคราะห์คนชรา เนื่องจากกฎหมายบังคับให้บิดามารดาเลี้ยงดูบุตร แต่ไม่ได้บังคับให้บุตรเลี้ยงดูบิดามารดา ผลจึงปรากฏว่าคนชราในสังคมสมัยใหม่มักถูกทอดทิ้งให้เลี้ยงดูตนเอง ถึงแม้ว่าคนชราบางคนจะมีฐานะทางเศรษฐกิจดีพอที่จะไม่ต้องพึ่งพาอาศัยคนอื่น แต่เขาก็ถูกทอดทิ้งให้มีความหวาดอยู่ตามลำพัง ในทางกฎหมายมีปัญหาในการสร้างกฎเกณฑ์อยู่เป็นอันมาก เพราะบิดามารดาแต่ละคู่มีบุตรหลายคน จึงเป็นเรื่องยากที่จะกำหนดว่าบุตรมีส่วนสงเคราะห์บิดามารดาอย่างไร อีกทั้งฐานะของบุตรแต่ละคนก็แตกต่างกันเพราะบุตรแต่ละคนเขามีความรับผิดชอบต่อการสร้างฐานะและความมั่นคงให้แก่ครอบครัวของเขา การบังคับให้เขามีความรับผิดชอบต่อครอบครัวดั้งเดิม ถึงแม้จะเป็นหลักการที่ดีในแง่ศีลธรรม แต่คงนำมาปฏิบัติในสภาพที่เป็นจริงได้ยาก แต่หน้าที่นี้สังคมก็ยังไม่ถือว่าเป็นหน้าที่ซึ่งทุกคนจะต้องปฏิบัติ

ศิริกุล อิศรานุรักษ์ ได้อธิบายถึงภารกิจที่สำคัญของครอบครัว ๓ มิติหลัก^{๑๐} ดังนี้

๑) ด้านสังคมและวัฒนธรรม ครอบครัวทำหน้าที่หล่อหลอมความเป็นมนุษย์ด้วยการเลี้ยงดูอบรมบุตร ให้การศึกษา ให้มีการพัฒนาการรอบด้านทั้งกาย ใจ อารมณ์ สังคม สติปัญญา และจิตวิญญาณ มีบุคลิกภาพที่เหมาะสมตามวัย ให้เติบโตเป็นคนมีคุณธรรมสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีสันติสุข

๒) ด้านเศรษฐกิจ ทั้งในฐานะผู้ผลิตและผู้บริโภค โดยในฐานะผู้ผลิตครอบครัวมีบทบาทในการขัดเกลา อบรมบ่มนิสัยให้เป็นผู้ผลิตเชิงเศรษฐกิจที่มีคุณภาพ ในฐานะผู้บริโภคก็เป็นผู้บริโภคที่เลือกสรรบริโภคอย่างมีประโยชน์ ประหยัด ปลอดภัย รู้จักพอ รู้จักประมาณ

๓) ด้านการเมืองและการปกครอง ครอบครัวมีบทบาทในการบ่มเพาะทักษะทางการเมืองให้เกิดขึ้นในครอบครัว มีความรับผิดชอบ มีเหตุผล ยอมรับ และปฏิบัติตามกติกาของสังคม เคารพสิทธิของกันและกัน

จะเห็นได้ว่า บทบาทสำคัญของครอบครัวมีอยู่ด้วยกัน ๒ บทบาท คือ (๑) บทบาทหลัก ได้แก่ การให้กำเนิดแก่สมาชิก การเลี้ยงดู การอบรมสั่งสอน การจัดการอาชีพให้แก่สมาชิกในครอบครัวและการให้ความคุ้มครองแก่สมาชิก (๒) บทบาทรอง ได้แก่ เป็นหน่วยเศรษฐกิจของสังคม หน้าที่ให้การควบคุมพฤติกรรมของสังคม หน้าที่ในการสงเคราะห์คนชรา โดยหน้าที่ดังกล่าวนี้เป็นภารกิจหลักของครอบครัวที่ต้องรับผิดชอบร่วมกัน

^{๑๐} ศิริกุล อิศรานุรักษ์, **หลักการวางแผนงานอนามัยครอบครัว**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เจริญการพิมพ์, ๒๕๔๒), หน้า ๓๒.

๒.๑.๓ ประเภทของครอบครัว

สนธิ สมักรการ ได้แบ่งประเภทของครอบครัวได้ด้วยกัน ๔ รูปแบบใหญ่^{๑๑} ดังนี้

๑) ครอบครัวเนื้อแท้ หรือครอบครัวพื้นฐาน (Intrinsic or basic family) ประกอบด้วย ๒ รุ่นอายุ คือ บิดา มารดา และบุตรธิดา อาศัยอยู่ในครอบครัวเดียวกัน แต่ในทางวัฒนธรรมจะมีญาติอยู่ด้วย อาทิ ในสังคมไทย บางครอบครัวต้องเลี้ยงบิดามารดาของฝ่ายสามีหรือภรรยา หรือบางครอบครัวมีพี่หรือน้องของสามีหรือภรรยาที่ยังเป็นโสดอาศัยอยู่ การที่มีญาติอาศัยบ้างก็มิได้ทำให้ครอบครัวเนื้อแท้กลายเป็นครอบครัวแบบอื่นไป เพราะอำนาจของหัวหน้าครอบครัวก็ยังมิได้อยู่สมบูรณ์ ครอบครัวแบบนี้เกิดขึ้นได้ง่าย บางคนนิยมเรียกว่า “ครอบครัวพื้นฐาน” เพราะครอบครัวแบบนี้เป็นรากฐานของครอบครัวแบบอื่น ๆ

๒) ครอบครัวขยาย (Extended or Joint Family) ประกอบด้วยสมาชิก ๓ รุ่นอายุ คือ บิดา มารดา บุตรและปู่ย่าตายาย อาศัยอยู่ในครอบครัวเดียวกันและมีการใช้จ่ายทรัพย์สินในลักษณะของ “กงสี”

๓) ครอบครัวผสมหรือครอบครัวซ้อน (Composite or Compound Family) หมายถึง ครอบครัวที่ชายหรือหญิงมีคู่ชีวิตได้มากกว่า ๑ คนและนำมาอาศัยอยู่ร่วมกันในครอบครัวเดียวกัน

๔) ครอบครัวสาระ (Essential Family) ครอบครัวที่มีเฉพาะแม่และลูก ๆ พ่อต้องไปทำงานทำในเมืองซึ่งกำลังทวีจำนวนมากขึ้น

พรพนทิพย์ ศิริวรรณบุศย์ ได้จำแนกรูปแบบครอบครัวไว้ ๓ ประเภทใหญ่^{๑๒} ดังนี้

๑) ครอบครัวขยาย เป็นลักษณะครอบครัวส่วนใหญ่ของชาวตะวันออก ลักษณะครอบครัวจะมีกลุ่มญาติพี่น้องอยู่ร่วมกันอย่างใกล้ชิด แม้มีครอบครัวใหม่ก็ยังคงอยู่ร่วมกันซึ่งแบ่งได้ ๓ รูปแบบ คือ ครอบครัวขยายญาติพี่น้อง ครอบครัวขยายร่วมเผ่าพันธุ์ และครอบครัวขยายแบบรวมกลุ่ม

๒) ครอบครัวเดี่ยว ได้แก่ ครอบครัวพ่อแม่ลูกซึ่งมีที่อยู่อาศัยตามลำพังตนเอง หาเลี้ยงครอบครัวด้วยตนเอง ครอบครัวส่วนใหญ่ในซีกโลกต่าง ๆ สมัยปัจจุบันนี้มีลักษณะเป็นครอบครัวเดี่ยว ทั้งนี้ครอบครัวเดี่ยวยังมีอยู่ ๒ รูปแบบ คือ ครอบครัวเดี่ยวชายเป็นหัวหน้าครอบครัว และครอบครัวเดี่ยวหญิงเป็นหัวหน้าครอบครัว

๓) ครอบครัวกลุ่ม ได้แก่ ครอบครัวที่ประกอบด้วยครอบครัวเดี่ยวมากกว่าหนึ่งครอบครัว หรือครอบครัวที่มีสมาชิกมากกว่า ๑ คน แบ่งได้ ๓ รูปแบบ คือ สมาชิกเดี่ยวภรรยาหลายคน ครอบครัวภรรยาคนเดียวสามีหลายคน ครอบครัวบ้านหลังเล็ก (ภรรยาน้อย)

^{๑๑} อ่างใน สถาบันพัฒนาการสาธารณสุขอาเซียน มหาวิทยาลัยมหิดล, รายงานการวิจัยสัมพันธภาพในครอบครัวไทย, (กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด แทนทองชินวิวัฒนาการพิมพ์, ๒๕๕๒), หน้า ๙-๑๐.

^{๑๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘-๙.

๒.๑.๓.๑ ครอบครัวขยาย (Extended or Joint family)

สำหรับครอบครัวขยาย มีแนวคิดดังนี้ สมาคมคหเศรษฐศาสตร์แห่งประเทศไทย ครอบครัวขยายเป็นครอบครัวที่ประกอบด้วยครอบครัวเดี่ยวและญาติพี่น้อง เช่น ปู่ ย่า ตา ยาย ป้า ลุง อา เป็นต้น อาจอยู่ในบ้านหลังเดียวกันหรือเขตบ้านเดียวกัน โดยอาจจะปลูกบ้านอยู่ใกล้เคียงกัน ครอบครัวแบบนี้อาจมีคู่สมรสหลายคู่อยู่ด้วยกัน ครอบครัวแบบนี้มีสมาชิกมากจึงเกิดความอบอุ่น แต่ขาดความเป็นอิสระเพราะสมาชิกอาวุโสสูงสุดจะหาหน้าที่เป็นหัวหน้าครอบครัว เช่น อาจจะเป็นคุณปู่ หรือคุณตา ทำหน้าที่ดูแลความทุกข์สุขของสมาชิกในครัวเรือน ครอบครัวแบบนี้เป็นระบบที่ญาติพี่น้องมีความรักใคร่ผูกพันกันมาก ซึ่งมักจะพบเห็นในเขตชนบทที่ประกอบอาชีพทางการเกษตร^{๑๓}

พรณทิพย์ ศิริวรรณบุษย์ ครอบครัวขยาย คือ ลักษณะครอบครัวในประเทศ ตะวันออกส่วนมาก ลักษณะของครอบครัวถือกลุ่มญาติพี่น้องจะอยู่รวมกันอย่างใกล้ชิด แม้มีครอบครัวใหม่แล้วยังอยู่รวมกัน แบ่งออกได้เป็น ๓ รูปแบบ^{๑๔} คือ

๑. ครอบครัวขยายญาติพี่น้อง (Kinship group) คือ ครอบครัวที่อยู่รวมกันตั้งแต่ ปู่ย่า ตายาย พ่อแม่ และญาติพี่น้องที่ใกล้ชิด ครอบครัวขยายแบบนี้ยังมีลักษณะพิเศษของการอยู่ร่วมกัน คือ

ก. ครอบครัวขยายญาติทางฝ่ายชาย (Patrilopaj) ครอบครัวชนิดนี้จะมีผู้ชายเป็นใหญ่ ได้แก่ ปู่หรือบิดา และญาติที่อาศัยอยู่เป็นญาติของฝ่ายชาย เช่น ครอบครัวสมัยเก่าและในสมัย ปัจจุบันบางครอบครัว

ข. ครอบครัวขยายญาติทางฝ่ายหญิง (Matrilopal) ครอบครัวชนิดนี้ ญาติที่อาศัยอยู่เป็นทางฝ่ายหญิง ฝ่ายหญิงอาจมีอำนาจเป็นหัวหน้าครอบครัว เช่น ชาวเขาบางเผ่า หรือฝ่ายชายอาจได้รับมอบหมายให้เป็นหัวหน้าครอบครัวหลังจากหัวหน้าครอบครัว คือ ตาได้สิ้นอายุขัยไปแล้วก็ได้

๒. ครอบครัวขยายร่วมเผ่าพันธุ์ (Sib) เป็นครอบครัวที่คนหมู่ชนเผ่าพันธุ์เดียวกัน (Consanguineal group) อยู่รวมกัน มีความคิดเห็นร่วมกันแบ่งปันกัน โดยมีหัวหน้าครอบครัวเพียงคนเดียวเป็นผู้ดูแลรับผิดชอบความเป็นอยู่ของสมาชิกครอบครัวชนิดนี้ได้แก่ ครอบครัวพวักยิบซี เป็นต้น

๓. ครอบครัวขยายกลุ่ม (Clan) ครอบครัวชนิดนี้ประกอบด้วยครอบครัวหลายครอบครัวอยู่รวมกัน (Compromise group) หัวหน้าครอบครัวเป็นเสมือนหัวหน้าหมู่บ้านเป็นผู้รับผิดชอบทางเศรษฐกิจ ตลอดจนการเลือกคู่ครองให้เป็นสมาชิกในครอบครัว คนทั้งหมู่บ้านอยู่ร่วมกันมีความรับผิดชอบร่วมกัน ครอบครัวชนิดนี้ได้แก่ครอบครัวจีนโบราณ (Ancient Chinese) ครอบครัวชาวยิว (Hebrews) หรือครอบครัวโรมานซ์ (Romans) ในสมัยแรกเริ่มของยุโรปและอเมริกา

^{๑๓} สมาคมคหเศรษฐศาสตร์แห่งประเทศไทย, **ตำราครอบครัวสัมพันธ์**, (กรุงเทพมหานคร: วิบูลย์กิจการพิมพ์, ๒๕๒๔), หน้า ๘๖.

^{๑๔} พรณทิพย์ ศิริวรรณบุษย์, **จิตวิทยาครอบครัว**, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๐), ๑๙.

๒.๑.๓.๒ ครอบครัวเดี่ยว (Intrinsic or Single family)

ครอบครัวเดี่ยว สำหรับรูปแบบของครอบครัวเดี่ยว มีแนวคิดดังนี้ พรหมทิพย์ ศิริวรรณบุษย์^{๑๕} ให้แนวคิดเกี่ยวกับครอบครัวเดี่ยว^{๑๖} ว่าเป็นครอบครัวที่ พ่อแม่ลูกซึ่งมีที่อยู่อาศัยตามลำพังตนเอง หาเลี้ยงครอบครัวด้วยตนเอง ซึ่งมีอยู่ด้วยกัน ๒ รูปแบบ คือ ๑. ครอบครัวเดี่ยวชายเป็นหัวหน้าครอบครัว และ ๒. ครอบครัวเดี่ยว ผู้หญิงเป็นหัวหน้าครอบครัวโดยรายละเอียดมีดังนี้

๑. ครอบครัวเดี่ยวชายเป็นหัวหน้าครอบครัว (Patriarchal) ครอบครัวชนิดนี้ผู้ชายซึ่งเป็นหัวหน้าครอบครัวมีหน้าที่รับผิดชอบการพัฒนาของครอบครัวและอำนาจการตัดสินใจอยู่ที่ชาย

๒. ครอบครัวเดี่ยวหญิงเป็นหัวหน้าครอบครัว (Matriarchal) ครอบครัวชนิดนี้ผู้หญิงเป็นใหญ่และมีอำนาจตัดสินใจปัญหาต่าง ๆ ของครอบครัว มีหน้าที่รับผิดชอบเศรษฐกิจของครอบครัวด้วย

สมาคมคหเศรษฐศาสตร์แห่งประเทศไทย^{๑๗} กล่าวว่า ครอบครัวเดี่ยวหรือครอบครัวขนาดเล็ก (Intrinsic or Single family) เป็นครอบครัวที่ประกอบด้วยสามี ภรรยาและลูก (ลูกนี้อาจเป็นลูกบุญธรรมก็ได้) เป็นครอบครัวที่มีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด และมีแนวโน้มจะมีครอบครัวแบบนี้มากขึ้น เนื่องจากเหตุผลทางด้านเศรษฐกิจ เพราะการมีครอบครัวขนาดใหญ่เป็นการสิ้นเปลือง โดยเฉพาะสภาพสังคมปัจจุบันที่ค่าครองชีพสูงขึ้น ครอบครัวแบบนี้มีข้อดีที่มีความเป็นอิสระ แต่อย่างไรก็ตามการห่างเหินจากญาติพี่น้องในบางครั้งอาจจะทำให้เกิดความว้าเหว และขาดความอบอุ่นได้

จะเห็นได้ว่า ครอบครัวโดยภาพรวมแล้วมีอยู่ด้วยกัน ๒ ประเภท คือ (๑) ครอบครัวเดี่ยว ซึ่งมีลักษณะเป็นครอบครัวเดี่ยวชายเป็นหัวหน้าครอบครัวหรือครอบครัวเดี่ยวหญิงเป็นหัวหน้าครอบครัว และ (๒) ครอบครัวขยาย (Extended or Joint family) มีลักษณะเป็นครอบครัวถือกลุ่มญาติพี่น้องจะอยู่รวมกันอย่างใกล้ชิด ซึ่งอาจจะเป็นหญิงฝ่ายหญิงหรือญาติฝ่ายชายหรืออาจเป็นครอบครัวมากกว่าหนึ่งครอบครัวอาศัยอยู่ในครอบครัวเดียวกัน

๒.๑.๔ ความหมายครอบครัวในมุมมองของชาวไทย

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้ให้ความหมายคำว่า “ครอบครัว” หมายถึง ชะตาของสังคมเพราะครอบครัวไม่ใช่แค่ชีวิตของคนภายในเริ่มแต่สามีภรรยาและบุตรเท่านั้น แต่ครอบครัวนี้เป็นสังคมย่อยหรือเป็นฐานของสังคม สังคมทั้งหมดมาจากครอบครัวถ้าแต่ละครอบครัวดีแล้ว สังคมของเราจะดี เราต้องการให้สังคมประเทศชาติของเราเจริญมั่นคงมีความร่มเย็นเป็นสุขก็ทำได้โดยทำครอบครัวแต่ละครอบครัวนี้ให้ดี โดยเฉพาะเมื่อเป็นบิดา มารดา เพราะเป็นผู้ที่จะสร้างโลก คือสังคมมนุษย์ทุกระดับต้องมีพรหมวิหาร คือ ธรรมประจำใจของพระพรหม โลกของมนุษย์ก็คือ สังคมมนุษย์

^{๑๕} พรหมทิพย์ ศิริวรรณบุษย์, *จิตวิทยาครอบครัว*, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๑๙.

^{๑๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๙.

^{๑๗} สมาคมคหเศรษฐศาสตร์แห่งประเทศไทย, *ตำราครอบครัวสัมพันธ์*, หน้า ๑๖.

นั่นเอง และโลกคือ สังคมมนุษย์นั้นก็เกิดจากการสร้างของมนุษย์เอง มนุษย์ที่ดีก็จะสร้างโลกที่ดี สร้างสังคมที่ดี สังคมที่ดีก็มาจากการครอบครัวที่ดี เพราะฉะนั้นจึงต้องมองให้เห็นถึงความหมายนี้ด้วย^{๑๘}

พระมหาบุญเพียร บุญญวิริโย (แก้ววงศ์น้อย) ได้กล่าวว่า แม้ในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา พระพุทธองค์มิได้ตรัสความหมายของครอบครัวไว้อย่างตรง แต่เมื่อพิจารณาถึงแนวคิดและหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาแล้ว สามารถกล่าวได้ว่า ครอบครัวตามความหมายทางพระพุทธศาสนา หมายถึงสถาบันที่บุคคลมาอาศัยอยู่ด้วยกันโดยมีพันธะทางกายและทางจิตร่วมกัน กล่าวคือ การมีสัมพันธภาพทางกาย ได้แก่ ความสัมพันธ์ทางสายโลหิตหรือทางด้านสถานภาพทางสังคมด้วยการมีสถานภาพเป็นบิดา มารดา บุตร เป็นต้น และมีความผูกพันทางจิต ได้แก่ การมีสัมพันธภาพทางใจต่อกัน ด้วยการมีอุดมคติและเป้าหมายชีวิตร่วมกัน มีความรักความเอื้ออาทรต่อกันและมีจิตใจที่ประสานปรองดองเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันบนพื้นฐานของหน้าที่และคุณธรรม อันมีเป้าหมายเพื่อการสร้างสรรค์ชีวิตให้มีความสุขความเจริญและผลิตสมาชิกที่มีคุณภาพสู่สังคม^{๑๙}

เสถียรธรรมสถาน ได้ให้ความหมายคำว่า “บ้านหรือครอบครัว” หมายถึง การจัดสรรสิ่งแวดล้อมในบ้านให้ไม่เป็นพิษต่อตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ พุดง่าย ๆ ก็คือ การทำบรรยากาศของบ้านให้เป็นฐานของการภาวนา เพื่อให้บ้านเป็นที่ที่ทุกคนในบ้านจะใช้พัฒนาสติปัญญาของตนเองได้อย่างมีความสุขมองไปทางไหนก็มีแต่สิ่งที่จะช่วยให้เกิดการพัฒนาศติปัญญาผ่านทางประสาทสัมผัสทางตา หันไปทางไหนก็ได้ยินเสียงที่ทำให้เกิดสมาธิ จมูกก็ได้กลิ่นที่สะอาดสะอ้าน โดยไม่จำเป็นต้องเป็นกลิ่นหอม ส่วนกายก็ได้ใกล้ชิดกับธรรมชาติได้รับสัมผัสที่ทำให้รู้สึกสบายเนื้อสบายตัว รวมไปถึงการได้รับโภชนาหารที่ดีมีสุขอนามัย เอื้อต่อการเจริญเติบโตของร่างกาย และไม่ขัดขวางพัฒนาการทางจิตใจ นอกจากการจัดบรรยากาศของบ้านให้เหมาะสมแล้วปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนในครอบครัวก็ต้องเป็นไปอย่างเป็นกุศลด้วย เพื่อให้เกิดสภาพแวดล้อมที่ดีต่อการเรียนรู้ของเด็ก^{๒๐}

กล่าวโดยสรุปครอบครัวในทัศนะพระพุทธศาสนาก็คือ ครอบครัวที่ประกอบด้วยบิดา มารดา และบุตรที่มีความสัมพันธ์ทางกายและทางด้านจิตใจ ซึ่งมีอุดมการณ์และเป้าหมายชีวิตร่วมกัน ในทางพระพุทธศาสนา โดยการสร้างบรรยากาศภายในครอบครัวให้เหมาะสมต่อการฝึกฝนพัฒนาตนเองทางด้านศีล สมาธิและปัญญา โดยเฉพาะการเจริญจิตภาวนานั้นก็เพื่อประโยชน์แก่การเจริญเติบโตทางจิตวิญญาณของสมาชิกในครอบครัวทุกคน ทั้งนี้เพราะครอบครัวเป็นรากฐานสำคัญของสังคมที่ผลิตบุคลากรให้กับสังคมโลก และมีอุดมการณ์ครอบครัวที่ว่าถ้าครอบครัวแต่ละครอบครัวดีแล้วสังคมและประเทศชาติก็จะดีตามไปด้วย

^{๑๘} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), *ชีวิตคู่ที่มีคุณค่า*, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทพิมพ์พิมพ์สวยจำกัด, ๒๕๕๐), หน้า ๖๗-๖๘.

^{๑๙} พระมหาบุญเพียร บุญญวิริโย (แก้ววงศ์น้อย), “แนวคิดและวิธีการขัดเกลาทางสังคมในสถาบันครอบครัวตามแนวพระพุทธศาสนา”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔), หน้า ๑๒.

^{๒๐} เสถียรธรรมสถาน, *มีความสุขให้ลูกเห็นคนดีให้ลูกดู*, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์ธรรมะ, ๒๕๕๓), หน้า ๘๙.

๒.๑.๕ ความหมายครอบครัวในมุมมองของชาวฝรั่ง

Stephen R. Covey ได้ให้ความหมายว่า ครอบครัวที่ดีแม้แต่ครอบครัวที่ยิ่งใหญ่ มักจะหลุดจากเส้นทาง ๙๐ เปอร์เซ็นต์ของช่วงชีวิต กฎที่สำคัญจะอยู่ที่การกำหนดจุดหมายปลายทางไว้ให้มัน รู้ว่าเส้นทางกำหนดหมายไว้อย่างไร หลุดพลัดออกไปก็ยังสามารถย้อนกลับมาในทิศและทางเดิมได้ เปรียบไปไม่ต่างจากเส้นทางการบิน ก่อนจะบินขึ้นจากพื้น นักบินจะขีดเส้นการเดินทางเสียก่อน กำหนดแนชัดแล้วว่าจะเดินทางมุ่งหน้าไปยังจุดหมายใด ออกเดินทางตามเส้นทางการบินที่ขีดไว้ แต่ในเส้นทางกลางฟ้า ลมกระโชก พายุฝน อากาศแปรปรวน คำสั่งจากหอคอยควบคุมการบิน ความผิดพลาดของมนุษย์ และปัจจัยอื่น ๆ กระทำต่อเครื่องบิน บีบบังคับให้เบี่ยงเบนเล็กน้อย “เกือบตลอดเวลา” ของการเดินทาง เครื่องบินไม่ได้อยู่บนเส้นทางการบินที่ขีดกำหนดไว้ การเบี่ยงเบนครั้งใหญ่จะเกิดขึ้นเมื่อลมฟ้าอากาศจะแปรปรวน หรือไม่ก็เป็นเพราะการจราจรทางอากาศหนาแน่นเป็นพิเศษ ถ้าไม่ร้ายแรงถึงขั้นภัยพิบัติ เครื่องบินจะวกกลับเข้าเส้นทาง เดินทางสู่จุดหมายได้เสมอ^{๒๑}

ดร. เฮม จินอตต์ ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับสมาชิกในครอบครัวว่า เด็ก ๆ เรียนรู้จากการกระทำและการได้พบเห็นตัวอย่างจากพ่อและแม่ พวกเขาเปรียบเสมือนซีเมนต์ที่ยังไม่แห้ง ทุก ๆ คำพูดของเรามีผลต่อตัวเด็ก ดังนั้น พ่อแม่จำเป็นต้องเรียนรู้วิธีการพูดกับลูกว่า ควรใช้คำพูดอย่างไรที่จะไม่ก่อให้เกิดความโกรธ ความเจ็บช้ำน้ำใจ ไม่ลดทอนความเชื่อมั่นในตัวเองของเด็ก และไม่ทำให้เขาสูญเสียศรัทธาในตัวเอง บรรยากาศภายในบ้านจะเป็นอย่างไรนั้นขึ้นอยู่กับพ่อแม่ การแสดงปฏิกิริยาตอบสนองของพ่อแม่ต่อปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นอาจจะทำให้ปัญหานั้นหนักมากขึ้นหรือเบาลงก็ได้ ดังนั้น พ่อแม่จึงควรละเว้นไม่ใช้ “ภาษาแห่งการปฏิเสธ” และหันมาเรียนรู้การใช้ “ภาษาแห่งการยอมรับ” พ่อแม่รู้ดีว่าคำพูดเหล่านี้เป็นเช่นไร เพราะพวกเขาเคยได้ยินได้ฟังพ่อแม่ของตนเองใช้กับแขกผู้มาเยือน และกับคนแปลกหน้า นั่นคือ การใช้คำพูดที่ระมัดระวังไม่ให้เกิดความบาดหมางทางอารมณ์ การใช้คำพูดที่ไม่ได้เป็นการตำหนิวิพากษ์วิจารณ์การกระทำของคนอื่น^{๒๒}

จะเห็นได้ว่าในมุมมองของครอบครัวตะวันตกเป็นมุมมองการสร้างครอบครัวให้มีคุณภาพนั้นเหมือนกับการเดินทางโดยสารเครื่องบิน ซึ่งบางครั้งต้องเจออุปสรรคต่าง ๆ เช่น มีพายุหรืออากาศแปรปรวน ตกหลุมอากาศ หรืออาจจะต้องเปลี่ยนเส้นทาง เป็นต้น แต่ถ้าหากทุกคนมีเป้าหมายชัดเจนก็สามารถประคับประคองครอบครัวสู่เป้าหมายที่แท้จริงได้ ที่สำคัญสมาชิกทุกคนในครอบครัวมีเป้าหมายเดียวกันและชัดเจนในการดำเนินชีวิต

๒.๑.๖ หน้าที่ของครอบครัวในสังคมไทย

ครอบครัว เป็นหน่วยสังคมที่สำคัญมากในทุกๆ สังคม มีบทบาทและหน้าที่ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคมและจิตใจ ถือเป็นสถาบันพื้นฐานของสังคม ถ้าครอบครัวเข้มแข็งปัญหาคนชราและ

^{๒๑} Stephen R. Covey แปลโดย นกตล เวชสวัสดิ์, ๗ อุปนิสัย สำหรับครอบครัว ที่ทรงประสิทธิภาพยิ่ง, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ดีเอ็มจี, ๒๕๔๙), หน้า ๒๓-๒๔.

^{๒๒} เฮม จินอตต์, วิธีพูดกับลูกโดยไม่ทำร้ายจิตใจของเขาและทำให้เขาร่วมมือยอมทำตามคุณ, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ พี มีเดีย, มปป), หน้า ๒๕๐.

ปัญหาเด็กจะไม่เกิด ปัญหาสังคมของชาวตะวันตกส่วนใหญ่จะเป็นปัญหาคนชราถูกทอดทิ้งไร้ค่า ดังนั้นหน้าที่ของครอบครัวในสังคมไทยพอสรุปได้ ดังนี้

- ๑) หน้าที่ในการส่งเสริมความเจริญเติบโตส่วนบุคคลของบุตร
- ๒) การให้ความรัก ความอบอุ่น มั่นคง ปลอดภัย
- ๓) การให้เสรีภาพส่วนบุคคล
- ๔) การแนะนำสั่งสอน
- ๕) การปลูกฝังนิสัยที่เอาใจใส่ในปฏิกริยาของผู้อื่น
- ๖) หน้าที่ในการสร้างสันติสุขภายในบ้าน
- ๗) การสร้างความเป็นปึกแผ่น มั่นคง ให้แก่ครอบครัว
- ๘) หน้าที่ในการสร้างจุดหมายชีวิตและแรงจูงใจ^{๒๓}

สรุปว่า สถาบันครอบครัวในแต่ละสังคมย่อมมีค่านิยมต่างกันตามวัฒนธรรมของสังคม เช่น สังคมสมัยใหม่ สามีและภรรยา มีค่านิยมในการหาเลี้ยงครอบครัวเท่าเทียมกัน การร่วมรับผิดชอบกิจกรรมต่างๆ ในครอบครัวอย่างเท่าเทียมกัน

๒.๑.๗ ลักษณะของครอบครัวในสังคมไทย

จากการศึกษาวิจัยของนักสังคมวิทยาหลายท่าน พบว่า โดยปกติแล้วลักษณะของครอบครัวมักจะมี ความแตกต่างกัน ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับพื้นฐานทางสังคม ได้แก่ ค่านิยมขนบธรรมเนียม ประเพณีและวัฒนธรรมของแต่ละสังคมเป็นสำคัญ สำหรับครอบครัวไทยเรานั้นได้รับอิทธิพลจาก “ค่านิยม” (Values) วัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีเป็นอย่างมาก ดังจะเห็นได้จากลักษณะต่างๆ ที่ปรากฏเป็นเอกลักษณ์ของครอบครัวไทยดังต่อไปนี้

๑) ครอบครัวไทยนิยมยกย่องให้ผู้ชายเป็นหัวหน้าครอบครัว มีหน้าที่คุ้มครองป้องกันภัยอันตรายต่างๆ และให้ความอุปการะเลี้ยงดูให้ความรักให้เกียรติแก่สมาชิกในครอบครัวตามควรแก่ฐานะของตน เป็นผู้รับผิดชอบเกี่ยวกับเศรษฐกิจของครอบครัวและผู้นำของครอบครัวมีอำนาจและสิทธิมากที่สุดในการครอบครัว เป็นผู้บริหารภายในครอบครัวและเป็นผู้สืบสกุล บุตรจะต้องใช้นามสกุลของบิดา และภรรยาต้องใช้นามสกุลของสามี

๒) ครอบครัวไทยให้ความสำคัญต่อระบบผู้อาวุโส (Seniority) มีการเคารพเชื่อฟังตามลำดับอาวุโส จะเห็นได้ว่าครอบครัวไทยส่วนใหญ่มักจะมีการอบรมสั่งสอนให้สมาชิกในครอบครัวรู้จักเคารพผู้อาวุโสกว่า เช่น ปู่ ย่า ตา ยาย ลุง ป้า น้า อา ฯลฯ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสังคมชนบททั่วไป บุคคลผู้สูงอายุในครอบครัวมักจะได้รับ ความเคารพยำเกรง และเป็นที่พึ่งของผู้เยาว์อยู่เสมอทั้งการให้คำปรึกษาด้านส่วนตัวและการงาน เพราะฉะนั้นในครอบครัวไทยจึงปรากฏคำลำดับชั้นของ

^{๒๓} จ้านงค์ อติวัฒน์สิทธิ และคณะ, สังคมวิทยา, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๕), หน้า ๗๙-๘๐.

ความมีอาวุโสไว้มากมาย (ปู่ ย่า ตา ยาย ลุง ป้า น้า อา พี่) การแสดงความเคารพเชื่อฟังผู้อาวุโสนี้อาจเป็นผลมาจากค่านิยมในเรื่องการยกย่องผู้อาวุโสคนไทยเป็นสำคัญ เพราะคนไทยมักจะให้เกียรติต่อผู้สูงอายุ เนื่องจากเชื่อว่ามีประสบการณ์ชีวิตมากมาย จึงสามารถเข้าใจถึงสภาพต่างๆ ได้ดีกว่าคนที่มีอายุน้อยกว่า ดังนั้น ผู้อาวุโสจึงเป็นที่ยอมรับของคนทั่วไปในสังคมไทย ดังคำกล่าวที่ว่า “ตามหลังผู้ใหญ่หมาไม่กัด”

๓) ครอบครัวไทยเป็นครอบครัวเดี่ยว (Intrinsic or Single family) คือ ผู้ชายมีภรรยาคนเดียวตามกฎหมายแต่ความจริงของลักษณะครอบครัวไทยในเรื่องที่ผู้ชายมีภรรยาคนเดียวหรือหลายคนนั้นยังไม่สามารถกำหนดได้แน่ชัดเนื่องจากหลักฐานต่าง ๆ ในอดีตนั้นได้แสดงให้เห็นว่าชายไทยมักนิยมมีภรรยาหลายคน (Many wives) ดังเราจะเห็นได้จากการที่พระมหากษัตริย์เจ้าฟ้าฯ ชุนนางชั้นสูง ข้าราชการ พ่อค้า หรือแม้แต่คนธรรมดาในสมัยก่อนนิยมมีภรรยาครั้งละหลายๆ คน ถือว่าเป็นการสร้างบารมีและแสดงความสามารถทางเพศด้วย จนถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล (รัชกาลที่ ๘) จึงมีกฎหมายระบุแน่ชัดว่าให้ผู้ชายไทยสามารถทำการสมรสได้เพียงครั้งเดียว การสมรสครั้งต่อมาถือว่าไม่ถูกต้องตามกฎหมาย เพราะฉะนั้น ถ้าพิจารณาในแง่ของกฎหมายไทยปัจจุบันเป็นเกณฑ์ก็อาจกล่าวได้ว่า ครอบครัวไทยเป็นแบบสามีเดียว ภรรยาเดียว (Single wife) แต่ในทางปฏิบัติผู้ชายไทยโดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ที่มิฐานะทางเศรษฐกิจดีและมีตำแหน่งทางสังคมสูงๆ นั้น ยังคงนิยมมีภรรยาหลายคนในเวลาเดียวกันซึ่งสังคมนิยมเรียกภรรยาที่ไม่ถูกต้องตามกฎหมายนั้นว่า “อนุภรรยา”

๔) มีความผูกพันทางสายโลหิต กล่าวคือ ครอบครัวไทยมักจะมีญาติ พี่น้องอยู่ร่วมกันเป็นครอบครัวใหญ่ พ่อแม่รักใคร่ผูกพันกับลูกมากแม้ลูกจะแต่งงานแยกย้ายมีครอบครัวไปแล้วก็ยังคงห่วงใยและยังให้ความอุปการะอยู่เสมอ ถึงแม้ว่าบ้านจะอยู่ห่างไกลกันก็ยังไปมาหาสู่พียงพาอาศัยกันเหมือนเดิม

๕) เด็กเป็นที่รวมความสนใจของครอบครัว กล่าวคือ โดยทั่วไปแล้วครอบครัวไทยทุกคนรักเด็ก พ่อแม่เสียสละทุกอย่างเพื่อลูก ส่งเสริมให้ลูกได้รับการศึกษาเพื่อสร้างความมั่นคงให้กับชีวิต เด็กจะถูกอบรมให้รู้จักช่วยตนเองตั้งแต่ยังเล็กและเมื่อโตขึ้นเด็กก็จะพยายามสร้างตัวเองให้มากที่สุด

๖) ในปัจจุบันนี้ครอบครัวไทยเป็นครอบครัวขนาดเล็กหรือครอบครัวเดี่ยว คือ มีพ่อ แม่ ลูกเป็นส่วนใหญ่ โดยเฉพาะในสังคมเมืองมักจะไม่ค่อยมีญาติพี่น้องมาอาศัยอยู่ด้วย การที่ครอบครัวเดี่ยวกลายเป็นครอบครัวที่สำคัญของสังคมในปัจจุบัน เพราะเป็นครอบครัวที่ย้ำถึงความเป็นอิสระเสรีภาพและความเป็นตัวของตัวเอง ซึ่งสอดคล้องกับคุณค่าของคนไทยในปัจจุบันนี้ แต่ก็ยังปรากฏว่ามีครอบครัวแบบขยายอีกเป็นจำนวนมากในสังคมชนบท ซึ่งส่วนมากเราจะพบในลักษณะญาติพี่น้องอาศัยอยู่ในย่านเดียวกันหรือลูกบ้านใกล้เคียงกันแม้จะแต่งงานแล้วก็ตาม ญาติพี่น้องผู้อาวุโสมีอำนาจเหนือสมาชิกทุกคนในครอบครัวและเป็นผู้ชี้ขาดมีการให้ความช่วยเหลือกันภายในครอบครัว

ทั้งกำลังทรัพย์และกำลังแรงงานด้วย ในสมัยปัจจุบันครอบครัวแบบนี้มีปริมาณน้อยมาก เพราะอิทธิพลของอารยธรรมตะวันตกนั่นเอง^{๒๔}

๒.๑.๘ ความสำคัญของครอบครัวที่มีต่อบุคคลในสังคมไทย

เนื่องจากประเทศไทยเป็นประเทศที่กำลังพัฒนา ฉะนั้น ทรัพยากรที่สำคัญอย่างหนึ่งก็คือ ทรัพยากรบุคคลหรือประชาชน นั่นเอง การที่สังคมของไทยเราจะดีขึ้นได้ จะต้องพิจารณาจากสภาพของประชาชนว่ามีปัญหาด้านใด มีพฤติกรรมอย่างไร ทั้งนี้ เพื่อที่จะได้พัฒนาประชาชน เพื่อมุ่งไปสู่การพัฒนาประเทศชาติ ต่อไป

สถาบันพื้นฐานของการสร้างคนในชาติ คือ ครอบครัว เพราะครอบครัวเป็นผู้สร้างบุคลิกภาพของทุกคนการเจริญเติบโต ทุกด้านไม่ว่าจะเป็นการพัฒนาทางด้านร่างกาย สติปัญญา อารมณ์หรือสังคม ย่อมขึ้นอยู่กับเลี้ยงดูของพ่อแม่ ซึ่งเรามักกล่าวเสมอว่า พ่อแม่ คือ ครูคนแรกของลูก แม้ว่าลูกจะเติบโตจนเข้าโรงเรียนได้แล้วพ่อแม่ก็ยังต้องทำหน้าที่เสมือนครูอยู่เช่นเดิม นั่นคือคอยเอาใจใส่อบรมสั่งสอนลูกด้านต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นกิริยามารยาท ความประพฤติบาปบุญคุณโทษ สิ่งที่ดีควรทำหรือไม่ควรทำ เป็นต้น ฉะนั้น ครอบครัวจึงเป็นหน่วยแรกที่สุดของสังคมเพราะ เป็นสถาบันแรกที่ทำหน้าที่วางรากฐานให้แก่สถาบันอื่นๆ ใน สังคม โดยไม่มีสถาบันใดสามารถทำหน้าที่นี้แทนครอบครัวได้ ฉะนั้น ถ้าพ่อแม่ได้ให้ความรัก ความอบอุ่น ถ่ายทอดความรู้ต่างๆ ตลอดจนอบรมปณิธาน ช่วยกันสั่งสอนชักจูงให้ลูกประพฤติดีแล้ว ก็นับได้ว่าครอบครัวได้ทำหน้าที่ที่สมบูรณ์ ในการสร้างคนของชาติเพื่อพัฒนาสังคม และมีชีวิตที่ผาสุกในระบอบประชาธิปไตยในอนาคต

ครอบครัวไทยแต่เดิมมีลักษณะเป็นครอบครัวขยาย มีสมาชิกครอบครัวหลายช่วงอายุอย่างน้อย ๓ รุ่น คือ ๑) รุ่นปู่ย่า ตายาย ๒) รุ่นพ่อแม่ ๓) รุ่นลูก เป็นครอบครัวที่มีความร่วมมือกันในการกิจกรรมด้านต่างๆ ทั้งด้านเศรษฐกิจ การศึกษา การอบรมเลี้ยงดู การปลูกฝังจริยธรรม คุณธรรม ค่านิยม ความเอาใจใส่ในสภาวะวิกฤต คนในครอบครัวมีความอบอุ่น และปลอดภัย ครอบครัวได้ทำหน้าที่เป็นแหล่งหล่อหลอมความเป็นมนุษย์ และมีผลต่อคุณภาพสังคม

ครอบครัวมีหน้าที่เลี้ยงดูลูกให้เจริญเติบโต แต่เนื่อง จากครอบครัวเป็นหน่วยมูลฐานของสังคม เพราะสังคมจะออกมาเป็นรูปใด ส่วนใหญ่จะขึ้นกับการดำเนินชีวิตหรือการอบรมเลี้ยงดูลูกของครอบครัว ฉะนั้น ทุกครอบครัวต้องมีหน้าที่รับผิดชอบต่อสภาพของสังคมในอนาคตด้วย นั่นคือ ถ้าทุกครอบครัวได้ปฏิบัติตามหน้าที่ของตนเป็นอย่างดีแล้ว ก็อาจจะคาดหวังได้ว่า สังคมในอนาคต ย่อมเป็นสังคมที่ผาสุกและมีความเป็นปึกแผ่น มั่นคง

ในการพิจารณาความสำคัญของครอบครัวที่มีต่อมนุษย์นั้น ทางที่ดีที่สุด ก็คือ การพิจารณาอุปบาทและหน้าที่ของครอบครัวว่ามีอยู่ประการใดบ้าง และหน้าที่เหล่านั้นได้ตอบสนองความต้องการของมนุษย์แต่ละคนและตอบสนองมนุษย์ในฐานะที่เป็นสมาชิกของสังคมอย่างไรบ้างถ้า การทำหน้าที่ของครอบครัวสามารถตอบสนองความต้องการต่างๆ ของมนุษย์ได้มาก ครอบครัวก็มีความสำคัญต่อมนุษย์มากเช่นเดียวกัน

^{๒๔} บรรเทิง พาพิจิตร, สังคมวิทยา, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๗), หน้า ๓๙-๔๐.

นักสังคมวิทยาและมนุษยวิทยาได้ทำการศึกษาหน้าที่ของครอบครัวแล้ว พบว่า ครอบครัวมีบทบาทที่สำคัญมากต่อการพัฒนาบุคลิกภาพของคน และยังทำหน้าที่สนองความต้องการของมนุษย์ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคมและจิตใจ การทำหน้าที่ของครอบครัวอาจแยกได้ ๔ ประการ ดังนี้

- ๑) หน้าที่ผลิตสมาชิกใหม่ให้แก่สังคม เพื่อทดแทนสมาชิกของสังคมที่สิ้นชีวิตลง
- ๒) หน้าที่เลี้ยงดูสมาชิกใหม่ให้มีชีวิตรอด เนื่องจากทารกแรกเกิดและเด็กไม่สามารถดูแลตนเองได้
- ๓) หน้าที่ถ่ายทอดวัฒนธรรมของสังคมไปสู่สมาชิกใหม่ ซึ่งเป็นกระบวนการขัดเกลาทางสังคมเพื่อให้เด็กเติบโตเป็นสมาชิกที่ดีของสังคม

๔) หน้าที่หล่อหลอมกล่อมเกลาทางสังคม (Socialization) เป็นบทบาทที่สำคัญมาก เพราะโดยธรรมชาติของมนุษย์จะไม่รู้ว่าอะไรเหมาะสมไม่เหมาะสม เราจะใช้สัญชาตญาณเป็นตัวกำหนดการกระทำ ดังนั้นจึงต้องมีกระบวนการขัดเกลาทางสังคมเพื่อให้มนุษย์มีพฤติกรรมที่สอดคล้องกับกติกา กฎระเบียบและบรรทัดฐานของสังคมเพื่อให้สังคมอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข ถ้าไม่มีจะทำให้เกิดความยุ่งเหยิง (Chaos) ครอบครัวจึงต้องทำหน้าที่หล่อหลอมเด็กให้เป็นสมาชิกที่พึงปรารถนาของสังคม ดังนั้น ความสำคัญของครอบครัวจึงพอสรุปได้ว่า

๑) ครอบครัวเป็นแหล่งหล่อหลอมทางบุคลิกภาพและคุณลักษณะของสมาชิก การมีปฏิสัมพันธ์ (Interaction) ระหว่างสมาชิกในครัวเรือนเดียวกัน มีการถ่ายโยงค่านิยม ความรู้สึกนึกคิด ทัศนคติ ความเชื่อ ความศรัทธาและวัฒนธรรมการดำเนินชีวิตจากสมาชิกรุ่นหนึ่งไปยังอีกรุ่นหนึ่ง ตลอดจนมีการพักผ่อน สันทนาการ และการทำกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกัน บรรยายากาศ และวิธีการ อบรมเลี้ยงดูการอบรมสั่งสอน

การเป็นพ่อแบบ แม่แบบ ทั้งอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ ทั้งโดยที่รู้ตัวหรือไม่รู้ตัว สิ่งแวดล้อมภายในครอบครัวไม่ว่าจะในทางบวกหรือในทางลบได้ค่อยๆ หล่อหลอมพื้นฐานทางบุคลิกภาพและคุณลักษณะทางด้านร่างกาย สังคม อารมณ์ และจิตใจของสมาชิกในครอบครัวในรูปแบบต่างๆ มีผลต่อโดยตรงต่อการการแสดงบทบาททางสังคมของสมาชิกในสถาบันอื่นต่อไป

๒) ครอบครัวเป็นสถาบันพื้นฐานทางการศึกษาของสังคม ครอบครัวเป็นแหล่งถ่ายทอดองค์ความรู้ ฝึกฝนและอบรมให้สมาชิกได้เรียนรู้ระเบียบสังคมหรือการขัดเกลาทางสังคม (Socialization) ทั้งอย่างเป็นทางการ (Formal) และไม่เป็นทางการ (Informal)

๓) ครอบครัวสร้างคุณภาพชีวิต คุณลักษณะต่างๆ ที่บ่งชี้ถึงลักษณะของชีวิตที่มีคุณภาพ ชำรงต้นนี้ ครอบครัวจะเป็นสถาบันที่จะเอื้ออำนวยให้เกิดขึ้นกับชีวิตของสมาชิกในครอบครัวได้

๔) ครอบครัวเป็นสถาบันพื้นฐานในการพัฒนาสังคม สถาบันที่มีความสำคัญอย่างยิ่งในการพัฒนาสังคมและชุมชน เช่นเดียวกับสถาบันทางสังคมอื่นๆ วัฏจักรของการเกิด การเติบโต เข้าสู่วัยเรียน วัยทำงาน วัยแต่งงาน วัยเลี้ยงดูลูกของตนเอง วัยดูแลพ่อแม่เมื่อแก่ชราลง สอนและฝึกให้ทุกคนต้องมีบทบาทหน้าที่ในฐานะต่างๆ ในครอบครัว หรืออีกนัยหนึ่งก็คือ การเข้าไปมีบทบาทภาระหน้าที่และมีความรับผิดชอบในฐานะสมาชิกของชุมชนหรือสังคมนั้นๆ

๕) ครอบครัวเป็นหน่วยวางรากฐานการปกครองในระดับต่างๆ ครอบครัวทำหน้าที่ปฐมนิเทศที่สำคัญที่สุดคือการให้กำเนิดเด็ก ให้การเลี้ยงดูผู้เยาว์ ให้การศึกษา สร้างคนให้รู้จักระเบียบสังคม

การถ่ายทอดวัฒนธรรมให้คนรุ่นหลังรับไว้เป็นแนวทางในการดำรงชีวิตให้เหมาะสมกับสภาพสังคมของชนกลุ่มนั้น เด็กที่เกิดและเจริญเติบโตมาจากครอบครัวแบบใด ย่อมได้รับการถ่ายทอดแนวความคิด เจตคติและพฤติกรรมต่างๆ ตีตมจากครอบครัวเดิมไม่มากก็น้อย และนำไปใช้ปฏิบัติในสังคมที่เขาอยู่อาศัย^{๒๕}

นอกจากนี้ ครอบครัวยังเป็นเสมือนแหล่งบ่มเพาะทักษะทางการเมือง การอยู่ร่วมกันอย่างมีกติกา มีบทบาท หน้าที่รับผิดชอบ เคารพสิทธิซึ่งกันและกัน การตัดสินใจร่วมกัน รู้จักรับฟังและสื่อสารเจรจาประนีประนอมกันด้วยความรัก ความเข้าใจ และเหตุผล รู้จักการให้อภัยกัน มีการแบ่งอำนาจหน้าที่และแบ่งงานกันในครอบครัวอย่างชัดเจน จะเห็นว่าในสมัยก่อนแม้ภรรยาจะมีฐานะเป็นรองสามี แต่ก็มีบทบาทหน้าที่ที่กัน ซึ่งฝ่ายสามีมีอำนาจการตัดสินใจภายนอกบ้าน การเป็นผู้นำ ในขณะที่เดียวกันภาระการดูแลบ้านเรือนและผู้คนในบ้านเป็นหน้าที่ของฝ่ายภรรยา สำหรับผู้สูงอายุจะทำหน้าที่อบรม สั่งสอน ชดเชยสมาชิกที่เป็นเด็กให้เรียนรู้การดำเนินชีวิตเพื่อสืบทอดวงศ์ตระกูล^{๒๖}

สรุปผลจากการศึกษาวิจัยพบว่า ความสำคัญของครอบครัวเป็นหน่วยหนึ่งของสังคมมีความผูกพันเกี่ยวเนื่องวางรากฐานการปกครองในระดับต่างๆ ของครอบครัวทำหน้าที่ปฐมนิเทศที่สำคัญที่สุดคือการให้กำเนิดเด็ก ให้การเลี้ยงดูผู้เยาว์ ให้การศึกษา สร้างคนให้รู้จักระเบียบสังคม

๒.๒ สภาพครอบครัวของบุคลากรโรงไฟฟ้าจะนะ และสังคมไทย

สภาพครอบครัวของบุคลากรโรงไฟฟ้าจะนะถือว่าเป็นครอบครัวที่มีพื้นฐานทางการศึกษาดี การงานดี รายได้ที่ดี เป็นสถาบันครอบครัวที่มั่นคงของสังคม แต่การเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วเร้าร้อนรุนแรงของโลก มีความจำเป็นยิ่งที่ผู้นำครอบครัวต้องนำหลักธรรมมาอบรมตนเอง สมาชิกของครอบครัวให้จิตใจมีความแข็งแรงเพื่อที่จะอยู่กับความเปลี่ยนแปลงได้อย่างปกติสุข รายละเอียดครอบครัวของบุคลากรโรงไฟฟ้าจะนะที่สัมภาษณ์เก็บข้อมูลเชิงลึก

นายดำรง ไสยะ เกิด ๑๐ สิงหาคม ๒๕๐๖ อายุ ๕๕ ปี การศึกษาปริญญาตรี วิศวกรรมศาสตร์ ปริญญาโทรัฐประศาสนศาสตร์ ศาสนาพุทธ สัญชาติไทย เชื้อชาติไทย เป็นพนักงานการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย ตำแหน่งผู้อำนวยการโรงไฟฟ้าจะนะ อ.จะนะ จ.สงขลา ส่วนบุคคลในครอบครัวที่ตอบแบบสัมภาษณ์คือคู่สมรส นางสุภาภรณ์ ไสยะ การศึกษาปริญญาตรี-โท พยาบาลศาสตร์ พยาบาลวิชาชีพโรงพยาบาลหาดใหญ่ ครอบครัวมีบุตร ๒ คน บุตรคนที่ ๑ นางสาวพัชรภา ไสยะ จบการศึกษาคณะแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ทำงานที่โรงพยาบาลชัยบุรี

^{๒๕} ภิญโญ ทองดี, ความสำคัญของครอบครัว, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://www.human.cmu.ac.th/> [๒๐ ธันวาคม ๒๕๖๐].

^{๒๖} มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, มนุษย์กับอารยธรรม (ฉบับปรับปรุง) หน่วยที่ ๑-๗, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (นนทบุรี: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๓๙), หน้า ๑๓๗-๑๓๘.

อ.ชัยบุรี จ. สุราษฎร์ธานี บุตรคนที่ ๒ นางสาวดาวรรณ ไสยะ กำลังศึกษาคณะแพทยศาสตร์ปีที่ ๓ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ อ.หาดใหญ่ จ.สงขลา

นายสมเกียรติ ย้อยเสรีสุทธิ์ เกิด ๒ สิงหาคม ๒๕๐๗ อายุ ๕๔ ปี การศึกษาปริญญาตรี วิศวกรรมศาสตร์ และ นิติศาสตร์ ศาสนาพุทธ สัญชาติไทย เชื้อชาติไทย เป็นพนักงานการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย ตำแหน่งผู้ช่วยผู้อำนวยการโรงไฟฟ้าจะนะ อ.จะนะ จ.สงขลา บุคคลในครอบครัวที่ตอบแบบสัมภาษณ์คือคู่สมรสนางวิไลลักษณ์ ย้อยเสรีสุทธิ์ จบการศึกษาระดับปริญญาตรี วิศวกรรมศาสตร์ ครอบครัวมีบุตร ๒ คน บุตรคนที่ ๑ จบการศึกษาระดับปริญญาตรี วิศวกรรมศาสตร์ ทำงานที่สำนักงานใหญ่การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย บุตรคนที่ ๒ กำลังศึกษาชั้นมัธยมศึกษา จ.สงขลา

นายวิญญู พิวัฒน์ อายุ ๔๘ ปี เกิด ๑๖ สิงหาคม ๒๕๑๓ การศึกษาปริญญาตรี-โท วิศวกรรมศาสตร์ ศาสนาพุทธ สัญชาติไทย เชื้อชาติไทย เป็นพนักงานการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย ตำแหน่งวิศวกรระดับ ๑๑ โรงไฟฟ้าจะนะ บุคคลในครอบครัวที่ตอบแบบสัมภาษณ์คือคู่สมรสนางสุพัชรินทร์ พิวัฒน์ อายุ ๕๐ ปี การศึกษาทันตแพทยศาสตรดุษฎีบัณฑิต (ปริญญาเอก) ตำแหน่งรองคณบดี คณะทันตแพทยศาสตร์มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ครอบครัวมีบุตร ๒ คน บุตรคนที่ ๑ นายภูริทร์ พิวัฒน์ อายุ ๑๘ ปี นิสิตชั้นปีที่ ๑ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และบุตรคนที่ ๒ เด็กหญิงณพร พิวัฒน์ อายุ ๑๓ ปี กำลังศึกษาชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ จ.สงขลา

นายจรัญ จันท์สุวรรณ เกิด ๓๑ มีนาคม ๒๕๐๒ อายุ ๕๘ ปี การศึกษาปริญญาตรี วิศวกรรมศาสตร์ ศาสนาพุทธ สัญชาติไทย เชื้อชาติไทย เป็นพนักงานการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย ตำแหน่งวิศวกรระดับ ๑๐ หัวหน้ากองบำรุงรักษา โรงไฟฟ้าจะนะ คู่สมรสนางสิริวาง จันท์สุวรรณ ครอบครัวมีบุตร ๓ คน บุตรคนที่ ๑ นางสาวรวงคณาจ์ จันท์สุวรรณ จบการศึกษาระดับปริญญาโท บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต (MBA) มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์ บุตรคนที่ ๒ นายคุณานนต์ จันท์สุวรรณ กำลังศึกษาอยู่ต่างประเทศ บุคคลในครอบครัวที่ตอบแบบสัมภาษณ์คือบุตรคนที่ ๓ นางสาวรวงสิริ จันท์สุวรรณ กำลังศึกษาอยู่มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์

นายอุดม ช่างเข้ม เกิด ๒๓ กันยายน ๒๕๐๕ อายุ ๕๖ ปี การศึกษาปริญญาตรี วิศวกรรมศาสตร์ ศาสนาพุทธ สัญชาติไทย เชื้อชาติไทย เป็นพนักงานการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย ตำแหน่งวิศวกรระดับ ๑๐ งานอำนวยการและแผนยุทธศาสตร์ โรงไฟฟ้าจะนะ บุคคลในครอบครัวที่ตอบแบบสัมภาษณ์คือคู่สมรส นางสุจิตรา ช่างเข้ม ครอบครัวมีบุตร ๒ คน บุตรคนที่ ๑ นายอิทธิมล ช่างเข้ม จบการศึกษาระดับปริญญาตรี วิศวกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา อ.เมือง จ.สงขลา บุตรคนที่ ๒ นายอิทธิศักดิ์ ช่างเข้ม จบการศึกษาระดับปริญญาตรี วิศวกรรมศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาวิศวกรรมไฟฟ้ากำลัง เทคนิค หาดใหญ่ อ.หาดใหญ่ จ.สงขลา

นายชนาธิป ชิตพงศ์ เกิด ๑๗ มิถุนายน ๒๕๑๔ อายุ ๔๖ ปี การศึกษาปริญญาตรี วิศวกรรมศาสตร์ ศาสนาพุทธ สัญชาติไทย เชื้อชาติไทย เป็นพนักงานการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย ตำแหน่งวิศวกรระดับ ๑๐ หัวหน้ากองเดินเครื่อง โรงไฟฟ้าจะนะ บุคคลในครอบครัวที่ตอบแบบสัมภาษณ์คือคู่สมรส นางคลอใจ ชิตพงศ์ พยาบาลวิชาชีพ โรงพยาบาลสงขลานครินทร์ ครอบครัวมี

บุตร ๑ คน เด็กชายธรรมาธิป ชิตพงศ์ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ โรงเรียนมอ.วิทยานุสรณ์ อ.หาดใหญ่ จ.สงขลา

นาย กิจจา ไพโรจน์ เกิด ๒ สิงหาคม ๒๕๑๒ อายุ ๔๙ ปี การศึกษาปริญญาตรี วิศวกรรมศาสตร์ ศาสนาพุทธ สัญชาติไทย เชื้อชาติไทย เป็นพนักงานการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย ตำแหน่งวิศวกรระดับ ๙ หัวหน้าแผนกบำรุงรักษาเครื่องกล กองบำรุงรักษา โรงไฟฟ้าจะนะ บุคคลในครอบครัวที่ตอบแบบสัมภาษณ์คือคู่สมรส นางสุกัญญา ไพโรจน์ ครอบครัวมีบุตร ๒ คน บุตรคนที่ ๑ นางสาวกัญญา ไพโรจน์ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ โรงเรียนหาดใหญ่วิทยาลัย อ.หาดใหญ่ จ.สงขลา บุตรคนที่ ๒ เด็กชายประวิทย์ ไพโรจน์ นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ โรงเรียนแสงทองวิทยา อ.หาดใหญ่ จ.สงขลา

นายณิศวุฒิ ศรีศิลป์ เกิด ๑๑ ธันวาคม ๒๕๑๑ อายุ ๕๐ ปี การศึกษาปริญญาตรี วิศวกรรมศาสตร์ ศาสนาพุทธ สัญชาติไทย เชื้อชาติไทย เป็นพนักงานการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย ตำแหน่ง วิศวกรระดับ ๙ สังกัดกองเดินเครื่อง โรงไฟฟ้าจะนะ สถานภาพ โสด บุคคลในครอบครัวที่ตอบแบบสัมภาษณ์คือบิดา คุณพ่อสุชุม ศรีศิลป์ อายุ ๙๒ ปี

นายกฤตวัฒน์ พรหมเพศ เกิด ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๐๓ อายุ ๕๘ ปี การศึกษาปริญญาตรี ศาสนาพุทธ สัญชาติไทย เชื้อชาติไทย เป็นพนักงานการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย ตำแหน่ง วิทยาการระดับ ๘ หัวหน้าแผนกงานบุคคล กองบริหาร โรงไฟฟ้าจะนะ บุคคลในครอบครัวที่ตอบแบบสัมภาษณ์คือคู่สมรส นางอุทัยวรรณ พรหมเพศ มีบุตร ๒ คน บุตรคนที่ ๑ จบการศึกษามนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ บางเขน กรุงเทพมหานคร บุตรคนที่ ๒ จบการศึกษาศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ อ.เมือง จ.สงขลา

นางสาวฤกษ์ เหมาะสม เกิด ๑๔ พฤษภาคม ๒๕๐๘ อายุ ๕๓ ปี การศึกษาปริญญาตรี ศาสนาพุทธ สัญชาติไทย เชื้อชาติไทย เป็นพนักงานการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย ตำแหน่ง นักเคมีระดับ ๙ หัวหน้าแผนกความปลอดภัย อาชีวอนามัย และสภาพแวดล้อมในการทำงาน โรงไฟฟ้าจะนะ บุคคลในครอบครัวที่ตอบแบบสัมภาษณ์คือมารดา คุณแม่ฉวีวรรณ เหมาะสม อายุ ๗๗ ปี

นายลือชัย มุสิกรังศรี เกิด ๑๘ กันยายน ๒๕๐๙ อายุ ๕๒ ปี ปริญญาตรีวิศวกรรมศาสตร์ ศาสนาพุทธ สัญชาติไทย เชื้อชาติไทย เป็นพนักงานการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย ตำแหน่ง วิศวกรระดับ ๘ หัวหน้าแผนกเดินเครื่อง ๒/๔ กองเดินเครื่อง โรงไฟฟ้าจะนะ บุคคลในครอบครัวที่ตอบแบบสัมภาษณ์คือคู่สมรส นางจันทร์ทิพย์ มุสิกรังศรี ครอบครัวมีบุตร ๒ คน บุตรคนที่ ๑ นางสาวน้อมเก้ มุสิกรังศรี นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ โรงเรียนหาดใหญ่วิทยาลัย อ.หาดใหญ่ จ.สงขลา บุตรคนที่ ๒ เด็กชายตันตะวัน มุสิกรังศรี นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ โรงเรียนแสงทองวิทยา อ.หาดใหญ่ จ.สงขลา

นายแสงเทียน ย้ายตั้ง เกิด ๓ ธันวาคม ๒๕๑๓ อายุ ๔๘ ปี ปริญญาตรีวิศวกรรมศาสตร์ ศาสนาพุทธ สัญชาติไทย เชื้อชาติไทย เป็นพนักงานการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย ตำแหน่ง วิศวกรระดับ ๘ หัวหน้าแผนกเดินเครื่องกะ ๑/๑ กองเดินเครื่อง โรงไฟฟ้าจะนะ บุคคลในครอบครัวที่

ตอบแบบสัมภาษณ์คือคู่สมรส นางรัชนี ย้ายตั้ง พยาบาลวิชาชีพ โรงพยาบาลสงขลาครินทร์ อ.หาดใหญ่ จ.สงขลา ครอบครัวมีบุตร ๒ คน บุตรคนที่ ๑ เด็กหญิงปานชีวา ย้ายตั้ง นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ โรงเรียนหาดใหญ่วิทยาลัย อ.หาดใหญ่ จ.สงขลา บุตรคนที่ ๒ เด็กหญิงปานแก้วตา ย้ายตั้ง นักเรียนชั้นประถมปีที่ ๖ โรงเรียนทวีรัตน์ อ.หาดใหญ่ จ.สงขลา

นายวีรพงศ์ กาญจนโณภส เกิด ๒๓ ตุลาคม ๒๕๑๑ อายุ ๕๐ ปี ปริญญาตรี วิศวกรรมศาสตร์ ศาสนาพุทธ สัญชาติไทย เชื้อชาติไทย เป็นพนักงานการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย ตำแหน่งวิศวกรระดับ ๘ หัวหน้าแผนกเดินเครื่องกะ ๑/๓ กองเดินเครื่องโรงไฟฟ้าจะนะ บุคคลในครอบครัวที่ตอบแบบสัมภาษณ์คือคู่สมรส นางวัชรีย์ กาญจนโณภส เจ้าหน้าที่วิเคราะห์ นโยบายและแผน (ชำนาญการ) สำนักงานจังหวัดสงขลา จ.สงขลา มีบุตร ๒ คน บุตรคนที่ ๑ นางสาวกฤตลักษณ์ กาญจนโณภส นักศึกษาคณะทันตแพทยศาสตร์ ชั้นปีที่ ๔ มหาวิทยาลัยเวสเทิร์น กทม. บุตรคนที่ ๒ นายกฤตานน กาญจนโณภส นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖ โรงเรียนมอ.วิทยานุสรณ์ อ.หาดใหญ่ จ.สงขลา

นายสัญญา หอยสังข์ เกิด ๑๑ กันยายน ๒๕๑๔ อายุ ๔๖ ปี ปริญญาตรีวิศวกรรมศาสตร์ ศาสนาพุทธ สัญชาติไทย เชื้อชาติไทย เป็นพนักงานการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย ตำแหน่ง วิศวกรระดับ ๘ หัวหน้าแผนกเดินเครื่องกะ ๒/๑ กองเดินเครื่อง โรงไฟฟ้าจะนะ บุคคลในครอบครัวที่ตอบแบบสัมภาษณ์คือคู่สมรส นางอรพรรณ หอยสังข์ พยาบาลวิชาชีพ โรงพยาบาลสงขลาครินทร์ ครอบครัวมีบุตร ๒ คน บุตรคนที่ ๑ นางสาวอชิรญา หอยสังข์ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๕ โรงเรียนหาดใหญ่วิทยาลัย อ.หาดใหญ่ จ.สงขลา บุตรคนที่ ๒ นายอชิตพล หอยสังข์ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ โรงเรียนหาดใหญ่วิทยาลัย อ.หาดใหญ่ จ.สงขลา

นายสุริยา สุภามาลา เกิด ๑๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๒๒ อายุ ๓๙ ปี ปริญญาตรีวิศวกรรมศาสตร์ ศาสนาพุทธ สัญชาติไทย เชื้อชาติไทย เป็นพนักงานการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย ตำแหน่ง วิศวกรระดับ ๘ หัวหน้าแผนกเดินเครื่องกะ ๒/๒ กองเดินเครื่องโรงไฟฟ้าจะนะ บุคคลในครอบครัวที่ตอบแบบสัมภาษณ์คือคู่สมรส นางอรอุมา สุภามาลา ครอบครัวมีบุตร ๑ คน ชื่อเด็กชายสุธีร์ สุภามาลา นักเรียนประถมปีที่ ๓ โรงเรียนวิเชียรชม อ.เมือง จ.สงขลา

การเปลี่ยนแปลงสภาพของสังคมไทยในปัจจุบัน ชีวิตครอบครัวในสังคมสมัยใหม่มีแนวโน้มว่าจะต้องเผชิญกับปัญหา มาก ซึ่งเชื่อว่าจะมีผลกระทบต่อความมั่นคงต่อครอบครัวอย่างมาก จากสาเหตุ กระแสความเจริญทางโลกวัตถุ การทำงานของบุคคลที่ต่างหน่วยงาน หน้าที่แตกต่างกัน เวลาที่ปฏิบัติงานแตกต่างกัน การใช้จ่ายในความเป็นอยู่ที่ไม่ได้ยับยั้งในความต้องการของฝ่ายสละทั้งหลาย มากเกินความจำเป็นพื้นฐานของการดำเนินชีวิตในแต่ละด้าน บุคลากรโรงไฟฟ้าจะนะมีสภาพแวดล้อมการทำงานที่ดี องค์กรมีความสมบูรณ์ มีครอบครัวที่อบอุ่น แต่ถ้าจิตใจขาดสติ สัมผัสปัญญะชีวิตจะประสบปัญหา ต้องระลึกได้และรู้ตัวอยู่เสมอ คือฝึกตนให้เป็นคนมีสติ รู้จักยั้งคิด รู้สึกตัวอยู่เสมอว่า สิ่งใดควรทำและไม่ควรทำ ระวังไม่ให้เป็นคนมัวเมาประมาท ปล่อยจิตใจไปตามกระแสแห่งผัสสะของกิเลสแห่งโลก สังคมที่เต็มไปด้วยสื่อข่าวสารที่ยั่วยุต่อผัสสะ มีอบายมุขรวมถึงสถานบันเทิงเรีงมย์ในรูปแบบต่างๆ ที่จะส่งผลให้เกิดโลภะ โทสะ โมหะ ก่อความผิดปกติหรือมีปัญหาต่อบุคคล บุคลากร หน้าที่ ครอบครัว และนำไปสู่ปัญหาสังคมอื่นๆ

๒.๒.๑ การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ

การเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วของโลกรวมทั้งการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ ครอบครัวของบุคลากรโรงไฟฟ้าจะนะก็ได้รับผลกระทบจากปัจจัยที่มีความจำเป็นขั้นพื้นฐานในการดำรงชีวิตมีราคาแพงขึ้น รวมค่าครองชีพที่สูงขึ้นตลอดเวลาตามการเปลี่ยนแปลงของโลก

การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ ดังได้กล่าวแล้วมีผลกระทบต่อระบบครอบครัวในสังคมสมัยใหม่อย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งต่อครอบครัวในเขตเมืองที่เต็มไปด้วยการแข่งขันเพื่อการอยู่รอดในสังคม การที่สมาชิกครอบครัวต้องออกไปทำงานนอกบ้านและการที่ภรรยาต้องมีการะในการหาเลี้ยงครอบครัวควบคู่กับสามี ทำให้บทบาทของครอบครัวเปลี่ยนแปลงไปหน้าที่ในการอบรมลูกๆ ซึ่งเคยเป็นหน้าที่สำคัญของครอบครัวกลายเป็นหน้าที่ทางโรงเรียนและสื่อมวลชน ความสัมพันธ์และความผูกพันระหว่างพ่อแม่และลูกลดน้อยลงประกอบกับการกินอยู่แบบเมืองไม่เอื้ออำนวยให้อยู่กินกันแบบเป็นครอบครัวใหญ่ๆ บรรดาญาติพี่น้องจึงลดความสำคัญในการที่จะเข้ามาช่วยอบรมเลี้ยงดูเด็ก ดังนั้น ครอบครัวจึงไม่สามารถตอบสนองความต้องการหรือมีความผูกพันทางอารมณ์โดยใกล้ชิดกับสมาชิก เพราะมีกิจกรรมนอกบ้านต่างๆ มากมาย ทำให้ความขัดแย้งระหว่างสามีกับภรรยาหรือบิดากับลูกมีมากขึ้น

สำหรับครอบครัวที่สามีและภรรยาต่างก็มีงานทำและมีรายได้ด้วยกันทั้งคู่ บทบาทของภรรยาได้เปลี่ยนจากผู้ตามหรือ “ช้างเท้าหลัง” มาอยู่เสมอหรือเท่าเทียมกับสามี ความสัมพันธ์ระหว่างสามีและภรรยาในกรณีเช่นนี้มักมีความตึงเครียดเกิดขึ้นได้ง่าย เนื่องจากภรรยามีภาระต้องดูแลและรับผิดชอบมากขึ้นทั้งในบ้านและนอกบ้าน กล่าวคือ บทบาทของผู้หญิงเพิ่มมากขึ้นจากแม่บ้าน แม่ของลูก และเป็นคนทำงานด้วย ทำให้เหนื่อยหุดหงิดและอารมณ์เสียได้ง่าย อย่างไรก็ตามการที่ภรรยามีบทบาทและอำนาจในครอบครัวเท่าเทียมกับสามีก็ไม่จำเป็นว่าจะต้องนำไปสู่ความสัมพันธ์ที่ตึงเครียดเสมอไป จากการศึกษาของนักสังคมวิทยาพบว่า สามีภรรยาสามารถปรับตัวได้โดยสามียอมรับบทบาทเท่าเทียมกับภรรยา และเห็นใจในภาระของภรรยาที่เพิ่มมากขึ้น บางรายหาทางแก้ความตึงเครียดที่เกิดขึ้นด้วยการหาเครื่องทุ่นแรงหรือผ่อนแรงมาใช้ รวมทั้งฝ่ายสามีก็หันมาช่วยภรรยาเลี้ยงลูกและแบ่งเบาภาระของภรรยาด้วยการทำงานบ้านบางอย่างแทน นอกจากนั้นต้องไม่ให้คนอื่นเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องกับการตัดสินใจแก้ปัญหาต่างๆ ในครอบครัวนั้นๆ ด้วย เพราะการมีบุคคลที่สามเข้ามายุ่งเกี่ยวจะยิ่งก่อให้เกิดปัญหามากยิ่งขึ้น สำหรับในสังคมที่ยังเน้นค่านิยมแบ่งแยกหน้าที่ระหว่างชายและหญิง และถือว่าชายควรเป็นใหญ่ในครอบครัว เมื่ออยู่ต่อหน้าคนอื่นทั้งสามีและภรรยาจะพยายามปฏิบัติตัวให้เป็นไปตามบทบาทที่สังคมต้องการ คือ แสดงให้เห็นว่าสามีเป็นใหญ่ในครอบครัว ทั้งนี้เพื่อรักษาหน้าที่หรือภาพพจน์ของความเป็นสามีและภรรยาที่ดีไว้

๒.๒.๒ การเปลี่ยนแปลงทางสังคม

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมของผู้นำครอบครัวบุคลากรโรงไฟฟ้าจะนะมีผลกระทบไม่มาก เพราะส่วนมากจะเป็นบุคคลในพื้นที่พื้นฐานครอบครัวค่อนข้างดี เวลาปฏิบัติงานส่วนมากก็ทำงานในเวลากลางวันปกติ มีเพียงพนักงานในแผนกเดินเครื่องที่ปฏิบัติงานนอกเวลาราชการปกติ คือต้องปฏิบัติงานเข้ากะ ทำให้เวลาอยู่กับครอบครัวอาจไม่ตรงกับสมาชิกในครอบครัวบ้าง แต่ด้วยพื้นฐาน

ของความเข้าใจกันก็ไม่ส่งผลให้เกิดปัญหา แต่เพื่อความสะดวกเตรียมตัว เตรียมครอบครัวให้มีพื้นฐานที่ดีแข็งแรง ผู้นำครอบครัวต้องมีจิตใจที่ดีและแข็งแรง

การเปลี่ยนแปลงทางสังคม แนวโน้มอีกประการหนึ่งของครอบครัวสมัยใหม่ คือ มีการแยกกันอยู่หรือการทอดทิ้งกันเพิ่มมากขึ้น มีครอบครัวชนชั้นแรงงานจำนวนไม่น้อยที่เด็กอยู่กับแม่หรือญาติเพราะพ่อหรือแม่หรือทั้งพ่อและแม่ต้องไปทำงานหาเงินที่อื่น หรือมีการทอดทิ้งลูกกันไปแต่งงานใหม่ทั้งคู่ ทำให้เด็กต้องอยู่ในความดูแลของญาติฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง สำหรับปัญหาในการอบรมเลี้ยงดูเด็กในครอบครัวที่พ่อแม่ไม่ได้อยู่กับลูกนั้น จากการศึกษาในประเทศตะวันตกยังไม่สามารถสรุปได้ว่าเด็กที่เติบโตจากครอบครัวที่ขาดพ่อหรือแม่หรือทั้งสองฝ่ายเป็นเด็กที่มีปัญหามากกว่าเด็กจากครอบครัวที่มีทั้งพ่อทั้งแม่อยู่ร่วมกัน และเป็นที่น่าสังเกตว่าเด็กที่มีปัญหาหรือเด็กที่กระทำผิดต่างๆ มักจะมาจากครอบครัวที่พ่อแม่อยู่ด้วยกันแต่มีข้อขัดแย้งทะเลาะกันทุกวัน จนเด็กไม่มีความสุขมากกว่าเด็กที่มาจากครอบครัวที่พ่อแม่แยกทางกันอยู่

๒.๒.๓ ปัญหาการแยกกันอยู่ การหย่าร้าง

ปัญหาการแยกกันอยู่ของบุคลากรโรงไฟฟ้าจะนะอาจมีบ้างที่ต้องแยกกันอยู่เพราะเกิดจากหน้าที่การงาน การศึกษา แต่ไม่ได้เกิดจากการไม่เข้าใจกันหรือจากเปลี่ยนแปลงของสังคม ส่วนปัญหาการหย่าร้างบุคลากรโรงไฟฟ้าจะนะไม่มี ครอบครัวมีกระทบกันบ้างในเรื่องอารมณ์ เรื่องเวลา แต่ถือเป็นเรื่องปกติของครอบครัวแต่ไม่ส่งผลให้เกิดความรุนแรง แตกหักหย่าร้าง

ปัญหาการแยกกันอยู่ การหย่าร้าง ในสังคมสมัยใหม่การหย่าร้างมีจำนวนมากขึ้น และกลายเป็นวิธีการหนึ่งในการแก้ปัญหาในครอบครัวไปแล้ว การหย่าร้างไม่ใช่เรื่องที่น่าอัปยศอีกต่อไป สังคมยอมรับว่าการหย่าร้างมากขึ้น โดยมีความคิดว่าหากอยู่ด้วยกันแล้วไม่มีความสุขก็ควรหย่ากันไปจะดีกว่า เพราะในสังคมสมัยใหม่เน้นในเรื่องผลประโยชน์และความพอใจส่วนตัวเป็นเรื่องสำคัญ ประกอบกับสภาพการดำเนินชีวิตในเมืองที่เต็มไปด้วยการแข่งขัน ตัวใครตัวมัน ความแออัดคับคั่งไปด้วยผู้คนและสิ่งแวดลอมที่เต็มไปด้วยตึกสูงๆ หรือที่เรียกกันว่าปาคอนกรีต ค่าครองชีพสูง ความสับสนวุ่นวายต่างๆ รวมทั้งความแตกต่างในภูมิหลังของคู่สมรส จึงทำให้คนเมืองมีความตึงเครียดทางอารมณ์สูง สุขภาพจิตเสื่อม และส่งผลให้เกิดปัญหานานัปการ อันจะนำไปสู่การหย่าร้างขึ้นในที่สุด

๒.๒.๔ การเปลี่ยนแปลงด้านบุคลิกภาพ

การเปลี่ยนแปลงด้านบุคลิกภาพของบุคลากรโรงไฟฟ้าจะนะ หรือบุคคลในครอบครัวก็ไม่ค่อยมีผลเปลี่ยนแปลงไปมากกับการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วของสังคมและเร้าร้อนของโลก จากพื้นฐานการศึกษา อาชีพ รายได้ ทำให้ครอบครัวมีพื้นฐานดี ทำให้จิตใจมีความแข็งแรงในระดับดี มองเห็นเข้าใจ ยอมรับความเปลี่ยนแปลงของโลกได้ในระดับหนึ่ง

ปัจจุบันการเปลี่ยนแปลงด้านบุคลิกภาพ เด็กจะตัดสินใจเอง มีการพักผ่อนหย่อนใจมากขึ้น คือ มีการเที่ยวหรือพบประสังสรรค์กับเพื่อนรุ่นราวคราวเดียวกันโดยเลียนแบบจากผู้ใหญ่ มีการสร้างวัฒนธรรมย่อยของตนขึ้นมา โดยเฉพาะในกลุ่มเด็กวัยรุ่น และจากการที่พ่อแม่ต้องทำงานนอกบ้านเด็กจึงขาดความใกล้ชิดและไม่ได้รับความอบอุ่นจากพ่อแม่ ทำให้เกิดช่องว่างระหว่างวัยขึ้นเวลาพบกันพูดคุยกันไม่รู้เรื่อง เวลาพักผ่อนก็ต่างคนต่างไป เด็กจึงมีความตึงเครียดและอารมณ์รุนแรงมาก

ขาดความรับผิดชอบและหันไปบูชาและเลียนแบบคนที่มีความสามารถในรูปแบบต่างๆ แทน เช่น ดารา นักร้อง เป็นต้น

การที่ชายหญิงอยู่ด้วยกันโดยไม่จำเป็นต้องแต่งงานเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคมสมัยใหม่โดยเฉพาะในสังคมอเมริกันพบว่าจำนวนของคู่ที่อยู่ด้วยกันโดยไม่แต่งงานเพิ่มขึ้นเป็นสองเท่า นับจาก ปี ๒๐๑๑ ถึงปี ๒๐๑๗ และมีจำนวนกว่าหนึ่งล้านคน จนถึงปัจจุบันคาดว่าจะจะเป็นจำนวนที่ไม่น้อยเลย สถาบันการสมรสตามประเพณีเดิมกำลังเป็นที่วิพากษ์วิจารณ์ว่ายังเหมาะสมอยู่หรือไม่ แบบแผนการสมรสแบบใหม่ที่เรียกว่า “การแต่งงานเปิด” ซึ่งหนุ่มสาวไม่มีพันธต่อกันและมีอิสระมาก เป็นวิถีชีวิตคู่ที่นิยมกันอย่างแพร่หลายในหมู่คนหนุ่มสาวรุ่นใหม่

ชีวิตครอบครัวในสังคมสมัยใหม่ที่มีลักษณะของคู่สมรสที่แยกตัวไปอยู่ต่างหากทำให้สถานภาพของพ่อแม่ในวัยชราคลุมเครือ เนื่องจากต้องออกจากงานหรือไม่มีที่ดินทำกิน ไม่มีความสำคัญทางสติปัญญา ไม่มีโอกาสทางสังคมและเศรษฐกิจ รวมทั้งลูกหลานไม่รู้สึกรู้ว่ามีภาระผูกพันต่อคนชราอีกต่อไป จึงไม่เอาใจใส่ดูแลรวมทั้งให้ความเคารพนับถือน้อยลง ด้วยเหตุดังกล่าวคนชราเป็นจำนวนไม่น้อยถูกทอดทิ้ง บางรายต้องไปอยู่ตามสถานสงเคราะห์คนชรา เป็นต้น^{๒๗}

สรุปว่า ครอบครัวเป็นสถาบันพื้นฐานที่เป็นหลักสำคัญของสังคม ทำหน้าที่หล่อหลอมและขัดเกลาความเป็นมนุษย์ให้แก่สมาชิกของครอบครัว ด้วยการอบรมเลี้ยงดู ให้ความรักความเอื้ออาทร ความช่วยเหลือเกื้อกูลกันพร้อมทั้งปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม ค่านิยม และถ่ายทอดวัฒนธรรมของสังคมให้แก่สมาชิกในครอบครัว เพื่อให้เป็นบุคคลที่มีคุณภาพ มีความพร้อมที่จะทำงานอย่างเต็มที่และสร้างสรรค์ เป็นพลังสำคัญในการพัฒนาสังคมและประเทศชาติต่อไป ดังนั้น ครอบครัวจึงมีความสำคัญและมีอิทธิพลที่สุดต่อชีวิตของทุกคน ต่อทุกชีวิตทุกครอบครัวทุกสังคม

ครอบครัวสมัยใหม่มีแนวโน้มว่าจะต้องเผชิญกับปัญหาอีกมาก เชื่อแน่ว่าจะมีผลกระทบต่อความมั่นคงต่อครอบครัวอย่างมาก เช่น พฤติกรรมรักร่วมเพศระหว่างชายกับชายหรือหญิงกับหญิง การว่าจ้างหญิงอื่นตั้งครรภ์แทน หรือการผลิตสมาชิกใหม่ในหลอดแก้ว อันเป็นผลมาจากความเจริญก้าวหน้าทางวิชาการแพทย์สมัยใหม่ รวมทั้งปัญหาเด็กนอกสมรสเป็นผลมาจากสภาพแวดล้อมภายในสังคมที่เต็มไปด้วยสื่อมวลชนสื่อสารที่ล่อแหลมและสถานบันเทิงเรีงรมย์ในรูปแบบต่าง ๆ ที่ส่งผลให้มีการตั้งครร์นอกสมรสมากขึ้นและนำไปสู่ปัญหาสังคมอื่นๆ ต่อไป

สรุปผลวิจัยจากการศึกษาบริบทครอบครัวไทยในปัจจุบันเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงอันเป็นผลจากปัจจัยภายในครอบครัวและปัจจัยแวดล้อมในชุมชน สังคม สิ่งแวดล้อม โดยสภาพเศรษฐกิจ ซึ่งเปลี่ยนแปลงตามกระแสโลกาภิวัตน์ และความก้าวหน้าของเทคโนโลยีสมัยใหม่

ผลกระทบต่อแบบแผนการดำเนินชีวิตของครอบครัวได้เปลี่ยนแปลงไป จะเห็นได้ว่าครอบครัวไทยมีลักษณะหลากหลายยิ่งขึ้น และสมาชิกในครอบครัวมีวิถีชีวิตที่แตกต่างไปจากเดิมการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอาจยังผลให้เกิดความสั่นคลอนของสถาบันครอบครัว โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้าน

^{๒๗} จ้างงค์ อติวัฒน์สิทธิ์ และคณะ, สังคมวิทยา, หน้า ๘๔-๘๗.

โครงสร้างและความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกภายในครอบครัว ที่มีต่อกันทั้งทางเศรษฐกิจและสังคมซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อความมั่นคงของสังคมและประเทศชาติในอนาคต

๒.๓ สรุป

จากการศึกษาวิจัยสรุปได้ว่า หลักการของแนวทางการเสริมสร้างความเป็นผู้นำครอบครัวของบุคลากรโรงไฟฟ้าจะนะและสังคมไทย ครอบครัว หมายถึง กลุ่มบุคคลที่มีความสัมพันธ์กันและมีพร้อมทั้งบิดา มารดา บุตรหรือบุตรบุญธรรม โดยมีที่มาหลากหลาย ได้แก่ มาจากสายสัมพันธ์ทางสายเลือดโดยตรง หรือมาจากเงื่อนไขทางด้านกฎหมาย อาทิ การรับบุตรบุญธรรมมาเป็นสมาชิกในครอบครัว หรือมาจากเงื่อนไขทางสังคม โดยเป็นกลุ่มคนที่อยู่ร่วมกันภายในบ้านเดียวกัน อาจเกี่ยวพันหรือไม่เกี่ยวพันในทางสายโลหิตหรือในทางกฎหมาย ซึ่งต่างก็มีความผูกพันในฐานะที่เป็นสามีภรรยาและบุตร หรือเป็นพี่น้องกัน ทั้งนี้อาจจะอยู่หลังคาเดียวกันหรือไม่อยู่ร่วมหลังคาเดียวกันแต่สมาชิกในครอบครัวต่างมีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน โดยครอบครัวจะมีความเข้มแข็งหรือไม่ขึ้นอยู่กับสมาชิกทุกคนในครอบครัวเป็นสำคัญ บทบาทสำคัญของครอบครัวมีอยู่ด้วยกัน ๒ บทบาท คือ (๑) บทบาทหลัก ได้แก่ การให้กำเนิดแก่สมาชิก การเลี้ยงดู การอบรมสั่งสอน การจัดการอาชีพให้แก่สมาชิกในครอบครัวและการให้ความคุ้มครองแก่สมาชิก (๒) บทบาทรอง ได้แก่ เป็นหน่วยเศรษฐกิจของสังคม หน้าที่ให้การควบคุมพฤติกรรมของสังคม หน้าที่ในการสงเคราะห์คนชรา โดยหน้าที่ดังกล่าวนี้เป็นภาระกิจหลักของครอบครัวที่ต้องรับผิดชอบร่วมกัน ครอบครัวโดยภาพรวมแล้วมีอยู่ด้วยกัน ๒ ประเภท คือ (๑) ครอบครัวเดี่ยว ซึ่งมีลักษณะเป็นครอบครัวเดี่ยวชายเป็นหัวหน้าครอบครัวหรือครอบครัวเดี่ยวหญิงเป็นหัวหน้าครอบครัว และ (๒) ครอบครัวขยาย มีลักษณะเป็นครอบครัวถือกลุ่มญาติพี่น้องจะอยู่รวมกันอย่างใกล้ชิด ซึ่งอาจจะเป็นหญิงฝ่ายหญิงหรือญาติฝ่ายชายหรืออาจเป็นครอบครัวมากกว่าหนึ่งครอบครัวอาศัยอยู่ในครอบครัวเดียวกัน

ครอบครัวในทัศนะพระพุทธศาสนาก็คือ ครอบครัวที่ประกอบด้วยบิดา มารดา และบุตรที่มีความสัมพันธ์ทางกายและทางด้านจิตใจ ซึ่งมีอุดมการณ์และเป้าหมายชีวิตร่วมกันในทางพระพุทธศาสนา โดยการสร้างบรรยากาศภายในครอบครัวให้เหมาะสมต่อการฝึกฝนพัฒนาตนเองทางด้านศีล สมาธิและปัญญา โดยเฉพาะการเจริญจิตภาวนานี้ก็เพื่อประโยชน์แก่การเจริญเติบโตทางจิตวิญญาณของสมาชิกในครอบครัวทุกคน ทั้งนี้เพราะครอบครัวเป็นรากฐานสำคัญของสังคมที่ผลิตบุคลากรให้กับสังคมโลก และมีอุดมการณ์ครอบครัวที่ว่าถ้าครอบครัวแต่ละครอบครัวดีแล้วสังคมและประเทศชาติก็จะดีตามไปด้วย

แนวคิดของครอบครัวตะวันตกเป็นแนวคิดการสร้างครอบครัวให้มีคุณภาพนั้นเหมือนกับการเดินทางโดยสารเครื่องบิน ซึ่งบางครั้งต้องเจออุปสรรคต่าง ๆ อาทิ ตกหลุมอากาศ หรืออาจจะต้องเปลี่ยนเส้นทาง แต่ถ้าหากทุกคนมีเป้าหมายชัดเจนก็สามารถประคับประคองครอบครัวสู่เป้าหมายที่แท้จริงได้ ที่สำคัญสมาชิกทุกคนในครอบครัวมีเป้าหมายเดียวกันและชัดเจนในการดำเนินชีวิต

สถาบันครอบครัวในแต่ละสังคมย่อมมีค่านิยมต่างกันตามวัฒนธรรมของสังคม เช่น สังคมสมัยใหม่ สามีและภรรยามีค่านิยมในการหาเลี้ยงครอบครัวเท่าเทียมกัน การร่วมรับผิดชอบกิจกรรมต่างๆ ในครอบครัวอย่างเท่าเทียมกัน ความสำคัญของครอบครัวเป็นหน่วยหนึ่งของสังคมมีความ

ผูกพันเกี่ยวเนื่องกับการวางรากฐานการปกครองในทุกระดับ ครอบครัวทำหน้าที่ปฐมนิเทศที่สำคัญที่สุด คือการให้กำเนิดเด็ก ให้การเลี้ยงดูผู้เยาว์ ให้การศึกษา สร้างคนให้รู้จักระเบียบสังคม

การเปลี่ยนแปลงสภาพของสังคมไทยในปัจจุบัน ชีวิตครอบครัวในสังคมสมัยใหม่มีแนวโน้มว่าจะต้องเผชิญกับปัญหาอีกมากที่จะกระทบต่อความมั่นคงต่อครอบครัว เช่น เรื่องค่าครองชีพสูง เงินเฟ้อ อดอยาก ยาเสพติด อาชญากรรม พฤติกรรมรักร่วมเพศระหว่างชายกับชายหรือหญิงกับหญิง การว่าจ้างหญิงอื่นตั้งครุฑแทน การผลิตสมาชิกใหม่ในหลอดแก้ว อันเป็นผลมาจากความเจริญก้าวหน้าทางวิชาการแพทย์สมัยใหม่ รวมทั้งปัญหาเด็กนอกสมรสเป็นผลมาจากสภาพแวดล้อมในสังคมที่เต็มไปด้วยสิ่งยั่วยั่วและสถานบันเทิงเรีงรมย์ในรูปแบบต่าง ๆ ที่ส่งผลให้มีการตั้งครุฑนอกสมรสมากขึ้นและนำไปสู่ปัญหาสังคมอื่นๆ ผลกระทบต่อแบบแผนการดำเนินชีวิตของครอบครัวได้เปลี่ยนแปลงไป จะเห็นได้ว่าครอบครัวไทยมีลักษณะหลากหลายยิ่งขึ้น สมาชิกในครอบครัวมีวิถีชีวิตที่แตกต่างไปจากเดิม การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอาจยังผลให้เกิดความสั่นคลอนของสถาบันครอบครัว โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านโครงสร้างความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกภายในครอบครัวที่มีต่อกันทั้งทางจิตใจและเศรษฐกิจ ซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อความมั่นคงของสังคม ประเทศชาติ

บทที่ ๓

หลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมแนวทางการเสริมสร้าง ความเป็นผู้นำครอบครัวในสังคมไทย

หลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมแนวทางการเสริมสร้างความเป็นผู้นำครอบครัวในสังคมไทย ผู้วิจัยได้กำหนดประเด็นในการศึกษา ดังนี้ ๑) หลักฆราวาสธรรม ๔ กับความเป็นผู้นำครอบครัวในสังคมไทย ๒) หลักเบญจศีลเบญจธรรมกับความเป็นผู้นำครอบครัวในสังคมไทย ๓) หลักทศ ๖ กับความเป็นผู้นำครอบครัวในสังคมไทย ๔) หลักการงดเว้นอบายมุข ๖ กับความเป็นผู้นำครอบครัวในสังคมไทย ๕) หลักสมชีวิธรรม ๔ กับความเป็นผู้นำครอบครัวในสังคมไทย ๖) หลักพรหมวิหาร ๔ กับความเป็นผู้นำครอบครัวในสังคมไทย ๗) หลักสังคหวัตถุ ๔ กับความเป็นผู้นำครอบครัวในสังคมไทย จะนำเสนอต่อไปนี้

พระพุทธศาสนามีหลักธรรมสำหรับผู้ครองเรือนที่ใช้ชีวิตอย่างปฏุชนทั่วไป เพื่อดำเนินชีวิตอย่างมีความสุขภายในครอบครัว อันประกอบไปด้วยพ่อ แม่ ลูก ซึ่งจะทำให้ทุกคนในครอบครัวมีความสุข การนำหลักธรรมมาพัฒนาในทัศนะของพุทธศาสนามีขั้นตอนเป็นลำดับ โดยมุ่งการเข้าใจหลักการและเป้าหมายสูงสุดอันแท้จริงของชีวิต พระพุทธศาสนาได้วาง หลักการครองเรือน อันประกอบด้วย การพัฒนาทางด้านร่างกาย (กายภาวนา) เป็นการรักษาสุขภาพ รักษาอารมณ์และสติปัญญา การพัฒนาทางพฤติกรรม (ศีลภาวนา) เป็นการพัฒนาจิตใจ อันเรียกว่า สมาธิ^๑

พระพุทธศาสนาถือว่าจิตเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมของมนุษย์ไม่ว่าจะเป็นการแสดงออกทางกาย วาจา จิตที่ได้รับการฝึกที่ดีจะเป็นจิตที่สงบเป็นสมาธิถือว่าเป็นจิตที่ได้รับการพัฒนาแล้ว^๒ การพัฒนาทางปัญญา (ปัญญาภาวนา) เป็นการเข้าใจสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง พระพุทธศาสนาถือว่าการที่สมาชิกในครอบครัวได้รับการพัฒนาอย่างถูกต้อง โดยมีหลักพุทธธรรมเป็นพื้นฐานแนวทางการปฏิบัติตนภายในครอบครัวตลอดจนการอบรมสั่งสอนบุตรธิดามีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง เพราะเป็นการปลูกฝังคุณค่าทางศีลธรรม และยังเป็นแกนกลางในการสร้างความมั่นคงในครอบครัว การนำหลักพุทธธรรมมาปฏิบัติใช้จะทำให้สถาบันครอบครัวประสบความสำเร็จในการดำเนินชีวิตอย่างมีแบบแผน สามารถดำเนินชีวิตไปในสังคมอย่างมีประสิทธิภาพ

เนื่องจากหลักธรรมคำสอนที่มีความเกี่ยวข้องกับครอบครัว ที่สามารถนำมาปรับพฤติกรรมเพื่อเสริมสร้างความมั่นคงในครอบครัวมีในพระพุทธศาสนา ซึ่งแต่ละหลักธรรมจะมุ่งเน้นแนวทางการประพฤติปฏิบัติต่อกันอย่างรู้จักหน้าที่ของตน ให้อยู่ร่วมกันด้วยความรักความเข้าใจ การสร้างสัมพันธ์ภาพอันดีด้วยความเข้าใจกันอย่างมีมิตรไมตรีที่ประกอบไปด้วยความเมตตากรุณา มีความเสียสละ เอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่ เกื้อกูลซึ่งกันและกัน บนพื้นฐานของความดีมีคุณธรรม การมีทัศนคติที่

^๑ อัง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๗๙/๑๔๔.

^๒ ชุ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๓๓.

ดีจะสร้างความพึงพอใจในการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขและสามารถแก้ไขข้อขัดแย้งที่เกิด จากความไม่เข้าใจกันได้เป็นอย่างดี

หลักพุทธธรรมขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า เป็นธรรมชาติที่สามารถนำพาครอบครัวไปสู่ความเจริญทั้งทางด้านคุณธรรมและความเจริญแบบชาวโลก หลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้องกับแนวทางการเสริมสร้างความผู้นำครอบครัวในสังคมไทย

๓.๑ หลักธรรมาวัตรธรรม ๔ กับแนวทางการเสริมสร้างความเป็นผู้นำครอบครัวในสังคมไทย

การเสริมสร้างความเป็นผู้นำครอบครัว ผู้นำครอบครัวควรมีหลักธรรมาวัตรธรรม^๓ คือ ธรรมสำหรับการครองเรือน หมายถึง ธรรมอันนำความสุขมาสู่ผู้ครองเรือน การดำเนิน ชีวิตครอบครัว จะมีความสุขความมั่นคงสมาชิกมีความอบอุ่นได้ สมาชิกทุกคนจะต้องปฏิบัติตามหลักธรรมอย่างถูกต้อง การครองเรือนเป็นภารกิจที่สำคัญเพราะเป็นการอยู่ร่วมกันมีความเคารพนับถือให้เกียรติกัน เป็นกัลยาณมิตรที่ดีต่อกัน ความตั้งมั่นของคู่สมรสย่อมสะท้อนให้เห็นถึงการจัดระเบียบชีวิตคู่ที่สมบูรณ์สร้างหลักในการดำเนินชีวิตแบบชอบธรรม^๔ คู่สมรสจะต้องยึดหลักธรรมาวัตร (หลักธรรมสำหรับการครองเรือน) อันเป็นข้อปฏิบัติสำหรับสมาชิกทุกคนในครอบครัว มี ๔ ประการ ดังนี้

สัจจะ หมายถึง ความซื่อสัตย์ความจริงใจ การมีความซื่อสัตย์จริงใจต่อกันเป็นคุณ ที่ก่อให้เกิดความไว้วางใจซึ่งกันและกัน ในทางตรงกันข้ามหากไม่มีสัจจะต่อกัน ก็จะเป็นเหตุให้เกิด ความหวาดระแวงเกิดความแคลงใจกันซึ่งอาจเป็นสาเหตุให้เกิดความแตกแยกกันไม่มีความเชื่อใจกัน

ทมะ หมายถึง การปรับปรุงตน การศึกษาหาความรู้อยู่เสมอ การรู้จักยับยั้งชั่งใจเมื่อเกิดการกระทบกระทั่งกัน รู้จักควบคุมอารมณ์ ระวังความรู้สึกที่ไม่พอใจในสิ่งที่ไม่ต้องการไม่ใช้อารมณ์ในการแก้ปัญหา รู้จักปรับปรุงแก้ไขข้อบกพร่องของตนเอง โดยไม่เอาแต่ใจตนเอง สามารถแก้ไข ปรับตัวให้เข้ากับผู้อื่นได้

ขันติ หมายถึง ความเข้มแข็ง ความอดทน อดกลั้นต่อความเหนื่อยยาก ลำบากทางกาย เพราะการทำงาน ส่วนการอดทนทางใจเป็นการอดทนต่อการกระทบทางด้านความรู้สึก สามารถทนต่ออารมณ์ยั่วต่างๆ ที่มากระทบทางจิตใจ การต้องอดทน ทั้งสองด้านนี้ต้องอาศัยความเพียรพยายามเป็นอย่างมาก

^๓ ส.ส. (ไทย) ๑๕/๒๔๖/๓๕๔, พ.ส. (ไทย) ๒๕/๑๙๑/๕๔๕.

^๔ จำเนียร รักษาภักดี, “จริยธรรมของคู่สมรสตามหลักพระพุทธศาสนา”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (คณะศิลปศาสตร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๔), หน้า ๘๙.

จากะ หมายถึง ความเสียสละไม่เห็นแก่ตัว การรู้จักให้อภัยกัน ด้วยความเมตตาอย่างจริงใจ โดยบุคคลในครอบครัวจะต้องมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กัน รู้จักการเสียสละความสุขส่วนตัว เพื่อความสุขของผู้อื่น มีน้ำใจให้ความช่วยเหลือสงเคราะห์กัน^๕

เมื่อพิจารณาหลักพุทธธรรม ๔ ประการ อันเป็นคุณธรรมที่เป็นรากฐานของความดีตามองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ได้ทรงวางหลักธรรมเหล่านี้อย่างเหมาะสม เพราะการที่คนเราจะสามารถเป็นพ่อบ้านแม่เรือนที่ดีได้นั้น ต้องเป็นแบบอย่างให้กับสมาชิกในครอบครัวเป็นการวางพื้นฐานในจิตใจของสมาชิกในการแสดงออกในทางที่ดีงาม ด้วยเหตุนี้ผู้ครองเรือนที่ประสบความสำเร็จในชีวิตคู่จึงต้องมีคุณธรรมไว้เป็นหลักอันควรประพฤติปฏิบัติ การศึกษารายละเอียดของ คุณธรรมสำหรับชีวิตการครองเรือนอย่างมีความสุข ดังนี้

๓.๑.๑ สัจจะ คือ ความซื่อสัตย์เป็นหลักสำคัญและเป็นพื้นฐานที่จะทำให้เกิดความมั่นคงของครอบครัว ความจริงใจที่มีต่อกันปรารถนาให้ชีวิตคู่ประสบความสำเร็จความสุขความสัมพันธอันดีงาม ที่จะทำให้เกิดความไว้วางใจอันเป็นมิตรไมตรีต่อกัน ย่อมแสดงออกตามความรู้สึกลึกซึ้งทางวาจาโดยการ พูดในสิ่งที่จริงตามความรู้สึกที่ดี สัจจะเป็นคุณธรรมทางใจเป็นความจริง ความตั้งใจจริงในหน้าที่ของแต่ละคนที่มีความจริงใจต่อกัน เป็นพื้นฐานของการดำเนินชีวิตคู่สมรสควรฝึกหลักการของสัจจะไว้ เพราะเป็นเครื่องหนุนเหนี่ยวไม่ให้คู่สมรสทำตนออกนอกกลุ่มนอกทาง ลักษณะของสัจจะในระดับการพัฒนาชีวิตสมรสของครอบครัวให้สมบูรณ์

๓.๑.๑.๑ ความตั้งใจจริงที่จะประคับประคองชีวิตคู่ให้มีความสุข การรับผิดชอบต่อภาวะหรือหน้าที่ของตนเอง มิให้เกิดความบกพร่องโดยสามีนำครอบครัวจะต้องคิดอยู่เสมอว่าภรรยา คือคู่ชีวิต เป็นเพื่อนแท้ที่จะต้องให้ความรัก ความห่วงใย ดูแลเอาใจใส่ ในขณะเดียวกันภรรยาก็ต้องตระหนัก ถึงบทบาทและหน้าที่ของตนเองเช่นเดียวกัน

๓.๑.๑.๒ ความตั้งใจจริงที่จะสร้างความมั่นคงให้แก่ครอบครัว การอบรมเลี้ยงดูลูก ให้เป็นคนมีคุณภาพทั้งร่างกายและจิตใจ เป็นหน้าที่อันสำคัญของพ่อแม่ ที่จะต้องส่งเสริมคุณภาพชีวิตให้แก่บุตรเพราะถือว่าพ่อแม่เป็นผู้มีส่วนสำคัญที่จะพัฒนาชีวิตลูกให้มีชีวิตที่ดีในสังคม^๖

สัจจะของคนดีเมื่อมีอยู่ในใจผู้ใดย่อมช่วยให้ผู้นั้นประสบความสำเร็จสมความปรารถนาที่ตั้งจุดมุ่งหมายไว้อย่างแน่นอน การตั้งสัจจะในเรื่องการประพฤติปฏิบัติดีเป็นนิमितหมายของการก้าวไปในทางอันเป็นประโยชน์สุขและมีประสิทธิภาพ แต่ถ้าบุคคลใดตั้งสัจจะในการที่จะประพฤติชั่วก็จะทำให้ชีวิตของเขากลายเป็นคนชั่วเพราะฉะนั้นในทางพระพุทธศาสนา จึงกำหนด ลักษณะของสัจจะว่า “คนดีย่อมดำรงอยู่ในสัจจะที่เป็นประโยชน์และเป็นธรรม”

^๕ พระมหาบุญเพียร ปุณณวิริโย, “แนวคิดและวิธีการขัดเกลาทางสังคมในสถาบันครอบครัวตาม แนวพระพุทธศาสนา”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสนศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙), หน้า ๑๑๙.

^๖ จำเนียร รักษาภักดิ์, “จริยธรรมของคู่สมรสตามหลักพระพุทธศาสนา”, หน้า ๘๙-๙๐.

การนำพาครอบครัวไปสู่ความสำเร็จของชีวิตคู่ ความมั่นใจในการดำเนินชีวิตเรียกได้ว่าเป็นผู้ประสบความสำเร็จในชีวิต สามารถนำครอบครัวไปสู่จุดหมายปลายทางแห่งการดำเนินชีวิตให้บรรลุประโยชน์ร่วมกัน คนดีย่อมตั้งอยู่ในสัจจะประเภทเดียวกัน นั่นคือ ประเภทที่เป็นประโยชน์ และมีความชอบธรรมที่เรียกว่าอัตตะ^๗ มี ๓ ประการ คือ

๑. อัตตัตตะ คือ จุดมุ่งหมายเพื่อตนหรือประโยชน์ตน อันเป็นประโยชน์ปัจจุบันประโยชน์เบื้องหน้า ตลอดจนจุดมุ่งหมายสูงสุดในชีวิต ซึ่งทำให้เกิดขึ้นกับตนเอง หรือพัฒนาชีวิตของตนให้บรรลุจุดมุ่งหมาย

๒. ปรัตตะ คือ จุดมุ่งหมายเพื่อผู้อื่นหรือประโยชน์ต่อผู้อื่น การให้ความช่วยเหลือผู้อื่นหรือเพื่อนมนุษย์ให้บรรลุจุดมุ่งหมายด้วยการชักนำสนับสนุนให้เขาพัฒนาชีวิตของเขาขึ้นไป ตามลำดับ

๓. อุภยัตตะ คือ จุดมุ่งหมายร่วมกันหรือประโยชน์สุขและความดีงามร่วมกันทั้งสองฝ่ายของชุมชนและสังคม รวมทั้งภาวะปัจจัยแวดล้อมทางด้านวัตถุ เช่น แม่น้ำ ป่าไม้ ถนน ส่วนทางด้านนามธรรม เช่น ศีลธรรม วัฒนธรรม พึงช่วยกันสร้างสรรค์บำรุงรักษา เพื่อเกื้อกูลให้ทั้งตนและผู้อื่นอันเป็นประโยชน์สุขของส่วนรวม^๘

ผู้ครองเรือนทุกคนย่อมปรารถนาสัจจะด้วยกันทั้งนั้น แต่เนื่องจากในระหว่างการครองคู่นั้น ต่างฝ่ายก็อยากให้ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งซื่อสัตย์ก่อน แต่ว่าตนเองนั้นชอบจะละเมิดสัจจะ พุดง่ายๆ คือไม่ชอบเป็นผู้ให้แต่ชอบที่จะเป็นผู้รับ ในการครองเรือนนั้น ทรัพย์สินเงินทองหรือข้าวของเครื่องใช้สาธารณูปโภคต่างๆ หากขาดไปก็ไม่ถึงกับบ้านแตกสาแหรกขาดแต่มีอยู่สิ่งหนึ่ง ซึ่งถ้าครอบครัวหรือชีวิตคู่ขาดคือ “สัจจะ” ซึ่งถือเอาความ “ซื่อสัตย์” ต่อกัน สัจจะนี้เป็นสิ่งที่มีค่าสูงสุดสำหรับชีวิตสมรส โดยเฉพาะความซื่อสัตย์ภายในครอบครัวนั้นว่ามีความสำคัญ เพราะเป็นแบบอย่างในการแนะนำสามารถเป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติแก่ลูก จากการที่พ่อแม่จะต้องวางรากฐานคุณธรรมข้อนี้ให้เกิดขึ้นในครอบครัว นอกจากการความซื่อสัตย์อันเป็นคุณธรรมสำหรับครอบครัวแล้ว ผู้ครองเรือนควรต้องรู้จักการปรับปรุงตนเองอยู่เสมอ

๓.๑.๒ ทมะ การปรับตัวให้เข้ากัน คู่สมรสต้องรู้จักบังคับ ควบคุมอารมณ์ตนเอง สามารถระงับความรู้สึกต่ออารมณ์กระทบซึ่งกันและกัน แก้ไขข้อบกพร่องปรับนิสัยให้ประสานกลมกลืน ผิวกฝนปรับปรุงตนเข้าหาอีกฝ่ายหนึ่งเป็นสิ่งที่คู่สมรสต้องให้ความสำคัญ เนื่องจากชีวิตสมรสเป็นชีวิตของคนสองคนซึ่งมาจากถิ่นฐาน ภูมิหลังที่ไม่เหมือนกันมาอยู่ร่วมกัน การรู้จักฝึกตนเป็นสิ่งที่พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง^๙ เพื่อความก้าวหน้าของชีวิตครอบครัวต้องมีปัญญาเป็นแกนสำคัญ เพราะต้องรู้จักคิดพิจารณา มีความรู้ ความเข้าใจกับคู่ครองของตน รู้จักควบคุมจิตใจ ฝึกนิสัยแก้ไขข้อบกพร่อง ข้อขัดแย้ง รู้จักปรับตัวปรับใจเข้าหากัน และปรับปรุงตนให้ดีขึ้นมาก

^๗ พ.จ. (ไทย) ๓๐/๗๕๕/๓๘๙.

^๘ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), ธรรมานุญชีวิต พุทธจริยธรรมเพื่อชีวิตที่ดีงาม, พิมพ์ครั้งที่ ๓๐, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๒๓-๒๔.

^๙ จำเนียร รักษาภักดิ์, “จริยธรรมของคู่สมรสตามหลักพระพุทธศาสนา”, หน้า ๙๐.

ยิ่งขึ้นไป ด้วยการชวนขยายหาความรู้อยู่เสมอ^{๑๐} การฝึกฝนอบรมตนเองนั้นทำให้เป็นคนที่มีเหตุผล มองปัญหาที่เกิดขึ้นอย่างรู้เท่าทันและแก้ไขด้วยปัญญา พระอรรถกถาจารย์ได้ให้คำอธิบายถึง “ตัวปัญญา”^{๑๑} ไว้ ๕ ประการ คือ

๑. การมีเหตุผลมากกว่าความรู้สึกรู้สึก เมื่อเกิดการกระทบกระทั่งหรือการมีแนวคิดที่ไม่ตรงกัน ก็จะใช้เหตุผลอย่างมีปัญญามาเป็นเครื่องตัดสินใจ

๒. การเป็นผู้กล้าตัดสินใจ กล้าคิด กล้าทำในสิ่งที่ถูกต้องในสถานการณ์ที่ต้องตัดสินใจ

๓. การยอมรับข้อผิดพลาดที่เกิดขึ้น และสามารถแก้ไขปรับปรุงอย่างถ้อยทีถ้อยอาศัย

๔. การเรียนรู้ ทำความเข้าใจถึงความพอใจซึ่งกันและกันอย่างมีเมตตา กรุณา

๕. การมีวิสัยทัศน์กว้างไกล มีมุมมองที่ให้ความเป็นธรรมอยู่เสมอ

การฝึกฝนตรวจสอบตนเองอยู่ตลอดเวลา เป็นการอบรมปรับปรุงตนเองให้เข้ากับผู้อื่นได้ตลอดเวลาของคู่สมรส จะช่วยให้เกิดความสุขในครอบครัวเป็นการสร้างสิ่งแวดล้อมที่ดีให้แก่บุตร ธิดา อีกด้วย คุณธรรมดังกล่าวได้แก่ทมะ จะป้องกันความแตกร้างอันมีเหตุมาจากความขัดแย้งในครอบครัวได้ การปฏิบัติหน้าที่ของพ่อบ้านแม่เรือน โดยยึดหลักของผู้มีคุณธรรมอย่างสม่ำเสมอ เป็นลักษณะหนักเอา เบาสู้ ไม่ย่อท้อ ต่ออุปสรรคทั้งปวง มีความจริงใจในคู่ครองของตนต่างฝ่ายปฏิบัติตนให้เป็นที่ไว้วางใจของกันและกัน มีจิตใจเที่ยงแท้ไม่กลับกลาย ไม่หวั่นไหว แม้จะมีความทุกข์มากมายเป็นอุปสรรคในการครองชีวิตก็ร่วมมือร่วมใจในการแก้ปัญหาเหล่านั้นให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี

คู่ครองที่ดีที่จะเป็นคู่ชีวิตกันได้นั้น นอกจากกามคุณแล้วจะต้องมีคุณสมบัติของผู้ครองเรือน คือ มีความสัมพันธ์อันดีงาม อบอุ่น เป็นสุขภายในครอบครัว โดยประพฤติดนเป็นตัวอย่างที่ดี อันจะชักจูงให้คนในครอบครัวและผู้เกี่ยวข้องใกล้ชิดทั้งหลายนำไปเป็นแนวทางประพฤติปฏิบัติ เพื่อความเจริญงอกงามด้วยคุณธรรม เรียกว่า อารยวัติ^{๑๒} ทั้ง ๕ ประการ คือ

๑. จงกามด้วยศรัทธา คือ ให้มีความเชื่อความมั่นใจในพระรัตนตรัยในการประพฤติดี ปฏิบัติชอบ ในการที่จะกระทำความดี มีหลักของคุณธรรมเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ

๒. จงกามด้วยศีล คือ มีความประพฤติดีมีศีลธรรม รู้จักเลี้ยงชีวิตด้วยความสุจริต มีกิริยา มารยาททั้งงดงาม

๓. จงกามด้วยสุตะ คือ มีความรู้จากการฟังให้มีความรู้จากการเล่าเรียน ขวนขวายศึกษาหาความรู้

^{๑๐} เสาวภาคย์ เพิ่มวัฒนะกุล, “การศึกษาวิเคราะห์เกี่ยวกับเด็กหญิงอาชีพิเศษในสังคมไทยตามแนวทางของพุทธจริยศาสตร์”, *วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต*, (คณะอักษรศาสตร์: มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๔), หน้า ๗๕.

^{๑๑} ชุ.สุ.อ. (ไทย) ๑/ ๑๙๐- ๑๙๑/ ๒๖๗ - ๒๖๘.

^{๑๒} อัง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๔๐/๔๗.

๔. จอกลงด้วยจาคะ คือมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่มีน้ำใจต่อกันและพอใจที่จะทำประโยชน์ต่อสังคม

๕. จอกลงด้วยปัญญา คือมีความรู้ ความคิดเข้าใจในเหตุผลในความจริงตามสภาวะ มีวิจาร์ณญาณ^{๓๓}

อันที่จริงคนเรานั้นควรเรียนรู้ความยุ่งยากของตนเองก่อน จึงจะรู้สาเหตุของปัญหาแล้วจึงข่มตนเองได้การรู้จักผ่อนสั้นผ่อนยาวเพื่อแก้ไขสถานการณ์ให้ทันเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นได้ทันทั่วทั้งการตั้งตนอยู่บนฐานที่มั่น ซึ่งเป็นที่ยืนหยัดให้สามารถยึดเอาผลสำเร็จสูงสุด เป็นที่หมายได้โดยไม่เกิดความสำคัญตนผิดไม่เปิดช่องแก่ความผิดพลาดเสียหายและไม่เกิดสิ่งมัวหมอง ด้วยการปฏิบัติ ตามหลักธรรมที่เรียกว่า อริยฐาน^{๓๔} อันหมายถึง ธรรมอันเป็นที่มั่น มี ๔ ประการ ได้แก่

๑. ปัญญา คือ การดำเนินชีวิตด้วยปัญญา ทำกิจการต่างๆ ด้วยความคิด เมื่อประสบเหตุการณ์ใดก็ไม่วุ่นวายตามอารมณ์หรือหลงไป ตามสิ่งที่เฝ้าฝัน หมั่นศึกษาให้เกิดความรู้ความเข้าใจอย่างชัดเจน มีเหตุผล ในเรื่องราวของสิ่งต่างๆ จนสามารถเข้าถึงหลักความจริง

๒. สัจจะ คือ การดำรงตน ยึดมั่นในความจริงที่รู้ชัด เห็นชัดด้วยปัญญา โดยเริ่มจาก ความ เป็นจริงทางวาจา ความจริงในหลักการ ความจริงในการปฏิบัติ จนถึงความเป็นจริงของปรมัตถ์

๓. จาคะ คือ คอยสร้างเสริมเพิ่มพูนความเสียสละ โดยมุ่งสร้างความเข้มแข็งภายในจิตใจ เพื่อป้องกันหรือตัดทอนตนไว้มิให้ตกไปในที่ชั่ว ของผลสำเร็จที่ตนสร้างขึ้นด้วยลาภสักการะ อันคอย หลอกล่อ เฝ้าฝันให้เกิดความยินดี ตีลุ่มหลงมัวเมาจนเกิดความเคยชินติดเป็นนิสัย หรือเคยยึดถือไว้ก็ สามารถละได้ทั้งหมดจนถึงการสละกิเลส

๔. อุปสมะ คือ รู้จักหาความสุขสงบทางจิตใจ การฝึกตนให้สามารถระงับความมัวหมองดับความขัดข้องวุ่นวายอันเกิดจากกิเลสได้ การทำจิตใจให้สงบผ่องใสรู้จักระงับสันติ คนที่รู้จักระงับแห่งความสุขอันเกิดจากความสงบใจแล้วย่อมไม่หลงใหลในวัตถุหรือ ลาภ ยศ สรรเสริญ โดยง่าย^{๓๕}

การที่คนเรารู้จักแสวงหาการดำรงตนให้เป็นปึกแผ่นตามหลักเกณฑ์ที่ถูกที่ควรก็เป็น สิ่งที่ดีแต่ถ้าการกระทำนั้นจะนำไปสู่ทางที่ซึ่งทำให้เกิดความเสียหาย ก็ต้องรู้จักหยุดเป็นการรู้จักยับยั้งตนเองให้ได้ผลดีขึ้น ข้อสำคัญคือการไม่คิดในเรื่องอันเป็นเหตุให้เกิดความเดือดร้อนต่อตนเองและผู้อื่น การพยายามคิดแต่เรื่องดีจะทำให้คนเราสามารถดำรงอยู่ในความดีได้แต่สำหรับปุถุชน ความนึกคิดก็มีดีบ้างชั่วบ้างสลับกัน เพราะอำนาจของธรรมและอธรรมที่ครอบงำจิตใจ

ฉะนั้นการทำ การพูดและการคิดของปุถุชน บางครั้งบางครั้ง จึงต้องพุ่งไปสู่ความชั่วเป็นคราวๆ ไป เช่น โกรธเขา คิดโลกของเขา คิดมัวเมาในอบายมุข ซึ่งเป็นอย่างนี้ด้วยกันทุกคน ต่างกันแต่ว่าคนมีหมะ พอรู้ตนว่าก้าวไปสู่ทางผิดคิดจะทำความชั่วต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นด้วยกายทางวาจาและทางใจก็สามารถยับยั้งใจตนไว้ได้ เพราะฉะนั้นผู้ครองเรือนทุกคน โดยเฉพาะอย่างยิ่งคู่สมรส

^{๓๓} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), ธรรมบุญชีวิต พุทธจริยธรรมเพื่อชีวิตที่ดีงาม, หน้า ๔๔.

^{๓๔} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๖๒๘/๔๓๗.

^{๓๕} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), ธรรมบุญชีวิต พุทธจริยธรรมเพื่อชีวิตที่ดีงาม, หน้า ๓๔.

ต้องพยายามฝึกรอบรมให้เป็นคนที่มี “ทมะ” ไว้คือรู้จักให้เป็นผู้ที่รู้จักหยุดเป็น คนที่ได้คู่ครองที่ไม่มีทมะเลยก็ไม่ต่างกับคนซับริดแต่ไม่มีเบรคนั่นเอง

๓.๑.๓ ขันติ คือ ความอดทน หรือความเข้มแข็งซึ่งเป็นคุณลักษณะของผู้ครองเรือน ที่จำเป็นต้องมีการอดทนต่อฝ่ายที่ไม่ดีเพื่อยืนอยู่บนฐานของสิ่งที่ดีการที่ทำให้ใจให้สงบเย็นเพื่อขับไล่อารมณ์ฝ่ายต่ำออกไปจากจิตใจนั้น คือลักษณะของขันติความอดทนตามคำสอนมี ๒ ลักษณะคือ ๑.ทนเพื่อให้พ้นสภาพที่เลว ๒.ทนเพื่อให้ได้มาซึ่งสภาพที่ดี และชีวิตของผู้ครองเรือนมีเรื่องที่จะต้องใช้เวลาอดทนอยู่มากใน ๔ อย่าง คือ

๑. อดทนต่อความลำบาก เป็นการอดทนต่อความตรากตรำในการทำงานปฏิบัติ หน้าที่ซึ่งจะเห็นได้ว่าคนที่ทำงานมากๆ แล้วได้รับความเหน็ดเหนื่อยเมื่อยล้า หิวกระหายอันเป็นเรื่องไม่สะดวกสบายเพราะทำงาน จึงต้องใช้ความอดทน คือ อดทนทำงานให้สำเร็จลุล่วงไปโดยไม่ยอมแพ้ต่อความลำบากการต่อสู้ต่อความลำบากนั้นเป็นความตั้งใจอันเด็ดเดี่ยวซึ่งเป็นที่มาของขันติ

๒. อดทนต่อทุกขเวทนาคือ ความเสวยอารมณ์ มี ๓ อย่างได้แก่

๑. สุขเวทนา ความสบายอันมาจากความพึงพอใจ

๒. ทุกขเวทนา ความไม่สบายอันเกิดจากความเจ็บป่วย

๓. อทุกขมสุขเวทนา ความเฉยๆ เรื่อยๆ ไม่จำเป็นต้องใช้ความเจ็บใจ

๓. อดทนต่อความเจ็บใจ คนเรานั้นมีความเจ็บอยู่ ๒ อย่างคือ

๑. เจ็บทางกาย การเจ็บป่วยจากโรคภัยไข้เจ็บ

๒. เจ็บทางใจ การเจ็บป่วยจากความรู้สึกไม่สบายกายไม่สบายใจ

จึงเกิดความทุกขเวทนา แต่ถ้าพูดถึงความเจ็บทางใจนั้นเกิดจากการถูกคนอื่นกระทำทางเดียวด้วย เจตนาถั่นแถ้งหรือดูหมิ่นดูแคลน มิใช่ด้วยความพลั้งเผลอหรือรู้เท่าไม่ถึงการณ์

๔. อดทนต่ออำนาจกิเลส คนเรานั้นมีทั้งอารมณ์ฝ่ายเจ็บใจและอารมณ์ฝ่ายรักใคร่ ๒ อย่าง คือ

๑. ความอดทนใช้จะใช้อารมณ์ฝ่ายเจ็บใจเท่านั้นแต่เนื่องจากความอดทนก็ต้องใช้อารมณ์ฝ่ายรัก เพราะความพึงพอใจพลัดเปลี่ยนต่ออารมณ์ตลอดจนการสรรเสริญเยินยอ

๒. ความน่าอภิมรย์ต่างๆ เป็นอารมณ์ต่อความพึงพอใจทั้งสิ้น^{๑๖}

ในทางสังคมวิทยาได้ให้ความหมายของการอยู่ร่วมกันของบุคคลสองคน สร้างแบบ (Structure) หรือโครงสร้าง (Pattern) ในทางจิตวิทยาได้ให้ความหมาย ของครอบครัวว่า เป็นสถาบันทางสังคมแห่งแรก ที่มนุษย์สร้างขึ้นจากความสัมพันธ์ที่มีต่อกันเพื่อเป็นตัวแทนของสถาบันทางสังคมภายนอก ที่จะปลูกฝังความเชื่อ ค่านิยม และทัศนคติกับสมาชิกรุ่นใหม่ให้อุบัติขึ้นในครอบครัว สามารถ

^{๑๖} จำเนียร รัชการภักดี, “จริยธรรมของคู่สมรสตามหลักพระพุทธศาสนา”, หน้า ๙๒-๙๓.

นำไปเป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติได้อย่างถูกต้องสำหรับการครองเรือนให้ประสบความสำเร็จ บรรลุจุดหมายหมายของชีวิตได้^{๑๗}

การครองเรือนที่สามารถประสบความสำเร็จ สมาชิกจะต้องมีความอดทนต่ออุปสรรคทั้งหลายที่เกิดขึ้นมากมายตามสถานการณ์ที่แตกต่างกันไป แต่หลักความสำเร็จที่จะนำพาชีวิตไปสู่จุดหมายปลายทางได้ ได้แก่ อิทธิบาท^{๑๘} มีอยู่ ๔ ข้อ ดังนี้

๑. ฉันทะ คือ มีความพอใจจะกระทำในสิ่งนั้น และทำด้วยใจรักด้วยต้องการทำให้เป็นผลสำเร็จแห่งกิจการนั้น มิใช่ว่าสักแต่ทำพอให้เสร็จๆ หรือเพียงเพราะอยากได้ผลตอบแทน

๒. วิริยะ คือ มีความขยันหมั่นเพียรประกอบด้วยความพยายาม กระทำสิ่งนั้นด้วยพากเพียรทำ เข้มแข็งอดทน เอาธุระไม่ทอดทิ้งไม่ทอดถอย มุ่งก้าวไปข้างหน้าจนถึงจุดหมายที่ได้ตั้งใจไว้

๓. จิตตะ คือ มีความตั้งใจทำกิจโดยเอาจิตผูกฝักใฝ่ รับรู้ในสิ่งที่ทำ และทำสิ่งนั้น ด้วยปัญญา ไม่ปล่อยจิตให้ฟุ้งซ่านเลื่อนลอย ใช้ความคิดไตร่ตรองในการกระทำนั้น โดยทำกิจหรืองานนั้นอย่างตั้งใจและเต็มใจ

๔. วิมังสา คือ มีปัญญาพิจารณาใคร่ครวญตรวจตราหาเหตุผล ในสิ่งที่ทำนั้น โดยรู้จักการวางแผนงาน ตั้งวัตถุประสงค์ ถึงจุดหมาย ตลอดจนการวัดผลที่ได้รับ และคิดค้น วิธีการแก้ไขปรับปรุง เพื่อพัฒนาการดำเนินงานนั้นให้ได้ผลดียิ่งขึ้น^{๑๙}

แนวทางแห่งการพัฒนาคุณภาพชีวิตครอบครัว สมาชิกทุกคนถือว่าเป็นผลผลิตมาจากครอบครัวทั้งสิ้น การสร้างสถาบันครอบครัวที่มั่นคงถือว่าเป็นการสร้างเกาะป้องกันปัญหาทางสังคมได้เป็นอย่างดีโดยเฉพาะการที่คนสองคนหญิงชายมาอยู่ร่วมกัน จะต้องมีการปรับตัวในบทบาทของตนใหม่ คือในด้านความต้องการทางเพศ การดำเนินชีวิต การดูแลกิจการบ้านเรือน การมีทัศนคติที่ดีต่อกัน ค่านิยมเดียวกัน ความสนใจเอาใจใส่ซึ่งกันและกัน ตลอดจนการรู้จักระงับการแสดงความรู้สึกที่มีในลักษณะอารมณ์ เหล่านี้ถือว่าเป็นรากฐานอันสำคัญของการครองเรือน นอกจากนี้ การอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข สมาชิกในครอบครัวจะต้องรู้จักมีความเสียสละ เอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่ต่อบุคคลภายในครอบครัวและยังรวมไปถึงบุคคลภายนอกอีกด้วย^{๒๐}

๓.๑.๔ จาคะ หมายถึงความเสียสละ ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ แบ่งปันตลอดถึงความ มีน้ำใจ เอื้อเฟื้อต่อกัน การที่คนเราจะต้องรู้จักความเป็นผู้ให้ไม่ใช่คอยแต่จะเป็นผู้รับฝ่ายเดียวการเผื่อแผ่แบ่งปันสิ่งของอันเป็นประโยชน์แก่ผู้อื่นยังรวมถึงการมีน้ำใจแก่บุคคลทั่วไป คู่ครองที่ประสบความสำเร็จในชีวิตคู่ต้องคำนึงถึงเสมอถึงผู้อยู่เคียงข้าง ในคราวที่คู่ครองประสบความสำเร็จ

^{๑๗} พรหมทิพย์ ศิริวรรณบุศย์, จิตวิทยาครอบครัว, (กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๒.

^{๑๘} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๓๑/๒๓๓.

^{๑๙} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), ธรรมนุญชีวิต พุทธจริยธรรมเพื่อชีวิตที่ดีงาม, หน้า ๓๖.

^{๒๐} ศรีเรือน แก้วกังวาน, จิตวิทยาพัฒนาการ, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๐), หน้า ๓๔๕.

ใช้ก็ควรชวนขวยให้ความช่วยเหลือเอาใจใส่ดูแลเป็นที่พึ่ง ช่วยให้กำลังใจด้วยความเต็มใจไม่แสดงอาการขัดเคืองรำคาญ

การดำเนินชีวิตให้เจริญก้าวหน้าประสบความสำเร็จผู้ครองเรือนต้องมีความใฝ่รู้อยู่เสมอ ไม่ว่าจะเป็นการศึกษาหรือการเรียนรู้ในเรื่องอาชีพการงานเพื่อนำมาพัฒนาความเป็นอยู่ของครอบครัว อย่างมีแบบแผน เป็นระเบียบเรียบร้อยความเป็นผู้เสียสละจะแสดงออกในลักษณะของการเอื้อเฟื้อ การมีน้ำใจไมตรี ถือว่าเป็นเสน่ห์อย่างหนึ่งของมนุษย์ด้วยย่อมเป็นที่รักของบุคคลทั่วไป สมาชิกในครอบครัวจะต้องตระหนักถึงหลักการขอน้อยอยู่เสมอ เพราะการครองเรือนนั้นคู่สมรสจะต้องแสดงความเห็นอกเห็นใจกัน เมื่อคราวเกิดปัญหามีความทุกข์จะต้องรู้จักเสียสละความสุขส่วนตัวให้เวลาในการดูแลห่วงใยอีกฝ่ายหนึ่งโดยไม่เห็นแก่ความลำบาก

นอกจากคู่สมรสจะแสดงออกซึ่งคุณลักษณะดังกล่าวต่อสมาชิกภายในครอบครัวแล้วยังต้องแสดงออกต่อเครือญาติของทั้งสองฝ่ายตลอดจนเพื่อนบ้านอีกด้วย จาคะจึงเป็นการสละความไม่เห็นแก่ตัว ที่คู่สมรสจะต้องมีให้แก่กัน โดยแบ่งได้ ๒ ประการ ดังนี้^{๒๑}

๑. การสละวัตถุสิ่งของ แสดงออกซึ่งความเอาใจใส่และให้ความสำคัญต่อสมาชิกในครอบครัว เช่น วันสำคัญของอีกฝ่ายหนึ่ง วันคล้ายวันเกิด วันครบรอบแต่งงาน วันสำเร็จการศึกษา รวมไปถึงการใช้เวลาเพื่อไปพักผ่อนร่วมกันตามสถานที่ต่างๆ ในส่วนของญาติมิตร เพื่อนร่วมงานควรต้องรู้จักแบ่งปันตามสถานะในโอกาสอันควร การถวายภัตตาหารพระสงฆ์ อันเป็นหน้าที่ของพุทธศาสนิกชนควรปฏิบัติ การตอบแทนพระคุณบิดามารดา การตอบแทนสิ่งของต่อผู้มีพระคุณ การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แก่เพื่อนบ้านด้วยความจริงใจโดยไม่หวังสิ่งตอบแทน

๒. การสละทางด้านจิตใจ แสดงออกซึ่งเป็นส่วนที่สำคัญของครอบครัว ทางด้านความคิด ชอบ ความเห็นชอบ เป็นปัจจัยทำให้มนุษย์รู้จักการสละวัตถุ การฝึกฝนเรื่องการเสียสละให้มีจิตใจที่ประกอบไปด้วยความรักความห่วงใยเพื่อนมนุษย์ มองเห็นประโยชน์ที่เกิดจากการให้ในขณะเดียวกันจิตใจก็ควรจะได้สละออกซึ่งอกุศลธรรมอันจะปิดกั้นมิให้จิตเอื้อเฟื้อ ความหลงที่ไม่รู้เป้าหมายตลอดจนความเห็นแก่ตัวอีกด้วย

บทบาทของจาคะจะเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ ทำให้คู่สมรสในครอบครัวเกิดทัศนคติที่ดีต่อกัน ยอมรับและไว้วางใจกันเป็นการปรับชีวิตคู่สมรสให้ดำเนินไปทางเดียวกัน อันจะก่อให้เกิดประโยชน์สุขสำหรับชีวิตครอบครัวทั้งทางร่างกายและจิตใจและยังเป็นการเกื้อหนุนให้สมาชิกในครอบครัวเป็นกัลยาณมิตรที่ดีแก่บุคคลภายนอกและสังคมอีกด้วย หลักจาคะ จึงเป็นบทบาทที่พึงปฏิบัติต่อกันในฐานะผู้ร่วมชีวิตด้วยกัน เพื่อความมีเสถียรภาพของชีวิตสมรสไม่เกิดความผิดพลาดทางการดำเนินชีวิตคู่ หลักธรรมที่จะนำไปสู่ความเจริญรุ่งเรือง เรียกว่า จักร^{๒๒} (ธรรมประดุจล้อทั้ง สี่ที่นำพาผลไปสู่จุดหมายปลายทาง) มี ๔ ข้อ

^{๒๑} พ.อ.ปิ่น มุกขนันต์, **เรือนชั้นนอก เรือนชั้นใน**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์คลังวิทยา, ๒๕๑๘), หน้า ๑๑๘.

^{๒๒} อัง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๓๑/๔๑.

๑. ปฏิรูปเทวสาสะ คือการเลือกหาที่อยู่หรือแหล่งศึกษาเล่าเรียนเพื่อการพัฒนาชีวิต การแสวงหาความรู้การสร้างสรรค์ความดี อันเป็นการนำไปสู่ความเจริญก้าวหน้า

๒. สัมปยุตตสยยะ คือการรู้จักคบหาบุคคลผู้รู้ ผู้ทรงคุณวุฒิโดยการแสวงหาธรรม หาความรู้ ความก้าวหน้าและความเจริญโดยธรรม

๓. อัตตสัมมาปณิธิ คือการดำรงตนอยู่ในธรรมและทางดำเนินชีวิตที่ถูกต้องโดยมี เป้าหมายการทำงานที่ดีอันจะนำตนไปสู่จุดมุ่งหมายแน่วแน่มั่นคง

๔. ปุพเพกตปุญญตา คือการมีสติปัญญา ความถนัด และสุขภาพดีเป็นพื้นมาแต่เดิม การรู้จักแก้ไขปรับปรุง ศึกษาหาความรู้ เพื่อสร้างเสริมคุณสมบัติความดีงาม โดยฝึกฝนความชำนาญ พร้อมที่จะรับความสำเร็จสามารถสร้างสรรค์ประโยชน์สุขอันจะก้าวไปสู่ความเจริญยิ่งขึ้นไป^{๒๓}

ดังนั้นแนวทางการเสริมสร้างความเป็นผู้นำครอบครัว ผู้นำครอบครัวควรนำหลักฆราวาสธรรม ซึ่งเป็นหลักธรรมที่คฤหัสถ์ควรนำไปประพฤติปฏิบัติ โดยมีสัจจะคือ ความซื่อสัตย์ ซื่อตรงกัน ต่อบุตรภรรยา ต่อเพื่อน ต่อเวลาและการทำงาน เมื่อประสบกับความไม่พอใจก็ต้องรู้จักข่มใจบังคับตน พยายามไม่ให้เกิดความไม่พอใจให้ผู้อื่นเห็น เป็นการช่วยปรับปรุงฝึกตนเองให้สามารถแก้ปัญหาด้วยสติปัญญา แม้ว่าจะต้องอาศัยความอดทน อดกลั้น อย่างมากก็ไม่ย่อท้อต้องพยายามสละความรู้สึกละทิ้งที่ไม่ได้ออกไปจากใจเป็นคุณธรรมของการอภัยทาน พร้อมสามารถให้ความช่วยเหลือ สมาชิกในครอบครัวหรือญาติมิตรเมื่อได้รับความเดือดร้อน ฆราวาสธรรมทั้ง ๔ ข้อนี้ ทมะจะมุ่งเอาด้านปัญญา และขันติจะเน้นความเพียรหรือวิริยะ ครอบครัวที่ใช้หลักฆราวาสธรรมเป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติ เชื่อได้ว่าครอบครัวจะมีความมั่นคง เพราะสมาชิกในครอบครัวจะมีแต่ความสงบสุขอย่างแท้จริง^{๒๔}

๓.๒ หลักเบญจศีลเบญจธรรมกับแนวทางการเสริมสร้างความเป็นผู้นำครอบครัวในสังคมไทย

หลักเบญจศีลและเบญจธรรม มีผู้ให้ความหมายเกี่ยวกับเรื่องของศีลไว้ในเอกสารต่างๆ ดังต่อไปนี้ คำว่า ศีล เป็นคำนาม แปลว่า การรักษาจิตใจให้เรียบร้อย^{๒๕} และยังหมายถึงข้อปฏิบัติสำหรับควบคุมกายและวาจาให้ตั้งอยู่ในความดีงาม การรักษาปกติตามระเบียบวินัย ปกติมารยาทที่สะอาดปราศจากโทษ ข้อปฏิบัติในการเว้นจากความชั่ว ข้อปฏิบัติในการฝึกกายวาจาให้ดียิ่งขึ้น ความสุจริตทางกายวาจาและอาชีพ^{๒๖} เมื่อรับศีล ๕ หรือเบญจศีล คือ ความประพฤติชอบทางกายและวาจา

^{๒๓} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), ธรรมบุญชีวิต พุทธจริยธรรมเพื่อชีวิตที่ดีงาม, หน้า ๓๕.

^{๒๔} สุนทรี สุริยะรังสี, “การศึกษาเชิงวิเคราะห์บทบาทของคฤหัสถ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา: ศึกษาเฉพาะกรณีอุบาสิกผู้ได้รับเอตทัคคะ”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๒๙-๓๐.

^{๒๕} สุชีพ ปุญญานุภาพ, พจนานุกรมศัพท์พุทธศาสนา ไทย-อังกฤษ, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑), หน้า ๒๖๒.

^{๒๖} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๒๙๒.

เป็นข้อปฏิบัติในการเว้นจากความชั่ว สมควรประพฤติธรรมอันดีงามอีกส่วนหนึ่ง^{๒๗} เพราะ “ศีล” เป็นสิ่งสำคัญที่ควรจะมีก่อน เพราะศีลเป็นเบื้องต้นแห่งความดีงาม เป็นที่พึ่งเบื้องต้น เป็นมารดาแห่งกัลยาณธรรมและเป็นบ่อเกิดแห่งกุศลธรรมทั้งปวง คำว่า ศีลแปลว่า ปกติ สิ่งไรเป็นปกติ สิ่งนั้นย่อมไม่มีโทษ อย่างบ้านเมืองสงบเป็นปกติ หมายความว่าปราศจากภัยจากภายในและภายนอก คนมีความปกติภายในตน คือไม่มีภัยเบียดเบียน มีอาหารเครื่องนุ่งห่มที่อยู่อาศัยเป็นปกติ คนที่อยู่ร่วมกันไม่เบียดเบียนก่อทุกข์แก่กัน คือ ไม่ฆ่ากัน ไม่ทำร้ายกัน ไม่ลักฉ้อ แ่่งชิงกัน ไม่ลักลอบทำชู้กัน ไม่ขี้ปดหลอกหลวงกัน ไม่ขี้เฒ่าก่อความรำคาญทะเลาะวิวาทกัน ในครอบครัวนั้นก็อยู่เป็นปกติไม่มีใครเดือดร้อนลำบากทุกข์ยาก คำว่าปกตินี้ จึงหมายถึงความเรียบร้อยภายในตัวบุคคลแต่ละคน และทั้งหมดนี้ที่อยู่ร่วมกัน ปกตินี้มาจากภาษาบาลี คือ ศีล^{๒๘}

เบญจธรรม หรือ เบญจกัลยาณธรรม หมายถึง ธรรมอันดีงาม ๕ อย่าง คุณธรรมห้าประการ คู่กับเบญจศีล ผู้รักษเบญจศีลควรมิไ้ประจําใจ^{๒๙} จัดเป็นจริยธรรมขั้นต้น เป็นข้อปฏิบัติพื้นฐานของชีวิตช่วยให้อยู่ร่วมกันทั้งบุคคลในครอบครัว ในสังคมอย่างปกติสุข ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น เป็นหลักธรรมที่ต้องปฏิบัติประจําให้เป็นส่วนหนึ่งของการดำรงชีวิตประจำวัน การรักษาศีลทำให้เกิดประโยชน์สูงสุดต้องมีเบญจธรรมควบคู่กันไปด้วย

เบญจศีล หรือ ศีล ๕ ซึ่งหมายถึง ความประพฤติชอบทางกายและวาจา การรักษากายวาจาให้เรียบร้อย การรักษาปกติตามระเบียบวินัย ข้อปฏิบัติในการเว้นจากความชั่ว การควบคุมตนให้ตั้งอยู่ในความไม่เบียดเบียน

ศีลข้อ ๑ ปาณาติปาตา เวรมณี แปลว่า เจตนาเป็นเครื่องงดเว้นจากการฆ่าสัตว์รวมถึงถือการไม่ทำร้ายร่างกายผู้อื่นให้ได้รับความเจ็บปวดทรมาน

ศีลข้อ ๒ อทินนาทานา เวรมณี แปลว่า เจตนาเป็นเครื่องงดเว้นจากการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของเขาไม่ได้ให้ด้วยอาการแห่งขโมย ที่เรียกว่า อวหาร ๑๓ อย่าง รวมไปถึงการทำมาหาเลี้ยงชีพในทางที่ผิดกฎหมายและศีลธรรม

ศีลข้อ ๓ กาเมสุมิฉฉาจารา เวรมณี แปลว่า เจตนาเป็นเครื่องงดเว้นจากการประพฤติดูผิดในกาม คือ ตั้งใจงดเว้นจากการเสพกามในทางที่ผิดศีลธรรม เช่น การมีเพศสัมพันธ์กับคนที่ไม่ใช่คู่ครองของตน ช่มชู้ หล่่วละเมิดทางเพศเยาวชนหรือคนที่เป็นเชื้อสายของตน

ศีลข้อ ๔ มุสาวาทา เวรมณี แปลว่า เจตนาเป็นเครื่องงดเว้นจากการพูดปด คือ ตั้งใจงดเว้นจากการพูดที่ไม่ตรงตามความเป็นจริง รวมไปถึงการไม่เขียน หรือการแสดงกิริยา ทำทาง เช่น โบกมือ สั่นศีรษะ เพื่อให้เขาเข้าใจคลาดเคลื่อนจากความเป็นจริง

^{๒๗} สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, **ธรรมคัตติ**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๑๔), หน้า ๒๒๕-๒๒๗.

^{๒๘} สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช (จวน อุฏฐายีมหาเถร), **ธรรมคัตติ**, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), ๒๕๔๖), หน้า ๖.

^{๒๙} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**, หน้า ๑๗๖-๑๗๖.

ศีลข้อ ๕ สุราเมรัยมิชฌปามาทัฏฐานา เวรมณี แปลว่า เจตนาเป็นเครื่องดเว้นจากการดื่มสุราเมรัยและเสพของมีนเมาทุกชนิด คือ ตั้งใจดเว้นไม่ดื่มสุรา และไม่เสพสิ่งเสพติดทุกชนิด ซึ่งเป็นเหตุให้เกิดความประมาทขาดความยั้งคิด ผู้ที่เฝ้ามายขาดสติ ย่อมสามารถทำความชั่วร้ายแรงได้ทุกอย่าง แม้กระทั่งฆ่ามารดา บิดาของตน ศีล ๔ ข้อ เบื้องต้นไม่อาจรักษาได้^{๓๐}

ศีล ๕ มีความสำคัญ เพราะศีลขั้นพื้นฐานสำหรับมนุษย์ ได้แก่ ศีล ๕ มีสาระมุ่งไปเพื่อการไม่เบียดเบียน ซึ่งเป็นขั้นเริ่มต้นของการสร้างสภาพแวดล้อมทางสังคมที่เกื้อกูลศีล ต่อจากนั้นจะเป็นการเน้นการเกื้อกูลสิ่งแวดล้อมและความเป็นอยู่ส่วนตัว และการฝึกหัดขัดเกลา (กิเลส) ตนเอง การรักษาศีลมีเป้าหมายหลัก ๒ ประการ คือ ขัดเกลากิเลสพัฒนาตนเองให้เป็นคนดี สามารถอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างสันติสุข และเพื่อเกื้อกูลประโยชน์ต่อผู้อื่นและต่อสังคม^{๓๑} ดังนั้น ศีลในพระพุทธศาสนามีความสำคัญดังนี้

- ๑) ศีลมีความสำคัญต่อการควบคุมกาย วาจา และใจให้เรียบร้อย สงบร่มเย็น และเป็นสุข
- ๒) ศีลมีความสำคัญต่อการอยู่ร่วมกันในสังคม หากในสังคม กลุ่มคนขาดศีล สังคมกลุ่มคนนั้นๆ ก็ไม่อยู่อย่างจะมีปัญหาไม่รู้จบสิ้น
- ๓) ศีลเป็นระบบการควบคุมและขัดเกลากิเลสพฤติกรรมในการดำเนินชีวิต มีผลต่อกิจกรรมพิธีกรรม พฤติกรรม ความเป็นของคนในสังคม
- ๔) ศีลมีความสำคัญและเป็นหัวใจในการปฏิบัติธรรมอันสำคัญยิ่ง ตามคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เพราะศีล คือสิ่งที่จะต้องมาก่อน คือ ศีล สมาธิ ปัญญา
- ๕) ศีลมีความสำคัญต่อความเป็นมนุษย์ของคน คนกับมนุษย์จะมีความเหมือนกันเพียงร่างกาย แต่จะแตกต่างกันที่จิตใจ คือ มีศีล

สรุปความสำคัญของศีล ๕ คือ หลักปฏิบัติขั้นพื้นฐานที่เป็นธรรมชาติ ซึ่งบุคคลใดได้ปฏิบัติแล้วย่อมได้ชื่อว่า เป็นผู้ทำให้สังคมมีแต่ความสงบสุข มีความรักความเสียสละ ไม่เป็นผู้ทำลายสังคม และเป็นผู้ที่ไม่ทำลายตัวเอง การปฏิบัติเบญจศีลนับว่าเป็นสิ่งสำคัญมาก เนื่องจากศีล ๕ เป็นหลักเบื้องต้นแห่งการปฏิบัติเพื่อให้เกิดการบรรลุธรรมทางพระพุทธศาสนา ก่อให้เกิดความสงบ สันติ เป็นการขจัดกิเลสเบื้องต้นให้สิ้นไป

เบญจธรรมหรือเบญจกัลยาณธรรม แปลว่า ธรรมอันงาม^{๓๒} คือธรรมอันดีงามควรปฏิบัติ ๕ ประการที่ทำให้ผู้ปฏิบัติเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ด้วยคุณธรรมทั้งทางกายกรรม วาจกรรม และมโนกรรม หลักเบญจธรรมหรือเบญจกัลยาณธรรมนี้จะส่งผลให้ผู้ปฏิบัติและผู้รับผลของการกระทำมีความสุขสงบในการดำเนินชีวิต

^{๓๐} คณาจารย์สำนักพิมพ์เสียงเชียง, หนังสือเรียนนักธรรมชั้นตรี ฉบับมาตรฐาน บูรณาการชีวิต วิชาธรรมวิภาค, (กรุงเทพมหานคร: เสียงเชียง, ๒๕๔๙), หน้า ๓๘๓-๓๘๖.

^{๓๑} พระเมธีวราภรณ์ (สุทัศน์), เบญจศีลเบญจธรรม : อุดมชีวิตของมนุษย์, หน้า ๔๒-๔๓.

^{๓๒} พิลิฐุ เจริญสุข, เบญจศีล-เบญจธรรม, (กรุงเทพมหานคร: กรมการศาสนา, ๒๕๔๓), หน้า ๕๒.

๑. เมตตาและกรุณา ความรักใคร่ปรารถนาให้มีความสุขความเจริญ และความสงสารคิดช่วยให้พ้นทุกข์ คู่กับศีลข้อ ๑

เมตตา กรุณา เป็นพรหมวิหารอย่างหนึ่งในพรหมวิหาร ๔ ได้แก่ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา เมตตาจึงเป็นองค์ธรรม เรียกว่า เมตตาพรหมวิหาร เมตตาเมื่อการประพาสเกิดเป็นลักษณะ มีการน้อมนำเข้าไปเกื้อกูลประโยชน์ในสัตว์เป็นกิจ มีการบำบัดความอาฆาตเป็นอาการที่ปรากฏ มีการเห็นสัตว์เป็นที่ชอบใจคือไม่โกรธเคือง ไม่ขุ่นเคืองในขณะนั้นเป็นเหตุใกล้ให้เกิด มีความรักความเสน่หาเป็นวิบัติ^{๓๓}

๒. สัมมาอาชีวะการหาเลี้ยงชีพในทางสุจริต คู่กับศีลข้อ ๒

สัมมาอาชีวะ (คู่กับ ศีลข้อที่ ๒ อทินนาทานา เวรมณี) สัมมาอาชีวะ หมายถึง การเลี้ยงชีพในทางที่ชอบ คือเว้นจากเลี้ยงชีพในทางที่ผิดเช่น โกง หลอกหลวง สอพลอ ปิบบังคับขู่เข็ญ คำนุश्य ค้ายาเสพติด ค้ายาพิษ เป็นต้น เป็นคุณธรรมของผู้มีศีลข้อ ๒ ที่ผู้มีศีลจะต้องประพฤติในธรรมของการหาเลี้ยงชีพในกิจการ บุคคลวัตถุ ดังนี้

(๑) ความประพฤติเป็นธรรมในกิจการ ได้แก่ ความซื่อตรงในกิจการงานของตน ไม่เกียจคร้าน ไม่บิดพลิ้ว ทำหน้าที่ตนด้วยความวิริยอุตสาหะ ตั้งใจจะให้การทำงานนั้นสำเร็จได้โดยเร็ว และด้วยดี ทำงานอย่างเต็มที่ในเวลาที่ทำ การไม่ย่อหย่อนอ่อนแอ หลีกเลี้ยงกิจการงาน

(๒) ความประพฤติเป็นธรรมในบุคคล ได้แก่ ความประพฤติที่ปราศจากความลำเอียง ถ้าเป็นนายจ้างต้องจ่ายค่าจ้างตามสัญญา ถ้าเป็นพ่อค้าต้องไม่ประพฤติตนเป็นคนเห็นแก่ได้ ไม่โกงราคาสินค้าเกินความเป็นจริง

(๓) ความประพฤติเป็นธรรมในวัตถุ ได้แก่ไม่เอาที่ไม่จริงไปหลอกหลวงเขาว่าเป็นของจริง เพราะการขายของปลอมเป็นการหลอกหลวงผู้ซื้อและเป็นการหักเอาผลประโยชน์จากผู้ซื้อด้วย หรือไม่ขายของเสียที่หมดอายุแก่ผู้ซื้อ

๓. กามสังวร ความสังวรในกาม ความสำรวมระวังรู้จักยับยั้งควบคุมตนในทางกามารมณ์ไม่ให้หลงใหลในรูป เสียง กลิ่น รส และสัมผัส คู่กับศีลข้อ ๓

กามสังวร เป็นคุณธรรมที่สนับสนุนศีลข้อที่ ๓ เป็นธรรมที่ให้ผู้ปฏิบัติงดเว้นจากความมากในกามารมณ์ จนเป็นเหตุให้ละเมิดศีลกามสังวร (อ่านว่า กามะ, กามมะสังวอน) แปลว่าความสำรวมในกาม ความระวังในกาม กามสังวรหมายถึง การรู้จักเหนี่ยวรั้งตนเอง รู้จักยับยั้งชั่งใจในเรื่องกามารมณ์ ไม่ปล่อยใจปล่อยตัวไปตามกามารมณ์ โดยมีสติเหนี่ยวรั้งยังใจไม่ให้หลงใหลมัวเมาหมกมุ่นอยู่ในรูปเสียง กลิ่น รส สัมผัสอันเป็นกามคุณ เป็นการป้องกันกิเลสไม่ให้เข้ามาทำอันตรายจิตใจ ทำให้ไขว่เขวออกห่างจากการปฏิบัติธรรม เพราะยินดีเพลิดเพลินอยู่กับกามคุณเหล่านั้นกามสังวร คือ การสำรวมระวังไม่ล่วงละเมิดคุ้มครองของบุคคลอื่น ยินดีพอใจเฉพาะในคุ้มครองของตนเอง อันเป็นคุณธรรมข้อหนึ่ง ที่เป็นปฏิปักษ์ต่อกาเมสุมิฉฉาจาร เบญจธรรมในข้อนี้ เป็นการยืนยันความบริสุทธิ์ของหญิง

^{๓๓} บุญมี แทนแก้ว, พุทธปรัชญาเถรวาท, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์โอ.เอส. พรินติ้ง, ๒๕๔๕), หน้า ๘๕.

หรือชาย เพราะเมื่อถึงวันจากกาเมสุมิจนจารแล้ว แต่ยังประพุดมกมากในกาม ย่อมไม่มีสงาราศีตกอยู่ในมลทิน ไม่พ้นการติเตียนนินทาจากผู้อื่น ความสำรวมในกาม แบ่งตามเพศได้เป็น ๒ ประเภท คือ

๑) สหารสันโดษ แปลว่า ความพอใจด้วยภรรยาตน ถือเป็นพรหมจรรย์อย่างหนึ่งในพระพุทธศาสนา คำว่า พรหมจรรย์ คือการประพฤติอย่างประเสริฐ ไม่ได้หมายถึง การการบวชเป็นบรรพชิตเท่านั้น แต่ยังหมายถึง ข้อวัตรปฏิบัติเพื่อขัดเกลาตนเองเช่น ทาน เวทย์วัจจะ เบญจศีลอัปปมัญญา เมถุนวิริติ สหารสันโดษ เป็นต้น

๒) ปติวัตร แปลว่า ความจงรักภักดีในสามีตน ข้อนี้เป็นคุณธรรมฝ่ายสตรี เมื่อมีสามีแล้วพึงปฏิบัติสามีของตนตามหน้าที่ภรรยาให้ดีที่สุด รักใคร่เฉพาะแต่สามีตน ไม่ปันใจให้ชายอื่นแม้จะไม่มีกฎหมายบ้านเมืองห้ามไม่ให้มีสามีใหม่ก็ตาม

กล่าวโดยสรุป กามสังวรเป็นคุณธรรมของสตรี และบุรุษ ว่าสตรีทั้งหลายเมื่อมีคู่ครองแล้ว ย่อมต้องดูแลกิจการการเรือน สงเคราะห์เพื่อนสามี ไม่ล่วงเกินนอกใจ ขยัน และรักษาทรัพย์ที่สามีหามาได้ ด้วยความขยันไม่เกียจคร้าน ส่วนบุรุษย่อมต้องยกย่อง ไม่ดูหมิ่นไม่นอกใจ มอบความไว้วางใจกับความเป็นใหญ่ และของกำนัลแก่ภรรยา

๔. สัจจะ ความสัตย์ ความซื่อตรง คู่กับศีลข้อ ๔

สัจจะ คือความจริงใจเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับชีวิต ทั้งทางโลกและทางธรรม ผู้ที่ขาด สัจจะเพียงอย่างเดียวย่อมเอาดีไม่ได้ ในทุก ๆ อย่าง ในทางตรงข้าม คนที่มีสัจจะย่อมจะเป็นหลักประกันให้ผู้อื่นเชื่อถือ ไว้วางใจ จะทำการสิ่งใดย่อมเจริญรุ่งเรือง ก้าวหน้า ด้วยได้รับการสนับสนุนจากคนทั้งหลาย

๕. สติสัมปชัญญะ ระลึกได้และรู้ตัวอยู่เสมอ คือฝึกตนให้เป็นคนรู้จักยั้งคิด รู้สึกตัว เสมอว่า สิ่งใดควรทำและไม่ควรทำ ระวังไม่ให้เป็นคนมัวเมาประมาท คู่กับศีลข้อ ๕^{๓๔}

สติสัมปชัญญะ เป็นหลักธรรมที่สนับสนุนทำให้เกิดการงดเว้นการดื่มน้ำเมาสติ เป็นธรรมที่มีอุปการะมาก คือทำให้ตื่นตัวอยู่เสมอ ไม่ให้เลินเล่อ พลังเผลอป้องกันความเสียหายเบื้องต้น เป็นเหตุให้ถูกคิด ยับยั้งชั่งใจ ไม่บุ่มบ่าม หากขาดสติย่อมเป็นเหตุให้ทำการใด ๆ ผิดพลาด เสียหายร้ายไป ลักษณะของความมีสติ ๔ ประการ ได้แก่

(๑) ความเป็นผู้รู้จักประมาณในอาหารที่บริโภคพึงเห็นว่าอาหารสมควรบริโภค เป็นของแสดงหรือไม่ ให้เป็นเวลา ไม่บริโภคจนอึดเกินไป ปฏิบัติได้เช่นนี้ย่อมเป็นประโยชน์เป็นเครื่องบำรุงร่างกายให้ผาสุก

(๒) ความไม่เลินเล่อในการทำงานผู้มีสติย่อมไม่ทอดธุระตน หมั่นเอาใจใส่คอยประกอบกิจการให้ชอบด้วยกาลเทศะไม่ปล่อยให้กิจการคั่งค้างเป็นดินพอกหางหมู การงานย่อมเจริญก้าวหน้า ไพบูลย์

^{๓๔} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๑๗๕-๑๗๖.

(๓) ความมีสติสัมปชัญญะในการประพจน์ตัวมีความรู้รอบคอบ รู้จักระมัตระวัง ชื่อว่า สัมปชัญญะ พึงเห็นได้ในบุคคลผู้ประกอบกิจการใด ก็ควรไตร่ตรองให้เห็นคุณ โทษ มีประโยชน์ หรือ เสียประโยชน์ ควรทำหรือไม่ควรทำไม่เป็นคนสับสนปลั่งกลับกลอกเชื่อถือไม่ได้ ไม่ทำความเสียหายมาสู่ตนเองและผู้อื่น ชื่อว่า มีสัมปชัญญะในการประพจน์

(๔) ความเป็นผู้ไม่ประมาทในธรรม พึงกำหนดรู้ด้วยธรรมเหล่านี้ คือ

๑. ความไม่ประมาทในสภาวะธรรมอันเป็นอยู่ตามธรรมดาของโลก

๒. ความไม่ประมาทในธรรมที่เป็นกุศลและอกุศล

๓. ความไม่ประมาทในโลกธรรม

สัมปชัญญะ คือ ปัญญา ความรอบรู้เป็นความรู้ชัดรู้จริงที่นำมาแก้ปัญหาเฉพาะหน้า ขณะนั้นได้ เมื่อไม่มีสติย่อมไม่เกิดปัญญา อนึ่ง ความมีสติรอบคอบ หมายถึงความมีสติระลึกรู้ได้ก่อนทำ ก่อนพูด ก่อนคิด และมีสัมปชัญญะ ความรู้ตัวในขณะที่ทำ พูด คิดกล่าวโดยสรุป สติสัมปชัญญะ เป็น คุณธรรมที่เกิดขึ้นเองไม่ได้ จะต้องฝึกฝนรวบรวมจิตใจให้แน่วแน่วด้วยวิธีปฏิบัติต่าง ๆ เช่น ทำสมาธิ สวดมนต์ ภาวนา ในการปฏิบัติทั้งสมถกัมมัฏฐานหรือวิปัสสนากัมมัฏฐานล้วนต้องใช้สติ ทั้งสิ้น สติสัมปชัญญะ ทำให้เกิดสมาธิและสมาธิทำให้เกิดปัญญาที่มีสมาธิเป็นฐานนั้น จะมีกำลังมา มีอันสูงส่ง มาก ดังนั้น การฝึกสติต้องคอยกำกับดูแลเอาใจใส่ตลอดเวลาในทุกขณะจิต ฝึกให้สติอยู่กับปัจจุบัน ไม่เหม่อลอยต้องอยู่กับเรื่องเฉพาะหน้าที่ต้องทำ เมื่อมีสมาธิดีแล้วย่อมเกิดปัญญา เมื่อเกิดปัญญา ย่อมสามารถจะนำเอาไปใช้ในชีวิตประจำวันที่เราเรียกว่า สติสัมปชัญญะ เพราะเป็นธรรมคู่กันกับสติหมายถึง ความรู้ตัวทั่วพร้อมขณะ ทำ พูด คิด

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสถึงโทษแห่งศีลวิบัติของผู้ที่ศีลว่า

๑) บุคคลผู้ศีล มีศีลวิบัติในโลกนี้ย่อมถึงความเสื่อมโทรมทรพย์เป็นอันมาก ซึ่งมีความประมาทเป็นเหตุ นี่เป็นโทษประการที่ ๑ นี่เป็นโทษประการที่ ๑ แห่งศีลวิบัติของบุคคลผู้ศีล

๒) กิตติศัพท์อันชั่วของบุคคลผู้ศีล มีศีลวิบดีย่อมกระฉ่อนไปนี้แป้นโทษประการที่ ๒ แห่งศีลวิบัติของบุคคลผู้ศีล

๓) บุคคลผู้ศีล มีศีลวิบัติจะเข้ายังบริษัทใดๆ จะเป็นชาติตติยบริษัทก็ตาม พรหมณบริษัทก็ตาม คหบดีบริษัทก็ตาม สมณบริษัทก็ตาม ย่อมไม่แคล้วกล้า เก้อเขินเข้าไป นี่เป็นโทษประการที่ ๓ แห่งศีลวิบัติของบุคคลผู้ศีล

๔) บุคคลผู้ศีล มีศีลวิบัติ ย่อมหลงลืมสติตาย นี่เป็นโทษประการที่ ๔ แห่งศีลวิบัติของบุคคลผู้ศีล

๕) บุคคลผู้ศีล มีศีลวิบัติหลังจากตายแล้วย่อมไปเกิดในอบาย ทุกคติ วินิบาตนรก นี่เป็นโทษประการที่ ๕ แห่งศีลวิบัติของบุคคลผู้ศีล^{๓๕}

^{๓๕} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๑๖/๓๐๔-๓๐๕.

ขณะเดียวกันพระพุทธองค์ทรงตรัสถึงอานิสงส์ของศีลสมบัติของบุคคลผู้มีศีลว่า

๑) บุคคลผู้มีศีลสมบูรณ์ด้วยศีลในโลกนี้ย่อมมีโภคทรัพย์เป็นอันมาก ซึ่งมีความไม่ประมาทเป็นเหตุ นี่เป็นอานิสงส์ประการที่ ๑ แห่งศีลสมบัติของบุคคลผู้มีศีล

๒) กิตติศัพท์อันงามของบุคคลผู้มีศีล สมบูรณ์ด้วยศีล ย่อมขจรไป นี่เป็นอานิสงส์ประการที่ ๒ แห่งศีลสมบัติของบุคคลผู้มีศีล

๓) บุคคลผู้มีศีลสมบูรณ์ด้วยศีลจะเข้าไปยังบริษัทใดๆ จะเป็นชาติตยบริษัทก็ตาม พราหมณ์บริษัทก็ตาม คหบดีบริษัทก็ตาม สมณบริษัทก็ตามย่อมแก่ล้าวกล้า ไม่เก้อเขินเข้าไป นี่เป็นอานิสงส์ประการที่ ๓ แห่งศีลสมบัติของบุคคลผู้มีศีล

๔) บุคคลผู้มีศีล สมบูรณ์ด้วยศีล ย่อมไม่หลงลืมสติตาย นี่เป็นอานิสงส์ประการที่ ๔ แห่งศีลสมบัติของบุคคลผู้มีศีล

๕) บุคคลผู้มีศีล สมบูรณ์ด้วยศีล หลังจากตายแล้ว ย่อมไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์นี้เป็นอานิสงส์ประการที่ ๕ แห่งศีลสมบัติของบุคคลผู้มีศีล^{๓๖}

อานิสงส์ของการรักษาศีล นอกจากจะทำให้ การดำรงชีวิตในโลกมนุษย์ได้ อย่างมีความสุข สงบ ไร้โรคพาธแล้ว หากเมื่อตายจากโลกนี้ก็ยังสามารถไปเกิดในสวรรค์ภูมิมีฤทธาณภาพ ผิวพรรณงาม กายทิพย์สว่างไสวจากอำนาจของบุญที่ทำไว้เมื่อครั้งยังมีชีวิตอยู่ในโลกมนุษย์

ดังนั้น แนวทางการเสริมสร้างความเป็นผู้นำครอบครัว ผู้นำครอบครัวควรเป็นผู้มีเบญจศีลเบญจธรรม อันเป็นพื้นฐานของการดำรงชีวิตอยู่ในโลกนี้ พึงกระทำตนเองให้สมบูรณ์พร้อมไปด้วยเบญจศีล เบญจธรรม สร้างความเชื่อมั่นในตนเอง ว่าเส้นทางดำเนินของชีวิตมีความปลอดภัย ไม่ตกอยู่ในที่ต่ำ ถึงแม้มีเหตุตกอยู่ในสถานการณ์ที่เสี่ยงต่อชีวิต หากเรามีมั่นคงในศีลและธรรม ก็จะทำให้แคล้วคลาดปลอดภัยและยังประโยชน์เพื่อความสุขปัจจุบันและอนาคตทั้งในโลกนี้และโลกหน้า และยังเป็นแบบอย่างที่ดีต่อบุตรและบุคคลในครอบครัว

๓.๓ หลักทศ ๖ กับแนวทางการเสริมสร้างความเป็นผู้นำครอบครัวในสังคมไทย

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงกำหนดหน้าที่ของมนุษย์ไว้อย่างชัดเจน เพื่อให้บุคคลแต่ละคนยึดหลักการปฏิบัติต่อบุคคลรอบข้าง ซึ่งมีอยู่ไม่ ๖ กลุ่ม และทรงเรียกว่าทศ ๖^{๓๗} ขณะเดียวกัน ก็ทรงกำหนดหน้าที่ของทศ ๖ ที่จะอนุเคราะห์บุคคลต่างๆ ที่เข้ามาเกี่ยวข้องด้วยไว้อย่างชัดเจน ถ้าบุคคลปฏิบัติหน้าที่ของตนต่อทศ ๖ ครบถ้วนบูรณ์ ทศ ๖ ก็จะอนุเคราะห์บุคคลนั้น ในปัจจุบันสภาวะทางเศรษฐกิจและสังคมได้เปลี่ยนแปลงไป อันมีผลกระทบต่อสถาบันครอบครัว ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงทางด้านครอบครัวโดยเฉพาะบิดามารดา ไม่สามารถทำหน้าที่ของตนได้อย่างสมบูรณ์ จึงเกิดปัญหามากมาย อันเป็นเหตุให้เข้าสู่ความไม่เข้าใจกัน บิดามารดาจะต้องสร้างความประพฤติที่ดีงามเป็นแบบอย่างที่ดีและมีความฉลาดรู้ในวิธีการอบรมสั่งสอนบุตร พระพุทธศาสนากล่าวว่า ผู้มี

^{๓๖} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๑๖/๓๐๕.

^{๓๗} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๖๖-๒๗๓/๒๑๒-๒๑๘.

หน้าที่ให้การอบรมสั่งสอนจะต้องประกอบด้วยคุณสมบัติที่ดังมาก่อน แล้วจึงสอนผู้อื่นให้ปฏิบัติตามจึงจะได้ผลดี บุตรที่มีบิดามารดาเป็นแบบอย่างทางธรรมจะซึมซับ เอาลักษณะที่ดงาม จากบิดามารดา เป็นการสร้างความสัมพันธ์ อันดีสำหรับการครองเรือนและ ความสุขสงบในสังคมอีกด้วย^{๓๘}

แนวทางการเสริมสร้างความเป็นผู้นำครอบครัว ผู้นำครอบครัว หรือผู้ครองเรือนจะต้องมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับบุคคลในสังคมนั้น อันได้แก่บุคคลที่อยู่ใกล้ชิดตัวภายในครอบครัวและยังต้องมีความสัมพันธ์กับบุคคลภายนอกครอบครัว เพราะจะต้องเกี่ยวข้องกับบุคคลหลายประเภท จึงควรรู้จักพิจารณาบุคคลที่เป็นคนดีมีศีลธรรม ประพฤติปฏิบัติตนเหมาะสมกับครอบครัว ตลอดจนการทำหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับบุคคลต่างๆ ให้ถูกต้องตามฐานะที่เปรียบเสมือนทิศต่างๆ ๖ ทิศ^{๓๙} ได้แก่

ทิศที่ ๑ บิดามารดาเปรียบเสมือนเป็นทิศเบื้องหน้า

ทิศที่ ๒ ครูอาจารย์เปรียบเสมือนเป็นทิศเบื้องขวา

ทิศที่ ๓ ภรรยาสามีเปรียบเสมือนเป็นทิศเบื้องหลัง

ทิศที่ ๔ มิตรสหายเปรียบเสมือนเป็นทิศเบื้องซ้าย

ทิศที่ ๕ คนรับใช้และคนงานเปรียบเสมือนเป็นทิศเบื้องล่าง

ทิศที่ ๖ พระสงฆ์เปรียบเสมือนเป็นทิศเบื้องบน

หลักทิศ ๖ กับแนวทางการเสริมสร้างความเป็นผู้นำครอบครัว พระพุทธศาสนาเน้นสอนให้เฝ้ามองดูภายในตนดูภายในใจ ให้รู้จักหน้าที่ของตน ให้การอบรมสั่งสอนกาย วาจา ใจ ของตนให้ประกอบด้วยคุณสมบัติที่ดงาม ดังนั้นจึงขอกล่าวถึงรายละเอียดของทิศ ๑ บิดามารดาเปรียบเสมือนเป็นทิศเบื้องหน้า ซึ่งพ่อแม่เป็นบุคคลในครอบครัวที่ให้กำเนิดชีวิต และทิศที่ ๓ ภรรยาหรือสามีเปรียบเสมือนเป็นทิศเบื้องหลัง ที่ร่วมเสริมสร้างครอบครัวในเวลาปัจจุบัน

บิดามารดาผู้เปรียบเสมือนทิศเบื้องหน้า มีความเกี่ยวข้องกับบุตรตั้งแต่เริ่มปฏิสนธิและเจริญเติบโตในครรภ์ผู้ที่เกี่ยวข้องกับชีวิตบุตรมากที่สุดเมื่ออยู่ในครรภ์คือมารดาเพราะบุตรได้อาศัยครรภ์ของมารดาสำหรับการเจริญเติบโตจนครบกำหนดคลอดออกมา การตั้งครรภ์^{๔๐} เป็นการเริ่มต้นชีวิต มนุษย์มีชีวิตอยู่ในครรภ์มารดาถึง ๙ เดือน ชีวิตในครรภ์นั้นเป็นช่วงชีวิตที่เสี่ยงตายทั้งมารดาและเด็ก มารดานั้นต้องออกสั่นขวัญหายเป็นห่วงทั้งตัวเองและลูกน้อย ส่วนผู้เป็นบิดาในฐานะเป็นผู้ให้กำเนิดบุตรร่วมกับมารดา เมื่อตอนที่มารดาตั้งครรภ์ ฝ่ายบิดาก็เป็นผู้ที่มีความสำคัญในการดูแลมารดาที่ขณะตั้งครรภ์ตลอดจนรับภาระในด้านต่างๆ แทนมารดาด้วยจึงนับว่าทั้งบิดาและมารดาได้ทำหน้าที่สำคัญต่อบุตรตั้งแต่ยังไม่ได้คลอด ต่อมาเมื่อบุตรคลอดออกมาและดำรงชีวิตอยู่เช่นกับบุคคล

^{๓๘} พ.ร.บ. (ไทย) ๒๕/๒๒/๓๐.

^{๓๙} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๖๖-๒๗๓/๒๑๒-๒๑๘.

^{๔๐} พระครูกลยาณสิทธิวัฒน์ (สมาน กลยาณธมโม), วัฒนธรรมไทย, หน้า ๑๐๓.

ทั่วไป หน้าที่ของบิดามารดาที่มีต่อบุตรก็เพิ่มขยายขอบเขตมากขึ้นเป็นลำดับ พระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงหน้าที่หลักของบิดามารดาที่พึงปฏิบัติต่อบุตรดังนี้^{๔๑}

ทิสที่ ๑ บิดามารดาเปรียบเสมือนเป็นทิสเบื้องหน้า บุตรธิดาพึงปฏิบัติต่อท่านทั้ง ๒ ดังนี้

- ๑ ท่านเลี้ยงเรามา เราจักเลี้ยงท่านตอบ
- ๒ จักทำกิจของท่าน
- ๓ จักดำรงวงศ์ตระกูล
- ๔ จักประพฤติตนให้เหมาะสมที่จะเป็นทายาท
- ๕ เมื่อท่านล่วงลับไปแล้ว ก็ทำบุญอุทิศให้ท่าน

ในฐานะบิดามารดา พึงอนุเคราะห์บุตรธิดา ดังนี้

๑. ห้ามไม่ให้ทำความชั่ว
๒. ให้ตั้งอยู่ในความดี
๓. ให้ศึกษาศิลปวิทยา
๔. หาภรรยา (สามี) ที่เหมาะสมให้
๕. มอบทรัพย์สมบัติให้ในเวลาอันสมควร^{๔๒}

ทิสที่ ๓ ภรรยาหรือสามีเปรียบเสมือนเป็นทิสเบื้องหลัง สามีและภรรยาพึงปฏิบัติต่อกัน ดังนี้

๑. ให้เกียรติยกย่องภรรยาตน
๒. ไม่ดูถูกดูหมิ่นภรรยาตน
๓. ไม่ประพฤตินอกใจภรรยาตน
๔. มอบความเป็นใหญ่ (เชื้อฟงภรรยา) ให้ภรรยาตน
๕. ให้เครื่องแต่งตัวให้ภรรยาตามเวลาอันควร

ในฐานะเป็นภรรยา พึงแสดงความจงรักภักดีต่อสามี ดังนี้

๑. จัดการงานบ้านให้ดี
๒. ให้ความสงเคราะห์บุคคลข้างเคียง
๓. ไม่ประพฤตินอกใจสามีตน

^{๔๑} พระมหาบุญเพียร ปุณณวิริโย, “แนวคิดและวิธีการขัดเกลาทางสังคมในสถาบันครอบครัวตามแนวพระพุทธศาสนา”, หน้า ๑๐๐.

^{๔๒} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๖๗/๒๑๒.

๔. รักษาทรัพย์สินที่สามิหามาได้

๕. ชยันไม่เกียจคร้านในกิจทั้งปวง^{๔๓}

๓.๔ หลักดเว้นอบายมุข ๖ กับแนวทางการเสริมสร้างความเป็นผู้นำครอบครัวในสังคมไทย

อบายมุข ๖^{๔๔} เป็นทางแห่งความเสื่อม ทางแห่งความพินาศ เหตุย่อเยยับแห่งโรคทรัพย์ของชีวิต บุคคลผู้เป็นผู้นำครอบครัวลงในอบายมุข จะทำให้เกิดความทุกข์ร้อนแก่ตนเองครอบครัวและสังคม

อุทัย สุดเดช ได้ให้ความหมายอบายมุข ว่ามีความหมายเป็น ๔ นัย คือ ๑) ช่องทางของความเสื่อม ๒) เหตุเครื่องฉิบหาย ๓) เหตุย่อเยยับแห่งโรคทรัพย์สมบัติทั้งหลาย ๔) ทางแห่งความพินาศ^{๔๕} ผู้หวังความเจริญด้วยโรคสมบัติ ควรเว้นเหตุเครื่องฉิบหาย ๖ ประการ

พระพุทธศาสนาแบ่งอบายมุขออกเป็น ๖ ประเภท ดังนี้

๑) การติดสุราทั้งสิ่งเสพติดประเภทต่างๆ

๒) การชอบเที่ยวกลางคืน

๓) การดูการละเล่น

๔) การติดการพนัน

๕) การคบคนชั่วเป็นมิตร

๖) การเกียจคร้านในการทำงาน^{๔๖}

๑) โทษของการเสพสุราเมรัยรวมทั้งสิ่งเสพติดประเภทต่างๆ

(๑) ทำให้เสียทรัพย์สินทันที

(๒) ทำให้อารมณ์เสีย เนื่องจากมีเมาย่อมชอบก่อการทะเลาะวิวาทกัน หนีไม่พ้นปัญหาทำให้เสียทรัพย์สินตามมา

(๓) ทำให้เสียสุขภาพ มีสุขภาพเสีย ต้องเสียทรัพย์สินในการรักษาสุขภาพที่เจ็บป่วย

(๔) ทำให้เสียชื่อเสียง คนเมามากสติไม่ได้ย่อมทำตามกิเลสเป็นเหตุให้เสียชื่อเสียง ยังต้องเสียทรัพย์สินเพื่อแก้ปัญหาต่างๆ ที่ก่อไว้

(๕) ทำให้เสียคน กลายเป็นคนหมดอนาคต เสียผู้เสียคนเพราะความมึนเมา

^{๔๓} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๖๙/๒๑๔.

^{๔๔} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๗๘-๑๘๔/๑๙๖-๑๙๘.

^{๔๕} อุทัย สุดเดช, สาธารณสุขในพระไตรปิฎก: บูรณาการสู่สุขภาพดีชีวิตมีสุข, (นนทบุรี: เทพประทานการพิมพ์, ๒๕๕๒), หน้า ๔๖๒.

^{๔๖} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๗๘-๑๘๔/๑๙๖-๑๙๘.

(๖) ทำให้เสียความฉลาด ฤทธิ์ของน้ำเมาและยาเสพติดทุกประเภทย่อมทำลายสติปัญญาผู้เสพ บางคนเหล้าเข้าปากกลายเป็นคนปัญญาอ่อน เป็นปัญหาที่กระทบกระเทือนเศรษฐกิจของผู้เสพทั้งตรงและทางอ้อมอย่างมาก^{๔๗}

๒) โทษของการชอบเที่ยวกลางคืนการเที่ยวกลางคืน หมายถึง การเตร็ดเตร่หาความสำราญในเวลากลางคืน ตามแหล่งบริการ ที่ส่งเสริมให้เกิดต้นหาราคะ ความกำหนัด และการมรณกรรมตามบาร์ผับ อาบอบนวด ดิสโก้เธค ไนท์คลับ พระพุทธเจ้าแสดงโทษของการเที่ยวกลางคืน ดังนี้

(๑) ชื่อว่าไม่คุ้มครองรักษาดน เพราะสถานที่เที่ยวกลางคืนเป็นแหล่งรวมคนมิจฉาวิภูฏิ คนพาล คนขาดสติ อันตรายต่างๆ ย่อมเกิดขึ้นได้เสมอในหมู่คนพาลเหล่านี้ ผู้ชอบเที่ยวกลางคืน จึงชื่อว่าเป็นการเสี่ยงภัยไม่จำเป็น เสียทรัพย์ เสียเวลาทำความดี บางครั้งอาจถึงกับเสียชีวิต

(๒) ชื่อว่าไม่คุ้มครองรักษาบุตรภรรยา หัวหน้าครอบครัวชอบเที่ยวกลางคืน ย่อมเป็นตัวอย่างที่ไม่ดีให้บุตรภรรยาเอาเยี่ยงอย่าง

(๓) ชื่อว่าไม่คุ้มครองรักษาทรัพย์สมบัติ บ้านใดถ้ามีคนชอบเที่ยวกลางคืนปิดบังทิ้งไว้ ย่อมตกเป็นเหยื่อโจรเข้าไปลักขโมยทรัพย์สมบัติได้ง่าย

(๔) เป็นที่ระแวงของคนอื่น พวกมิจฉาชีพยอมก่ออาชญากรรมในเวลากลางคืน บุคคลที่อยู่ในเคหะสถานในยามดึกตื่นคำคิน แม้จะไม่ใช้ใจผู้ร้ายก็อาจเป็นที่ระแวงสงสัยของคนอื่นๆ ได้

(๕) มักถูกใส่ร้ายป้ายสีด้วยเรื่องไม่เป็นจริงต่างๆ นานา คนมักเข้าใจว่าคนไม่ดีเท่านั้นที่ชอบเที่ยวกลางคืน แม้ยังไม่ได้ทำความผิดหรือชั่วก็ถูกระแวง ถูกใส่ร้ายป้ายสีด้วยเรื่องไม่จริงได้โดยง่าย

(๖) มีทุกข์เป็นอันมากเกิดปัญหาเดือดร้อน ปัญหาที่เกิดขึ้นแน่ๆ ของผู้ชอบเที่ยวกลางคืน คือ การเสียทรัพย์เป็นจำนวนมากอย่างไรประโยชน์ นอกจากจะเก็บออมไม่เป็นแล้วยังอาจกลายเป็นคนมีหนี้สินตามมาอีก ปัญหาเศรษฐกิจจะเกิดขึ้นกับนักเที่ยวกลางคืนเสมอ^{๔๘}

๓) โทษของการดูการละเล่น การดูการละเล่น หมายถึง การดูมหรสพต่างๆ พระพุทธเจ้าไม่ได้ทรงห้ามเรื่องนี้โดยเด็ดขาด อาจจะไปดูบ้านเป็นครั้งคราว เพื่อเป็นการพักผ่อนหย่อนใจก็ไม่ถือเป็นเรื่องเสียหาย สิ่งที่พระพุทธองค์ทรงชี้คือ การหมกมุ่นกับสิ่งบันเทิงเรีงมย์ชนิดที่เรียกว่าการเสพติด เช่น ราที่ไหนไปทีนั้น ขับร้องที่ไหนไปทีนั้น ประโคมที่ไหนไปทีนั้น เสภาที่ไหนไปทีนั้น บรรเลงที่ไหนไปทีนั้น ใครที่ประพฤตินานองที่กล่าวมานี้ ย่อมฟ้องว่าเขาหมกมุ่นอยู่กับสิ่งบันเทิงเรีงมย์ จนทำให้เสียเวลาในการทำมาหากิน วิถีชีวิตเช่นนี้ในที่สุดก็จะประสบกับปัญหาเศรษฐกิจอย่างไม่ต้องสงสัย^{๔๙}

^{๔๗} อุทัย สุตเดช, สารานุกรมในพระไตรปิฎก: บูรณาการสู่สุขภาพจิตชีวิตมีสุข, หน้า ๔๖๒.

^{๔๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๖๔.

^{๔๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๖๕.

๔) โทษของการติดการพนัน พระพุทธเจ้าทรงชี้โทษของการติดการพนันไว้คือ

(๑) ผู้ชนะย่อมก่อเวรในวงการพนัน ผู้ชนะย่อมได้ทรัพย์จากผู้แพ้ ฝ่ายแพ้ย่อมเสียดาย เสียใจ หรือถึงขั้นสิ้นเนื้อประดาตัวจึงคิดแก้แค้นเอาเงินคืน นั่นคือผู้ชนะได้ก่อเวรกับตนเองแล้ว

(๒) ผู้แพ้ย่อมจองเวร ความคิดของผู้แพ้อยู่เรื่องเดียวคือ การแก้แค้นเพื่อเอาเงินคืน ถ้าไม่สามารถแก้แค้นด้วยเกมการพนันก็อาจใช้วิธีอย่างอื่นที่ร้ายแรงได้ นั่นคือการจองเวรของผู้แพ้การพนัน

(๓) ผู้แพ้ย่อมเสียทรัพย์ เป็นหนี้เป็นสินแต่ในที่สุดแล้วนักพนันส่วนใหญ่ ล้วนอยู่ในสภาพสิ้นเนื้อประดาตัว

(๔) ไม่มีใครเชื่อถือคำ กลายเป็นคนโกหกปกคลุมเพื่อแก้ปัญหาเฉพาะหน้าบ้าง บางครั้งพูดจริงก็ไม่มีใครเชื่อ

(๕) เพื่อนฝูงหมิ่นประมาท สภาพและพฤติกรรมที่ชั่วร้ายต่างๆ ของนักพนันย่อมเป็นที่ดูหมิ่นดูแคลนของเพื่อนฝูงญาติมิตร

(๖) ไม่มีใครประสงค์จะแต่งงานด้วย ผู้คนย่อมรู้จักติดการพนันเป็นอย่างดี นอกจากเป็นคนไม่ดีแล้วยังเป็นคนชั่วช้าเลวทรามอีก^{๕๐} ผู้ติดการพนันย่อมจะประสบปัญหาด้านเศรษฐกิจอยู่เสมอเพราะเป็นผู้ขาดความสำนึกรับผิดชอบ

๕) โทษของการคบคนชั่วเป็นมิตร จิตใจของคนเราซึมซับความชั่วได้ง่ายกว่าความดี เพราะมีลักษณะตามกระแส ดังนั้นใครก็ตามที่คบคนชั่วเป็นมิตร ย่อมจะถูกชักนำให้ทำชั่วได้โดยง่าย พระพุทธเจ้าตรัสชี้โทษของการคบคนชั่วเป็นมิตรคือ ชักนำให้เป็นนักเลงการพนัน ชักนำให้เป็นนักเลงเจ้าชู้ ชักนำให้เป็นนักเลงสุรา เป็นต้น^{๕๑}

๖) โทษของความเกียจคร้านในการทำงาน การทำงานและการประกอบอาชีพเป็นหน้าที่ของทุกคน เนื่องจากทุกคนมีชีวิตอยู่ด้วยปัจจัย ๔ การทำงานประกอบอาชีพก็เพื่อหาทรัพย์ขึ้นมาเป็นเครื่องแลกเปลี่ยนปัจจัย ๔ เพื่อสงเคราะห์ญาติมิตร เพื่อนฝูง ตลอดจนเพื่อบริจาคเป็นทานกุศล สัมมบุญไว้ในภพเบื้องหน้าต่อไป พระพุทธเจ้าแสดงนิสัยและพฤติกรรมของคนเกียจคร้านไว้ดังนี้ คือ มักอ้างว่าหนาวและไม่ว่างงาน อ้างว่าร้อน อ้างว่าเย็น อ้างว่ายังเข้าอยู่ อ้างว่าหิวค่ำ อ้างว่ากระหายแล้วไม่ทำงาน ใครก็ตามที่ผลัดวันประกันพรุ่ง ยกข้อต่างๆ ในทำนองเดียวกันนี้แล้วไม่ทำงานย่อมแสดงได้อย่างชัดเจนว่าเป็นคนที่มีนิสัยเกียจคร้านเป็นคนเอาดีไม่ได้ จึงไม่ใช่คนดี^{๕๒}

อบายมุข ชื่อว่าเป็นทางแห่งความฉิบหาย บุคคลที่มีสัมมาทิฐิฝังแน่นอยู่ในใจย่อมตระหนักถึงโทษร้ายแรงของอบายมุขเป็นอย่างดี จึงตัดขาดจากอบายมุขนั้นทั้งปวง จะมีก็แต่เหล่า

^{๕๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๖๗.

^{๕๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๖๘.

^{๕๒} อ้างแล้ว.

มีฉันทิฏฐิเท่านั้นที่พอใจคลุกคลีอยู่กับอบายมุข เหมือนแมลงเม่าที่ชอบบินเข้ากองไฟ ประโยชน์ของอบายมุข

- ๑) ทำให้รู้ว่าโทษของการดื่มสุราทำให้เสียทรัพย์ เสียสุขภาพ เสียชื่อเสียง
- ๒) ทำให้รู้ว่าโทษของการเที่ยวกลางคืน ทำให้ขาดสติ เสียทรัพย์ เสี่ยงภัย เป็นตัวอย่างที่ไม่ดีให้กับครอบครัว
- ๓) ทำให้รู้ว่าโทษของการดูการละเล่น เสียทรัพย์ เสียเวลาทำมาหากิน ประสบปัญหาทางเศรษฐกิจ
- ๔) ทำให้รู้ว่าโทษของการติดการพนัน เกิดศัตรู เสียทรัพย์ ไม่มีใครอยากคบหาสมาคมถูกดูหมิ่นดูแคลนจากบุคคลทั่วไป
- ๕) ทำให้รู้ว่าโทษของการคบคนชั่วเป็นมิตร จะนำไปสู่อบายมุขทุกประเภท ทำให้เกิดความเสื่อมเสียแก่ตนเองทุกด้าน
- ๖) ทำให้รู้ว่าโทษของการเกียจคร้านในการทำงาน ไม่มีใครอยากคบ อยากช่วยเหลือ เกิดปัญหาทางด้านการเงิน อาจทำให้เป็นคนขี้ขิ้นได้เพราะขาดเงินในการใช้จ่ายใช้สอย

ดังนั้น แนวทางการเสริมสร้างความเป็นผู้นำครอบครัว ผู้นำครอบครัวควรรู้ถึงอบายมุขทั้ง ๖ ข้อว่าเป็นทางแห่งความเสื่อมทั้งทางกาย วาจา และทางใจ หลักพุทธธรรมข้อนี้ชี้ให้เห็นความเสื่อมที่จะเกิดขึ้นกับตนเอง ครอบครัว และสังคม ถ้าได้ยึดติดอบายมุขเหล่านี้ จะทำให้ร่างกายทรุดโทรม ทรัพย์สินหมดไปโดยเปล่าประโยชน์ เกิดบาปขึ้นกับตนเอง เป็นตัวอย่างที่ไม่ดีของบุคคลในครอบครัว อยู่ในสังคมไม่ได้ ไม่มีใครคบหาสมาคมด้วย เมื่อผู้นำครอบครัวได้ศึกษาหลักพุทธธรรมคำสอนเกี่ยวกับอบายมุข ๖ แล้ว จะทำให้มีแนวทางในการนำชีวิตของตนเองไปตามที่ปรารถนา ช่วยพัฒนาจิตใจให้มีความเข้มแข็ง เข้าใจสภาพของความเป็นมนุษย์และรู้ทันกับการปรุงแต่งของจิตใจ

๓.๕ หลักสมชีวิธรรม ๔ กับแนวทางการเสริมสร้างความเป็นผู้นำครอบครัวในสังคมไทย

สมชีวิธรรม ๔^{๕๓} กล่าวถึงพื้นฐานอันสำคัญของครอบครัว ที่สามีภรรยามีความเชื่อ (ศรัทธา) ที่เสมอกัน มีแนวทางการประพฤติปฏิบัติร่วมกัน มีความหนักแน่นเสมอกัน และปรับตัวเข้าหากันได้ จะทำให้ครอบครัวเกิดความมั่นคงสามารถนำพาชีวิตคู่อยู่ร่วมกัน ได้อย่างยาวนานตลอดรอดฝั่งการมีหลักความเชื่อที่เสมอกันในทัศนะของพุทธศาสนา จะต้องประกอบด้วยคุณลักษณะ ๔ ประการ คือ

๓.๕.๑. สมศรัทธา คือการมีศรัทธาเสมอกัน เป็นการเคารพนับถือศาสนา โดยมีแนวความคิด ความเชื่อถือหรือหลักการอบรมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ได้แก่การมีความเชื่อความเลื่อมใส เช่น ความเชื่อถือในลัทธิศาสนา ความเลื่อมใสในพระรัตนตรัย และความคิดนิยมในคุณค่าหรือมีความยึดถือในสิ่งเดียวกันตลอดจนความดั่งามต่างๆ เมื่อสามีภรรยามีทัศนคติค่านิยมที่ไม่ขัดแย้ง

^{๕๓} อัง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๕๕/๘๐.

งกัน ย่อมทำให้ชีวิตคู่มีความราบรื่นมั่นคง เพราะทั้งสองฝ่ายมีความคิดเห็นลงรอยกันสามารถปรับตัวเข้าหากันได้ง่าย สำหรับสามีภรรยาที่มีความคิดเห็นไม่ตรงกันก็ต้องปรับความคิดเห็นให้ตรง หรือใกล้เคียงกัน เพื่อเป็นการถนอมหัวใจซึ่งกันและกัน มิฉะนั้นแล้วจะทำให้เกิดความขัดแย้ง และความแตกแยกภายในครอบครัวได้

พระพุทธศาสนาสอนให้มนุษย์ละความยึดมั่นถือมั่น แม้ในทิฐิของตน (ทิฐิอุปาทาน) เพราะเป็นสิ่งขัดขวางมิให้ยอมรับความคิดเห็นของผู้อื่น ฉะนั้นสามีภรรยาจะต้องมีศรัทธาเสมอกันจึงจะเป็นฐานของความมั่นคงในชีวิตสมรส

การมีความเชื่อที่เสมอกัน (สมสัทธา) รวมถึงความมีศรัทธาในลัทธิศาสนา ความเชื่อในบุคคล และเหตุผลต่างๆ ตลอดจนแนวทางการดำเนินชีวิตอย่างเดียวกัน มีความหนักแน่นที่เสมอกันสามารถปรับตัวเข้าหากันได้ การมีรสนิยม ค่านิยมแนวคิดที่เหมือนกัน หรือในสิ่งที่ไปในทางเดียวกัน โดยไม่ยึดเอาแต่เพียงความคิดของตนว่าถูกต้องดีงาม ให้เกียรติและเคารพความคิด ของกันและกัน ในการดำเนินชีวิตประจำวันของคู่สมรส จึงต้องมีความเชื่อ (ศรัทธา) ที่เสมอเหมือนกันจึงจะพาชีวิตไปสู่จุดมุ่งหมายของชีวิตครอบครัวอย่างแท้จริงได้ การมีศรัทธาในพระพุทธศาสนาได้หมายความว่า การปลงใจเชื่ออย่างไรรู้ภูมิปัญญาของตนเอง ต้องมีเหตุผลและความเป็นไปได้รวมถึง ผลสัมฤทธิ์ที่เกิดจากศรัทธานั้นเป็นเครื่องรองรับ

ตามหลักความเชื่อที่พระพุทธศาสนาวางไว้เป็นหลักให้มนุษย์ให้เป็นแบบแผน เพื่อนำไปสู่การปฏิบัติให้ยึดมั่นและเคารพตนเอง การศรัทธาในพระพุทธศานานอกจากจะเป็นแนวทางการพัฒนาชีวิตอย่างถูกต้องแล้ว ยังถือว่าเป็นหลักการที่ทำให้มนุษย์เข้าถึงเป้าหมายชีวิตที่แท้จริง อันจะนำพาชีวิตครอบครัวให้มีแต่ความสุข พระพุทธศาสนาวางหลักศรัทธาไว้เป็นหลักแนวทางการประพฤติปฏิบัติไว้ ๔ ประการ^{๕๔} คือ

๑) กัมมสัทธา (ความเชื่อเรื่องกรรม) คือ การกระทำ เชื่อกฎแห่งกรรมว่าเป็นสิ่งที่มีอยู่จริง เชื่อว่าเมื่อกระทำอะไรลงโดยมีเจตนาคือสิ่งที่รู้ ย่อมเป็นกรรมคือความชั่ว ความดีที่มีขึ้นในตน ผลกรรมที่ทุกคนกระทำและผู้กระทำกรรมย่อมประสบได้ด้วยตนเอง การเชื่อหลักของกรรมดี การเชื่อในผลของกรรมดีและเชื่อว่ามนุษย์ทุกคนมีกรรมเป็นของตนเอง

๒) วิปากสัทธา (ความเชื่อเรื่องวิบาก) คือ ผลของกรรม อันเกิดจากการกระทำ เชื่อว่ากรรมที่ทำนั้นมีผลจริง ผลดีก็ต้องมีเหตุจากการทำดีคือกรรมดี และผลชั่วเกิดจากเหตุชั่วคือกรรมชั่ว

๓) กัมมัสสกตาสัทธา (ความเชื่อว่าทุกคนมีกรรมเป็นของตน) คือ ทุกคนเป็นเจ้าของ กรรมที่ตนได้ทำลงไปและจะต้องเสวยวิบากกรรมที่ตนได้กระทำ ดังพุทธพจน์ที่ ตรัสรับรองเอาไว้ว่า “ตนทำกรรมเอง ก็เศร้าหมองเอง ตนไม่ทำบาปเอง ก็บริสุทธิ์เอง ความบริสุทธิ์และไม่บริสุทธิ์เป็นของเฉพาะตนคนอื่นจะทำให้คนอื่นบริสุทธิ์ไม่ได้”^{๕๕}

^{๕๔} พระเทพเวที (ป.อ.ปยุตฺโต), *พจนานุกรมศัพท์พุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๓), หน้า ๑๖๔.

^{๕๕} พุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๑๖๕/๘๔.

๔) ตถาคตโพธิสัตถา (ความเชื่อเรื่องการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า) คือ ความเชื่อว่า พระพุทธเจ้าเป็นผู้ที่ค้นพบสัจธรรมจริง มีความมั่นใจในองค์พระตถาคตว่าทรง เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าอย่างแท้จริง ประกอบไปด้วยพระคุณ ๙ คือ

๑. ทรงเป็นผู้ไกลจากกิเลส (อรหัง)
๒. ทรงตรัสรู้ชอบได้โดยพระองค์เอง (สัมมาสัมพุทธ)
๓. ทรงเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยวิชาและจรณะ (วิชาจรณสัมปันโน)
๔. ทรงเป็นผู้ไปแล้วด้วยดี (สุคโต)
๕. ทรงเป็นผู้แจ้งโลก (โลกวิทู)
๖. ทรงเป็นสารถิฝึกบุรุษที่ฝึกได้โดยยาก (อนุตตโร บุริสัทมมสารถิ)
๗. ทรงเป็นครูของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย (สัตถา เทวมนุสสานัง)
๘. ทรงเป็นผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน จากกิเลส (พุทธ)
๙. ทรงเป็นผู้มีโชค (ภควา)

๓.๕.๒. สมสীลา คือมีศีลเสมอกัน เป็นการประพฤติปฏิบัติในทางเดียวกัน โดยมีความประพฤติในศีลธรรม จรรยา มารยาท พื้นฐานในการอบรมไปกันได้ หมายถึงมีความประพฤติที่ใกล้เคียงกัน ไม่แตกต่างกันจนถึงกับเข้ากันไม่ได้หากสามิภรรยาที่มีความประพฤติที่แตกต่างกัน ก็จะทำให้เกิดความรังเกียจ และดูถูกกันได้เพราะทรมานพฤติกรรมของอีกฝ่ายหนึ่งไม่ได้ ถึงแม้ว่าแต่ละคนย่อมมีพฤติกรรมที่ไม่เหมือนกันทุกอย่างไป แต่ก็ควรปรับตัวให้เป็นที่ยอมรับของผู้อื่นได้ หากพฤติกรรมใดไม่เป็นที่ ยอมรับของผู้อื่นก็ควรละเสีย เช่นสามิมืออุปนิสัยใช้จ่ายเงินฟุ่มเฟือย ใช้เงินทองเกินความจำเป็น ส่วนภรรยาเป็นคนประหยัดมัธยัสถ์เป็นคุณค่าของเงินทอง ลักษณะเช่นนี้จะทำให้เกิดความขัดแย้งกันขึ้นในครอบครัว สามิจึงควรที่จะต้องปรับปรุงตัวเองให้ละพฤติกรรมนั้นเสีย เพื่อให้เกิดความเป็นเอกภาพในครอบครัว เมื่อสามิภรรยาที่มีความประพฤติที่สมกันก็จะส่งผลให้ชีวิตการครองเรือนมีความสุข

การมีหลักประพฤติที่เสมอกัน (สมสীลา) นอกจากการที่คู่สมรสมีศรัทธา ต่อกันอย่างมีปัญญาแล้วนั้น การประพฤติปฏิบัติตนของคู่สมรสที่น่าเป็นแนวทางการดำเนินชีวิตในครอบครัว ต้องอยู่ในระดับเดียวกัน ไม่มีความเหลื่อมล้ำเป็นที่ประพฤติปฏิบัติแล้ว คู่สมรสจักต้องยอมรับของอีกฝ่ายหนึ่งจะทำให้ไม่เกิดความขัดแย้งในความรู้สึกโดยคู่สมรสจะต้องใส่ใจกับ หลักประพฤติปฏิบัติของกันและกันให้มาก การเลือกคู่สมรสที่มีความประพฤติเสมอกัน นับเป็นความจำเป็นโดยเฉพาะสังคมที่มีความเร่งรัดสูง^{๕๖} การจัดระเบียบชีวิตให้อยู่ในกรอบที่เหมาะสม เป็นการยกระดับพฤติกรรมของการมีจริยธรรม ในเรื่องการรู้จักหน้าที่ของตนเอง เพื่อไม่ให้บกพร่องในความรับผิดชอบโดยสามารถปรับตัวให้เข้ากับคนอื่น ได้ทั้งคู่สมรสและญาติพี่น้องให้เป็นที่ยอมรับในความประพฤติปฏิบัติที่มีต่อกัน และเพื่อนที่จะนึกถึงกันจะเป็นการสร้างความสัมพันธ์อันดีในครอบครัวสืบไป

^{๕๖} ชูชีพ ขนบ, “เลือกคู่อย่างไรให้รอดยุค milenเนียม”, นิตยสารคู่สร้างคู่สม, ฉบับที่ ๓๖๑ (มกราคม ๒๕๔๓): ๘๒.

พระพุทธศาสนามีหลักของการประพฤติปฏิบัติ ในการอยู่ร่วมกันของสมาชิกด้านความสัมพันธ์ภายในครอบครัวสมาชิกควรพึงปฏิบัติต่อกันด้วยความรักความเข้าใจอย่างจริงใจ เพื่อการที่จะระลึกรู้ถึงกันอยู่เสมอ ตามหลักที่เรียกว่า สาราณียธรรม^{๕๗} มี ๖ ประการ คือ

๑. เมตตาทายกรรม การปฏิบัติต่อกันด้วยความเมตตา คือ แสดงความมีไมตรีและความหวังดีต่อเพื่อนร่วมงาน ร่วมกิจการ ร่วมชุมชน ด้วยการช่วยเหลือกิจธุระต่างๆ โดยเต็มใจ แสดงอาการกิริยาสุภาพ เคารพนับถือกัน ทั้งต่อหน้าและลับหลัง

๒. เมตตาวจีกรรม การพูดกันด้วยความเมตตา คือ ช่วยบอกสิ่งที่เป็นประโยชน์ให้ด้วยวิธีการสั่งสอนหรือแนะนำตักเตือนกันด้วยความหวังดี กล่าววาจาสุภาพ แสดงความเคารพและนับถือกัน ทั้งต่อหน้าและลับหลัง

๓. เมตตา मनกรรม การติดต่อกันด้วยความเมตตา คือ ตั้งจิตปรารถนาดี คิดทำสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่กัน มองกันในแง่ดี มีหน้าตายิ้มแย้มแจ่มใสต่อกัน

๔. สาธารณโภคี การได้มาแบ่งกันกินแบ่งกันใช้ คือ แบ่งปันลาภผลที่ได้มาโดยชอบธรรม แม้เป็นของเล็กน้อยก็แจกจ่ายให้ได้มีส่วนร่วมใช้สอยบริโภคทั่วกัน

๕. สีลสามัญญตา ความประพฤติดีเหมือนกัน คือ มีความประพฤติสุจริต ดึงาม รักษาระเบียบวินัยของส่วนรวม ไม่ทำตนให้เป็นที่น่ารังเกียจ หรือเสื่อมเสียแก่หมู่คณะ

๖. ทิฐิสามัญญตา การปรับความเห็นให้เข้ากันได้ คือ เคารพ รับฟังความคิดเห็นกัน มีความเห็นชอบร่วมกัน ตกลงกันได้ในหลักการสำคัญ ยึดถืออุดมคติ หลักแห่งความดีงาม หรือจุดมุ่งหมายสูงสุดอันเดียวกัน^{๕๘}

๓.๕.๓ สมจาคา คือการมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่เสมอกัน โอบอ้อมอารี มีจิตใจกว้างขวาง มีความเสียสละ พร้อมทั้งจะให้ความช่วยเหลือ ไม่ขัดแย้งซึ่งกันและกัน ได้แก่ การมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ โอบอ้อมอารี มีจิตใจกว้างขวางเหมือนๆ กัน ก็จะสร้างไมตรีต่อกันทั้งสองฝ่าย หากฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเป็นผู้มีจิตใจคับแคบตระหนี่ถี่เหนียว และอีกฝ่ายหนึ่งมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ก็จะทำให้เกิดความขัดแย้งทั้งทางความคิดและพฤติกรรม การมีความเอื้อเฟื้อเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับครอบครัว เมื่อสามีภรรยาจะตั้งอยู่เกี่ยวข้องกับผู้อื่นทั้งในครอบครัวและทางสังคมมากมาย หน้าที่ของครอบครัวจะต้องให้การสงเคราะห์บุตรหลาน ตลอดจนญาติพี่น้อง เพราะฉะนั้นสามีภรรยาจะต้องพัฒนาตนเอง ให้มีจาคะเสมอกัน พร้อมทั้งจะให้ความช่วยเหลือไม่ขัดแย้งซึ่งกันและกัน

การมีความเสียสละที่ เสมอกัน (สมจาคา) การรู้จักเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ถือว่าเป็นคุณธรรมที่สำคัญในการทำให้นุชย์อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข คู่สมรสที่ปรารถนาการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขและมั่นคง จะต้องเลือกสรรคู่สมรสที่มีลักษณะของการเป็นผู้รู้จักให้เช่นเดียวกับตน การรู้จักให้ความสำคัญเป็นอย่างยิ่งสำหรับการครองเรือน เพราะจะเป็นการแสดงออกถึงความมีน้ำใจ

^{๕๗} ที่.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๑๗/๒๕๗.

^{๕๘} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ประยุตโต), ธรรมบุญชีวิต พุทธจริยธรรมเพื่อชีวิตที่ดีงาม, หน้า ๒๓ – ๒๔.

ทั้งดงามและเสียสละนั่นเอง ในทัศนะของพุทธศาสนาได้ให้ความหมายของคำว่า จาคะ แปลว่า การสละ ซึ่งหมายถึงความมีน้ำใจ เป็นการให้ที่ประกอบด้วยศรัทธา จึงเป็นการให้ที่เป็นกุศล^{๕๙}

นอกจากนั้น การให้ยังต้องประกอบด้วยหิริคือความละอายใจเป็นเครื่องกำกับ เช่น การสละความชั่วโดยผู้สละจะต้องสำนึกกว่าความชั่วเป็นสิ่งไม่ดีให้รู้สึกละอายใจ หิริเป็นคุณธรรมข้อที่ จะทำให้จิตใจรู้สึกสำนึกของการให้นั้น คู่สมรสจะต้องมีทัศนคติหรือค่านิยมในการให้ การเสียสละที่เหมือนกันหรือยอมรับกันได้ โดยมีมุมมองเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันจะไม่ทำให้เกิดความขัดแย้งในความ รู้สึก อันจะส่งผลกระทบไปสู่ความขัดแย้งทางการกระทำภายในครอบครัวได้

ในมงคลสูตร (ทานกถา) ได้กล่าวถึง บทบาทของการให้ (จาคะ) ว่าเป็นหลักการเบื้องต้น ที่ทำให้บุคคลประกอบทาน มี ๒ ประการ คือ

๑) อภัยทาน ได้แก่ การรู้จักให้อภัย มีน้ำใจ ไม่ถือโทษ จองเวร หรือเบียดเบียน มีความเมตตากรุณา ไม่ล่วงละเมิดสิทธิของผู้อื่น การรู้จักคุณโทษของกาม การไม่พูดจาไร้สาระ เป็นเท็จ มีสติสัมปชัญญะอยู่เสมอ

๒) วัตถุทาน ได้แก่ การรู้จักเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ผู้อื่นด้วยปัจจัยสี่ ตามความเหมาะสมแก่ฐานะ และโอกาส^{๖๐}

จะเห็นได้ว่า การให้มีความหมายรวมเอาด้านจิตใจเป็นการให้อภัย เป็นความเสียสละ ในสิ่งไม่ดีที่มีออกไป โดยปรับบุคลิกภาพภายในให้เข้ากันได้ ในด้านวัตถุเป็นการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ วัตถุ สิ่งของแก่ผู้อื่น คู่สมรสในทัศนะของพุทธศาสนา จำเป็นที่จะต้องมียุทธศาสตร์ที่เข้ากันได้ เพราะจะทำให้คู่สมรสมองผู้อื่นด้วยความเมตตากรุณา จะทำให้จิตใจสามารถพัฒนาสูงขึ้นมีพื้นฐานการดำรงตน ในครอบครัวอย่างมีความสุข

๓.๕.๔ สมปัญญา คือการมีปัญญาเสมอกัน รู้เหตุ รู้ผล รู้ตน เข้าใจซึ่งกันและกัน ได้แก่ การรู้จักเหตุ รู้จักผล สามารถแยกแยะดีชั่ว ใช้ประโยชน์มิใช่ประโยชน์ สามีภรรยาที่เป็นคนมีเหตุผล เหมือนกันย่อมตัดสินใจต่าง ๆ ด้วยเหตุผลไม่เอาอารมณ์หรือความรู้สึกส่วนตัวไปตัดสิน ทุกเรื่อง สามารถตกลงกันได้ด้วยเหตุและผล ทำให้ยอมรับฟังความคิดเห็นซึ่งกันและกัน ความสำคัญของสามี ภรรยาจะต้องมีความเสมอกันในเรื่องเหตุและผล หากฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเป็นคนไม่มีเหตุผล ขาดปัญญา ในการดำเนินชีวิตก็จะทำให้ชีวิตการครองเรือนไม่มีความสุขได้ การมีปัญญาสมกันของสามีภรรยาช่วยเสริมสร้างให้มีความเข้าใจกันและกัน รู้ตน เข้าใจซึ่งกันและกัน

การมีปัญญาที่ เสมอกัน (สมปัญญา) สังคมมนุษย์การดำเนินชีวิต ปัญญาถือว่าเป็นหลัก สำคัญที่ทำให้ชีวิตไปสู่ทิศทางที่ถูกต้อง เป็นเป้าหมายสูงสุดของการพัฒนาชีวิตในทัศนะของ พุทธศาสนา ทางจริยธรรม ปัญญาคือการเป็นผู้รู้จักเหตุผล มีความรู้ความเข้าใจ ในความเป็นจริงโดย แบ่งเป็นขั้นตอน ดังนี้

^{๕๙} มงคลตถ. (ไทย) ๒/๑.

^{๖๐} มงคลตถ. (ไทย) ๒/๒.

- ปัญหาขั้นต้น ได้แก่ ปัญหาที่เป็นความรู้ความเข้าใจในศิลปวิทยาการแขนงต่างๆ เป็นความรู้ในเชิงวิชาการและวิชาชีพที่สามารถเข้าใจและสามารถนำมาปฏิบัติได้
- ปัญหาขั้นที่สอง ได้แก่ ปัญหาที่มีการรับรู้อย่างถูกต้องตามความเป็นจริงของเหตุปัจจัย ไม่เบียดเบียนหรือเอนเอียงด้วยอคติ
- ปัญหาขั้นที่สาม ได้แก่ ปัญหาที่เข้าสู่การคิดการวินิจฉัยเรื่องราวต่างๆ โดยความบริสุทธิ์ใจเป็นขั้นที่สำคัญ
- ปัญหาขั้นที่สี่ ได้แก่ ปัญหาที่รู้จักและเข้าใจโลกและชีวิตตามความเป็นจริง รู้ว่าอย่างไรเป็นทางนำชีวิตไปสู่ความเสื่อม รู้ว่าอย่างไรเป็นทางนำชีวิตไปสู่ความเจริญรุ่งเรือง^{๖๑}

จากการศึกษาหลักสมชิวิธรรม จะเห็นได้ว่ามุมมอง ปัญหา ถือว่า เป็นหลักการที่ครอบคลุมเรื่องศรัทธาความเชื่อ ความประพฤติของแนวทางการปฏิบัติศีล ความเสียสละเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ โดยให้ความหมายของคู่สมรสควรจะมีปัญหาเท่าเทียมกัน โดยมองถึงระดับการศึกษาที่เท่าเทียมกันหรือใกล้เคียงกันของคู่สมรสด้วย ตลอดจนการรู้จักปรับตัวปรับความคิดเข้าหากัน เป็นที่ปรึกษาของกันและกัน กล่าวได้ว่าปัญหาสามารถแก้ไขปัญหาค้นหาได้ทุกสถานการณ์ เป็นกำลังสำคัญที่สุดในการประคับประคองชีวิตคู่สมรสให้เกิดความมั่นคง นอกจากนั้นยังเป็นเครื่องมือที่สามารถจัดระเบียบชีวิตให้คู่สมรสเข้าใจถึงการใช้ชีวิตอยู่ร่วมกัน ตามหลักการเลือกคู่ในทัศนะของพุทธศาสนา โดยประสงค์ให้คู่สมรสได้รับประโยชน์จากการพัฒนาชีวิตของคู่สมรสให้เข้าถึงคุณค่า ตามหลักการสมชิวิธรรมหรือหลักการเลือกคู่สมรส จะต้องยึดหลักการที่เสมอเหมือนกัน เพื่อความมั่นคงในการครองเรือนที่สมบูรณ์ในพระพุทธานุชา

การครองเรือนของสามีภรรยาพระพุทธานุชาเห็นว่า เป็นธรรมดาของมนุษย์ปุถุชนทั่วไปที่จะต้องมีความสัมพันธ์กันอย่างถูกต้องตามกฎเกณฑ์ของสังคม เมื่อชายหญิงแต่งงานอยู่กินกัน มีลูกหลานเพื่อที่จะสืบทอดวงศ์ตระกูล ประเพณีพิธีแต่งงานจึงเป็นเรื่องการทำพิธีให้ชายหญิงอยู่กินกันเป็นสามีภริยากันตามประเพณี พระครูกัลยาณสิทธิวัฒน์^{๖๒} (สมาน กลยาณธมโม) คณบดีคณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้อธิบายไว้ในหนังสือ “วัฒนธรรมไทย” มีใจความว่า การแต่งงานเป็นการเริ่มต้นชีวิตครอบครัวของชายหญิง ผู้มีวิสัยทัศน์ที่จะมีคู่ครองและมีวุฒิภาวะทั้งร่างกายและจิตใจพร้อมที่จะดำเนินชีวิตได้ด้วยตนเอง ซึ่งเป็นธรรมชาติของสัตว์โลกทั่วไป เมื่อถึงวัยเจริญพันธุ์ก็จะมีอาการจับคู่สมสู่เพื่อขยายเผ่าพันธุ์ แต่มนุษย์มีสติปัญญา มีความคิด จึงแทนที่จะปฏิบัติตามเยี่ยงอย่างสัตว์โลกอื่นๆ ก็จัดให้มีพิธีการที่ว่ำนั่นกลายเป็นประเพณีและวัฒนธรรมของมนุษย์ทั่วโลก ส่วนวิธีปฏิบัติที่นั้นย่อมแตกต่างกันไปตามคตินิยมความเชื่อ สิ่งแวดล้อม และลัทธิศาสนาจึงถือได้ว่า “การแต่งงานเป็นพิธีกรรมที่มนุษย์จะต้องทำเพื่อป้องกันมิให้มนุษย์สมสู่กันง่ายเกินไปเหมือนสัตว์ดิรัจฉาน” เมื่อแต่งงานกันแล้วจะต้องซื่อสัตย์ต่อกันรับผิดชอบดูแลซึ่งกันและกัน เมื่อ

^{๖๑} พระราชวรมุนี (ประยุทธ์ ปยุตโต), การศึกษาเครื่องมือพัฒนาที่ยังต้องพัฒนา, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๐), หน้า ๗๙-๘๐

^{๖๒} พระครูกัลยาณสิทธิวัฒน์ (สมาน กลยาณธมโม), วัฒนธรรมไทย, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๑๒๗-๑๒๘.

มีทายาทเกิดขึ้นก็ต้องร่วมกันรับผิดชอบเลี้ยงดูอบรมสั่งสอนให้มีการศึกษา ตามหน้าที่ของพ่อแม่ที่พึงกระทำ ทั้งยังเป็นเครื่องแสดงถึงคามมีวัฒนธรรมของมนุษย์ การเกิดขึ้นของครอบครัวก็อุบัติขึ้นครอบครัวตามนัยแห่งพระพุทธศาสนา มิ่งค้ประกอบ ดังนี้

๑. ความชอบพอระหว่างชายหญิง โดยธรรมชาติของมนุษย์ชายหญิงมีความต้องการซึ่งกันและกันมีความสนใจในเพศตรงกันข้าม มีความชอบพอใจในรูปร่างหน้าตากริยาทำทางน้ำเสียง เจริจาเหล่านี้ จึงเป็นที่มาของความต้องการที่จะคบหาสมาคม และมีความยินดีที่จะอยากใกล้ชิดสนิทสนมกัน^{๖๓}

๒. การเกื้อหนุนด้วยบุญแต่อดีตชาติ การที่ชายหญิงจะสมัครใจร่วมชีวิตคู่กัน ทั้งสองฝ่ายต้องมีความรัก ความสนิทสนมไว้วางใจที่จะฝากชีวิตให้แก่กันและกัน ประกอบกับมีบุญกุศลที่เคยได้ทำร่วมกันมาตั้งแต่อดีตชาติเป็นองค์ประกอบ^{๖๔} มีความเกื้อกูลกันจนเกิดความรักใคร่กันเป็นกรรมร่วมกันแต่ชาติปางก่อนเสมอ กัน คือ มีศรัทธาในศาสนาเดียวกัน มีความเชื่อความเลื่อมใสเสมอ กัน มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่มีน้ำใจเหมือนกัน มีสติปัญญาเท่าเทียมกัน^{๖๕}

๓. การแต่งงานเมื่อชายหญิงตกลงแต่งงานกัน ขั้นตอนต่อมาคือการสมรสตามประเพณี โดยความเห็นชอบของผู้ใหญ่ทั้งสองฝ่าย จึงต้องมีความพร้อมด้านร่างกายและจิตใจเข้าวัยที่เหมาะสม ผู้ที่จะเข้าสู่พิธีการสมรสบิดามารดาจะต้องจัดการในเรื่องการสมรสของบุตร ตามหน้าที่ในทิต ๖^{๖๖}

๔. ความต้องการบุตร ความเป็นครอบครัวจะสมบูรณ์ได้เมื่อประกอบด้วยบิดามารดา บุตร ดังนั้นความปรารถนาสำคัญของสามีภรรยา คือ ต้องการมีบุตรไว้สืบสกุล และไว้เลี้ยงดูยามเจ็บป่วยหรือยามแก่ชรา บุตรจึงเปรียบเหมือนดวงใจของบิดามารดา และยังถือว่าเป็นพยานรักของคู่สามีภรรยา ความรักที่บิดามารดาให้กับบุตรนั้น ประดุจสายใยคล้องใจคนในครอบครัวให้ประสานกัน เป็นสื่อกลางความรักของครอบครัว เพราะความรักที่บิดามารดาอบให้บุตรนั้นถือว่ายิ่งใหญ่ มากกว่าความรักใดๆ บุตรจึงเป็นที่รักยิ่งของมารดาบิดา

๓.๖ หลักพรหมวิหาร ๔ กับแนวทางการเสริมสร้างความเป็นผู้นำครอบครัวในสังคมไทย

คำว่า พรหมวิหาร^{๖๗} หมายถึง ธรรมเครื่องอยู่อย่างประเสริฐ ธรรมประจำใจ อันประเสริฐ หลักความประพฤติที่ประเสริฐบริสุทธิ์ ธรรมที่ต้องมีไว้เป็นหลักเพื่อกำกับ ความประพฤติ^{๖๘} บางครั้งท่านเรียก พรหมวิหาร อีกชื่อหนึ่งว่า อัปมัญญา หมายถึง ธรรมที่พึงแผ่ออกไป ในสัตว์และมนุษย์ทั้งหลาย โดยมีจิตสม่ำเสมอทั่วกัน ไม่มีประมาณ ไม่จำกัดขอบเขต ดังใจความแห่ง

^{๖๓} อัง.สตตก. (ไทย) ๒๓/๔๘/๕๗.

^{๖๔} ชุ.ธ. (ไทย) ๒/๒๑.

^{๖๕} อัง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๕๖/๗๒.

^{๖๖} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๙๙/๑๗๐.

^{๖๗} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๘๔/๒๒๖.

^{๖๘} พระธรรมปิฎก (ป. อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๑๔๘.

พระบาลีว่าความเป็นพรหมวิหารในคุณชาตมิเมตตาเป็นอาทินันพิงทราบ (ว่าเป็น) เพราะอรรถว่าเป็นธรรมประเสริฐ และเพราะมีความเป็นธรรมหาโทษมิได้ แท้จริง ธรรมเหล่านั้น จัดว่าเป็นวิหารธรรมอันประเสริฐเพราะภาวะที่เป็นความปฏิบัติชอบในสัตว์ทั้งหลาย อนึ่ง พรหมทั้งหลายเป็นผู้มีจิตหาโทษมิได้อยู่ฉันท พระโยคีทั้งหลาย ผู้ประกอบด้วยธรรมเหล่านั้น ก็เป็นผู้มีจิตเสมอด้วยพรหมอยู่เหมือนกัน เพราะเหตุนี้ธรรมเหล่านั้นท่านจึงเรียกว่าพรหมวิหาร เพราะอรรถว่าเป็นธรรมประเสริฐ และความเป็นธรรมหาโทษมิได้^{๖๙}

ในพระสูตรต้นปิฎกและอรรถกถาระบุความหมายของคำว่า “พรหม” ไว้ว่า “พรหมามาตาปิตร” (มารดาบิดาเป็นพรหมของบุตร) คำว่า พรหม เป็นชื่อของท่านผู้ประเสริฐ และมารดาบิดาได้ชื่อว่าพรหม เพราะท่านประพฤติกุศลธรรม ๔ ประการที่เรียกว่า พรหมวิหาร ๔^{๗๐} ซึ่งมีการแปลไว้หลายความหมาย เช่น

- (๑) ที่ประทับแห่งพรหม
- (๒) โลกสวรรค์
- (๓) สภาวะสูงสุด
- (๔) ความเป็นอยู่ที่ยอดเยี่ยม
- (๕) ทิพยารมณ
- (๖) อัปมัณญา^{๗๑}

ตามคำอธิบายของพระพุทธโฆษาจารย์ คำว่า “พรหม” หมายถึง “ยอดเยี่ยม” “ดีเลิศหรือสูงสุด”^{๗๒} ซึ่งแสดงถึงสภาวะที่ไม่ผิดพลาดสะอาดและบริสุทธิ์จัดเป็นภาวะของพรหมที่ดีที่สุดด้วยเหตุผล คือเป็นความประพฤติกุศลที่เหมาะสมและสมบูรณ์ของคนหนึ่งๆ ที่มีต่อบุคคลอื่น กล่าวโดยสรุป พรหมวิหารมี ๒ ความหมายคือ

(๑) พรหม หมายถึง ผู้ที่อยู่ในพรหมโลก อันได้แก่พรหมทั้งหลายผู้ดำรงอยู่ภายใต้อิทธิพลความคิดที่บริสุทธิ์ ดังนั้น ผู้ปฏิบัติกัมมัฏฐานที่ได้เจริญภาวนาโดยเพ่งถึงพระพรหม ย่อมดำรงชีพอยู่เหมือนพระพรหม^{๗๓}

(๒) วิหาร หมายถึง แบบแห่งการดำรงชีพที่บริสุทธิ์ทางศาสนา เช่นคำว่า “ทิพวิหาร” ซึ่งหมายถึงการดำรงชีพอย่างเทพหรือชีวิตในสวรรค์ และ “อริยวิหาร” ซึ่งหมายถึงการดำรงชีพที่ประเสริฐ นอกจากนี้ ท่านยังอธิบายว่าคำว่า “พรหม” หมายถึง ผู้ประเสริฐ คำว่า “วิหาร” หมายถึง ความเป็นอยู่ประเสริฐด้วยอัปมัณญา ๔ เมื่อกล่าวรวมกันจึงหมายถึงความเป็นอยู่ที่ประเสริฐของ

^{๖๙} วิสุทฺธิ. (ไทย) ๑/๒๖๘/๓๕๒.

^{๗๐} อัง.เอกก. (ไทย) ๒๐/๓๑/๑๒๗.

^{๗๑} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๐๘/๒๘๐.

^{๗๒} วิสุทฺธิ. (ไทย) ๑/๒๖๘/๓๕๒.

^{๗๓} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๓๒๔/๒๕๘.

บุคคลผู้ประเสริฐชื่อว่าพรหมวิหาร^{๗๔} พรหมวิหาร มีองค์ประกอบ ๔ ประการ ผู้วิจัยจะได้นำเสนอ
ดังต่อไปนี้

หลักพรหมวิหาร ๔^{๗๕} หลักธรรมของพรหม อันหมายถึง ธรรมสำหรับพระพรหมเป็นที่อยู่
ของจิตใจ มี ๔ ข้อ พรหมวิหารธรรม เป็นหลักธรรมสำคัญสำหรับบิฑามารดา ผู้ได้รับสมญานามว่า
เป็นพรหมของบุตร เพราะพรหมวิหารนี้เป็นธรรมสำหรับพรหมหรือผู้ประเสริฐ ตามคติความเชื่อของ
ศาสนาพราหมณ์ถือว่าพระพรหมเป็นผู้สร้างโลกเป็นเทพเจ้าผู้บันดาลสิ่งทั้งหลาย พระพรหมจึงเป็น
ผู้ประเสริฐ แต่ในทางพระพุทธศาสนาถือว่าทุกคนมีส่วนร่วมในการสร้างสรรค์และอภิบาลโลกด้วยการ
ปฏิบัติตนตามหลักพรหมวิหารธรรมก็ชื่อว่าเป็นพรหมได้ เพราะฉะนั้น บิฑามารดาจึงเป็น
พระพรหมของบุตร เพราะมี คุณธรรม ๔ ประการนี้ ได้แก่

๓.๖.๑ เมตตา คือการมีความรักความปรารถนาดีมุ่งหวังจะได้บุตรมีความสุข บิฑามารดา
เป็นผู้ที่สร้างความสุขให้แก่บุตร ความรักของบิฑามารดาที่มีต่อบุตรนั้นเป็นความรักที่บริสุทธิ์ เพราะ มุ่ง
หวังแต่ความสุขแก่บุตรเท่านั้น ไม่หวังผลประโยชน์ตอบแทนสิ่งอื่นใดนอกจากให้เขาเป็นสุข
เพราะฉะนั้น บิฑามารดาจึงเป็นที่รักยิ่งของบุตร และด้วยความเมตตาของบิฑามารดาจึงเห็นว่าเป็นบุตร เป็น
ที่รักอย่างยิ่งของท่านทั้งสอง ความเมตตาของบิฑามารดาเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงควมมีคุณธรรมทาง
จิตใจสูง เพราะท่านทั้งสองได้เสียสละความสุขส่วนตัว เพื่อความสุขของบุตรได้ การแสดงความ
เมตตาต่อบุตรควร แสดงออกทั้ง ๓ ทาง ได้แก่

ก. เมตตากายกรรม เมตตาทางกาย ได้แก่ การกระทำและการแสดงออกทางกาย
ที่ประกอบด้วยความเมตตา

ข. เมตตาวจีกรรม เมตตาทางวาจา ได้แก่ การพูดเจรจาถ้อยคำ ที่ประกอบด้วยความ
เมตตา

ค. เมตตามโนกรรม เมตตาทางใจ ได้แก่ การมีจิตใจที่มุ่งหวังดีมีเจตนาดีต่อบุตรธิดา

ในพระไตรปิฎกได้ให้ความหมายไว้ว่า เมตตา ความรักใคร่ปรารถนาดีไม่มีตรีต่อ
ประชาชนหรือผู้ใดปกครองกล่าวคือ ปรารถนาให้เขาเหล่านั้นมีความสุข^{๗๖} คำว่า เมตตา^{๗๗} หมายถึง
ความรักใคร่ ปรารถนาให้คนอื่นมีความสุข มีจิตอันแผ่ไมตรีและคิดทำประโยชน์แก่มนุษย์สัตว์ทั้งหน้า
และเป็นความรักใคร่ที่ปราศจากราคะความกำหนัด เช่น ความรักระหว่างมารดาบิดากับบุตรธิดา
คุณค่าของการเจริญเมตตาพรหมวิหารนี้ เท่าที่เห็นๆ คือว่า หากมนุษย์ซึ่งเป็นแต่ละหน่วยของสังคม
และประเทศชาติ มีเมตตาพรหมวิหารต่อกันมากเพียงใด มนุษย์ก็ยังมีแต่ความสันติสุขและร่มเย็นเพียง
นั้น นอกจากนี้ การเจริญเมตตาภาวนาเป็นประจำ ยังเป็นเหตุให้ผู้ปฏิบัติได้รับผลดีในการดำเนินชีวิต
อีกมาก จะหลับอยู่ก็เป็นสุข จะตื่นอยู่ก็เป็นสุข หากยังไม่ได้บรรลุผลเมื่อละโลกไปแล้ว ย่อมไปสู่

^{๗๔} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๓๒๔/๒๕๘.

^{๗๕} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๘๔/๒๒๕.

^{๗๖} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๐๕/๒๗๕.

^{๗๗} ขุ.เถร.อ. (ไทย) ๒/๓๘๖/๙๘.

สุดติพ มีโลกมนุษย์หรือเทวโลกเป็นต้น และหากยังไม่เสื่อมจากฉนวน ย่อมไปบังเกิดในพรหมโลกดัง
พระพุทธรูปที่ทรงแสดงไว้ว่า

ภิกษุทั้งหลาย เมื่อเมตตาเจโตวิมุตติ อันบุคคลเสพแล้ว เจริญแล้ว ทำให้มากแล้ว
ทำให้เป็นดุจยาน ทำให้เป็นที่ตั้ง ให้ตั้งมั่นโดยลำดับ สังขมดีแล้ว ปราปรด้วยดีแล้ว พึงหวังอาณิสส
๑๑ ประการ คือ

- ๑) ย่อมหลับเป็นสุข
- ๒) ย่อมตื่นเป็นสุข
- ๓) ย่อมไม่ฝันลามก
- ๔) ย่อมเป็นที่รักแห่งมนุษย์
- ๕) ย่อมเป็นที่รักแห่งมนุษย์ทั้งหลาย
- ๖) เทวดาทั้งหลายย่อมรักษา
- ๗) ไฟ ยาพิษ ศัสตรา ย่อมไม่กล้ากราย
- ๘) จิตย่อมตั้งมั่นโดยรวดเร็ว
- ๙) สิ้นหาย่อมผ่องใส
- ๑๐) เป็นผู้ไม่หลงใหลทำกาละ
- ๑๑) เมื่อไม่แห่งตลอดคุณอันยิ่ง ย่อมเป็นผู้เข้าถึงพรหมโลก^{๗๘}

พระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรสกล่าวไว้ว่า “โลโก ปัตถัมภิกา เมตตา”
แปลความว่า เมตตาเป็นเครื่องค้ำจุนโลก เมตตา คือ ความรัก ความหวังดีที่ปรารถนาให้ผู้อื่นมี
ความสุข นักบริหารจะต้องมีความรักและความหวังดีแก่เพื่อนร่วมงาน ความรักจะเกิดได้ถ้านักบริหาร
รู้จักมองแง่ดีหรือส่วนดีของเพื่อนร่วมงาน^{๗๙}

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต) กล่าวไว้ว่า เมตตาคือความรัก ปรารถนาดีอยากให้
เขามีความสุข มีจิตอันแผ่ไมตรีและคิดทำประโยชน์แก่มนุษย์สัตว์ทั่วหน้า^{๘๐}

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) กล่าวไว้ว่า เมตตาคือความรักความหวังดี
ที่ปรารถนาให้ผู้อื่นมีความสุข นักบริหารจะต้องมีความรักและความหวังดีแก่เพื่อนร่วมงานความรัก
จะเกิดได้ถ้านักบริหารรู้จักมองแง่ดีหรือส่วนดีของเพื่อนร่วมงาน^{๘๑}

^{๗๘} อัง.เอกาทศก. (ไทย) ๒๔/๒๒๒/๓๗๐-๓๗๑.

^{๗๙} พระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, พุทธศาสนสุภาษิต เล่ม ๑, (กรุงเทพมหานคร:
โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๗), หน้า ๕๒.

^{๘๐} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๑๒๔.

^{๘๑} พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), พุทธวิธีบริหาร, หน้า ๗๖-๗๘.

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช) กล่าวไว้ว่า เมตตา ความจริงใจ ความรัก ความปรารถนาดีต่อผู้อื่น ไม่มีเล่ห์เหลี่ยม ดูได้จากสีหน้าที่บ่งบอกคือยิ้มแย้มแจ่มใส และดูจากการกระทำที่มุ่งหวังให้ผู้อื่นมีดียิ่งๆ ขึ้นไป^{๘๒}

สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีได้ตรัสถึงเมตตา คือ ภาวะของจิตที่มีเยื่อใยไมตรีจิต คิดเกื้อกูลด้วยประโยชน์ปราศจากอาฆาต พยาบาท ซึ่งเครียดโกรธแค้น แสดงออกทางสีหน้าและสายตาที่สงบ ช่มชื่น มองด้วยสายตาด้านแสดงถึงใจที่เฝ้าอาบด้วยความปรารถนาดีให้มีความสุข ปราศจากความมุ่งร้ายที่เป็นภัยเวรทั้งปวง เมตตานี้เป็นพรหมวิหารธรรมข้อหนึ่งที่พึงอบรมให้มีขึ้นภายในจิต วิธีอบรมคือระวังใจมิให้โกรธ แค้น ชัดเคือง อาฆาตพยาบาท เมื่อภาวะของจิตเช่นนั้นเกิดขึ้นก็พยายามสงบระงับเสีย ผึกคิดว่า ตัวเองรักสุข ต้องการความสุขฉันใดคนอื่นสัตว์อื่นก็ฉันนั้น เมื่อทำความสงบจากอาฆาตพยาบาท และทำไมตรีจิตมิตรใจให้เกิดขึ้นได้แล้วควรฝึกแผ่จิตเช่นนั้นออกไปแก่คนอื่นสัตว์อื่น โดยเจาะจง หรือไม่เจาะจงทั่วไปด้วยใจที่คิดปรารถนาสุขประโยชน์ดังเช่นคิดว่า “จงอย่ามีเวรอย่ามีเบียดเบียน อย่ามีทุกข์มีสุขรักษาตนให้สวัสดิ์เถิด” ภาวะของจิตที่มีความรักใคร่ปรารถนาจะให้ เป็นสุขย่อมมีอยู่ในตน และในคนที่เป็นที่รักอยู่เป็นปกติแต่ยังเจือด้วยราคะ เสน่หาบ้าง เจือด้วยอาฆาตพยาบาทในผู้อื่นสัตว์อื่นบ้างนี้จึงนับว่า เป็นภาวะของจิตที่เป็นสามัญธรรมดา พระบรมศาสดาทรงสั่งสอนให้ปรับปรุงสิ่งที่มีอยู่เป็นสามัญ ธรรมดาให้เป็นธรรม คือ เป็นคนเกื้อกูลขึ้นมา คือ ให้รักใคร่ปรารถนาสุขดังกล่าวให้เป็นคุณอันบริสุทธิ์ที่เกื้อกูลกว้างขวางออกไปมิให้คับแคบเฉพาะตนและคนซึ่งเป็นที่รักในวงแคบของตนหรือ จำเพาะพวกของตน แต่ให้แผ่กว้างออกไปตลอดจนถึงไม่จำกัดไม่มีประมาณ และให้ปราศจากอาฆาตพยาบาท ทั้งให้บริสุทธิ์จากราคะเสน่หาด้วย เพราะอาฆาตพยาบาทที่เป็นศัตรูให้ห่างจากเมตตา ราคะเสน่หาเป็นศัตรูที่ใกล้ของเมตตาความรักใคร่ที่เป็นสามัญธรรมดาของโลกย่อมเจือปนด้วยทั้งสองสิ่งนั้น ^{๘๒}

ทางปฏิบัติอบรมจึงต้องอบรมสิ่งที่มีอยู่เป็นธรรมดาโลกให้เป็นธรรมขึ้นมาให้เป็นเครื่องคุ้มครองโลกดังภาษิตที่ว่า “โลโก ปัตถัมภิกา เมตตา เมตตาธรรมเป็นเครื่องคุ้มครอง โลก” ฉะนั้นจึงได้มีพุทธสุภาษิต ตรัสสอนไว้ให้ยกตนเป็นพยานหรือเป็นอุปมาแปลความหมายว่า “ตนเองหาคันด้วยใจไปทั่วทุกทิศก็ไม่พบว่าใครจะเป็นที่รักไปกว่าตนในที่ใดๆ ตนของคนอื่น ทั้งหลายก็เป็นที่รักของเขาเหมือนอย่างนั้น เพราะเหตุนี้ผู้ที่รักตนจึงไม่ควรเบียดเบียนผู้อื่น” และให้ยกคนที่เป็นที่รักเป็นอุปมาว่า “พึงแผ่จิตถึงสัตว์ทั้งปวงด้วยเมตตา เหมือนอย่างเห็นคนผู้เป็นที่รักเป็นที่ชอบใจแล้วเกิดไมตรีจิตมิตรรักใคร่ ฉะนั้น” ดังนั้นจึงควรหัดแผ่เมตตาเข้ามาให้ตนเองก่อนแล้วจึงแผ่ไปให้คนอื่น ตั้งตนแก่คนที่เป็นที่รักเพราะจะแผ่ไปง่าย แล้วจึงแผ่ไปในคนที่เป็นคนกลางๆ แล้วจึงแผ่ไปในคนที่เป็นคนศัตรูไม่ชอบใจกันและให้เว้นคนที่งอให้เกิตราคะเสน่หาแก่คนที่ตายไปแล้วการแผ่เข้ามาในตนเองจะต้องมีตนเป็นพยานอ้างอิงดังกล่าวข้างต้น พิจารณาจะเห็นได้ว่า ตนเองจะต้องมีสุขเพราะจิตใจสงบ ปราศจากอาฆาตพยาบาทเสียก่อน อาฆาตพยาบาทนั้นเหมือนไฟที่เผาใจตนเองให้ร้อนและแผ่ความร้อนไปถึงคนอื่นด้วย ฉะนั้น ตนเองจึงเป็นบุคคลที่ควรเมตตา และแผ่เมตตาเข้ามาดับไฟที่เผาใจนี้ลงเสียก่อน ประพรมลงไปด้วยน้ำคือเมตตา ซึ่งควรจะเปลี่ยนจิตใจภาวะที่ร้อนมาสู่ภาวะที่เย็นสนิทด้วย

^{๘๒} พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), พระในบ้าน, (กรุงเทพมหานคร: คณาจารย์ธรรมการพิมพ์, ๒๕๔๑), หน้า ๘-๙.

มิตรภาพไมตรีเมตตาจึงเป็นธรรมเครื่องที่ใจตนเองให้อยู่ เป็นสุขและแผ่ความเย็นความสุขออกไปถึงผู้อื่นอีกด้วยเมตตาไม่เพียงมีขอบเขตไม่เพียงมีระยะเวลาไม่ว่าจะอยู่ในฐานะเช่นไร ณ ที่แห่งใดในกาลไหนเมตตาพึงมีได้ อย่างเต็มเปี่ยมโดยปราศจากเพราะเมตตาไม่จำเป็นต้องอาศัยทรัพย์สินสิ่งของเมตตาเป็นเรื่องของจิตใจโดยบริสุทธิ์แท้เมื่อมีจิตใจก็มี เมตตาได้ด้วยกันทุกคนและพึงมีเมตตาอย่างยิ่งด้วยกันทุกคน เพราะไม่เป็นการต้องลงทุนลงแรงอย่างใดเลยเพียงแต่น้อมใจลงให้อ่อนละมุน ไม่ใจแข็งใจดำ แม้เมื่อรู้เห็นอยู่ว่าเขาเป็นทุกข์เพียงแต่ น้อมใจลงปรารถนาให้เขาเป็นสุขโดยทั่วกันเท่านั้นเองก็เป็นการแสดงเมตตาแล้ว^{๘๓}

บุญมี แท่นแก้ว กล่าวไว้ว่า เมตตา หมายถึง ความรัก คือ ความปรารถนาดีมีไมตรีจิตต้องการความช่วยเหลือให้ทุกคนประสบประโยชน์และความสุข^{๘๔}

แก้ว ชิตตะขบ กล่าวไว้ว่า เมตตาความรักใคร่ปรารถนาจะให้เขาเป็นสุขคำว่า “เมตตา” หมายถึงความสนิทสนม คือความใคร่ที่เว้นจากราคะความกำหนดได้แก่ความปรารถนาให้เกิดความสุขความเจริญแก่ผู้อื่น ความปรารถนาดีอยากให้มีความสุขความมีจิตอันแผ่ไมตรีและคิดทำประโยชน์แก่มนุษย์และสัตว์ทั่วหน้า^{๘๕}

วรญา ทองอุ่น กล่าวไว้ว่า เมตตา มีความรักใคร่ที่จะให้ผู้อื่นเป็นสุข หมายถึง พฤติกรรมมีความหวังดีเพื่อให้ผู้อื่นมีความสุข มีจิตใจแผ่ไมตรีจิต สนิทสนมกับผู้น้อยหวังความดีงามแก่เขาอยากให้เขามีความสุข ไม่อยากให้อันตรายจากความอาฆาตบาดหมางใจกันปรารถนาให้มีความสามัคคีกลมเกลียวกัน เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันหวังให้เขาเจริญด้วยความรู้ ความสามารถอันเป็นทางให้เกิดลาภ ยศ และชื่อเสียง รักษาตนให้ได้รับความสุขโดยสวัสดิภาพ เมตตาธรรมเป็นเครื่องบำรุงอภัยภัย ร้อยใจให้จิตคิดเอื้อเฟื้อแผ่กันชำระล้างเสียซึ่งมลทิน คือความพยาบาท ความเห็นแก่ได้ความเห็นแก่ตัวความเห็นแก่ประโยชน์ ถ้าดวงจิตมีเมตตาแล้วจะป้องกันความคิดวิปริตในทางทำลายให้ร้าย ป้ายสีในทางเสียหายไม่เป็นความจริงได้สังคมก็จะอยู่เป็นสุขของค์การก็จะสามัคคี^{๘๖}

ดังนั้น แนวทางการเสริมสร้างความเป็นผู้นำครอบครัวตามหลักเมตตา โดยผู้นำครอบครัวควรมีความรัก ความปรารถนาต่อบุคคลในครอบครัวด้วยการให้คำแนะนำ สั่งสอน หรืออบรมทั้งในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการทำงานและความประพฤติที่เหมาะสมและดีงาม

๓.๖.๒ กรุณา คือการมีความสงสารเอ็นดูบุตร ต้องการช่วยเหลือให้พ้นจากความทุกข์ยากลำบากที่เกิดขึ้น ยามเมื่อบุตรประสบทุกข์ ผู้เป็นบิดามารดาอย่ามัวประสบทุกข์ไม่น้อยกว่าบุตร เช่น ยามที่บุตรไม่สบาย ผู้เป็นบิดามารดาต้องคอยดูแลรักษาอย่างใกล้ชิดจนกว่าจะหายเจ็บป่วย แม้ยามที่บุตรประสบปัญหาชีวิตอย่างใดอย่างหนึ่ง ผู้ที่จะให้คำปรึกษาที่ดีและต้องการให้ความช่วยเหลืออย่าง

^{๘๓} สมเด็จพระศรีนครินทร์ราชบรมราชชนนี, **รวมธรรมะ**, (กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, ๒๕๓๙), หน้า ๑๙๕-๒๐๔.

^{๘๔} บุญมี แท่นแก้ว, **จริยศาสตร์**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๙), หน้า ๑๗๓.

^{๘๕} แก้ว ชิตตะขบ, **รวมวิชาธรรมศึกษาชั้นตรี (ตามหลักสูตรของสนามหลวงแผนกธรรม พ.ศ. ๒๕๔๖)**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๗), หน้า ๙๓-๙๔.

^{๘๖} วรญา ทองอุ่น, **มนุษย์สัมพันธ์ในองค์กร**, (สุรินทร์: มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์, ๒๕๔๘), หน้า ๒๑๐ - ๒๑๒.

จริงใจโดยไม่เห็นแก่ความเหน็ดเหนื่อยและความเบื่อหน่าย คือ บิดามารดา ด้วยคุณธรรมของบิดามารดาข้อนี้ทำให้ได้ว่า เมื่อยามที่บุตรประสบความทุกข์จะคิดถึงบิดามารดาก่อนผู้อื่น เพราะฉะนั้น บิดามารดาจึงเปรียบเหมือนพรหม เพราะเป็นผู้ช่วยเหลือบุตรจากความทุกข์ทั้งทางร่างกายและจิตใจ

คำว่า กรุณา หมายถึง ความสงสารคิดช่วยให้คนอื่นพ้นทุกข์ ใฝ่ใจในอันที่จะปลดปล่อย บำบัดความทุกข์ยากเดือดร้อนของปวงสัตว์ คือ ความเอ็นดูพอใจในการช่วยเหลือให้ผู้อื่นได้รับความสุขโดยไม่หวังสิ่งตอบแทน ความปรารถนาที่จะให้ผู้อื่นได้พ้นทุกข์ ก็มีลักษณะที่คล้ายคลึงกัน กล่าวคือ ให้พิจารณาถึงความทุกข์ โศกหรือโรคภัยที่ตนเองหรือผู้อื่นได้รับอยู่ก็ดี หรือแม้แต่ภัยในวัฏฏะ^{๘๗} ได้แก่ กิเลสวัฏ กรรมวัฏ ที่เห็นมีอยู่ในสรรพสัตว์ทั้งหลายที่ยังไม่ได้บรรลุมรรค ผล นิพพานก็ดี เราก็ตั้งตนไว้เป็นพยานว่า เราปรารถนาที่จะพ้นทุกข์และภัยเช่นนั้น ก็ขอให้ผู้อื่นหรือสรรพสัตว์อื่นทั้งหลายซึ่งเป็นที่รัก ที่ไม่รักไม่ชัง ที่เคยชัง และที่เคยมีเวรต่อกัน ขอให้เขาเหล่านั้นจงพ้นจากความทุกข์ โศก โรค และเวรภัย ตลอดทั้งภัยจากวัฏฏะเสียทั้งสิ้น โดยตั้งจิตอธิษฐานตั้งความปรารถนาไว้เสมอ สำหรับผู้ที่เจริญจิตตภาวนาแล้ว และได้เจริญภาวนาจนปัญญาเจริญขึ้น จากการที่ได้ทั้งรู้และทั้งเห็น อริยสัจ คือ ทุกขสัจ สมุทัยสัจ นิโรธสัจ และมรรคสัจ^{๘๘} เพียงใด ก็จะมีปัญญาเมตตาและกรุณาภาวนานี้ได้ผลมากและลึกซึ้ง ด้วยปัญญาอันยิ่งเพียงนั้น

พระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรสกล่าวไว้ว่า กรุณา คือ มีความสงสารคิดจะช่วยให้พ้นทุกข์ หมายถึง พฤติกรรมหวังดี เมื่อเห็นผู้อื่นมีความทุกข์ร้อนตกทุกข์ได้ยากก็รู้สึกสงสาร ห่วงใจไปตามเมื่อเห็นเขามีความทุกข์ กรุณาธรรมเป็นเครื่องปราบจิตใจไม่ให้คิดเบียดเบียนคนอื่นให้ได้รับความลำบากในการกระทำการกิจกรรมต่างๆ ย่อมมีความลำบากทั้งกายและใจ มีความเห็นใจหาวิธีไม่ให้เกิดความลำบากแก่ผู้ทำงานด้วยการอำนวยความสะดวกสนับสนุนอุปกรณ์เครื่องมือให้เต็มกำลังในการทำงาน^{๘๙}

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต) กล่าวไว้ว่า กรุณา คือ ความสงสาร คิดช่วยให้พ้นทุกข์ ใฝ่ใจในอันที่จะปลดปล่อยบำบัดความทุกข์ยากเดือดร้อนของปวงสัตว์^{๙๐}

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) กล่าวไว้ว่า กรุณา คือ ความสงสารเห็นใจปรารถนาให้ผู้อื่นพ้นทุกข์เมื่อเพื่อนร่วมงานประสบเคราะห์กรรมผู้บังคับบัญชาต้องมีความสงสาร และคิดหาทางช่วยให้เขาพ้นทุกข์นั้นความสงสารจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อผู้บังคับบัญชาเปิดใจกว้างรับฟังความคิดเห็นของคนอื่น^{๙๑}

^{๘๗} ส.ส.อ. (ไทย) ๑/๑๘๔/๒๐๙.

^{๘๘} ม.ม.อ. (ไทย) ๒/๓๙๙/๒๙๐.

^{๘๙} พระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, **พุทธศาสนสุภาษิต เล่ม ๑**, หน้า ๕๒.

^{๙๐} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, หน้า ๑๒๔.

^{๙๑} พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **พุทธวิธีบริหาร**, หน้า ๗๖-๗๘.

วรญา ทองอุ่น กล่าวไว้ว่า กรุณา มีความสงสารคิดจะช่วยให้พ้นทุกข์ หมายถึงพฤติกรรมหวังดีเมื่อเห็นผู้อื่นมีความทุกข์ร้อนตกทุกข์ได้ยากก็รู้สึกสงสารหวั่นใจไปตาม เมื่อเห็นเขามีความทุกข์ กรุณาธรรมเป็นเครื่องปราบจิตใจไม่ให้คิดเบียดเบียนคนอื่นให้ได้รับความลำบากในการกระทำภารกิจกรรมต่างๆ ย่อมมีความลำบากทั้งกายและใจ มีความเห็นใจหาวิธีไม่ให้เกิดความลำบากแก่ผู้ทำงานด้วยการอำนวยความสะดวก สนับสนุนอุปกรณ์เครื่องมือให้เติมกำลังในการทำงาน^{๙๖}

ดังนั้น แนวทางการเสริมสร้างความเป็นผู้นำครอบครัวตามหลักกรุณา คือ ผู้นำครอบครัวควรมีความกรุณาต่อผู้อยู่ในครอบครัวด้วยการให้ความช่วยเหลือ แบ่งปันน้ำใจ คือ สงเคราะห์ทั้งทางด้านวัตถุ กำลังกายและกำลังใจ รวมถึงการจัดสรรสวัสดิการและผลประโยชน์เกื้อกูลต่างๆ ให้เหมาะสม

๓.๖.๓ มุทิตา คือการมีความยินดีกับบุตร เมื่อบุตรของท่านมีความสุขหรือประสบความสำเร็จในด้านต่างๆ บิดามารดาจะเป็นผู้ที่มีความยินดีให้อย่างจริงใจ ยามเมื่อบุตรได้ดีมีความสุข บิดามารดาก็ยินดีเบิกบานพลอยมีความสุขกับบุตรด้วย เพราะมีความปรารถนาให้บุตรมีความสุขอยู่แล้ว เมื่อบุตรได้ประสบความสำเร็จ ก็มีความยินดีเป็นอย่างยิ่ง เช่นเดียวกับเป็นความสุขของตน บิดามารดาจะไม่มีควมอิจฉา ริษยาในความสุขความสำเร็จของบุตรแม้แต่น้อย ยิ่งถ้าบุตรมีความสุขมากเท่าใด ท่านก็มีความสุขมากขึ้นเท่านั้น

คำว่า มุทิตา^{๙๗} หมายถึง ความพลอยยินดี ชื่นใจ เมื่อเห็นผู้อื่นได้ดีมีสุข และเจริญงอกงามยิ่งขึ้นไป ความยินดีพอใจในการช่วยเหลือให้ผู้อื่นได้รับความสุขความเจริญ หรือผู้ที่เขามีความสุขความเจริญอยู่แล้ว ซึ่งตรงข้ามกับความริษยา ให้พิจารณาถึงสุขสมบัติและคุณสมบัตินั้นทั้งในระดับโลกียสมบัติ และโลกุตตรสมบัติ ไม่ประสงค์จะพลัดพรากจากสุขสมบัติและคุณสมบัตินั้นเพียงใด และปรารถนาที่จะให้เจริญรุ่งเรืองในสุขสมบัติและคุณสมบัติ ตั้งแต่โลกียสมบัติไปจนถึงโลกุตตรสมบัติยิ่งขึ้นไป จนตราบเท่าบรรลุมรรค ผล นิพพาน เพียงใด ก็ตั้งความปรารถนานั้น แม้มุทิตาจิตไปยังสรรพสัตว์อื่นทั้งหลาย จงดำรงอยู่ในสุขสมบัติและคุณสมบัตินั้น อย่าได้พลัดพรากจากสุขสมบัติและคุณสมบัตินั้น และขอจงให้มีแต่ความเจริญรุ่งเรืองต่อไป จากโลกียสมบัติไปจนถึงโลกุตตรสมบัติ^{๙๘} ดังเช่นที่ตนเองปรารถนาเช่นเดียวกันด้วยกันหมดทั้งสิ้น

พระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรสกล่าวไว้ว่า มุทิตา มีความยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดี หมายถึง มีความชื่นบานในเวลาที่ได้รับความคิดเห็นเมื่อเขามีความเจริญด้วยความรู้ความสามารถเจริญด้วยลาภ ยศและชื่อเสียง พลอยชื่นชมยินดีตามด้วยคุณธรรม มุทิตาธรรมเมื่ออยู่ในดวงจิตของผู้ใดผู้หนึ่งย่อมปราบซึ่งความริษยาอิจฉาทารอนในคุณงามความดีของผู้อื่นได้รับความเดือดร้อนทนไม่ได้ เราร้อน ขุ่นเคือง หงุดหงิดขุ่นงัน ความอิจฉาริษยาเป็นโทษทำลายความสามัคคีความเจริญของหมู่คณะ เมื่อเกิดขึ้นย่อมชักนำจิตให้วิปริตไปต่างๆ นานาคิดแต่อุบายในการทำลายยุยงให้เสียหายแม้เหตุแห่งความไม่เป็นจริง มีแต่มุทิตาธรรมที่ปราบปรามความอิจฉาริษยาของคนในสังคมในองค์การได้เมื่อ

^{๙๖} วรญา ทองอุ่น, มนุษย์สัมพันธ์ในองค์กร, หน้า ๒๑๐-๒๑๒.

^{๙๗} พุ.เถร.อ. (บาลี) ๒/๓๘๖/๔๘.

^{๙๘} สารตถ.ฎีกา. (บาลี) ๓/๒๕๗/๓๖๓.

มีมุทิตา ย่อมได้รับความนิยมนับถือจึงเป็นคุณธรรมที่ควรปลูกฝังให้มีในใจของบุคลากรในหน่วยงานทุกหน่วยงาน^{๙๙}

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้กล่าวไว้ว่า มุทิตาคือความยินดีในเมื่อผู้อื่นอยู่ดี มีสุข มีจิตผ่องใสบันเทิงกปรกด้วยอาการแช่มชื่นเบิกบานอยู่เสมอต่อสัตว์ทั้งหลายผู้ดำรงในปกติสุข พลอยยินดีด้วยเมื่อเขาได้ดีมีสุขเจริญงอกงามยิ่งขึ้นไป^{๑๐๐}

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ได้กล่าวไว้ว่า มุทิตาคือ ความรู้สึกพลอยชื่นชมยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดีมีสุข นักบริหารต้องมีความรัก นักบริหารต้องส่งเสริมให้คนทำงานมีโอกาสพัฒนาความรู้ความสามารถจนได้เลื่อนตำแหน่งสูงขึ้นโดยไม่กลัวว่าลูกน้องจะขึ้นมาหาบรัศมีเขาไม่กัดกันใคร แต่เปิดโอกาสให้ทุกคนได้ทำงานแสดงความสามารถเต็มที่และพลอยชื่นชมยินดีใน ความก้าวหน้าของคนร่วมงาน มุทิตาจะทำลายความริษยาในใจ^{๑๐๑}

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช) ได้กล่าวไว้ว่า มุทิตา ความชื่นชมยินดีใน ความสำเร็จสมหวังของผู้อื่น ไม่แสดงความอิจฉาริษยาด้วยการทนดูเหินคนที่เขาได้ดีกว่าตัวไม่ได้ดูได้จากการไปแสดงไมตรีจิต ต่อบุคคลอื่นหรือชื่นชมต่อความสำเร็จของผู้อื่นโดยไม่ต้องบังคับใจ^{๑๐๒}

สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ได้ตรัสถึงมุทิตา คือ ภาวะของจิตที่บันเทิงยินดีในเมื่อผู้อื่นได้รับความสุขความเจริญด้วยสมบัติต่างๆ ปราศจากความริษยาเห็นใครพรั่งพร้อมด้วยสมบัติก็พลอยมีมุทิตาด้วยดีด้วยความยินดี ไม่ยินดีด้วยเหตุที่ริษยาเสียได้มุทิตานี้เป็นพรหมวิหารธรรมอีก ข้อหนึ่งที่พึงอบรมให้มีขึ้นในจิต วิธีอบรม คือระวังใจมิให้ริษยาในเมื่อได้เห็นได้ทราบสมบัติคือความพรั่งพร้อมต่างๆ ของผู้อื่น เมื่อความริษยาเกิดขึ้นก็พยายามระวังเสีย หัดคิดว่าตนเองมีความยินดีเมื่อได้สมบัติที่ชอบใจอย่างใดอย่างหนึ่ง เมื่อคนอื่นเขาได้จึงไปริษยาเขาควรจะพลอยยินดีกับเขาพิจารณาให้เห็นโทษของความริษยาเช่นว่า “อริติ โลกนาสิกา ความริษยาเป็นเหตุทำลายโลก” เมื่อทำมุทิตาจิตให้เกิดขึ้นได้ก็หัด แผ่เช่นนี้ออกไปแก่คนสัตว์อื่นโดยเจาะจงหรือไม่เจาะจงทั่วไปด้วยความคิดว่า จงอย่าวิบัติจากสิ่งที่ได้แล้วฉะนั้นภาวะของจิตที่ยินดีในเวลาได้สมบัติต่างๆ ย่อมมีอยู่ในเมื่อตนหรือคนเป็นที่รักได้ สมบัติที่ตนได้ก็ยังมีสมณัสเจือตันทา

พระพุทธเจ้าทรงสอนได้ปฏิบัติอบรมปรับปรุงภาวะที่มีอยู่ให้เป็นธรรมขึ้น คือให้เป็นคุณอันบริสุทธิ์ที่เกื้อกูลกว้างขวางออกไป มิให้คับแคบเฉพาะตนและผู้ที่ยึดรักหรือจำเพาะพวกของตน แต่ให้แผ่กว้างออกไปตลอดจนถึงไม่มีจำกัดไม่มีประมาณ และให้ปราศจากโสมนัสที่เจือด้วยกิเลสตัณหาด้วย เพราะว่ารริษยาเป็นศัตรูที่ห่างของมุทิตา ส่วนความโสมนัสเป็นศัตรูที่ใกล้ของมุทิตา ฉะนั้นก็พึงยกตนขึ้นเป็นพยานหรือเป็นอุปมาเช่นเดียวกับในสองข้อข้างตน และให้ยกบุคคลผู้เป็นที่รักขึ้นเป็น

^{๙๙} พระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, พุทธศาสนสุภาษิต เล่ม ๑, หน้า ๕๒.

^{๑๐๐} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๑๒๔.

^{๑๐๑} พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), พุทธวิธีการบริหาร, หน้า ๗๖-๗๘.

^{๑๐๒} พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), พระในบ้าน, หน้า ๘-๙.

นพยานหรือเป็นอุปมาดังพุทธภาษิตตรัสสอนไว้ว่า “พึงแผ่จิตถึงสัตว์ทั้งปวงด้วยมุทิตาเหมือนอย่างเห็นบุคคลผู้ เป็นที่รักเป็นที่พอใจก็บันเทิงยินดีฉนั้น”^{๑๐๓}

บุญมี แทนแก้ว ได้กล่าวไว้ว่า มุทิตา หมายถึง ความเบิกบานพลอยยินดีเมื่อเห็นผู้อื่นอยู่ดี มีสุขก็มีจิตใจแจ่มชื่นแจ่มใสเบิกบาน เมื่อเห็นเขาประสบความสำเร็จอกงามยิ่งขึ้นไปก็พลอยยินดี ปรีดาปราโมทย์บันเทิงใจด้วย^{๑๐๔}

แก้ว ขิตตะขบ ได้กล่าวไว้ว่า มุทิตาความพลอยยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดีคำว่า “มุทิตา” หมายถึง ความชื่นบานได้แก่ความพลอยยินดีในเมื่อผู้อื่นได้ดีหรือความยินดีในเมื่อผู้อื่นอยู่ดีมีสุข มีจิตใจผ่องใส บันเทิง ประกอบด้วยอาการแจ่มชื่นเบิกบานอยู่เสมอต่อสรรพสัตว์ผู้ดำรงในปกติสุข พลอยยินดีด้วย เมื่อเขาได้ดีมีสุขเจริญอกงามยิ่งขึ้นไป^{๑๐๕}

วรญา ทองอุ่น ได้กล่าวไว้ว่า มุทิตา มีความยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดี หมายถึง มีความชื่นบาน ในเวลาที่ผู้อื่นได้รับความดีเมื่อเขามีความเจริญด้วยความรู้ความสามารถ เจริญด้วยลาภ ยศและ ชื่อเสียง พลอยชื่นชมยินดีตามด้วยคุณธรรม มุทิตาธรรมเมื่ออยู่ในดวงจิตของผู้ใด ผู้นั้นย่อมปราบ ปราบซึ่งความริษยาอิจฉาทาร้อนในคุณงามความดีของผู้อื่นได้รับความดี อุดรชนไม่ได้เร้าร้อน ขุ่นเคือง หงุดหงิดขุ่นงัน ความอิจฉาริษยาเป็นโทษทำลายความสามัคคี ความเจริญของหมู่คณะเมื่อ เกิดขึ้นย่อมชักนำจิตให้วิปริตไปต่างๆ นานาคิดแต่อุบายในการทำลายยุยงให้เสียหายแม้เหตุแห่ง ความไม่เป็นจริง มีแต่มุทิตาธรรมที่ปราบปรามความอิจฉาริษยาของคนในสังคมในองค์กรได้เมื่อมี มุทิตาย่อมได้รับความนิยมนับถือจึงเป็นคุณธรรมที่ควรปลูกฝังให้มีในใจในหน่วยงานทุกหน่วยงาน^{๑๐๖}

ดังนั้น แนวทางการเสริมสร้างความเป็นผู้นำครอบครัวตามหลักมุทิตา โดยผู้นำ ครอบครัวควรสนับสนุนและแสดงออกถึงความยินดีเมื่อผู้อยู่อยู่ในครอบครัว เมื่อมีความสุข หรือมี ความเจริญก้าวหน้าในชีวิตการทำงานและชีวิตครอบครัว รวมถึงการเชิดชูด้วยรางวัลและแบ่งปันด้วย น้ำใจ

๓.๖.๔ อุเบกขา คือการวางตัวเป็นกลาง มีความหนักแน่น กล่าวคือ บิถามารดาจะมีความ เป็นกลางในความถูกต้องไม่เอนเอียงเพราะอำนาจชักจูงของกิเลสฝ่ายต่ำอย่างใดอย่างหนึ่ง บิถา มารดาจะต้องมีความหนักแน่นในการอบรมเลี้ยงดูบุตร โดยใช้หลักแห่งความถูกต้องดีงามเป็น แนวทางในการปฏิบัติ มีความหนักแน่นที่จะปฏิบัติตามครรลองคลองธรรม เพื่อรักษาความถูกต้อง และปลูกฝังให้บุตรสามารถพึ่งตนเองได้ หากขาดอุเบกขาธรรมเป็นแกนกลางในการอบรมเลี้ยงดูก็จะ กลายเป็นการอบรมเลี้ยงดูที่ตามใจตนเอง ขาดหลักการที่จะยึดเหนี่ยว การที่บิถามารดามีอุเบกขา

^{๑๐๓} สมเด็จพระศรีนครินทร์ราชบรมราชชนนี, **รวมธรรมะ**, หน้า ๑๙๕-๒๐๔.

^{๑๐๔} บุญมี แทนแก้ว, **จริยศาสตร์**, หน้า ๑๗๓.

^{๑๐๕} แก้ว ขิตตะขบ, **รวมวิชาการศึกษาศาสตร์ (ตามหลักสูตรของสนามหลวงแผนกธรรม พ.ศ. ๒๕๔๖)**, หน้า ๙๓-๙๔.

^{๑๐๖} วรญา ทองอุ่น, **มนุษย์สัมพันธ์ในองค์กร**, หน้า ๒๑๐-๒๑๒.

ธรรมก็ควรสามารถควบคุมอารมณ์และจิตใจของตนเองให้ปฏิบัติตามหลักการแห่งความถูกต้องดีงามได้^{๑๐๗}

คัมภีร์มิ่งคลัตถที่ปนี^{๑๐๘} ได้อธิบายความหมายของอุเบกขา โดยหมายถึงความวางเฉยของบิณฑามารดาในเวลาที่บุตรแยกตัวไปมีครอบครัวใหม่ สามารถรับผิดชอบตัวเองและครอบครัวได้โดยที่บิณฑามารดาไม่ต้องเข้าไปก้าวก่ายในชีวิตส่วนตัว

คำว่า อุเบกขา^{๑๐๙} จึงหมายถึง ความวางใจเป็นกลาง อันจะให้ดำรงอยู่ในธรรมตามที่พิจารณาเห็นด้วยปัญญา คือมีจิตเรียบตรงเที่ยงธรรมดุจตราขึง ไม่เอนเอียงด้วยรักและชัง พิจารณาเห็นถึงสภาวะที่สัตว์ทั้งหลายย่อมเป็นไปตามกรรมของตน^{๑๑๐} เมื่อตั้งความปรารถนา แผ่เมตตา กรุณา และมุทิตา อันได้แก่ ความปรารถนาที่จะให้ทั้งตนเองและผู้อื่นเป็นสุข และอย่าได้พลัดพรากจากความสุขนั้น ของจงปราศจากทุกข์ โศก และโรคภัย และของจงรักษาตนให้พ้นทุกข์ภัยทั้งหลายแล้ว ก็พิจารณาต่อไปอีกว่า

สรรพสัตว์ทั้งหลายต่างก็มีกรรมเป็นของตน เป็นทายาทของกรรม มีกรรมเป็นผู้ติดตาม มีกรรมเป็นที่พึ่งที่อาศัย ผู้ประกอบกรรมอันใดไว้ ไม่ว่าจะเป็นกรรมดีหรือกรรมชั่ว ย่อมต้องได้รับผลกรรมนั้น^{๑๑๑} เมื่อพิจารณาเห็นความจริงตามกฎแห่งกรรมดังนี้แล้ว จิตใจที่เปี่ยมด้วยเมตตา กรุณา และมุทิตา แต่ยังคงกระเพื่อมฟุ้งอยู่ ด้วยความรู้สึกลังเลสงสัยหรือสัตว์อื่นที่กำลังได้รับความทุกข์เดือดร้อนอยู่ ซึ่งตนหมดหนทางที่จะช่วยเหลือได้อีกต่อไปแล้วก็ดี หรือความกระเพื่อมฟุ้งเพราะความยินดีอย่างมากที่เห็นผู้อื่นได้ดีมีสุขก็ดี จะค่อยๆ ระวังปลงด้วยปัญญาหยั่งรู้ในกฎแห่งกรรมตามธรรมชาติ จิตใจก็จะมัธยัสถ์ เป็นกลาง วางเฉย ไม่ยินดียินร้ายในความทุกข์และความสุข ของทั้งตนเองและผู้อื่น นี่เรียกว่าการเจริญอุเบกขาพรหมวิหาร^{๑๑๒}

พระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรสกล่าวไว้ว่า อุเบกขา มีการวางตนเป็นกลาง มีความวางเฉย ไม่เสียใจ ไม่ดีใจ เมื่อสถานการณ์ไม่เอื้อที่จะแสดงพฤติกรรมตามคุณธรรมความมีเมตตา กรุณา และมุทิตา จิตได้อุเบกขาธรรมเป็นคุณธรรมของผู้ใหญ่ผู้นำ หัวหน้างาน ที่ปกครองพนักงาน เจ้าหน้าที่ หมู่คณะที่ต้องประพฤติดอย่างสม่ำเสมอเมื่อมีผู้ประพฤติอย่างสม่ำเสมอเมื่อมีผู้ประพฤติที่ต้องขมกย่องสรรเสริญ คุณงามความดีของเขา แต่เมื่อมีผู้ประพฤติไม่ดีก็ต้องถูกตำหนิลงโทษตามกรณีของความผิดไม่ ตัดสินเอนเอียงเพราะอำนาจอคติที่ผิดๆ นี่คือ พฤติกรรมการมีอุเบกขาธรรมพรหมวิหารทั้ง ๔ ประการดังกล่าวมานี้ ผู้มีเมตตาธรรมควรเจริญในเวลาปกติย่อมทำงานร่วมกับคนอื่นอย่างไม่มีเวร ไม่มีภัยมีความรักความสนิทสนมกลมเกลียวกัน เป็นอันหนึ่งอัน

^{๑๐๗} พระมหาบุญเพียร ปุณณวิริโย, “แนวคิดและวิธีการขัดเกลากายทางสังคมในสถาบันครอบครัวตามแนวพระพุทธศาสนา”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙), หน้า ๙๖ - ๙๗.

^{๑๐๘} มงฺคลสตถ. (ไทย) ๑/๒๖๙-๒๗๑.

^{๑๐๙} ขุ.เถร.อ. (ไทย) ๒/๓๘๖/๔๘.

^{๑๑๐} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๖๒/๑๙๔.

^{๑๑๑} ขุ.สุ. (ไทย) ๒๕/๖๗๒/๖๖๐.

^{๑๑๒} อภิ.สง. (ไทย) ๓๔/๒๖๒/๘๓.

เดียวกัน มีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันผู้มีกรุณาธรรมควรเจริญในเวลาที่คุณอื่นได้รับความทุกข์ความเดือดร้อน ผู้มีกรุณาธรรมย่อมนำมาซึ่งการช่วยเหลือเกื้อกูลเอื้ออาทรต่อกัน ไม่หนีเอาตัวรอดความเดือดร้อน ความทุกข์ยากของผู้ร่วมงาน ผู้อยู่ในสังคมองค์การจะบรรเทาเบาบางลงอยู่ด้วยความมีน้ำใจ ผูกพันกันอย่างแนบแน่น มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน ผู้มีเมตตาธรรมควรเจริญในเวลาที่คุณอื่นได้รับความชอบที่เขากระทำคุณงามความดีผู้มีเมตตาธรรมย่อมนำมาซึ่งความโลภน้อย ประโยชน์เอื้ออำนวย ยินดี สามัคคีกลมเกลียวเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน นำมาซึ่งความสุขใจ สบายใจอยู่ร่วมกันอย่างกัลยาณมิตรสัมพันธ์จิต สนิทใจ ผู้มีอุเบกขาธรรมควรเจริญในเวลาที่คุณอื่นถึงความวิบัติที่ไม่อาจช่วยเหลือได้ยึดถือดังคำสอนในพระไตรปิฎก ว่า “กัมมุนา วัตตติ โลโก” สัตว์โลกย่อมเป็นไปตามกรรมนั่นคือ ตั้งสติ ทำความเข้าใจว่า คนทุกคนมีกรรมเป็นของตน ถ้าทำความดีก็จะได้ผลตอบแทนถ้าทำกรรมชั่วก็ ได้รับผลชั่วตอบแทนไม่มีทางหนีหนีกรรมตนพันกรรมติดตามตนไปเหมือนล้อหมุนไปตามรอยเท้าโค หรือเวลาที่เรามีความสุขไขว่พลูแล้วไม่จำเป็นต้องช่วยเหลืออีกเป็นต้น^{๑๑๓}

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) กล่าวไว้ว่า อุเบกขา คือ ความวางใจเป็นกลาง ไม่เอนเอียงด้วยรักและชัง พิจารณาเห็นกรรมที่สัตว์ทั้งหลายกระทำแล้ว อันควรได้รับผลดีหรือชั่ว สมควรแก่เหตุอันตนประกอบพร้อมที่จะวินิจฉัยและปฏิบัติไปตามธรรม รวมทั้งรู้จักวางเฉยสงบใจ มองดูในเมื่อไม่มีกิจที่ควรทำ^{๑๑๔}

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) กล่าวไว้ว่า อุเบกขา คือ ความรู้สีกว้างเฉยเป็น กลาง ไม่ลำเอียงเข้าข้างคนใดคนหนึ่ง นั่นคือความยุติธรรมในการให้รางวัลและลงโทษ ข้อสำคัญคือนักบริหารต้องรู้เท่าทันคนร่วมงานทุกคนนักบริหารที่ไม่รู้เท่าทันเพื่อนร่วมงานไม่รู้เท่าทันสถานการณ์อาจวางเฉยได้เหมือนกัน แต่การวางเฉยเช่นนั้นเรียกว่า “อัญญาณอุเบกขา” คือวางเฉยเพราะโง่งง ไม่ใช่สิ่งที่ดี^{๑๑๕}

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช) ได้กล่าวไว้ว่า อุเบกขา ความวางเฉยในเมื่อไม่อาจจะช่วยเหลือเขาได้ไม่ทักท้วงซ้ำเติม และเมื่อผู้อื่นผิดพลาดหรือได้รับความวิบัติไม่แสดงอาการสมน้ำหน้าเมื่อเขาพลาดเป็นต้น^{๑๑๖}

สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ได้ตรัสถึงอุเบกขา คือ ภาวะของจิตที่มีอาการเป็นกลางเห็นเสมอกันในสัตว์บุคคลทั้งหลายในคราวสองคือ ในคราวประสบสมบัติและในคราวประสบวิบัติก็ไม่ยินดียินร้าย มองเห็นว่าทุกๆ คน มีกรรมที่ทำไว้เป็นของของตน จะมีสุขจะพ้นจากทุกข์จะไม่เสื่อมจากสมบัติที่ได้ก็เพราะกรรมจึงวางเฉยได้คือวาง ได้แก่ไม่ยึดถือไว้วางลงได้เฉยคือไม่จัดแจงวุ่นวาย ปล่อยให้เป็นไปตามกรรม หรือตามกำหนดของกรรม อุเบกขานี้เป็นพรหมวิหารธรรมอีกข้อหนึ่งซึ่งเป็นข้อสุดท้ายที่พึงอบรมให้มีขึ้นในจิต วิธีอบรม คือ ระมัดระวังใจไม่ให้ขึ้นลงด้วยความยินดียินร้ายทั้งในคราวประสบ สมบัติทั้งในคราวประสบวิบัติเมื่อภาวะของจิตเช่นนั้นเกิดขึ้นก็พยายามระงับใจหัดคิดถึงกรรมและ ผลของกรรมหัดคิดวางลงไปให้แก่กรรม เหมือนอย่างให้กรรมรับผิดชอบ

^{๑๑๓} พระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, พุทธศาสนสุภาษิต เล่ม ๑, หน้า ๕๒.

^{๑๑๔} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๑๒๔.

^{๑๑๕} พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), พุทธวิธีการบริหาร, หน้า ๗๖-๗๘.

^{๑๑๖} พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), พระในบ้าน, หน้า ๘-๙.

เอาไปเสีย เมื่อทำจิตให้อุเบกขาได้ก็หัดแผ่จิตเช่นนี้ออกไปแก่คนอื่นสัตว์อื่น โดยเจาะจงหรือโดยไม่เจาะจงทั่วไป ด้วยความคิดว่า “ทุกสัตว์บุคคลมีกรรมเป็นของตน เป็นทายาทรับผลกระทบ มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรม เป็นเผ่าพันธุ์มีกรรมเป็นที่อาศัย ทำกรรมใดไว้ดีหรือชั่วก็ต้องรับผิดของกรรมนั้น” ภาวะจิตเป็นอุเบกขานี้ย่อมมีอยู่เป็นสามัญธรรมดาในเวลาปกติยังไม่มีอะไรมาทำให้เกิด ความยินดี ยินร้ายแต่ยังเจือด้วยความไม่รู้ (อัญญาณ) และจะเปลี่ยนไปเป็นความยินดียินร้ายขึ้นได้ง่าย

พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนให้ปรับปรุงภาวะที่มีอยู่ให้เป็นธรรมมากขึ้น คือให้เป็นคุณอันบริสุทธิ์ ที่เกื้อกูลขวางออกไป มิใช่ในเวลาที่ไม่มีการอะไรมากระทบจิตเท่านั้น แม้มีเรื่องมากระทบจิตใจให้ยินดียินร้ายก็จะระงับได้ทำให้สงบเป็นอุเบกขาได้ด้วยความรู้(ญาณ) เพราะความยินดี (ราคะ) และความยินร้าย (ปฏิกัมภ) เป็นศัตรูที่ห่างของอุเบกขา ส่วนอุเบกขาด้วยความไม่รู้ (อัญญาณอุเบกขา) เป็นศัตรูที่อยู่ใกล้ของอุเบกขา ฉะนั้น พึงยกตนขึ้นเป็นพยานหรืออุปมาดังเช่นว่า ตนไม่ชอบให้ใคร อื่นพึงเล็งชอบใจอยากได้อะไรของตนและไม่ชอบให้ใครอื่นหมายมั่นปองร้ายฉันใด ตนก็ไม่ควร ไปคิดยินดียินร้ายดังนั้นแก่คนอื่น ควรจะมีใจมัยยัสสคือ กลางเป็นฉันนั้นและให้ยกบุคคลเป็นกลางๆ ขึ้นเป็นอุปมาดังพระพุทธศาสนาสุภาสิตไว้ว่า “พึงแผ่จิตถึงสัตว์ทั้งปวงด้วยอุเบกขา เหมือนอย่างเห็นบุคคลผู้มีใจเป็นที่ชอบใจ มิใช่เป็นที่ไม่ชอบใจ ก็มีอุเบกขา ฉะนั้น” พรหมวิหาร ๔ ประการนี้ ผู้ปฏิบัติควรยึดปฏิบัติโดยเริ่มแรกให้ปฏิบัติด้วยจิตคิดเกื้อกูลแผ่ออกไปในสัตว์บุคคลทั้งหลายคือเมตตา ซึ่งมีอาการเป็นความคิดเกื้อกูลต่อผู้อื่นจากนั้นเมื่อได้เห็นหรือได้ยินหรือได้คิด ว่าเขามีความทุกข์เดือดร้อนก็ปฏิบัติช่วยบำบัดทุกข์ให้คือกรุณา ซึ่งมีอาการช่วยบำบัดทุกข์จากนั้น ครั้นได้เห็นมีสุขไม่มีทุกข์ก็พลอยยินดีบันเทิงใจคือมุทิตาซึ่งมีอาการพลอยยินดีและเพราะไม่มีกิจที่ ควรจะทำต่อไปนั้น อุเบกขา คือ อยู่ดูเฉยๆ คืออุเบกขาซึ่งมีอาการมัยยัสสเป็นกลาง ผู้บริหารหรือ ผู้ปกครองควรยึดธรรมเป็นหลักปฏิบัติเพื่อก่อให้เกิดความสัมพันธ์อันดีระหว่างผู้บริหารกับลูกน้อง หรือผู้ใต้บังคับบัญชาให้อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข หลักพรหมวิหาร ๔ เป็นหลักธรรม ประการหนึ่งที่ผู้บริหารหรือผู้ใหญ่ควรยึดปฏิบัติในการปกครองคน^{๑๑๗}

บุญมี แทนแก้ว กล่าวไว้ว่า อุเบกขา หมายถึง ความมีใจเป็นกลางคือ มองตามความเป็นจริงโดยวางจิตเรียบสม่ำเสมอ มันคงแน่นแน่ เทียงตรงดุจตราขัง มองเห็นการที่บุคคลจะได้รับผลดีหรือชั่วสมควรแก่เหตุผลที่ตนประกอบพร้อมที่จะวินิจฉัยวางตนและปฏิบัติไปตามความเที่ยงธรรม^{๑๑๘}

แก้ว ชิตตะขบ กล่าวไว้ว่า อุเบกขาความวางเฉย ไม่ดีใจ ไม่เสียใจเมื่อผู้อื่นถึงความวิบัติ คำว่า “อุเบกขา” หมายถึงความวางเฉยได้แก่วางตนเป็นกลาง ในเมื่อจะแผ่เมตตาไปในเมื่อจะแผ่เมตตาไปก็ไม่สมควร เช่น เอาใจช่วยโจรเป็นต้น หรือความวางใจเป็นกลางอันจะให้ดำรงอยู่ในธรรมตามที่พิจารณาเห็นด้วยปัญญาคือมีจิตเรียบตรงเที่ยงธรรมดุจตราขัง ไม่เอนเอียงด้วยรักและชัง พิจารณาเห็นกรรมที่สัตว์ทั้งหลายกระทำแล้วอันควรได้รับผลดีหรือชั่ว สมควรแก่เหตุอันประกอบพร้อมที่จะวินิจฉัยและปฏิบัติไปตามธรรม รวมทั้งรู้จักวางเฉย สงบใจมองดูในเมื่อไม่มีกิจที่ควรทำ

^{๑๑๗} สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี, **รวมธรรมะ**, หน้า ๑๙๕-๒๐๔.

^{๑๑๘} บุญมี แทนแก้ว, **จริยศาสตร์**, หน้า ๑๗๓.

เพราะเขาได้รับผิดชอบตนได้ดีเขาสมควรรับผิดชอบตนเองหรือเขาได้รับผลอันสมควรกับความรับผิดชอบของตน^{๑๑๙}

วรญา ทองอุ่น กล่าวไว้ว่า อุเบกขา มีการวางตนเป็นกลาง มีความวางเฉยไม่เสียใจไม่ดีใจ เมื่อสถานการณ์ไม่เอื้อที่จะแสดงพฤติกรรมตามคุณธรรมความมีเมตตากรุณา และมุทิตาจิต ได้อุเบกขาธรรมเป็นคุณธรรมของผู้ใหญ่ผู้นำ หัวหน้างานที่ปกครองพนักงาน เจ้าหน้าที่หมู่คณะ ที่ต้องประพฤติอย่างสม่ำเสมอเมื่อมีผู้ประพฤติที่ต้องขมย่องสรรเสริญคุณงามความดีของเขา แต่เมื่อมีผู้ประพฤติไม่ดีก็ต้องถูกตำหนิต่อโทษตาม กรณีของความผิดไม่ตัดสินเอนเอียงเพราะอำนาจอคติที่ผิดๆ นี่คือพฤติกรรมการมีอุเบกขาธรรม^{๑๒๐}

ดังนั้น หัวหน้าครอบครัวควรมีแนวทางการการพัฒนาด้านตามหลักอุเบกขา คือผู้นำ ครอบครัวควรมีความปรารถนาดีต่อสมาชิกในครอบครัวด้วยการช่วยเหลือให้พ้นทุกข์หรือมีความสุข ในลักษณะที่ถูกต้องตามทำนองคลองธรรม ด้วยความยุติธรรม ไม่ลำเอียงหรือ อคติต่อผู้ใดผู้หนึ่ง เพราะรัก ไม่ชอบ และกลัว

หลักพรหมวิหาร ๔ นี้ มีความสัมพันธ์กัน ซึ่งในทางปฏิบัติจะต้องทำให้มีความสมดุลกัน กล่าวคือไม่เน้นข้อใดข้อหนึ่งโดยเฉพาะ แต่จะต้องปฏิบัติครบทุกข้อจึงจะประสานความเชื่อมโยงกันใน พรหมวิหาร ๔ นี้ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต)^{๑๒๑} ได้แบ่งออกเป็น ๒ ภาค คือ

(๑) ภาคความรู้สึก ได้แก่ เมตตา กรุณา และมุทิตา อันเป็นความรู้สึกที่บิฑามารดา แสดงต่อบุตร ซึ่งจะทำให้บุตรมีบุคลิกภาพและนิสัยใจคอที่ดี เช่น มีความรักความอบอุ่น เป็นคนอ่อนโยน ละมุนละไม มีความสุข

(๒) ภาคปัญญา ได้แก่ อุเบกขา ซึ่งเป็นธรรมที่สร้างความสมดุลให้บิฑามารดาแสดงออก แต่เพียงด้านความรู้สึกต่อบุตรเพียงอย่างเดียวจะต้องแสดงออกทางด้านปัญญาเพราะความเป็นจริงของชีวิตเขาจะต้องดำรงอยู่ได้ด้วยตัวเองโดยไม่ต้องอาศัยบิฑามารดาตลอดไป

เพราะฉะนั้น บิฑามารดาจะต้องเตรียมความพร้อมให้กับบุตรของตน ด้วยการฝึกให้บุตรของตนทำภาระงานด้วยตัวเอง แทนที่จะให้บิฑามารดาทำให้เพียงอย่างเดียว และต้องมีอุเบกขาด้วยการให้เขาทำด้วยตัวเอง บิฑามารดาคอยดูอยู่ใกล้ๆ และทำเป็นตัวอย่างให้ดู หากบิฑามารดามีเมตตา กรุณา มุทิตา มากเกินไปจะเป็นการขัดขวางการพัฒนาการของบุตร จึงต้องมีอุเบกขาเข้ามาถ่วงดุลเพื่อให้บุตรได้มีโอกาสในการพัฒนาด้านตนเอง เมื่อการเลี้ยงดูบุตรมีทั้ง ๒ ภาค อย่างสมดุลกันก็จะทำให้บุตรเจริญเติบโตอย่างพอดี คือมีทั้งความอ่อนโยน ความสุข ความอบอุ่น และมีความเข้มแข็ง มีความสามารถ มีปัญญารับผิดชอบตนเองได้

^{๑๑๙} แก้ว ชิตตะขบ, รวมวิชาธรรมศึกษาชั้นตรี (ตามหลักสูตรของสนามหลวงแผนกธรรม พ.ศ. ๒๕๔๖), หน้า ๙๓-๙๔.

^{๑๒๐} วรญา ทองอุ่น, มนุษย์สัมพันธ์ในองค์กร, หน้า ๒๑๐-๒๑๒.

^{๑๒๑} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), ความสุขของครอบครัวคือสันติสุขของสังคม, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๓), หน้า ๕ - ๙.

ในแง่ของการปฏิบัติตามหลักพรหมวิหาร ๔ ในแต่ละข้อ จะต้องปฏิบัติให้สอดคล้องกับสถานการณ์ซึ่งพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต)^{๑๒๒} ได้อธิบาย ดังนี้

เมตตา ใช้ในสถานการณ์ที่เขามีความเป็นอยู่ดีเป็นปกติไม่เดือดร้อน และไม่ประสบความสำเร็จอะไรเป็นพิเศษ ก็มีความปรารถนาดี แสดงมิตรไมตรีที่ดีต่อเขา

กรุณา ใช้ในสถานการณ์ที่คนอื่นประสบทุกข์ มีความเดือดร้อน ต้องแสดงความสงสาร และหาทางช่วยเหลือให้เขาพ้นจากภาวะที่เป็นทุกข์นั้นให้เขามีสภาพที่เป็นปกติเช่นเดิม

มุทิตา ใช้ในสถานการณ์ที่คนอื่นประสบความสำเร็จ ได้รับความดีงาม มีความเจริญก้าวหน้าในชีวิต ก็ต้องแสดงความยินดีกับความสำเร็จของเขาสนับสนุนให้กำลังใจต่อไป

อุเบกขา ใช้ในสถานการณ์ที่ต้องพิจารณาเห็นความจริงของชีวิตของเขาที่จะต้องเป็นไปตามกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ โดยที่บุคคลจะต้องรับผิดชอบชีวิตของตนเอง ด้วยการพึ่งตัวเองไม่อาจจะรอความช่วยเหลือจากผู้อื่นได้ตลอดไป จึงต้องใช้อุเบกขา เพื่อให้การปฏิบัติของเขาให้สอดคล้องกับกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ หลักของความเมตตา กรุณา มุทิตา เป็นความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ แต่อุเบกขาเป็นหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับความเป็นจริงของชีวิตในธรรมชาติ

ธรรม ๔ ข้อนี้ ควรอบรมให้มีในจิตใจด้วยวิธีคิดแผ่ใจประกอบด้วยเมตตา ออกไปใน บุคคล และในสัตว์ทั้งหลาย โดยเจาะจง และโดยไม่เจาะจง คือทั่วไป เมื่อฝึกคิดอยู่บ่อยๆ จิตใจก็จะอยู่กับธรรมเหล่านี้พอบ่อยๆความรู้สึกไม่พอใจ ก็จะกลายเป็นอหังการที่เกิดขึ้นใหม่ทำให้เกิดความรู้สึกเป็นความสุขภายในจิตใจมากขึ้น^{๑๒๓} การครองชีวิตคู่ต้องอาศัยหลักธรรมที่ทำให้ชีวิตคู่มีความสุขมั่นคง คู่ครองที่ดีจะต้องมีความคิดเห็นที่ตรงกัน เชื่อหรือมีศรัทธาเคารพนับถือศาสนาเดียวกัน มีความประพฤติปฏิบัติในหลักการเดียวกันบนพื้นฐานของศีลธรรมที่สอดคล้องไปกันได้ แล้วยังมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ใจกว้าง เสียสละที่จะช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และที่สำคัญมีความเข้าใจในเหตุผล สามารถพูดคุยกันด้วยปัญญาที่เสมอกัน อันจะส่งผลให้อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข และจะส่งผลให้ครอบครัวมีแต่ความสุข^{๑๒๔}

เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา ๔ ประการนี้ พระบรมศาสดาทรงแสดงว่าเป็นคุณธรรมสำหรับเป็นที่อยู่ของจิตใจแห่งพรหม คือ ผู้ใหญ่หรือผู้ประเสริฐ ทรงเรียกคุณธรรมนี้ว่าพรหมวิหาร

^{๑๒๒} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), *คุณบิดามารดา สุตพรรณนามหาศาล*, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๓), หน้า ๑๕ – ๑๖.

^{๑๒๓} พระมหาบุญเพียร ปุณณวิริโย, “แนวคิดและวิธีการขัดเกลาทางสังคมในสถาบันครอบครัวตามแนวพระพุทธศาสนา”, หน้า ๙๘

^{๑๒๔} สุนทรี สุริยะรังษี, “การศึกษาเชิงวิเคราะห์บทบาทของคฤหัสถ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา: ศึกษาเฉพาะกรณีอุบาสิกาสังฆราชที่ได้รับเอตทัคคะ”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๔๔), หน้า ๒๙ – ๓๐.

เป็นธรรมอันเป็นที่อยู่ซึ่งมีทั้งความดีและความสุข^{๑๒๕} แต่ความลำเอียงหรือความประพฤติที่คลาดเคลื่อนของการปกครองที่ดีเมื่อปฏิบัติหน้าที่ของตน พึงละเว้น อคติ^{๑๒๖}

พระพุทธศาสนาให้ทัศนะในฐานะอันไม่พึงประพฤติ ความประพฤติที่ผิด หมายถึงความลำเอียงที่ก่อให้เกิดความไม่เป็นธรรมแก่บุคคล ผู้ที่เป็นบิดามารดาจะต้องระมัดระวังมิให้เกิดอคติแก่บุตร ด้วยการปฏิบัติด้วยความเท่าเทียมกันเสมอกัน เหมือนๆ กัน บิดามารดาจึงต้องขจัดความลำเอียงมี ๔ ประการ ดังนี้

๑) ฉันทาคติ ลำเอียงเพราะความรัก บิดามารดาพึงมอบความรักให้กับบุตรทุกคนให้เท่าเทียมกัน โดยไม่แสดงว่ารักบุตรคนใดคนหนึ่งมากเกินไป หากมีบุตรคนเดียวก็ไม่พึงแสดงความรักและตามใจมากเกินไป เพราะอาจทำให้บุตรเสียได้ การแสดงความรักต่อบุตรควรที่จะแสดงออกมาในลักษณะของการมีเจตนาดีที่ปรารถนาให้เขามีความสุข มีชีวิตที่ดีงาม เป็นความรักที่ประกอบไปด้วยความเมตตาที่แผ่ไปสู่บุตรทุกคนอย่างเท่าเทียมกัน

๒) โทสาคติ ลำเอียงเพราะความชัง บิดามารดาไม่ควรใช้อารมณ์ในการอบรมสั่งสอนบุตร ความลำเอียงอาจเกิดขึ้นได้เมื่อบิดามารดาใช้โทสะในการอบรมสั่งสอนบุตร เพราะในขณะที่เกิดทัศนคติที่ไม่ดีต่อบุตร ลักษณะนี้มักเกิดจากบิดามารดามีบุตรหลายคน จึงมองว่าบุตรเป็นภาระสร้างความทุกข์ให้ ก็จะนำไปสู่การปฏิบัติที่เป็นความลำเอียงต่อบุตรได้

๓) โมหาคติ ลำเอียงเพราะความหลง บิดามารดาที่ตกอยู่ในอำนาจของโมหะความไม่รู้ตามความเป็นจริง ความไม่รู้ทำให้บุคคลกระทำสิ่งต่างๆ ลงไปด้วยความมืดมน เพราะอำนาจของโมหะซึ่งเป็นมูลฐานของอกุศลอย่างหนึ่งในบรรดาอกุศลมูล ๓ ประการ ได้แก่ โลภะ โทสะ โมหะ จะมีความเห็นผิดในเรื่องเพศภาวะ (บุตรชาย – บุตรหญิง) เรื่องวัย (บุตรคนโต – บุตรคนเล็ก) หรือบุตร ที่เกิดมามีรูปร่างสติปัญญาที่ไม่สมประกอบ บิดามารดาที่ถูกโมหะครอบงำ ก็จะปฏิบัติต่อบุตรด้วยความลำเอียงเพราะความไม่รู้ในสิ่งต่างๆ ตามความเป็นจริง

๔) ภัยาคติ ลำเอียงเพราะความกลัว บิดามารดาที่ปฏิบัติต่อบุตรไม่เสมอภาคกัน หรือการกลัวว่าบุตรจะไม่รักตนเอง หรือเกิดจากการข่มขู่ตอรองของบุตร เมื่อบิดามารดาไม่ให้ก็จะแสดงปฏิกิริยาโต้ตอบ จึงเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้บิดามารดาปฏิบัติต่อบุตรไม่เสมอภาคกัน ความลำเอียงเพราะกลัวอาจเกิดขึ้นได้กับบิดามารดา บิดามารดาจึงควรขจัดความกลัวให้สิ้นไปมิให้มีอำนาจครอบงำจิตใจ เพราะจะทำให้เกิดความไม่เป็นธรรมต่อบุตร

ความลำเอียง ๔ ประการ นี้เป็นข้อที่บิดามารดาควรละเว้น เนื่องจากบิดามารดาจะต้องให้ความเป็นธรรมแก่สมาชิกในครอบครัวโดยเท่าเทียมกัน การดำเนินชีวิตในครอบครัวให้มีความสุข

^{๑๒๕} คณะกรรมการฝ่ายจัดพิมพ์หนังสือที่ระลึกในคณะกรรมการ, งานเฉลิมฉลองครบรอบ ๑๐๐ ปี วันคล้ายวันราชสมภพสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท อมรินทร์พริ้นแอนด์พับลิชชิงจำกัด, ๒๕๔๓), หน้า ๒๙ – ๓๐.

^{๑๒๖} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๗๖/๑๙๖.

สมาชิกในครอบครัวจะต้องปฏิบัติตนอย่างถูกต้องตามหลักธรรม จะทำให้สามารถดำเนินชีวิตไปสู่จุดหมายปลายทางคือความสุขความรุ่งเรืองของชีวิต ทั้งที่เป็นความสุข แบบโลกีย์สุข ตลอดจนที่เป็นโลกุตระคือเข้าถึงความเป็นอริยบุคคลได้

ครอบครัวถือว่าเป็นสถาบันพื้นฐานของมนุษย์ เมื่อเทียบกับสถาบันอื่นในสังคม และมีลักษณะสากลมากที่สุด ครอบครัวเป็นกลุ่มสังคมที่สมาชิกมีความสัมพันธ์กันทางเพศ และทางการสืบสายโลหิต ทุกสังคมจะมีสถาบันครอบครัว แต่อาจแตกต่างกันในรูปแบบ และบรรทัดฐานในการดำเนินชีวิตของผู้คนในครอบครัว^{๑๒๗} ครอบครัวจึงเป็นจุดกำเนิดของการเลี้ยงดู และหล่อหลอมให้สมาชิกปฏิบัติ หรือประพฤติตามกรอบของวัฒนธรรมโดยการถ่ายทอดค่านิยมทางวัฒนธรรมที่ได้รับจากบรรพบุรุษให้กับชนรุ่นหลัง จึงอาจกล่าวได้ว่า ครอบครัวเป็นสถาบันแห่งแรกที่วางมาตรฐานพฤติกรรมและเสริมสร้างบุคลิกภาพให้กับสมาชิก ซึ่งเป็นกระบวนการที่มีลักษณะเคลื่อนไหว (Dynamics) อยู่ตลอดเวลา เพื่อปรับให้สอดคล้องกับสถานการณ์^{๑๒๘}

ข้อปฏิบัติอันจะนำความสุขมาสู่ผู้ครองเรือนสำหรับทุกคนในครอบครัวเป็นหลักธรรม ของผู้ครองเรือน ซึ่งจะขาดข้อหนึ่งข้อใดไปไม่ได้หากขาดข้อหนึ่งข้อใดไปครอบครัวก็จะเกิดความเสียหาย อันนำพาความไม่สงบสุขภายในครอบครัวเหมือนการปลูกสร้างเรือน จำจะต้องมีเสาอย่างน้อย ๔ ต้น ซึ่งเสาแต่ละต้นนั้นย่อมมีความสำคัญต่างกันแต่ให้ประโยชน์เท่าเทียมกัน การปลูกเรือนที่ถูกต้องจะเป็นครอบครัวที่สมบูรณ์

๓.๗ หลักสังคหัตถ์ ๔ กับแนวทางการเสริมสร้างความเป็นผู้นำครอบครัวในสังคมไทย

คำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นสัจธรรมที่ผู้ปฏิบัติตามทุกคนย่อม สามารถรู้แจ้งเห็นจริงได้ด้วยตนเอง และทำให้ผู้ปฏิบัติพันทุกข์เข้าถึงความสุขและความบริสุทธิ์ภายในได้จริง ธรรมะของพระพุทธองค์เป็นความรู้อันบริสุทธิ์ เป็นธรรมโอสถนนานเอก ที่สามารถเยียวยารักษาจิตใจของมวลมนุษยชาติให้หลุดพ้นจากความโลภ ความโกรธ ความหลง เพราะเมื่อใจปราศจากสิ่งเหล่านี้ ใจย่อมสะอาดบริสุทธิ์ มีอานุภาพและเกิดเป็นความเมตตา กรุณาปราณี มีแต่ความรักความปรารถนาดีต่อกัน ดังพระพุทธพจน์ในสังคหัตถสูตรว่า ทาน (การให้) เปยยวัชชะ (มีวาจาเป็นที่รัก) สมานัตตตา (วางตนสม่ำเสมอ) อตถจริยา (การประพฤติประโยชน์)^{๑๒๙}

สังคหัตถุธรรมเหล่านี้ช่วยอุ้มชูโลก เหมือนลิ่มสลักที่ยึดคบรถซึ่งเล่นไปไว้ได้ฉะนั้น ในการอยู่ร่วมกันในสังคมนั้น มนุษย์ทุกคนล้วนปรารถนาเป็นที่รักของคนรอบข้างเป็นที่ยอมรับนับถือของทุกๆ คน และปรารถนาที่จะได้ยินได้ฟังคำยกย่องสรรเสริญมากกว่าเสียงนินทาว่าร้าย พระพุทธองค์ได้ทรงสอนวิธีที่จะทำตนให้เป็นที่รักของสังคมว่า ขั้นแรกให้ปรับที่ตัวของเราเองก่อน คือ ต้องทำ

^{๑๒๗} ณรงค์ เส็งประชา, **มนุษย์กับสังคม**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๘), หน้า ๘๗-๘๘.

^{๑๒๘} บุญประคอง ภาณุรัตน์, “ผลกระทบต่อความไม่มั่นคงในชีวิตสมรส: ศึกษากรณีสตรีที่สมรสแล้ว ภาครัฐบาล รัฐบาลกิจและเอกชน”, **วิทยานิพนธ์สังคมวิทยาและมานุษยวิทยาฉบับบัณฑิต**, (คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๑).

^{๑๒๙} อัง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๓๒/๓๗.

ตัวเราให้เป็นคนน่ารักเสียก่อน โดยการปฏิบัติตามหลักสังคหวัตถุ ๔ ซึ่งเป็นคุณธรรมที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวใจคนผูกใจคนและประสานหมู่ชนให้มีความสามัคคี เป็นหลักธรรมที่ทำให้คนเป็นที่รัก เป็นที่ขอบใจของคนทั่วไป เป็นการปลูกไมตรี เต็มน้ำใจต่อกัน ทำให้สังคมเป็นสุข นอกจากนี้ยังมีนักวิชาการหลายท่านได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับสังคหวัตถุ ๔ ไว้ว่า

(๑) สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (วาสน์ วาสโน) ได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับสังคหวัตถุ ๔ ไว้ว่า เมื่อทุกคนต่างประพฤตีสังคหวัตถุทั่วถึงกันแล้ว อย่าว่าแต่เฉพาะคน เฉพาะครอบครัว จะรักใคร่นับถืออยู่เป็นสุขสบายเลย ถึงคนทั้งหมู่บ้านทั้งเมือง ทั้งประเทศ ทั้งโลก ก็ต้องอยู่เป็นสุขสบายตลอดไปเหมือนกัน เพราะฉะนั้นท่านจึงว่า สังคหวัตถุทั้ง ๔ อย่าง เป็นคุณ สำหรับยึดเหนี่ยวน้ำใจผู้อื่นให้รักใคร่นับถือช่วยเหลือกันอย่างวิเศษแท้^{๑๓๐}

(๒) พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมมจิตโต) ได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับสังคหวัตถุ ๔ ไว้ว่า สังคหผละ แปลว่า กำลังแห่งการสงเคราะห์หรือมนุษยสัมพันธ์ซึ่งเป็นธรรมที่สำคัญ มากสำหรับนักบริหาร ผู้ทำงานให้สำเร็จโดยอาศัยคนอื่นถ้านักบริหารบกพร่องเรื่องมนุษยสัมพันธ์ก็จะมีคนมาช่วยทำงาน เมื่อไม่มีใครช่วยทำงานเขาก็เป็นนักบริหารไม่ได้ พระพุทธเจ้าทรงสอนหลักการสร้างมนุษยสัมพันธ์ไว้เรียกว่าสังคหวัตถุ หมายถึงวิธี ผูกใจคน พระพุทธองค์ตรัสว่า รถม้าแล่นไปได้เพราะมีลิ่มสลักตรึงส่วนประกอบต่างๆของรถม้า เข้าด้วยกันฉันทใด คนในสังคมก็ฉันทนั้นคือทำหน้าที่เป็นกาวใจเชื่อมประสานคนทั้งหลายเข้าด้วยกันลิ่มสลักดังกล่าวนี้คือ สังคหวัตถุ นักบริหารจะสามารถผูกใจเพื่อนร่วมงาน และ ผู้ใต้บังคับบัญชาไว้ได้ ถ้ามีสังคหวัตถุ ๔ ประการ^{๑๓๑}

(๓) พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) ได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับสังคหวัตถุ ๔ ไว้ว่า สังคหวัตถุ ๔ เป็นหลักการสงเคราะห์ หรือเป็นธรรมเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจคน และประสานหมู่ชนไว้ในความสามัคคี^{๑๓๒}

(๔) คุณ โทชน์ ได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับสังคหวัตถุ ๔ ไว้ว่า สังคหวัตถุ ๔ ว่าเป็นหลักผูกใจคน เป็นเหมือนมนต์รัก มนต์เสน่ห์หา เมตตา มหานิยม^{๑๓๓}

(๕) ปรีชา นันทาภิวัฒน์ น.อ.(พิเศษ)ได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับสังคหวัตถุ ๔ ไว้ว่า สังคหวัตถุ ๔ เป็นธรรมเครื่องยึดเหนี่ยวคือ ยึดเหนี่ยวใจบุคคลและประสานหมู่ชนไว้ในสามัคคี^{๑๓๔}

^{๑๓๐} สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (วาสน์ วาสโน), **สังคหวัตถุ ๔**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาหมกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๘), หน้า ๕๓.

^{๑๓๑} พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมมจิตโต), **พุทธวิธีบริหาร**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ๒๖.

^{๑๓๒} พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต), **ธรรมบุญชีวิต**, หน้า ๑๑.

^{๑๓๓} คุณ โทชน์, **พุทธศาสนากับชีวิตประจำวัน**, (กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๗), หน้า ๒๕-๒๘.

^{๑๓๔} น.อ.(พิเศษ), ปรีชา นันทาภิวัฒน์, **พจนานุกรมหลักธรรมพระพุทธศาสนา**, (กรุงเทพมหานคร: ดวงแก้ว, ๒๕๔๔), หน้า ๑๔๓.

(๖) บุญสิริ ขวลิตรำรง ได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับสังคหวัตถุ ๔ ไว้ว่า เป็นธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งความยึดเหนี่ยวจิตใจของกันและกัน อันเป็นไปเพื่อการสงเคราะห์กัน^{๑๓๕}

(๗) อุดม เขยกิจวงศ์ และ กนิษฐาน แปนสุวรรณ ได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับสังคหวัตถุ ๔ ไว้ว่า เป็นธรรมเครื่องผูกมัดน้ำใจ^{๑๓๖}

ฉะนั้น สังคหวัตถุ ๔ จึงเป็นเครื่องมือหรือหลักธรรมที่ช่วยประสานคนหมู่มากให้อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข เป็นเครื่องช่วยขัดความขัดแย้งที่เกิดขึ้น ทำให้คนอยู่ร่วมกันด้วยความรัก สามารถนำไปใช้ได้ตั้งแต่ระดับครอบครัวจนถึงระดับสังคมเป็นธรรมอันจะก่อให้เกิดความผาสุกในหน่วยงาน บ้านเมือง และประเทศชาตินั่นเอง ผู้วิจัยจะได้นำเสนอดังต่อไปนี้

หลักสังคหวัตถุ ๔^{๑๓๗} หมายถึง หลักธรรมที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจของผู้อื่น ผูกไมตรีเอื้อเพื่อเกื้อกูล หรือเป็นหลักการสงเคราะห์ซึ่งกันและกัน มีอยู่ ๔ ประการ ได้แก่

๓.๗.๑ ทาน คือการให้แบ่งปันเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่การเสียสละแบ่งปัน ช่วยสงเคราะห์ ตลอดจนให้ความรู้ความเข้าใจ และศิลปวิทยาเพื่อประโยชน์แก่บุคคลอื่น ไม่ตระหนี่ถี่เหนียว ไม่เป็นคนเห็นแก่ได้ฝ่ายเดียวคุณธรรมข้อนี้จะช่วยให้ไม่เป็นคนเห็นแก่ตัวโดยคำนึงอยู่เสมอว่า ทรัพย์สินสิ่งของที่เรามาได้มิใช่สิ่งจรรยงยั่งยืน เมื่อเราสิ้นชีวิตไปแล้วก็ไม่สามารถจะนำติดตัวเอาไปได้

การให้ทานเป็นพิธีกรรมที่ผนวกอยู่กับประเพณีพิธีกรรมทางศาสนา และขนบธรรมเนียมจารีตประเพณีทางสังคมจากคติความเชื่ออื่นๆ นอกเหนือจากศาสนา ซึ่งแต่ละท้องถิ่นมีคติความเชื่อต่างกัน แต่โดยเนื้อหาสาระแล้ว ทานย่อมมีคุณค่า และมีเป้าหมายร่วมกัน ต่างกันแต่เพียงเหตุปัจจัยที่มาเท่านั้น

ในทานุปปัตติสูตร พระองค์ตรัสเหตุที่ทำให้คนให้ทาน เพราะเขาปรารถนามนุษย์สมบัติ สวรรค์สมบัติ พรหมสมบัติ การที่เขาปรารถนาอย่างนั้นเพราะเขาเห็นกษัตริย์ พราหมณ์ คหบดีผู้ร่ำรวยพร้อมด้วยกามคุณ ๕ ได้ฟังเรื่องสวรรค์ ๖ ชั้นและพรหมชั้นสูงคือ^{๑๓๘}

- ๑) คนบางกลุ่มก็ให้ทานเพราะความกลัว และหวังผลตอบแทนทางด้านโลกธรรม
- ๒) บางคนให้ทานเพราะนึกว่าเป็นบุญการุณคือให้เพื่อรักษาวงศ์ตระกูลดั้งเดิม
- ๓) บางคนให้ทานเพราะต้องการเข้าถึงสุคติภพ
- ๔) บางคนให้ทานเพราะต้องการอบรมจิตให้เบิกบาน
- ๕) บางคนให้ทานเพื่อประดับปรุงแต่งจิต^{๑๓๙}

^{๑๓๕} บุญสิริ ขวลิตรำรง, **ธรรมโอสธ**, (กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์การพิมพ์, ๒๕๒๙), หน้า ๒๓-๓๑.

^{๑๓๖} อุดม เขยกิจวงศ์ และ กนิษฐาน แปนสุวรรณ, **พระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า**, (กรุงเทพมหานคร: แสงดาว, ๒๕๔๘), หน้า ๑๑๕.

^{๑๓๗} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๔๐/๑๖๗.

^{๑๓๘} อง.ติก. (ไทย) ๒๐/๓๕/๓๗๑-๓๗๓.

^{๑๓๙} อง.อญจก. (ไทย) ๒๓/๓๓/๒๖๙.

แต่อย่างไรก็ตามความปรารถนาเหล่านี้จะสำเร็จได้ก็ด้วยจิตที่บริสุทธิ์แต่จิตอธิฐาน
ภาวะที่นุ่มไปเพื่อสิ่งเหล่านี้ จัดว่ายังเป็นไปเพื่อโลกียะสมบัติ

กล่าวโดยสรุป เหตุแห่งการให้ทานมี ๕ ระดับ คือ

- ๑) การให้เพราะถึงแก่อดตายอย่างใดอย่างหนึ่งจัดอยู่ในระดับที่ไม่ดีนัก
- ๒) การให้ตามประเพณีเป็นธรรมเนียมปฏิบัติของวงศ์สกุล จัดอยู่ในระดับปาน
กลางแต่โอกาสที่จะผิดพลาดมีมากเนื่องจากการยึดถือตามประเพณี
- ๓) เป็นการให้เพราะหวังสภาวะที่ดีขึ้นหรืออุปถัมภ์อยู่ในระดับกลาง
- ๔) เป็นการให้เพราะเห็นว่าการให้นั้นเป็นสิ่งที่ดี ข้อนี้อาจจัดอยู่ในเกณฑ์ดี
- ๕) เป็นการให้ทานในฝ่ายดีกว่าทุกข้อ เพราะเป็นการให้ทานเพื่อพัฒนาจิตใจ

ส่วนลักษณะของการให้ หรือวิธีการให้ทานนั้น พระพุทธองค์ตรัสไว้ทั้งในฝ่ายดีและในฝ่าย
ที่ไม่ดี ลักษณะและวิธีการให้ทานในฝ่ายดี คือ ทายกยอมให้แก่ผู้มาสู่ถิ่นของตน ผู้เตรียมจะไป ให้ทาน
สมัยข้าวแพง ให้ข้าวใหม่แก่ผู้มีศีล และให้ผลไม้ใหม่แก่ผู้มีศีล^{๑๔๐} วิธีการให้โดยเน้นที่ทายก คือให้โดย
เคารพอ่อนน้อม ให้อด้วยมือตนเอง ให้ของไม่เป็นเดน เห็นผลที่จะมาถึงให้^{๑๔๑}

ในสัปบุริสทาน พระองค์ทรงแสดงลักษณะและวิธีการให้ทานโดยแยกเป็นสิ่งที่
ให้ ปฏิกาคหาผู้รับทาน และเจตนาของทายกผู้ให้ทานรวมเป็น ๘ ประการ

- ๑) ให้ของที่สะอาด
- ๒) ให้ของประณีต
- ๓) ให้เหมาะสมกับกาละ
- ๔) ให้ของสมควรเป็นประโยชน์
- ๕) พิจารณาก่อนแล้วจึงให้เลือกให้ในบุญญเขตที่ดี
- ๖) ให้อย่างสม่ำเสมอ เป็นนิจทาน
- ๗) เมื่อให้ ทำจิตให้ผ่องใส
- ๘) ครั้นให้แล้ว จิตใจเบิกบาน^{๑๔๒}

ฉะนั้น สัตบุรุษครั้นให้ทานด้วยศรัทธาแล้วยอมเป็นผู้มั่งคั่ง มีทรัพย์มาก มีโภคะมากและ
เป็นผู้มีรูปสวยงามน่าดู น่าเลื่อมใส ประกอบด้วยผิวพรรณงามยิ่งนักในที่ที่ทานนั้นผลิตผล (บังเกิดขึ้น)
เป็นผู้มีบุตรภรรยา ทาส คนใช้หรือคนงาน เป็นผู้เชื่อฟัง เจียใส่ตลงสดับคำสั่งตั้งใจใครรู้ ในที่ที่ทานนั้น
ผลิตผล ย่อมเป็นผู้มีความต้องการที่เกิดขึ้นตามกาลบริบูรณ์ ในที่ที่ทานนั้นผลิตผลเป็นผู้มีจิตนุ่มไป

^{๑๔๐} อัง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๓๖/๔๕.

^{๑๔๑} อัง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๔๗/๑๘๗.

^{๑๔๒} อัง.อฎฐก. (ไทย) ๒๓/๓๗/๒๗๖.

เพื่อบริโภคคามคุณ ๕ สูงยิ่งขึ้น ในที่ที่ทานนั้นผลัดผล เป็นผู้มีโภคทรัพย์ไม่มีภัยอันตรายมาแต่ที่ไหนๆ คือ จากไฟ จากน้ำ จากพระราชา จากโจร จากคนไม่เป็นที่รัก หรือจากทายาทในที่ที่ทานนั้นผลัดผล^{๑๔๓}

การให้วัตถุสิ่งของสามารถผูกสัมพันธ์ไมตรีของคนที่เป็นบริวารไว้ชั่วนิรันดร์ เช่น เรื่องของนายปุลณณะ คนใช้หรือทาสของเมณฑกเศรษฐี ปู่ของนางวิสาขามหาอุบาสิกา ด้วยความผูกพันในเจ้านายทำให้นายปุลณณะอธิษฐานขอให้เกิดมาเป็นทาสของเจ้านายทุกภพทุกชาติ^{๑๔๔}

นายประสิทธิ์ กาญจนวัฒน์ เพื่อนร่วมงานของนายชิน โสภณพนิช ผู้ก่อตั้งธนาคารกรุงเทพ ความเป็นผู้ให้ของนายชิน ทำให้นายประสิทธิ์ ชายซึ่งน้ำใจของเพื่อนจึงไม่ยอมไปทำงานที่อื่น นายประสิทธิ์กล่าวว่า บางครั้งนายชินซื้อหุ้นแล้วแบ่งให้โดยที่นายประสิทธิ์ไม่ได้ลงทุนร่วมเลย แต่นายชินก็แบ่งให้ เป็นน้ำใจที่ทำให้นายประสิทธิ์ประทับใจอยู่ตลอดและเป็นเหตุให้เขาอยู่ช่วยนายชินตลอดมา

การให้มีหลายอย่างหลายวิธีไม่ได้หมายถึงการให้วัตถุสิ่งของอย่างเดียว การช่วยงานตามสมควรแก่โอกาส การมีน้ำใจต่อกันบนท้องถนนของผู้ขับขี่ยานพาหนะ การลูกให้คนแก่หรือ สตรีนั่งขณะอยู่บนรถโดยสารประจำทาง การแนะนำสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิต การให้อภัยแก่ผู้ทำความผิดที่กลับตัวแล้ว หรือการให้อภัยแก่กันและกันไม่ผูกอาฆาตบงร้ายกันกับผู้ที่มิกระทำความเลวร้ายวาทกัน ก็ถือว่าเป็นการให้เหมือนกัน โดยเฉพาะการให้อภัยนั้น ถือว่าเป็นการให้ที่ประเสริฐ ทำให้ไม่ต้องมีเวรต่อกันและกันต่อไปอันเป็นเรื่องที่ทนทุกข์ทรมานไปนานแสนนาน มีผลเทียบเท่ากับการให้ทานซึ่งถือว่าเป็นการให้ทุกอย่าง ดังพระพุทธพจน์ว่า สพพทานํ ธรรมทานํ ชินาติ แปลว่า การให้ทานชนะการให้ทั้งปวง^{๑๔๕}

ดังนั้น แนวทางการเสริมสร้างความเป็นผู้นำครอบครัวตามหลักทาน ผู้นำครอบครัวควรหลักทานมาพัฒนาจิตใจให้เป็นผู้ที่มีความเสียสละ รู้จักการแบ่งปันวัตถุสิ่งของต่างๆ เพื่อช่วยเหลือครอบครัวให้เพียงพอต่อการดำเนินชีวิต

๓.๗.๒ ปิยวาจา คือการพูดจาด้วยถ้อยคำสุภาพที่ไพเราะอ่อนหวาน พูดด้วยความจริงใจ แนะนำในสิ่งที่เป็นประโยชน์มีเหตุมีผล ชักจูงในทางที่ดีงาม แสดงความเห็นอกเห็นใจ เป็นกำลังใจให้รู้จักพูดให้เกิดความเข้าใจอันดีสมานสามัคคีเกิดไมตรีทำให้รักใคร่นับถือและ ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ไม่พูดหยาบคายก้าวร้าว พูดในสิ่งที่เป็นประโยชน์ เหมาะสำหรับกาลเทศะ พระพุทธเจ้าทรงให้ความสำคัญกับการพูดเป็นอย่างยิ่งเพราะการพูดเป็นบันไดขั้นแรกที่จะสร้างมนุษยสัมพันธ์อันดีให้เกิดขึ้น วิธีการที่จะพูดให้เป็นปิยวาจานั้น จะต้องพูดโดยยึดถือหลักเกณฑ์เว้นจากการพูดเท็จ, เว้นจากการพูดส่อเสียด, เว้นจากการพูดคำหยาบ, เว้นจากการพูดเพ้อเจ้อ

คำว่า ปิยวาจา คือ การพูดจาด้วยถ้อยคำที่ไพเราะอ่อนหวาน พูดความจริงใจ ไม่พูดหยาบคายก้าวร้าว พูดในสิ่งที่เป็นประโยชน์ เหมาะสำหรับกาลเทศะ พระพุทธองค์ทรงให้ความสำคัญกับการ

^{๑๔๓} อง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๔๘/๑๙๗-๑๙๘.

^{๑๔๔} พ.ธ.อ. (ไทย) ๖/๒๐๕-๒๑๑.

^{๑๔๕} พ.ธ. (บาลี) ๒๕/๓๕๔/๓๕, พ.ธ. (ไทย) ๒๕/๓๕๔/๑๔๔.

พูดเป็นอย่างยิ่ง ดังพระพุทธพจน์ว่า “ภิกษุทั้งหลาย วิธีพูดที่บุคคลอื่นจะใช้พูดกับเธอทั้งหลายก็ฉนั้นเหมือนกัน มีอยู่ ๕ ประการนี้ คือ

- ๑) พูดตามกาลอันสมควรหรือไม่สมควร
- ๒) พูดเรื่องที่เป็นจริงหรือไม่เป็นจริง
- ๓) พูดคำที่อ่อนหวานหรือหยาบคาย
- ๔) พูดคำที่มีประโยชน์หรือไร้ประโยชน์
- ๕) มีเมตตาจิตพูดหรือมีโทสะพูด^{๑๔๖}

บุคคลอื่นเมื่อพูดจะฟังพูดตามกาลอันสมควรหรือไม่สมควรก็ตาม จะฟังพูดเรื่องที่เป็นจริงหรือไม่เป็นจริงก็ตาม จะฟังพูดคำที่อ่อนหวานหรือหยาบคายก็ตาม จะฟังพูดคำที่มีประโยชน์หรือไร้ประโยชน์ก็ตาม จะฟังมีเมตตาจิตพูดหรือมีโทสะพูดก็ตาม ในข้อนั้นเธอทั้งหลายควรสำเหนียกอย่างนี้ว่า ‘จิตของเราจักไม่แปรผันเราจักไม่เปล่งวาจาชั่วหยาบ และจักอนุเคราะห์ด้วยสิ่งอันเป็นประโยชน์อยู่อย่างผู้มีเมตตาจิต ไม่มีโทสะ เราจักแผ่เมตตาจิตไปให้บุคคลนั้นอยู่ และเราจักแผ่เมตตาจิตอันไพบุลย์ เสมอด้วยแผ่นดิน เป็นมหัคคตะ ไม่มีขอบเขต ไม่มีเวร ไม่มีความเบียดเบียน ไปยังสัตว์โลกทุกหมู่เหล่าอันเป็นอารมณ์ของเมตตาจิตนั้นอยู่’^{๑๔๗}

การพูดเป็นบันไดขั้นแรกที่จะสร้างมนุษยสัมพันธ์อันดีให้เกิดขึ้น วิธีการที่จะพูดให้เป็นปียาวานั้นจะต้องพูดโดยยึดถือหลักเกณฑ์ ดังต่อไปนี้คือ

- ๑) เว้นจากการพูดเท็จ
- ๒) เว้นจากการพูดส่อเสียด
- ๓) เว้นจากการพูดคำหยาบ
- ๔) เว้นจากการพูดเพ้อเจ้อ^{๑๔๘}

การพูดถ้อยคำไพเราะอ่อนหวาน (วจีไพเราะ) ผู้บังคับบัญชาที่ดีจะรู้จักผูกใจคนด้วยคำพูดอ่อนหวาน คำพูดหยาบกระด้างผูกใจใครไม่ได้ ตามปกติคนเราจะมัดสิ่งของต้องใช้ของอ่อน เช่น เชือก หรือลวดมัด ในทำนองเดียวกันเราจะมัดใจคนได้ก็ด้วยถ้อยคำอ่อนหวาน ดังโคลงโลกนิติที่ว่า

อ่อนหวานมานมิตรล้น	เหลือหลาย
หยาบบ่มีเกลอราย	เกลื่อนไกล
ดุจดวงศศิฉาย ดาวดาษ	ประดับนา
สุริยส่องดาราไร	เมื่อร้อนแรงแสง ^{๑๔๙}

^{๑๔๖} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๒๒๘/๒๔๐.

^{๑๔๗} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๒๒๘/๒๔๐.

^{๑๔๘} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๒๓๕.

^{๑๔๙} พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมมจิตโต), พุทธวิธีการบริหาร, หน้า ๗๐-๗๕.

ท่านสุนทรภู่ นักกวีเอกของโลกได้ประพันธ์บทกลอนเกี่ยวกับการใช้วาจาไว้หลายสำนวน ตัวอย่างเช่น

อันอ้อยตาลหวานลิ้นแล้วสิ้นซาก
แต่ลมปากหวานหูไม่รู้หาย
แม่นเจ็บอื่นหมิ่นแสนจะแคลนคลาย
เจ็บจนตายเพราะเหน็บให้เจ็บใจ

อีกบทหนึ่งว่า

ถึงบางพูด พูดดีเป็นศรีศักดิ์
มีคนรักสรรถ้อยอร่อยจิต
แม่นพูดชั่วตัวตายทำลายมิตร
จะชอบผิดในมนุษย์เพราะพูดจา^{๑๕๐}

ในชาดกมีเรื่องโคนันทิวาสลเป็นตัวอย่างของปิยวาจา คือ โคนันทิวาสล เป็นสัตว์กตัญญู ต่อเจ้าของเป็นวัวมีกำลังพิเศษสามารถลากเกวียนร้อยเล่มได้ อยู่มาวันหนึ่งโคนันทิวาสลคิดสงสาร เจ้าของที่ลำบากทำงานหนักเพราะฐานะยากจน จึงบอกพราหมณ์ผู้เป็นเจ้าของว่า ให้ไปทำพนัน แข่งขันลากเกวียนที่บรรทุกของเต็มทุกเล่มจำนวนหนึ่งร้อยเล่มกับเศรษฐีว่า วัวของเขาสามารถลากเกวียนให้เคลื่อนที่จากเกวียนเล่มสุดท้ายไปถึงที่ที่เกวียนเล่มแรกจอดอยู่ได้ เจ้าของก็ไปทำพนันแต่พอถึงวันแข่งขันเจ้าของกลับใช้วาจาไม่สุภาพกับโคตัวเองทั้งๆ ที่โคไม่เคยเป็นอย่างนั้นมาก่อน คือใช้คำว่า เจ้าโคโง่งงลากเกวียนไป โคได้ฟังแล้วก็หมดกำลังใจจึงยืนอยู่กับที่ไม่ยอมลากเกวียนไป ทำให้เจ้าของแพ้การพนัน พอลกลับมาถึงบ้านเจ้าของเสียใจมากนั่งซึมเศร้าอยู่

โคนันทิวาสลเห็นเจ้าของนั่งคอดกด้วยความเสียใจ จึงเข้าไปปลอบว่า พ่อไม่ต้องเสียใจ ให้ไปทำพนันใหม่ แต่คราวนี้พ่อต้องใช้คำพูดดีๆ ไม่ให้พูดว่า โคโง่ง เพราะเขาไม่ชอบ เจ้าของฟังแล้วจึงไปทำพนันใหม่ คราวนี้เจ้าของพูดกับโคด้วยคำไพเราะ ทำให้โคมีกำลังใจ ลากเกวียนไปได้รับชัยชนะ^{๑๕๑}

จากตัวอย่างนี้แสดงให้เห็นว่า การใช้วาจาสุภาพอ่อนโยน ทำให้ผู้ฟังเกิดสบายใจมีกำลังใจ พร้อมทั้งจะทำงานทุกอย่างแม้จะยากลำบากก็ไม่ยอมย่อท้อ ไม่ว่าแต่การใช้คำสุภาพอ่อนโยนกับมนุษย์เท่านั้นแม้แต่สัตว์เดรัจฉานยังต้องการคำพูดไพเราะ สุภาพอ่อนโยน

การที่สมเด็จพระนารายณ์มหาราชตอบปฏิเสธเมื่อพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ ของฝรั่งเศส ส่ง ศาสตราจารย์มาให้เข้ารีตคือเข้านับถือศาสนาคริสต์ด้วยพระองค์ทรงใช้วาจาที่ไพเราะว่า ถ้าเป็น

^{๑๕๐} Tlcthai, กลอนสุนทรภู่, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.tlcthai.com/poem/category> [๑๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๕].

^{๑๕๑} พ.ชา.อ. (ไทย) ๑/๕๐-๕๒.

พระประสงค์ของพระเจ้า พระองค์คงจะพอใจให้เข้านับถือเอง การที่พระเจ้าไม่ทรงพอใจอย่างนั้นคงเป็นเพราะพระประสงค์ของพระเจ้าที่ไม่ต้องการให้เขารีดด้วย การตอบปฏิเสธของสมเด็จพระนารายณ์มหาราชในครั้งนั้นไม่ทำให้ฝรั่งเศสเสียใจอะไร ไม่ได้ทำให้ความสัมพันธ์ต่อกันลดน้อยลง ลักษณะอย่างนี้ถือว่าเป็นการใช้ปรีชาญาณในการบริหารที่ประสบความสำเร็จอย่างยิ่ง

ดังนั้น แนวทางการเสริมสร้างความเป็นผู้นำครอบครัว ผู้นำครอบครัวควรมีแนวทางการพัฒนาตนตามหลักปรีชาญาณ โดยการพูดจาสุภาพ พูดด้วยความจริงใจ ไม่หยาบคาย ก้าวร้าว พูดในสิ่งที่เป็นประโยชน์ เหมาะสำหรับกาลเทศะ

๓.๗.๓ อัตถจริยา คือการสงเคราะห์หรือการประพัตติในสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น ให้ความช่วยเหลือด้วยแรงกายและชวนช่วยกิจการต่างๆ บำเพ็ญสาธารณประโยชน์ รวมทั้งช่วยแก้ไข ปัญหาและช่วยปรับปรุงส่งเสริมในด้านจริยธรรม

คำว่า อัตถจริยา คือ การประพัตติให้เป็นประโยชน์ทั้งฝ่ายตนเองและคนอื่น ในเรื่องนี้พระพุทธองค์ทรงทำเป็นตัวอย่างมาแล้วตอนที่พระองค์ทรงบำรงภิกษุอาพาธรูปหนึ่ง พระองค์เห็นภิกษุอาพาธถูกพวกภิกษุทอดทิ้งให้อยู่ตามลำพัง จึงเสด็จไปช่วยทำชำระร่างกายแล้วแสดงพระธรรมเทศนาให้ฟัง หลังจากนั้นพระองค์จึงตรัสพระดำรัสว่า ใครต้องการหรือปรารถนาจะอุปฐากพระองค์ขอให้อุปฐากภิกษุอาพาธ แล้วรับสั่งให้ภิกษุดูแลกันและกัน เพราะว่า พวกเราได้สละครอบครัวญาติพี่น้องมาแล้ว ถ้าเราไม่ดูแลกันใครจะมาดูแล^{๑๕๒} การประพัตติประโยชน์ คือ การชวนช่วยช่วยเหลือกิจการงานต่างๆ บำเพ็ญสาธารณประโยชน์ ตลอดถึงการแก้ไข ปรับปรุง ส่งเสริมจริยธรรม เป็นการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ชักชวนกันประกอบกิจกรรมที่สร้างสรรค์ เป็นประโยชน์ในการพัฒนาจิตและปัญญา ดังพระพุทธพจน์ที่สอดคล้องกับอุดมการณ์ของผู้นำที่อุทิศตน เพื่อประโยชน์เกื้อกูลต่อผู้อื่นเมื่อเกิดขึ้นในโลก ย่อมเกิดขึ้นเพื่อเกื้อกูลแก่คนหมู่มากเพื่อสุขแก่คนหมู่มาก เพื่อประโยชน์แก่คนหมู่มากเพื่อเกื้อกูล เพื่อสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย บุคคลผู้เป็นเอกคือใคร คือ บุคคลผู้เป็นสัมมาทิฐิมีความเห็นไม่วิปริต บุคคลนั้นทำให้คนหมู่มากออกจากอสังตธรรมให้ตั้งอยู่ในสังตธรรม บุคคลผู้เป็นเอกนี้แล เมื่อเกิดขึ้นในโลก ย่อมเกิดขึ้นเพื่อเกื้อกูลแก่คนหมู่มาก เพื่อสุขแก่คนหมู่มากเพื่อประโยชน์แก่คนหมู่มาก เพื่อเกื้อกูล เพื่อสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย^{๑๕๓}

พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต) กล่าวอัตถจริยาไว้ว่า อัตถจริยา หมายถึง ช่วยเหลือด้านแรงกาย และชวนช่วยช่วยเหลือกิจการต่างๆ บำเพ็ญสาธารณประโยชน์ รวมทั้งช่วยแก้ไข ปัญหาปรับปรุงส่งเสริมด้านจริยธรรม^{๑๕๔}

คุณ โทษณ์ กล่าวอัตถจริยาไว้ว่า อัตถจริยา แปลว่า ช่วยเหลือผู้อื่นหรือเรียกว่า สงเคราะห์ผู้คนโดยการกระทำหรือประพัตติสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ผู้คนทางกาย วาจาและใจ^{๑๕๕}

^{๑๕๒} พระเทพดิลก (ระแบบ จิตตนาโณ), นิเทศธรรม, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทแปดสิบเจ็ด (๒๕๔๕) จำกัด, ๒๕๓๔), หน้า ๒๙๒.

^{๑๕๓} อัง.เอกก. (ไทย) ๒๐/๓๐๙/๔๑.

^{๑๕๔} พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต), ธรรมบุญชีวิต, หน้า ๑๑.

^{๑๕๕} คุณ โทษณ์, พุทธศาสนากับชีวิตประจำวัน, หน้า ๒๕-๒๘.

ปรีชา นันทาภิวัฒน์ น.อ.(พิเศษ) กล่าวอรรถกิริยาไว้ว่า อรรถกิริยา การประพุดติประโยชน์ คือ ขวนขวายช่วยเหลือกิจการ บำเพ็ญสาธารณประโยชน์ ตลอดถึงช่วยแก้ไขปรับปรุงส่งเสริมในทางจริยธรรม^{๑๕๖}

บุญศิริ ขวลิตรำรง กล่าวถึงอรรถกิริยาไว้ว่า อรรถกิริยา หมายถึง การประพุดติประโยชน์ ต่อกันและกัน คือ การทำสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อสถาบัน เช่น โรงพยาบาล มหาวิทยาลัย สังคมที่ตนอาศัยอยู่ ตลอดถึงประเทศชาติ สิ่งใดที่เป็นโทษก็ควรละเว้นไม่กระทำ การประพุดติตนให้เป็นประโยชน์สามารถปฏิบัติได้ทั้ง กาย วาจา ใจ ในทุกเวลาทุกโอกาส^{๑๕๗}

บรรเทิง พาวิจิตร กล่าวถึงอรรถกิริยาไว้ว่า อรรถกิริยา คือ การประพุดติประโยชน์ ขวนขวายช่วยเหลือกิจการบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ แก้ไข ปรับปรุงส่งเสริมในทางจริยธรรม^{๑๕๘}

อุดม เขยกิจวงศ์ และ กนิษฐาน แปนสุวรรณ กล่าวถึงองค์อรรถกิริยาไว้ว่า อรรถกิริยา คือ ทำตนเป็นคนที่มีประโยชน์ต่อครอบครัว ต่อสังคมและประเทศชาติ^{๑๕๙}

หัวหน้าสถานีควรทำตัวให้เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น (สงเคราะห์ประชาชน) ตรงกับคำพังเพยที่ว่า “อยู่บ้านท่านอย่านิ่งดูตาย บ้นวับ้นควายให้ลูกท่านเล่น” ผู้บังคับบัญชาทำอรรถกิริยาได้หลายวิธี เช่น บริการช่วยเหลือยามเขาป่วยไข้ หรือเป็นประธานในงานพิธีของผู้ใต้บังคับบัญชาดังโคลงโลกนิติที่ว่า

อาศัยเรือนท่านให้	วิจารณ์
เห็นท่านทำการงาน	ช่วยพร้อม
แม้มีกิจโดยสาร	นาเวศ
พายค่อยช่วยค้ำจ้วง	จรดให้จนถึง ^{๑๖๐}

ดังนั้น แนวทางการเสริมสร้างความเป็นผู้นำครอบครัว ผู้นำครอบครัวควรมีแนวทางการพัฒนาตนตามหลักอรรถกิริยา เพื่อช่วยเหลือด้วยร่างกายและขวนขวายกิจการต่างๆ บำเพ็ญสาธารณประโยชน์ รวมทั้งช่วยแก้ไขปัญหาค้ำจ้วงและช่วยปรับปรุงส่งเสริมในด้านจริยธรรม

๓.๗.๔ สมานัตตตา คือการเป็นผู้มีความสม่ำเสมอ หรือมีความประพฤติเสมอดัน เสมอปลาย ให้ความเสมอภาคปฏิบัติสม่ำเสมอต่อคนทั้งหลาย ไม่เอาเปรียบ ร่วมทุกข์ร่วมสุข ร่วมรับรู้ ร่วมแก้ไขปัญหา เพื่อให้เกิดประโยชน์สุขร่วมกัน คุณธรรมข้อนี้จะช่วยให้เราเป็นคนมีจิตใจหนักแน่น ไม่โลเลรวมทั้งยังเป็นการสร้างความนิยม และไว้วางใจให้แก่ผู้อื่นอีกด้วย^{๑๖๑}

^{๑๕๖} ปรีชา นันทาภิวัฒน์, น.อ.(พิเศษ), **พจนานุกรมหลักธรรมพระพุทธศาสนา**, หน้า ๑๔๓.

^{๑๕๗} บุญศิริ ขวลิตรำรง, **ธรรมโอสธ**, หน้า ๒๓- ๓๑.

^{๑๕๘} บรรเทิง พาวิจิตร, **การปกครองตามแนวพุทธศาสตร์**, หน้า ๓๕-๓๖.

^{๑๕๙} อุดม เขยกิจวงศ์ และ กนิษฐาน แปนสุวรรณ, **พระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า**, หน้า ๑๑๕.

^{๑๖๐} พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตโต), **พุทธวิธีการบริหาร**, หน้า ๗๐-๗๕.

^{๑๖๑} พระมหาบุญเพียร ปุณณวิริโย, “**แนวคิดและวิธีการขัดเกลาทางสังคมในสถาบันครอบครัวตามแนวพระพุทธศาสนา**”, หน้า ๑๑๙.

คำว่า สมานัตตตา คือ การนำตนเข้าไปเชื่อมสมานกับคนอื่น หรือการวางตนให้เสมอดันเสมอปลายกับคนอื่นไม่ว่าจะเป็นคนในครอบครัว เพื่อนร่วมงาน ร่วมสถาบันต่างๆ ในอาฬวกสูตรตอนที่พระองค์ไปทรมานอาฬวกยักษ์ดุร้าย พระองค์ทรงทำตามที่ยักษ์สั่ง คือ ยักษ์สั่งให้ทำอะไร พระองค์ก็ทำตาม คือ ตอนแรกพระองค์ประทับอยู่ในที่พักของยักษ์ ยักษ์จึงสั่งให้พระองค์ออกมาจากที่พัก พระองค์ก็เสด็จออกมา ยักษ์สั่งให้พระองค์เข้าไป พระองค์ก็เสด็จเข้าไป ทำอย่างนี้ถึงสามครั้งครั้งที่สี่ยักษ์สั่งพระองค์เหมือนเดิมแต่พระองค์ไม่ยอมทำตามแล้วบอกกับยักษ์ว่า เธอจะทำอะไรก็ทำฉันจะไม่ออกไปอีกแล้ว ยักษ์พูดว่า เราจะจับพระองค์ที่เท้าแล้วขว้างไปปากผึ่งมหาสมุทรด้านโน้น พระองค์ตรัสว่า ในโลกนี้พร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก พระองค์ยังไม่เห็นใครที่จะทำกับพระองค์ได้อย่างนั้นว่าแล้วจึงสั่งให้ยักษ์ทำในสิ่งที่อยากทำ ยักษ์เห็นว่าคงทำอะไรพระพุทเจ้าไม่ได้จึงถามปัญหากับพระองค์ พระองค์แก้ปัญหาได้จนทำให้อาฬวกยักษ์พอใจและยอมเป็นสาวก^{๑๖๒}

จากตัวอย่างนี้แสดงให้เห็นว่า การลดความต้องการในส่วนของตนแล้วไปเพิ่มให้คนรอบข้างสามารถทำให้คนไม่ดีกลายเป็นคนดีได้ ถึงแม้ว่าผู้ที่เราจะเพิ่มให้นั้นมีเจตนาไม่ดีก็ตาม การทำอย่างนั้นประสบความสำเร็จอย่างยิ่งใหญ่ดังอาฬวกยักษ์นี้

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) กล่าวถึงสมานัตตตาไว้ว่า สมานัตตตา หมายถึง ทำตัวให้ เข้ากับเขาได้ วางตน เสมอดันเสมอปลาย ให้ความเสมอภาค ปฏิบัติสม่ำเสมอต่อคนทั้งหลาย ไม่เอาเปรียบ และเสมอในสุข ทุกข์ คือ ร่วมทุกข์ร่วมสุข ร่วมรับรู้แก้ไขปัญหาเพื่อให้เกิดประโยชน์สุขร่วมกัน^{๑๖๓}

คุณ โทชนันท์ กล่าวถึงสมานัตตตาไว้ว่า สมานัตตตา แปลว่า มีตนเสมอดันเสมอปลาย คือ รู้จักวางตนเหมาะสมกับฐานะที่ควรจะเป็นหรือที่ตนเป็น^{๑๖๔}

ปรีชา นันทาภิวัฒน์ น.อ.(พิเศษ) กล่าวถึงสมานัตตตาไว้ว่า สมานัตตตา ความมีตนเสมอ คือ ทำตนเสมอดันเสมอปลาย ปฏิบัติสม่ำเสมอ กันในชนทั้งหลาย^{๑๖๕}

บุญสิริ ขวลิตรำรง กล่าวถึงสมานัตตตาไว้ว่า สมานัตตตา หมายถึง ความเป็นผู้วางตนสม่ำเสมอ หรือเสมอดันเสมอปลาย ซึ่ง หมายถึงการรักษาระเบียบวินัยอันใดที่ทุกคนพึงปฏิบัติทั้งผู้ใหญ่ทั้งผู้น้อยตามหน้าที่ที่บัญญัติเอาไว้เป็นระเบียบ ของสถานที่ ของหน่วยงาน เช่น กฎระเบียบของสถาบันการศึกษา กฎระเบียบของสถานที่ราชการต่างๆ เป็นต้น ตลอดถึงกฎหมายบ้านเมือง ในทางพระพุทธศาสนาก็คือพระวินัยบัญญัติสำหรับพระภิกษุทั้งหลายนั่นเอง^{๑๖๖}

^{๑๖๒} ขุ.อิติ. (ไทย) ๒๕/๑๙๑/๕๔๕.

^{๑๖๓} พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต), ธรรมานุญชีวิต, หน้า ๑๑.

^{๑๖๔} คุณ โทชนันท์, พุทธศาสนากับชีวิตประจำวัน, หน้า ๒๕-๒๘.

^{๑๖๕} ปรีชา นันทาภิวัฒน์, น.อ.(พิเศษ), พจนานุกรมหลักธรรมพระพุทธศาสนา, หน้า ๑๔๓.

^{๑๖๖} บุญสิริ ขวลิตรำรง, ธรรมโอสถ, หน้า ๒๓- ๓๑.

บรรเทิง พาวิจิตร กล่าวถึงสมานัตตตาไว้ว่า สมานัตตตา คือ วางตนสม่ำเสมอ เสมอต้น เสมอปลาย ปฏิบัติสม่ำเสมอในชนทุกชั้นวางตนให้เหมาะสมแก่ฐานะ ภาวะ บุคคล เหตุการณ์และ สิ่งแวดล้อมให้ถูกต้องทาง^{๑๖๗}

อุดม เขยิกวงศ์ และ กนิษฐาน แปนสุวรรณ กล่าวถึงสมานัตตตาไว้ว่า สมานัตตตา คือ การวางตนให้เหมาะสม เสมอต้นเสมอปลาย ไม่ทำให้เกิดชนชั้นขึ้น^{๑๖๘}

สมานัตตตา คือ การวางตัวสม่ำเสมอ (วางตนพอดี) เมื่อผู้บังคับบัญชาไม่ทอดทิ้งผู้ร่วมงานทั้งหลาย เขาจึงจะสามารถสร้างทีมงานขึ้นมาได้ นั่นคือถ้อยคิดว่า มีทุกข์ร่วมทุกข์มีสุข ร่วมเสพ หรือ ไม่ชำนอง ไม่พองน่าย ไม่ขายเพื่อน ผู้บังคับบัญชาต้องกล้ารับผิดชอบในผลการตัดสินใจของตนเอง ถ้าผลเสียตกมาถึงผู้ปฏิบัติ ตามคำสั่งของตน ผู้บังคับบัญชาต้องออกมาปกป้องคนนั้น ไม่ใช่หนีเอาตัวรอดตามลำพัง ตัวอย่างคนที่มีสมานัตตตาก็คือคนที่เป้นเพื่อนตายในโคลงบทนี้

เพื่อนกิน สิ้นทรัพย์แล้ว	แขนงหนี
หาง่าย หลายหมื่นปี	มากได้
เพื่อนตาย ถ่ายแทนซี-	วาวาตม์
หายาก ฝากผีใช้	ยากแท้จักหา ^{๑๖๙}

ดังนั้น แนวทางการเสริมสร้างความเป็นผู้นำครอบครัว ผู้นำครอบครัวควรมีความสม่ำเสมอ หรือมีความประพฤติเสมอต้น เสมอปลาย ให้ความเสมอภาคปฏิบัติสม่ำเสมอต่อคนทั้งหลาย ไม่เอาเปรียบ ร่วมทุกข์ร่วมสุข ร่วมรับรู้ร่วมแก้ไขปัญหา เพื่อให้เกิดประโยชน์สุขร่วมกัน คุณธรรมข้อนี้จะช่วยให้เราเป็นคนมีจิตใจหนักแน่นไม่โลเลรวมทั้งยังเป็นการสร้างความนิยม และไว้วางใจให้แก่ผู้อื่นอีกด้วย

กล่าวได้ว่า คนเราทุกคนนอกจากมีหลักธรรมอันเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจแล้วยังมีหน้าที่ประจำติดตัวกันมาตั้งแต่เกิดแล้ว ขณะที่ยังเป็นเด็กก็มีหน้าที่น้อยหน้อย ครั้นเป็นผู้ใหญ่หน้าที่ก็เพิ่มขึ้นเป็นเงาตามตัวเป็นหน้าที่ประจำ ไม่รวมถึงหน้าที่เกี่ยวกับการประกอบอาชีพซึ่งมีอยู่มากมาย คำว่า “หน้าที่ ” คืออะไร หน้าที่ หมายถึง กิจที่จะต้องรับผิดชอบ เช่น พ่อแม่มีหน้าที่เลี้ยงดูอบรมสั่งสอนลูก ให้เป็นคนดี ส่วนลูกก็มีหน้าที่ต้องประพฤติปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพ่อแม่ ครั้นลูกเติบโตเป็นผู้ใหญ่แล้วก็ต้องมีหน้าที่เลี้ยงดูพ่อแม่ที่ชรา เป็นการตอบแทน ครูบาอาจารย์ ทั้งหลายมีหน้าที่ฝึกฝนอบรมสั่งสอนศิษย์ให้เป็นคนดีให้มีศิลปวิทยาเป็นอาชีพติดตัว ส่วนศิษย์ก็ต้องมีหน้าที่รับการฝึกฝนอบรมและการสอนศิลปวิทยาจากครูด้วยความตั้งใจใฝ่เรียน ในขณะที่เดียวกันก็ต้องแสดงความเคารพนอบน้อมต่อครูอาจารย์ปรนนิบัติดูแลรับใช้พร้อมให้การบริการท่านตามสมควร

^{๑๖๗} บรรเทิง พาวิจิตร, การปกครองตามแนวพุทธศาสตร์, หน้า ๓๕-๓๖.

^{๑๖๘} อุดม เขยิกวงศ์ และ กนิษฐาน แปนสุวรรณ, พระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า, หน้า ๑๑๕.

^{๑๖๙} พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมมจิตโต), พุทธวิธีการบริหาร, หน้า ๗๐-๗๕.

๓.๘ กรณีตัวอย่างแนวทางการเสริมสร้างความเป็นผู้นำครอบครัวเชิงพุทธบูรณาการในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

สำหรับครอบครัวที่นำมาเป็นกรณีตัวอย่างนี้เป็นครอบครัวที่ผู้วิจัยพิจารณาครอบครัวที่มีความเหมาะสมและสอดคล้องกับงานวิจัย โดยเน้นไปยังครอบครัวที่มีความสมบูรณ์ คือ พ่อ แม่ ลูก ถึงแม้ว่าในแต่ละครอบครัวที่นำมาเป็นกรณีศึกษานี้จะมีความรุนแรงบ้าง แต่สุดท้ายของการแก้ปัญหา ก่อเกิดความรัก ความเข้าใจ ความเห็นอกเห็นใจ ความเอื้ออาทร นำมาความมั่นคงให้แก่ครอบครัวในที่สุด ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

๓.๘.๑ ครอบครัวนางอินทิกร์เศรษฐี

อนาถบิณฑิกเศรษฐีมีบิดานามว่า สุมณเศรษฐี ส่วนมารดาไม่ปรากฏชื่อ มีพี่น้องร่วมอุทรทั้งหมด ๔ คน ชาย ๓ หญิง ๑ คน ท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐีเป็นพี่ชายคนโต น้องชายคนแรกชื่อ สุภติ ซึ่งได้ถือเพศบรรพชิตหลังจากได้มีโอกาสฟังพระธรรมเทศนาจากพระพุทธเจ้าแล้วเกิดศรัทธา เมื่อบวชแล้วได้เรียนมาติกาทั้งสองคือ ภิกขุปาติโมกข์และภิกขุณีปาติโมกข์ หลังจากชานาญแล้วขอภิกษุจากพระพุทธรูปปฏิบัติธรรมไม่นานจึงสำเร็จเป็นพระอรหันต์และได้รับเอตทัคคะทางด้านผู้เลิศกว่าภิกษุทั้งหลายผู้เป็นทักขิไณยบุคคล คือ ผู้ควรรับทักษิณาทาน น้องชายคนต่อมาชื่อ จูฬอนาถบิณฑิกะ โดยทั้งท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐีและน้องชายท่านนี้ต่างก็ได้รับการยกย่องว่าเป็นครอบครัวตัวอย่าง^{๑๗๐} เพราะท่านทั้งสองนี้ไม่เพียงแต่ทำหน้าที่ของพ่อที่ดีเท่านั้น แต่ยังได้อุปถัมภ์บริษัท ๔ คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ด้วยปัจจัย ๔ คือ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่พัก เภสัช เมื่อคราวที่พระพุทธเจ้าแสดงยมกปาฏิหาริย์^{๑๗๑} ส่วนน้องสาวคนสุดท้ายน้องสุดท้าย ชื่อว่า สิริสุมานา^{๑๗๒} เป็นภรรยาของเศรษฐีชาวกรุงราชคฤห์^{๑๗๓}

อนึ่ง ท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐีมีภรรยานามว่า “ปัญญลักขณา” ซึ่งเป็นน้องสาวของเศรษฐีชาวกรุงราชคฤห์^{๑๗๔} มีบุตรธิดาด้วยกันทั้งหมด ๕ คน ชาย ๒ คนหญิง ๓ คน ลูกชายคนแรก ชื่อ กาละ^{๑๗๕} ส่วนลูกชายอีกคนหนึ่งไม่ปรากฏชื่อแต่ปรากฏเรื่องราวว่า ได้บวชอยู่กับพระ สุภติผู้เป็นอาเมื่อคราวที่หลวงอาได้พาลูกชายของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐีคนนี้เข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าแล้วเกิดศรัทธาขอบวชในพระพุทธศาสนา^{๑๗๖} ส่วนลูกสาวทั้ง ๓ คนนั้น คนโตชื่อ มหาสุภัททา คนรองชื่อ จูฬสุภัททา คนเล็กชื่อ สมุณา^{๑๗๗} สำหรับบุตรธิดาดังกล่าวมานี้ท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐีกล่าวได้ว่าได้ทำหน้าที่ของพ่อและผู้นำครอบครัวได้อย่างดีเยี่ยมทีเดียว ดังนี้

^{๑๗๐} ที.สี.อ. (บาลี) ๓/๑๐๐, ที.สี.อ. (ไทย) ๓/๓๐๐.

^{๑๗๑} ดูรายละเอียดใน วิสุทธิ. (บาลี) ๒/๒๒, วิสุทธิ (ไทย) ๒/๑๓๒, วิสุทธิฎีกา (บาลี) ๒/๒๖.

^{๑๗๒} ชินตลปกาสินี, อ้างใน ปทานุกรมพระไตรปิฎก ฉบับบาลี-ไทย เล่ม ๒, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๕), หน้า ๓๕๖.

^{๑๗๓} วิ.จู. (บาลี) ๗/๓๐๔/๗๒, วิ.จู. (ไทย) ๘/๓๐๔/๑๑๑.

^{๑๗๔} วิ.จู. (บาลี) ๗/๓๐๔/๗๒, วิ.จู. (ไทย) ๗/๓๐๔/๑๑๑.

^{๑๗๕} พุ.ธ.อ. (บาลี) ๖/๕๗-๖๐.

^{๑๗๖} อง.เอกาทสก.อ. (บาลี) ๓/๑๔/๓๘๔, อง.เอกาทสก. (ไทย) ๓/๔๔๐.

^{๑๗๗} พุ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๑๔๑-๑๔๓.

บุตรชายชื่อ กาละ^{๑๗๘} เดิมทีเป็นคนที่มีอุปนิสัยตรงกันข้ามกับท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี กล่าวคือ พ่อเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยศรัทธาแต่บุตรไม่เพียงแต่ไม่ปรารถนาที่จะได้พบได้เห็นพระพุทธรูปเท่านั้น แม้แต่ฟังธรรมก็ดี อังคาสพระภิกษุหรือทำการชวนขายส่งของอย่างใดอย่างหนึ่งก็ดี เขาไม่ปรารถนาเสียเลย ถึงแม้ว่าพ่อจะพร่ำสอนเพียงใดก็ตามไม่ประพฤติปฏิบัติตามอยู่นั่นเอง ด้วยความเป็นห่วงลูกอนาถบิณฑิกเศรษฐีคิดว่า ถ้าหากลูกยังประพฤติตนอย่างนี้อีกเวจีเป็นที่หวังแน่นอนในโลกหน้า ด้วยสัญชาตญาณของความเป็นพ่อและด้วยคุณธรรมที่ตนได้บรรลุทำให้อนาถบิณฑิกเศรษฐีคิดหาวิธีช่วยลูกของตน มีอยู่วันหนึ่งคิดขึ้นได้ว่า คนผู้ไม่ต้องการทรัพย์ไม่มีในโลกนี้ เราจะทำลายมิจฉาทิฐิของลูกด้วยทรัพย์นี้ ดังนี้แล้วได้ออกอุบายจะให้ทรัพย์ ๑๐๐ กหาปณะเพียงแต่ขอให้ลูกรักษาศีลและไปวัดฟังธรรมกลับมาแล้วพ่อจะให้ทรัพย์จำนวนนี้ เขารับคำจากพ่อถึง ๓ ครั้งแต่พอครั้งไปวัดกลับไม่ฟังธรรมหาที่นอนหลับแล้วกลับบ้านตอนเช้าตรู่ เมื่อมาถึงบ้านพ่อไม่ให้ทรัพย์ไม่ยอมรับประทานอาหาร และเมื่อทราบว่ลูกใช้ลูกเล่นหลบอย่างนี้จึงได้เพิ่มค่าจ้างให้อีก ๑,๐๐๐ กหาปณะ แต่คราวนี้ไปจะต้องฟังธรรมให้ได้บทหนึ่งแล้วค่อยกลับมาบ้าน ด้วยความที่ตั้งใจฟังธรรมเพื่อที่จะให้ได้บทธรรมบทเดียวเป็นเหตุทำให้นายกาละบรรลุธรรมเป็นพระโสดาบันบุคคลขณะตั้งใจฟังธรรมนั่นเอง หลังจากได้บรรลุธรรมแล้วอุปนิสัยได้เปลี่ยนไปเป็นคนละคนทันที

ส่วนบุตรสาวท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐีได้อบรมทั้ง ๓ คนให้ทำหน้าที่แทนตนดูแลภิกษุสงฆ์ในเรือน คนแรกชื่อมหาสุภททา นางดูแลภิกษุสงฆ์ชวนขายแล้วได้ฟังธรรมเป็นเหตุให้บรรลุธรรมเป็นพระโสดาบันบุคคล ต่อมาเธอแต่งงานมีครอบครัว หลังจากนั้นก็ได้มอบหน้าที่ให้กับลูกสาวคนรองคือ จุฬสุภททา^{๑๗๙} อังคาสภิกษุสงฆ์อยู่ในเรือนได้ไม่นานได้บรรลุธรรม และแต่งงานมีครอบครัวไปเช่นเดียวกัน แต่สำหรับภริยาของลูกสาวคนรองนี้มีพิเศษกว่าคนอื่นตรงที่ ได้เป็นลูกสะใภ้ของอุคคเศรษฐีซึ่งเป็นสหายของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐีซึ่งต่างฝ่ายต่างได้ให้คำมั่นสัญญาว่า ‘ในเวลาที่เราเจริญวัย เมื่อบุตรธิดาเกิดแล้ว ผู้ใดขอธิดาแก่บุตร ผู้นั้นต้องให้ธิดาแก่ผู้นั้น’ ดังนั้น เมื่ออุคคเศรษฐีพบกับจุฬสุภททาเกิดความเอ็นดูต้องการเป็นลูกสะใภ้ในตระกูลของตนจึงได้ทวงสัญญาที่เคยให้ไว้พร้อมกับทำการสว่ขอ จึงทำให้อนาถบิณฑิกเศรษฐีต้องคิดหนักเพราะเพื่อนคนนี้มีปกติเป็นมิจฉาทิฐิและนับถือคนละศาสนา จึงได้กราบทูลพระพุทธรูป พระพุทธรูปองค์ทรงเห็นอุปนิสัยของอุคคเศรษฐีจึงทรงอนุญาตและได้ข้อคำปรึกษาจากภรรยา นางเห็นด้วย เมื่อเป็นเช่นนี้จึงได้รับคำเพื่อนและกำหนดวันแต่งงานให้บุตรสาวของตน ก่อนส่งตัวบุตรสาวไปนั้นก็ได้ออวาท ๑๐ ข้อเหมือนพ่อของนางวิสาขามหาอุบาสิกาและภุมมพิ ๘ ท่านเพื่อช่วยเหลือนางหากมีปัญหาในระหว่างที่อาศัยอยู่กับพ่อผัว

ด้วยเหตุนี้เอง เมื่อลูกสาวคนรองแต่งงานมีครอบครัวไปแล้วหน้าที่ดูแลหรืออังคาสภิกษุสงฆ์ทั้งหมดที่เรือนนั้นจึงตกเป็นภาระของน้องสาวคนสุดท้อง คือ สุมณา นางปฏิบัติหน้าที่นี้ได้ไม่นานได้ฟังธรรมบรรลุเป็นพระสกทาคามีบุคคล หลังจากนั้นล้มป่วยลงและปรารถนาจะเจอพ่อ ให้คนไปเรียกมาแต่เมื่อพ่อลูกสนทนากันปรากฏว่า นางสุมณาเรียกพ่อตนเองว่า น้องชาย แล้วละสังขารเมื่อเสร็จงานฉาปนกิจงานศพลูกสาว ได้เดินร้องไห้ไปพบพระพุทธรูปด้วยความเสียใจที่ลูกสาวของตนก่อนตายนั้นเสียสติทั้งที่ลูกสาวของตนนั้นเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยhiriและโอตตปปะถึงเพียงนี้ และเมื่อ

^{๑๗๘} พ.ศ.อ. (ไทย) ๖/๙๑-๙๕.

^{๑๗๙} พ.ศ.อ. (ไทย) ๗/๑๗๔-๑๘๑.

ทราบจากพระพุทธเจ้าว่า เหตุที่นางเรียกพ่อของตนว่าน้องชายนั้น อันเนื่องด้วยพ่อเป็นน้องในทางธรรม คือ โสดาบันบุคลเท่านั้นส่วนนางเป็นพระสกทาคามี เป็นเหตุให้อนาถบิณฑิกเศรษฐีคลายความโศกเสียใจไปได้ด้วยเหตุนี้ ถึงกระนั้นก็ตามอนาถบิณฑิกเศรษฐียังมีหลานโปรดคนหนึ่งที่อยู่ในความดูแลของท่าน ก็คือ พี่เลี้ยงน้องได้ให้ตุ๊กตาปั้นตัวหนึ่งแก่หลาน^{๑๘๐} อนาถบิณฑิกเศรษฐี หลานได้ให้ความสำคัญในตุ๊กตานี้ว่าเป็นลูกสาวของเธอ ขณะที่เล่นอยู่นั่นเองได้ทำตุ๊กตาหล่นตกแตก หลานร้องไห้ปากก็บ่นว่าลูกของฉันทายเสียแล้ว พี่เลี้ยงน้องจึงได้นำหลานมายังอนาถบิณฑิกเศรษฐีซึ่งขณะนั้นพระพุทธเจ้าอยู่ในบ้านของเศรษฐีพอดี อนาถบิณฑิกเศรษฐีรับหลานนั่งบนตักปากพูดปลอบหลานว่า เดียวตาจะทำบุญถวายทานอุทิศให้กับตุ๊กตา ดังนี้แล้วจึงได้นิมนต์พระพุทธเจ้าพร้อมด้วยภิกษุ ๕๐๐ รูปมาฉันภัตตาหารที่บ้านท่านในวันพรุ่งนี้

ท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐีมีลูกสะใภ้ชื่อ สุขาดา ซึ่งน่าจะเป็นภรรยาของนายกาละนั่นเอง นางเป็นน้องสาวของนางวิสาขามหาอุบาสิกา ซึ่งเป็นลูกสาวของธัญชัยเศรษฐี^{๑๘๑} และท่านก็มีหลานสาว ๑ คนไม่ปรากฏชื่อจึงทำให้เข้าใจว่า น่าจะเป็นหลานสาวที่ทำตุ๊กตาตกแตก ส่วนหลานชายมี ๒ คน คนหนึ่งชื่อ เขมกะ เป็นคนประพดิดิณในทางชู้สาว^{๑๘๒} หลานชายอีกคนหนึ่งเป็นนักเลงสุรา^{๑๘๓}สำหรับข้าทาสบริวารอนาถบิณฑิกเศรษฐีเศรษฐีจากการศึกษาประวัติของท่านพบว่า ท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐีไม่เพียงทำหน้าที่พ่อที่ดีต่อลูกทุกคนเท่านั้น แม้กระทั่งบริวารท่านก็ยังตั้งตนอยู่ในความเมตตา กรูณาอย่างเสมอภาคเท่าเทียมกัน โดยสามารถตั้งข้อสังเกตได้ว่าทุกวันพระ ๘ คำ ๑๕ คำ ของทุกเดือน บริวารของท่านมีปกติรักษาศีลปฏิบัติกันทุกคน โดยชี้แจงให้เห็นถึงอานิสงส์ของศีลและเหตุที่ทำให้ตนต้องมาเป็นรับใช้คนอื่นนั้นเพราะสร้างกรรมอะไรมา วาระสุดท้ายของการจบฉากชีวิตได้ป่วยหนักด้วยโรคชรา ก่อนพระพุทธเจ้าเข้าสู่ชั้นอธิปัตติพพาน และหลังจากละสังขารแล้วก็ได้ไปบังเกิดเป็นเทพบุตรบนสวรรค์ชั้นดุสิต

ครอบครัวนี้มีความโดดเด่นมากเรื่องการปฏิบัติหน้าที่ตามหลักทศ ๖ มีความใกล้ชิดกับพระพุทธเจ้าหรือพระศาสนามาก ๆ มีความขวนขวายรับผิดชอบทั้งภายในครอบครัวและกิจการการบำรุงพระภิกษุบำรุงศาสนา อีกทั้งหัวหน้าครอบครัว ลูกทุกคน และหลานก็ได้มีโอกาสทำบุญ รักษาศีล ประพฤติธรรมไม่เว้นแม้แต่คนรับใช้ในครอบครัวต่างก็รักษาศีลทุกวันพระ ๘ คำ ๑๕ คำเป็นประจำ เป็นเหตุให้บุตรหลานได้บรรลุนิพพานเป็นพระอริยบุคคล แสดงให้เห็นว่า เป็นครอบครัวที่มีคัมภีร์ที่ดีมีหลักในการดำเนินชีวิตตามเส้นทางสายกลาง หรือแม้กระทั่งสิ้นชีวิตไปแล้วเห็นได้ชัดว่า มีสุคติภูมิเป็นที่หวังไม่ตกอบายหรือมีเหตุใดเหตุหนึ่งทำให้ชีวิตของตนเองตกต่ำขณะที่ยังมีชีวิตอยู่ หรือแม้จะมีบางช่วงของชีวิตของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐีจะมีปัญหาเรื่องเศรษฐกิจแต่ผลของการเป็นคนดี มีความมั่นคงในการดำเนินชีวิตบนเส้นทางอันประเสริฐทำให้สถานการณ์หรือภาวะทางเศรษฐกิจของครอบครัวกลับเหมือนเดิมมีความมั่นคงอีกครั้งหนึ่ง

^{๑๘๐} มหามกุฏราชวิทยาลัย, มังคลัตถทีปนี แปล เล่ม ๒, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๒๘๗-๒๘๘.

^{๑๘๑} อัง.สตตก. (ไทย) ๒๓/๖๓/๑๒๒-๑๒๕.

^{๑๘๒} พุ.ธ.อ. (ไทย) ๗/๑๒๕.

^{๑๘๓} พุ.ชา.อ. (ไทย) ๔/๑๓๒.

ครอบครัวท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐีนี้มีความโดดเด่นมากเรื่องการปฏิบัติหน้าที่ตามหลักธรรมทิศ ๖ และ สังคหวัตถุ ๔

๓.๘.๒ ครอบครัวนางวิสาขามหาอุบลิกา

“วิสาขา” เป็นธิดาคนโตของท่านธัญชัยเศรษฐีและมีน้องสาวชื่อ “สุชาดา” ซึ่งต่อมาได้เป็นลูกสะใภ้ของอนาถบิณฑิกเศรษฐีดังได้กล่าวไว้แล้วข้างต้น มารดาชื่อสมนาเทวี ปู่ชื่อเมณฑกเศรษฐี และย่าชื่อจันทปทุมมา โดยอาศัยอยู่ ณ เมืองภัททิยะแห่งแคว้นอังคะ^{๑๘๔} เมื่อวิสาขา^{๑๘๕} อายุ ๗ ขวบ คุณตาของนาง คือ เมณฑกเศรษฐีได้นำนางพร้อมเพื่อนบริวารจำนวน ๕๐๐ คนซึ่งอยู่ในวัยเดียวกัน ไปฟังธรรมจากพระพุทธเจ้าขณะที่พระพุทธองค์ประทับอยู่ ณ ชาติยวัน (สวนมะลิ) เมืองภัททิยะ เป็นเหตุให้นางพร้อมทั้งบริวารทั้งหมดได้ดวงตาเห็นธรรมเป็นพระโสดาบันบุคคล^{๑๘๖} ในวันรุ่งขึ้นอีกวันหนึ่ง คุณตาของนางพร้อมทั้งครอบครัวได้นิมนต์พระพุทธเจ้าและพระสงฆ์สาวกมาฉันภัตตาหารที่บ้าน จึงได้มีโอกาสฟังธรรม เป็นเหตุให้สมาชิกทุกคนในครอบครัวได้บรรลุธรรมเป็นพระโสดาบันบุคคลทุกคน หลังจากนั้นได้นิมนต์พระพุทธเจ้าพร้อมทั้งพระสงฆ์สาวกมาฉันภัตตาหารที่บ้านอีกเป็นเวลา ๑๕ วัน

ต่อมาครอบครัวของนางวิสาขาย้ายไปตั้งถิ่นฐานที่เมือง “สาเกต” ซึ่งเป็นเมืองใหม่ตั้งห่างจากเมือง สาวตถิประมาณ ๗ โยชน์ โดยทั้งสองเมืองนี้อยู่ในความปกครองของพระเจ้าปเสนทิโกศล เช่นเดียวกัน ล่วงเวลาไม่นานครอบครัวธัญชัยเศรษฐีแห่งเมืองสาเกตกับครอบครัวมิกคารเศรษฐีแห่งเมืองสาวตถิปได้เป็นญาติเกี่ยวดองกัน เนื่องจากธิดาของตนได้แต่งงานกับปุณณวัณณกุมารนั่นเอง ซึ่งขณะนั้นนางมีอายุเพียง ๑๕-๑๖ ปีเท่านั้นโดยการแต่งงานครั้งนี้ได้มีพระเจ้าปเสนทิโกศลร่วมเป็นสักขีพยานอีกด้วย โดยทั้งสองตระกูลนี้ต่างมีฐานะทางเศรษฐกิจเสมอกัน และหลังจากแต่งงานแล้วก่อนส่งตัวไปยังเรือนของสามีพ่อของนางได้ให้โอวาท ๑๐ ข้อแก่นางว่า “ธรรมดาหญิงที่อยู่ในสกุลพ่อผัวแม่ผัว ไม่ควรนำไฟภายในออกไปภายนอก ไม่ควรนำไฟภายนอกเข้าไปภายใน ฟังให้แก่คนที่ให้เท่านั้น ไม่ฟังให้แก่คนที่ไม่ให้ ฟังให้แก่คนทั้งที่ให้ทั้งที่ไม่ให้ ฟังนึ่งให้เป็นสุข ฟังบริโภคให้เป็นสุข ฟังนอนให้เป็นสุข ฟังบำเรอไฟ ฟังนอนนุ่มเทวดาภายใน” ดังนั้น หากกล่าวกันในเรื่องฐานะทางเศรษฐกิจและการอบรมสั่งสอนการอยู่ครองเรือนแล้วพบว่า ฐานะทางเศรษฐกิจมีความมั่นคง แต่เมื่อนางได้เข้าไปอาศัยในเรือนของสามีแล้วกลับต้องใช้เวลาในการปรับตัว และความคิดเห็นให้ตรงกันระยะหนึ่ง เพราะว่า (๑) อันเนื่องมาจากบริบททางสังคมและวัฒนธรรมในสมัยนั้นโดยเฉพาะทางด้านโครงสร้างทางสังคมจะยอมรับฐานะของผู้ชายเป็นใหญ่หรือที่เรียกว่า “ระบบปิตาธิปไตย” จึงทำให้ช่วงเริ่มต้นของชีวิตของนางมีปัญหา ในเรื่องของการปรับความเชื่อความศรัทธา หรือความคิดเห็นที่ไม่ตรงกัน เพราะนับถือคนละศาสนา ช่วงแรกจึงเป็นเหตุนำมาซึ่งความรุนแรงจำต้องใช้คนกลางเข้ามาไกล่เกลี่ย

^{๑๘๔} พระเทพเวที (ประยูร ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๖), หน้า ๓๙๔.

^{๑๘๕} พระเทพมุนี (วิลาส ถาวโร), วิมุตติรัตนมาลี, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สุภา, ๒๕๒๖), หน้า ๗๐๗-๗๐๘.

^{๑๘๖} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๓๕๒.

ปัญหาที่เกิดขึ้น กล่าวคือ เหตุของเรื่องความรุนแรงเกิดขึ้นเมื่อคราวที่พ่อของสามีได้นิมนต์เดียรภัย หรือซีเปลือยซึ่งเป็นนักบวชนอกศาสนา โดยพ่อของสามีมีความศรัทธาและเชื่อว่าซีเปลือยนั้นเป็นพระอรหันต์ ดังนั้น ด้วยความหวังดีของพ่อสามีเมื่อนิมนต์เดียรภัยมาแล้วจึงเรียกนางวิสาขาให้มากราบไหว้ตามธรรมเนียม แต่เมื่อนางวิสาขาเห็นก็ทราบได้ทันทีว่าไม่ใช่พระอรหันต์อย่างที่พ่อสามีเข้าใจ และตั้งแต่นางวิสาขาเข้ามาอยู่อาศัยในเรือนของสามีนั้นนางไม่เคยได้ทำบุญกุศลในพระพุทธศาสนาเพราะครอบครัวของสามีไม่ได้นับถือพุทธศาสนา เมื่อนางเห็นดังนั้นจึงได้กล่าวคำพูดซึ่งค่อนข้างรุนแรงสำหรับพ่อสามีไปว่า “คุณพ่อกำลังบริโภคนกของเก่า” เป็นเหตุให้พ่อของสามีโกรธเดือดดาลอย่างรุนแรงด้วยการขับไล่ให้ออกไปจากเรือน แต่นางวิสาขาไม่ยอมออกไปจากเรือนโดยนางคิดว่า ตอนที่นางมาอยู่ที่นี่นางก็มาอย่างมีเกียรติและศักดิ์ศรีเมื่อนางต้องกลับไปยังครอบครัวของบิดามารดาของนางเหมือนเด็กที่ต้องไปอย่างมีเกียรติและศักดิ์ศรีเช่นเดียวกัน อีกทั้งวันที่นางเดินทางมาอยู่ครอบครัวของสามีนั้นบิดามารดาของนางได้แต่งตั้งคนกลาง ๘ ท่านให้ช่วยไกลเกลี่ยหากเมื่อใดก็ตามที่มีปัญหาเกิดขึ้นกับนางวิสาขา

การเสริมสร้างครอบครัวให้มีความมั่นคงนั้นไม่เพียงแต่ต้องมีความมั่นคงในเรื่องเศรษฐกิจภายในครอบครัว การอบรมสั่งสอนในการเรื่องการครองเรือนเท่านั้น แต่ยังหมายถึงเรื่องของความเชื่อ ความศรัทธาซึ่งทำให้ทุกคนในครอบครัวมีความคิดเห็นตรงกัน แต่กว่าครอบครัวนี้จะเป็นครอบครัวที่มีความมั่นคงขึ้นมาได้อย่างสมบูรณ์แบบนั้น ต้องพบเจอกับอุปสรรคในการใช้ชีวิตร่วมกัน จนก่อให้เกิดความรุนแรงภายในครอบครัวช่วงหนึ่ง แต่ด้วยสติปัญญาของนางวิสาขาทำให้ครอบครัวเป็นปึกแผ่นมั่นคงในเวลาต่อมา ถึงแม้ว่าพ่อของสามีซึ่งเป็นผู้มีอำนาจสูงสุดในครอบครัวที่ถืออัตตาตัวตนว่าตนเองเป็นผู้มีอาวุโสที่สุดในบ้านและเป็นหัวหน้าครอบครัว ถืออำนาจของความเป็นใหญ่ในบ้านแต่เพียงผู้เดียวขับไล่ลูกสะใภ้คือนางวิสาขาออกจากบ้าน และความรุนแรงในครอบครัวนี้หากพินิจพิเคราะห์อย่างลึกซึ้งแล้วพบว่า จุดเริ่มต้นของการสร้างครอบครัวที่มาจากบริบททางสังคมและวัฒนธรรมนอกจากนำไปสู่ความรุนแรงทางด้านโครงสร้างทางสังคมแล้วยังมีผลเชื่อมโยงถึงรุนแรงทางด้านกายภาพอีกด้วย กล่าวคือ ระบบบิดาธิปไตยซึ่งเป็นเหตุปัจจัยทางด้านโครงสร้างทางสังคมนำมาซึ่งอำนาจความเป็นใหญ่ของผู้ชายทำให้เกิดความรุนแรงที่กระทำต่อบุคคลทางกาย วาจาหรือทางด้านจิตใจ คือการขับไล่ลูกสะใภ้ออกจากบ้านโดยมีเหตุปัจจัยมาจากภูมิคุ้มกันทางด้านอารมณ์บกพร่อง ด้วยการแสดงอาการทางกาย วาจาและจิตใจในลักษณะก่อให้เกิดการล่วงละเมิดศีลหรืออกุศลกรรมบถ โดยมีอกุศลมูลคือ โทสะเป็นแรงขับเคลื่อนภายในที่ขาดภูมิคุ้มกันหรืออุบายวิธีในการระงับอารมณ์อย่างถูกวิธี จนกระทั่งอารมณ์โทสะที่เกิดขึ้นนั้นอยู่ในระดับเข้มข้นผลักดันให้เกิดพฤติกรรมความรุนแรงทางกายและวาจา โดยตั้งข้อสังเกตได้เมื่อพ่อสามีได้ยืมลูกสะใภ้กล่าวว่า “คุณพ่อกำลังบริโภคนกของเก่า” เท่านั้น เพียงคำพูดนี้เท่านั้นทำให้พ่อของสามีโกรธ ซึ่งเข้าลักษณะข้อที่ ๑ ของระดับความโกรธ คือ ความโกรธเพียงทำให้ใจขุนมวยยังไม่ถึงกับหน้าเฝ้าหน้าอซึ่งเป็นอนุสัยกิเลสที่สะสมอยู่ในภวังคจิต หรือจิตไร้สำนึก หรือกิเลสที่นอนเนื่องแนบแน่นอยู่ในจิตใจอยู่ในชั้นธันดานยังไม่ได้ครอบงำจิตซึ่งผู้อื่นและแม้แต่ตนก็ไม่สามารถรู้ได้ ต่อมาก็เข้าสู่ปริยฐานกิเลส คือ กิเลสระดับกลางซึ่งเป็นกิเลสที่ทำให้จิตใจไม่สงบเพราะถูกอารมณ์อย่างใดอย่างหนึ่งมากระทบซึ่งจะแสดงตัวทันทีทางมโนทวาร เปรียบเหมือนตะกอนนิ่งในน้ำจนน้ำดูใสสะอาดแต่เมื่อได้น้ำนั้นถูกรบกวน เมื่อนั้นตะกอนจะฟุ้งขึ้นตามแรงกระทบที่หน้าทันที ซึ่งเป็นเหตุให้เข้าสู่กระบวนการขั้นที่ ๓ คือ วิติกม

กิเลส กิเลสอย่างหยาบซึ่งเป็นกิเลสที่ไม่สามารถควบคุมอยู่ภายในได้เป็นเหตุให้เกิดการกระทำทุจริตทางกายและวาจา ซึ่งจากกรณีตัวอย่างนี้จะเห็นได้ว่า อารมณ์โทสะของพ่อสามีนั้นกลายจากสภาพของพยาบาลนิเวศน์ที่กลุ่มรุมจิตใจจนไม่สามารถควบคุมไว้ได้ทำให้เกิดการล่วงละเมิดทางวาจา คือ การขับไล่ลูกสะใภ้ออกไปจากบ้านนั่นเอง ต่อมานางวิสาขานิเวศน์ลูกสะใภ้เป็นเหตุให้ทั้งพ่อผัวและแม่ผัวได้บรรลุลุทธิธรรมเป็นพระโสดาบันบุคคล และไม่เพียงแต่เป็นเหตุให้พ่อผัวแม่ผัวถึงธรรมเท่านั้น ตลอดชีวิตของนางนั้นได้ปรนนิบัติพ่อผัวแม่ผัว สามีตลอดจนข้าทาสบริวารภายในครอบครัวให้ได้รับความสุขโดยถ้วนทั่วถึงกัน อีกทั้งได้ทำประโยชน์ต่อศาสนาและสังคมเป็นอันมาก ดังปรากฏหลักฐานให้เห็นถึงปัจจุบันนี้ อาทิ ริเริ่มการถวายผ้าอาบน้ำฝน หรือเป็นสตรีหนึ่งที่มีส่วนในการระงับอธิกรณ์ที่เกิดขึ้นต่อภิกษุณีตั้งครครษ์จนถึงเพศบรรพชิตช่วยเปลี่ยนมลทินให้กับนางและพระพุทธศาสนาได้สำเร็จ จวบจนอายุขัยได้ ๑๒๐ ปีก็ละสังขาร

ครอบครัวครอบครัวนางวิสาขามหาอุบาสิกา นี้มีความโดดเด่นมากเรื่องการปฏิบัติหน้าที่ตามหลักมรรคาธรรม ๔ และธรรมสังคหวัตถุ ๔

๓.๘.๓ ครอบครัวนายปुณณะเศรษฐี^{๑๘๗}

นายปุณณะเดิมทีเป็นคนยากจนทำการทำงานรับจ้างอยู่ในเรือนของเศรษฐีชื่อว่า “สมุนเศรษฐี” มีบุตรสาวหนึ่งคนชื่อว่า “นางอุตตรา” ส่วนภรรยาไม่ปรากฏชื่อได้อาศัยในเมืองราชคฤห์ มีอยู่วันหนึ่งราชบุรุษได้ประกาศงานเล่นนักษัตรกันภายในพระนครเป็นเวลา ๗ วัน สมุนเศรษฐีได้ยินดังนั้นจึงได้เรียกนายปุณณะแล้วถามขึ้นว่า จะไปเที่ยวงานหรือว่าจะทำการทำงานรับจ้าง นายปุณณะได้กล่าวตอบต่อสมุนเศรษฐีถึงความที่งานนี้เหมาะสำหรับคนมีเงินเท่านั้น ส่วนตนเองแม้แต่ข้าวสารจะตมกินเพื่อรับประทานในวันพรุ่งนี้ยังไม่มี ฉะนั้นจึงขอโคตัวหนึ่งพรุ่งนี้จะไปไถนา เศรษฐีได้ให้โคพร้อมไถแก่นายปุณณะ เมื่อรับงานแล้วจึงได้กล่าวกะภรรยาของตนถึงความที่ต้องทำการทำงานรับจ้างเพราะเกิดมาฐานะยากจนขณะที่ชาวเมืองพากันเล่นนักษัตรกัน วันนี้ขอให้นางตมผักสัก ๒ เท้าแล้วนำอาหารไปให้เราก่อน เราจะไปไถนา ในวันนั้นนางเองถึงเวลาออกจากนิโรธสมบัติของพระสารีบุตร เมื่อออกจากนิโรธจึงได้ทำการตรวจดูถึงความที่แห่งบุคคลควรแก่การได้รับการสงเคราะห์ พบว่านายปุณณะเป็นผู้ควรแก่การสงเคราะห์ในครั้งนี้เพราะได้เข้าไปอยู่ในข่ายคือญาณของพระสารีบุตรและจะได้รับผลแห่งการทำบุญในครั้งนี้เป็นปัจจัย จึงได้ถือบาตรไปยังที่ไถนาของเขาและยืนดูอยู่ที่ริมบ่อ นายปุณณะเมื่อเห็นพระเถระจึงได้วางไถแล้วไหว้เบญจางคประดิษฐ์โดยอนุমানจากการยืนของพระเถระคิดว่าพระเถระคงต้องการไม้สีฟันจึงได้ทำไม้สีฟันเป็นกบปิยะถวาย ครั้นเมื่อเห็นพระเถระนำบาตรและผ้ากรองน้ำออกมาคิดว่า พระเถระคงต้องการน้ำดื่มจึงได้กรองน้ำดื่มถวาย ในเวลาต่อมาขณะที่พระเถระยืนอยู่ ณ ที่นั้นเอง ภรรยาของนายปุณณะครั้นเห็นแล้วได้นำอมถวายอาหารที่นางนำมาเพื่อสามีแก่พระเถระ โดยคิดว่า บางคราวเมื่อมีไทยธรรม เราก็ไม่พบพระเถระผู้เป็นเจ้า บางคราว เมื่อเราพบพระผู้เป็นเจ้า ไทยธรรมก็ไม่มี วันนี้เราได้พบพระเถระทั้งไทยธรรมก็มีอยู่ ดังนั้นจึงได้ถวายจนหมดแล้วตั้งจิตปรารถนาว่า ดิฉันพึงเป็นผู้มีส่วนแห่งธรรมที่พระผู้เป็นเจ้าเห็นแล้วนั้นด้วยเถิด

^{๑๘๗} ดูรายละเอียดใน พุ.ธ.อ. (ไทย) ๒/๒๘๘-๒๙๖.

หลังจากนางได้ถวายอาหารแก่พระเถระจนหมดและหลังจากรับพรแล้วได้หันหลังกลับไปยังบ้านหุงหาอาหารมาให้สามีใหม่เป็นเหตุให้การนาอาหารไปให้สามีในวันนี้เนิ่นช้ากว่าปกติ เมื่อจัดหาอาหารเรียบร้อยแล้วรีบเดินทางไปที่นาทันที ครั้นเมื่อเห็นสามีคิดว่า เขาถูกความหิวบีบคั้น นั่งคอยดูเราอยู่แล้วถ้าเราจักคุกคามเราว่า เจ้าชักช้าเหลือเกินแล้วเอาด้ามปฏักฟาดเรา กรรมที่เราทำแล้วจักเป็นของไร้ประโยชน์ เราจักต้องชิงบอกแก่เขาก่อนดีกว่า ดังนั้นแล้วจึงกล่าวไปว่า นายจงทำจิตให้ผ่องใสสักวันหนึ่งเถิด วันนี้อ่าได้ทำกรรมที่ดีฉันทำแล้วให้ไร้ประโยชน์ ก็ดิฉันนำอาหารมาให้ท่านแต่เช้าตรู่พบพระสารีบุตรในระหว่างทางจึงถวายแล้วกลับไปหุงอาหารใหม่จึงเป็นเหตุให้เนิ่นช้า นายปุณณะเมื่อได้ยินดังนั้นจึงเนิ่นช้าให้ภรรยาพูดซ้ำใหม่อีกครั้งหนึ่งแล้วกล่าวว่า นางถวายภัตแก่พระผู้เป็นเจ้า ทำความดีแล้ว เมื่อเช้านี้เราเองก็ได้ถวายไม้สัณฑ์และน้ำบัวนปากแก่พระผู้เป็นเจ้า และหลังจากทานอาหารเสร็จนายปุณณะเกิดอาการง่วงหลับไปบนตักเมีย ครั้นตื่นขึ้นมาพบว่า ที่นาที่ไถตั้งแต่เช้าได้ประมาณครึ่งกริสได้แปรสภาพเป็นทองคำเหลือร่ำไปหมด แม้กระทั่งฝุ่นละออยยังเป็นทองคำไปด้วย แต่ยังไม่เชื่อสายตาตนเองถามภรรยาได้รับคำยืนยันตามนั้น ถึงกระนั้นก็ตามเพื่อความแน่ใจอีกครั้งหนึ่งจึงลุกขึ้นหยิบบินขึ้นมาก่อนหนึ่งแล้วเคาะกิ่งอนไถปรากฏว่าเป็นทองคำจริง ๆ พร้อมกับอุทานว่า ‘โอหนอ ท่านที่ถวายแก่พระธรรมเสนาบดีให้ผลทันตาเห็นเลยน่าอัศจรรย์จริงหนอ’

จากนั้นนายปุณณะได้นำทองคำใส่ในถาดข้าวที่ภรรยานำมานั้น น้อมเข้าไปถวายพระราชา เพราะคิดว่า ทองคำจำนวนมากมายเพียงนี้ไม่สามารถปิดใช้สอยเฉพาะครอบครัวได้ พร้อมกับเล่าเรื่องราวที่นาที่ไปทั้งหมดให้พระราชาทรงทราบ พระราชาจึงได้ส่งเกวียนพันเล่มเพื่อขนทองคำนั้นมาทั้งหมดแต่มีสิ่งที่น่าประหลาดเกิดขึ้นว่า หากบุคคลใดกล่าวว่า ทองคำนี้เป็นของพระราชาทองคำทั้งหมดก็จะกลายเป็นก้อนดินทันที แต่หากกล่าวว่าเป็นของนายปุณณะก้อนดินจะเป็นทองคำดั้งเดิม ซึ่งทองคำที่ได้ขนมานั้นเมื่อมารวมกันเป็นกองแล้วสูงได้ ๘๐ ศอก พระราชาจึงได้มีคำสั่งให้ชาวเมืองประชุมแล้วตรัสถามว่า ใครในเมืองนี้มีทองคำเพียงนี้บ้าง เมื่อได้คำตอบชัดเจนว่าไม่มี จากนั้นจึงได้ถามความเห็นของชาวเมืองพร้อมกับลงมติเป็นเอกฉันท์ว่าสมควรยกย่องให้เป็นเศรษฐีในเมืองนี้ ดังนั้นแล้วจึงได้พระราชทานตำแหน่งเศรษฐีพร้อมกับโภคทรัพย์จำนวนมาก นายปุณณะเมื่อได้รับตำแหน่งดังกล่าวแล้วก็ได้กราบทูลความเป็นอยู่ที่แท้จริงของตนเองว่า ปัจจุบันนี้ตนอาศัยบ้านคนอื่นอยู่มานานขอพระองค์โปรดพระราชทานที่อยู่ให้ด้วยเถิด พระราชาเมื่อทราบดังนั้นจึงได้พระราชทานที่สร้างเรือนซึ่งเป็นของเศรษฐีคนเก่า นายปุณณะใช้เวลาในการก่อสร้างเพียงไม่กี่วันแล้วเสร็จ ต่อจากนั้นได้ทำบุญพร้อมกับจัดงานฉลองตำแหน่งเศรษฐีคนใหม่โดยนิมนต์พระพุทธรูปพร้อมด้วยพระภิกษุมาฉันที่บ้านเป็นเวลา ๗ วัน และในวันสุดท้ายของการทำบุญครั้งนี้นั่นเอง พระพุทธรูปได้แสดงธรรมอนุพัฟฟิกาหลังจากจบพระธรรมเทศนานายปุณณะ ภรรยาและบุตรสาว คือ นางอุตตราได้ดวงตาเห็นธรรมเป็นพระโสดาบันกันทั้งครอบครัว

ต่อมาไม่นาน ราชคหเศรษฐีได้ทำการสู่ขอลูกสาวของนายปุณณะซึ่งตอนนีกลายเป็นเศรษฐีไปแล้วนั้นแต่ได้รับการปฏิเสธจากนายปุณณะเศรษฐีโดยให้ข้ออ้างว่า ลูกชายของราชคหเศรษฐียังเป็นมิจฉาทิฎฐิอยู่ ลูกสาวของตนไม่สามารถที่จะใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันได้กับคนที่ไม่นับถือพระรัตนตรัยเป็นเหตุให้เศรษฐีคนอื่น ๆ เป็นห่วงถึงมิตรภาพที่มีต่อกันต้องบาดหมางเพราะเรื่องนี้จึงได้ขอร้องให้นายปุณณะเศรษฐีอย่าได้ตั้งข้อรังเกียจเพราะเรื่องนี้เลย ในที่สุดจึงได้ตกลงยกลูกสาวให้และจัดพิธี

แต่งงานให้ในวันเพ็ญกลางเดือน ๘ หลังจากนางอุตตราซึ่งเป็นลูกสาวคนเดียวของนายปुณณะเศรษฐีไปใช้ชีวิตอยู่บ้านพ่อของสามีนั้น เหตุการณ์ได้เป็นไปตามที่พ่อของนางคาดการณ์ไว้ด้วยความรักและเป็นห่วงลูกที่ไม่ยอมยกลูกสาวให้ตั้งแต่ครั้งแรก ก็คือ นับตั้งแต่นางอาศัยอยู่บ้านพ่อของสามี นางไม่มีโอกาสเข้าไปหาพระเลยและที่ยิ่งไปกว่านั้นก็คือ แม้แต่จะถวายทานหรือฟังธรรมหาโอกาส วันเวลาได้ล่วงเลยไปได้ครึ่งเดือน นางจึงได้ตัดสินใจส่งจดหมายซึ่งเนื้อความในจดหมายนั้นได้เขียนตัดพ้อผู้เป็นพ่อว่าเหมือนกับส่งนางเข้าไปอยู่ในคุก พร้อมกับเขียนประชดพ้ออีกว่า ทำนางให้เสียโฉมแล้วยกให้เป็นหญิงรับใช้ของคนอื่นยิ่งจะดีเสียกว่ายกตนให้กับตระกูลเศรษฐีที่เป็นมิจฉาภิภูณอย่างนี้

ปुณณะเศรษฐีเมื่อได้รับและอ่านเนื้อความจดหมายนั้นทราบทันทีว่า ลูกสาวของตนอึดอัดใจกับการใช้ชีวิตอยู่ที่นั่นเพราะไม่มีโอกาสได้ถวายทานและฟังธรรมเหมือนอยู่กับพ่อ ด้วยเหตุนี้จึงได้ส่งเงินไปให้หนึ่งหมื่นห้าพันกหาปณะพร้อมทั้งได้ฝากคำชี้แนะเพื่อเป็นทางออกให้กับลูกสาวว่า ในเมืองนี้มีหญิงงามเมืองคนหนึ่งชื่อ สิริมา ลูกจูงนาทรัพย์ที่ส่งไปนี้ว่าจ้างนางสิริมาเพื่อมาทำหน้าที่เป็นหญิงบาทบริจาริกาของลูกชั่วคราวไปก่อนโดยให้วันละหนึ่งกหาปณะ ไปทำบุญตามที่ลูกต้องการเถิด นางอุตตราได้ปฏิบัติตามคำชี้แนะของพ่อซึ่งขณะนั้นเหลือเวลาเพียงครึ่งเดือนจะออกพรรษาแล้ว นางจึงได้นิมนต์พระพุทธรูปเจ้าพร้อมกับพระภิกษุมานัฏฐดาหารที่บ้านทุกวัน และวันออกพรรษานี้เอง พระพุทธรูปเจ้าทรงรับคำนิมนต์ดังเคยนางอุตตราได้เข้าไปโรงครัวตระเตรียมทาอาหารเลี้ยงพระ แต่ละคนที่ช่วยกันปรุงอาหารต่างมีเนื้อตัวมอมแมมเหงื่อโคลไหลย้อยเปื้อนด้วยขี้เถ้าและถ่านไฟ เป็นเหตุให้สามีของนางอุตตราซึ่งกำลังยืนมองอยู่ที่หน้าต่างหวัระเเยะออกมา ขณะเดียวกันนางสิริมาซึ่งยืนอยู่ตรงนั้นด้วยได้สำคัญผิดลืมนึกว่าตนเองเป็นเพียงเมียเช่าชั่วคราวเท่านั้นได้เดินเข้าไปในครัวเอาทัพพีตักเนยใสที่กำลังเดือดซึ่งใช้ทอดขนมเดินตรงไปเพื่อที่จะราดบนศีรษะนางอุตตรา นางอุตตราด้วยอาการปรีดาตกใจกลัวทำให้เข้าใจได้ทันทีว่า นางสิริมาเดินมานั้นมิได้มาด้วยจุดประสงค์ดีแน่ ดังนั้นแล้วจึงนางอุตตราก็ได้กำหนดตั้งจิตแผ่เมตตาว่า ‘หญิงสหายของเราช่างมีพระคุณต่อเราเหลือเกิน หากจะหาสิ่งใดมาเปรียบเทียบกับพระคุณของหญิงสหายของเราแล้ว จักรวาลทั้งจักรวาลก็ดูจะแคบเกินไป พรหมโลกอีกเล่าก็ยิ่งต่ำเตี้ยเกินไป ทั้งนี้เป็นเพราะการที่เราได้มีโอกาสถวายทานฟังธรรม เพราะหญิงสหายคนนี้ช่วยให้เราได้มีโอกาส ฉะนั้น หากเราจะโกรธนางเพราะเหตุที่สหายคนนี้ได้ประทุษร้ายเรา นับเป็นความไม่ดีสำหรับเรา และด้วยอำนาจความไม่ดีนี้ ขอให้เนยใสที่ร้อนจนลวกตัวเราเถิด แต่ถ้าเราไม่มีความโกรธแล้วไซ้ ขอให้เนยใสอย่าได้ลวกเลย’ ทันใดนั้นด้วยอำนาจของพลังเมตตาของนางอุตตราทำให้น้ำมันร้อนเดือด ๆ ที่นางสิริมาราดลงบนศีรษะนางอุตตรากลายเป็นน้ำเย็น สาวใช้ที่อยู่ในครัวเห็นเหตุการณ์นั้นก็ไมอาจทนอยู่ได้จึงล้อมจับนางสิริมาพร้อมกับทุบตีอย่างรุนแรงขณะที่นางอุตตราพยายามห้ามปรามสาวใช้เหล่านั้น

จากเหตุการณ์ครั้งนี้เองทำให้นางสิริมา รู้สึกตัวว่าตนเป็นเพียงเมียเช่า ไม่มีสิทธิที่จะไปหึงหวงสามีของนางอุตตรา และรู้สึกซาบซึ้งในความมีเมตตาของนางอุตตราเพราะนอกจากไม่โกรธนางแล้วยังห้ามปรามหญิงรับใช้ที่ช่วยกันลุมทำร้ายนาง จึงได้กล่าวขอโทษนางอุตตรา แต่นางอุตตรากลับตอบไปว่า ถ้าคุณพ่อยกโทษให้นางก็จะยกโทษให้นางสิริมาแต่พ่อในที่นี้ไม่ใช่ชายปุณณะเศรษฐี (พ่อในวิภูษะ) แต่เป็นพระพุทธรูปเจ้า (พ่อในวิภูษะ) เป็นเหตุให้นางสิริมาได้ไปขอโทษต่อพระพุทธรูปเจ้าในวันรุ่งขึ้นอีกวันหนึ่งนั่นเอง

จะเห็นได้ว่าครอบครัวนี้โดดเด่นมากในเรื่องการดำเนินชีวิตตามแนวทางสายกลาง เพราะมีจุดเริ่มต้นจากการเป็นคนรับใช้ในครอบครัวเศรษฐี อีกทั้งสามีและภรรยาเป็นคนรู้จักประมาณตนเอง มีสัมมาปฏิบัติรู้จักการดำเนินชีวิตอย่างพอเพียง มีศรัทธามั่นคงในพระศาสนา แม้ว่าช่วงบั้นปลายชีวิตได้กลายเป็นเศรษฐีแล้วก็ยังดำเนินชีวิตด้วยความไม่ประมาท ทำบุญรักษาศีล ฟังธรรม เป็นประจำทุกวันพระ ส่วนบุตรสาวเมื่อจะมีครอบครัวยังได้พิจารณาถึงความเหมาะสมโดยพิจารณาจากคุณสมบัติของอีกฝ่ายหนึ่งว่า “เป็นคนมีสัมมาทิฐิในการดำเนินชีวิตหรือไม่อย่างไร เหมาะสมกับบุตรสาวของตนเพียงใด” อีกทั้งเมื่อบุตรมีครอบครัวแยกไปอยู่ต่างหากก็ยังเป็นธรรมาจายาคอยดูแลห่วงใย ปรองดองกันเป็นอย่างดีและช่วยเหลือเมื่อบุตรเป็นทุกข์เดือดร้อน ต้องการความช่วยเหลือจากบิดามารดา

ครอบครัวท่านปุณณะเศรษฐีนี้มีความโดดเด่นมากทางสายกลางเรื่องการปฏิบัติหน้าที่ตามหลักธรรมทศ ๖ และ สังคหวัตถุ ๔

๓.๙ สรุป

แนวทางการเสริมสร้างความเป็นผู้นำครอบครัวตามหลักฆราวาสธรรม ๔ จะทำให้ผู้นำครอบครัวมีสัจจะ ความซื่อสัตย์ความจริงใจ การมีความซื่อสัตย์จริงใจต่อกันเป็นคุณ ที่ก่อให้เกิดความไว้วางใจซึ่งกันและกัน ในทางตรงกันข้ามหากขาดสัจจะต่อกัน ก็จะเป็นเหตุให้เกิด ความหวาดระแวง เกิดความเคลงใจกันซึ่งอาจเป็นสาเหตุให้เกิดความแตกแยกกันไม่มีความเชื่อใจกัน ผู้นำครอบครัวมีทมะ การปรับปรุงตน การศึกษาหาความรู้อยู่เสมอ การรู้จักยับยั้งชั่งใจเมื่อเกิดการกระทบกระทั่งกัน รู้จักควบคุมอารมณ์ ระวังความรู้สึกที่ไม่พอใจในสิ่งที่ไม่ต้องการไม่ใช้อารมณ์ ในการแก้ปัญหา รู้จักปรับปรุงแก้ไขข้อบกพร่องของตนเอง โดยไม่เอาแต่ใจตนเอง สามารถแก้ไข ปรับตัวให้เข้ากับผู้อื่นได้ ผู้นำครอบครัวควรมีขันติ ความเข้มแข็ง ความอดทน อดกลั้นต่อความเหนื่อยยาก ลำบากทางกาย เพราะการทำงาน ส่วนการอดทนทางใจเป็นการอดทนต่อการกระทบทางด้านความรู้สึก สามารถทนต่ออารมณ์ยั่วเย้าต่างๆ ที่มากระทบทางจิตใจ การต้องอดทน ทั้งสองด้านนี้ต้องอาศัยความเพียรพยายามเป็นอย่างมาก ผู้นำครอบครัวควรมีจาคะ ความเสียสละไม่เห็นแก่ตัว การรู้จักให้อภัยกัน ด้วยความเมตตาอย่างจริงใจ โดยบุคคลในครอบครัวจะต้องมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กัน รู้จักการเสียสละความสุขส่วนตัว เพื่อความสุขของผู้อื่น มีน้ำใจให้ความช่วยเหลือสงเคราะห์กัน

แนวทางการเสริมสร้างความเป็นผู้นำครอบครัวตามหลักเบญจศีลเบญจธรรม จะทำให้ผู้นำครอบครัวเห็นความสำคัญของศีล ๕ ว่าเป็นหลักปฏิบัติขั้นพื้นฐานที่เป็นธรรมชาติ ซึ่งบุคคลใดได้ปฏิบัติแล้วย่อมได้ชื่อว่า เป็นผู้ทำให้สังคมมีแต่ความสงบสุข มีความรักความเสียสละ ไม่เป็นผู้ทำลายสังคม และเป็นผู้ที่ไม่ทำลายตัวเอง การปฏิบัติเบญจศีลนับว่าเป็นสิ่งสำคัญมาก เนื่องจากศีล ๕ เป็นหลักเบื้องต้นแห่งการปฏิบัติเพื่อให้เกิดการบรรลุธรรมทางพระพุทธศาสนา ก่อให้เกิดความสงบ สันติ เป็นการขจัดกิเลสเบื้องต้นให้สิ้นไป เบญจธรรมหรือเบญจกัลยาณธรรม แปลว่า ธรรมอันงามคือธรรมอันดีงามควรปฏิบัติ ๕ ประการที่ทำให้ผู้ปฏิบัติเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ด้วยคุณธรรมทั้งทางกายกรรม วาจากรรม และมโนกรรม หลักเบญจธรรมหรือเบญจกัลยาณธรรมนี้จะส่งผลให้ผู้ปฏิบัติและผู้รับผลของการกระทำมีความสุขสงบในการดำเนินชีวิต แนวทางการเสริมสร้างความเป็นผู้นำครอบครัว ผู้นำ

ครอบครัวควรเป็นผู้มีเบญจศีลเบญจธรรม อันเป็นพื้นฐานของการดำรงชีวิตอยู่ในโลกนี้ พึงกระทำตนเองให้สมบูรณ์พร้อมไปด้วยเบญจศีล เบญจธรรม สร้างความเชื่อมั่นในตนเอง ว่าเส้นทางดำเนินของชีวิตมีความปลอดภัย ไม่ตกอยู่ในที่ต่ำ ถึงแม้มีเหตุตกอยู่ในสถานการณ์ที่เสี่ยงต่อชีวิตหากเรามีมั่นคงในศีลและธรรม ก็จะทำให้แคล้วคลาดปลอดภัยและยังประโยชน์เพื่อความสุขปัจจุบันและอนาคตทั้งในโลกนี้และโลกหน้า และยังเป็นแบบอย่างที่ดีต่อบุตรและบุคคลในครอบครัว

แนวทางการเสริมสร้างความเป็นผู้นำครอบครัวตามหลักทศ ๖ การเป็นผู้นำครอบครัว ผู้นำครอบครัว หรือผู้ครองเรือนจะต้องมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับบุคคลในสังคมนั้น ดังนั้น ต้องปรับตัวให้เป็นผู้มีมนุษยสัมพันธ์อันดี เพราะการต้องเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับบุคคลทั่วไป ทั้งบุคคลที่อยู่ใกล้ตัวภายในครอบครัว และยังต้องมีความสัมพันธ์กับบุคคลภายนอกครอบครัว เพราะจะต้องเกี่ยวข้องกับบุคคลหลายประเภท จึงควรรู้จักพิจารณาบุคคลที่เป็นคนดีมีศีลธรรม ประพฤติปฏิบัติตนเหมาะสมกับคนรอบด้าน ตลอดจนการทำหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับบุคคลทั้งหลาย ให้ถูกต้องตามฐานะที่เปรียบเสมือนทิศต่างๆดังนี้ ทิศเบื้องหน้าพ่อแม่ ทิศเบื้องหลังภรรยาหรือสามี ทิศเบื้องขวาครูอาจารย์ ทิศเบื้องซ้ายเพื่อนมิตรสหาย ทิศเบื้องบนพระสงฆ์นักบวช ทิศเบื้องล่างเจ้านายลูกน้อง

แนวทางการเสริมสร้างความเป็นผู้นำครอบครัวตามหลักอบายมุข ๖ จะทำให้ผู้นำครอบครัวรู้ซึ่งถึงอบายมุขทั้ง ๖ ข้อว่าเป็นทางแห่งความเสื่อมทั้งทางกาย วาจา และทางใจ หลักพุทธธรรมข้อนี้ชี้ให้เห็นความเสื่อมที่จะเกิดขึ้นกับตนเอง ครอบครัว และสังคม ถ้าได้ยึดติดอบายมุขเหล่านี้ จะทำให้ร่างกายทรุดโทรม ทรัพย์สินหมดไปโดยเปล่าประโยชน์ เกิดบาปขึ้นกับตนเอง เป็นตัวอย่างที่มีดีของบุคคลในครอบครัว อยู่ในสังคมไม่ได้ ไม่มีใครคบหาสมาคมด้วย เมื่อผู้นำครอบครัวได้ศึกษาหลักพุทธธรรมคำสอนเกี่ยวกับอบายมุข ๖ แล้ว จะทำให้มีแนวทางในการนำชีวิตของตนเองไปตามที่ปรารถนา ช่วยพัฒนาจิตใจ ให้มีความเข้มแข็ง เข้าใจสภาพของความเป็นมนุษย์และรู้ทันกับการปรุงแต่งของจิตใจ

แนวทางการเสริมสร้างความเป็นผู้นำครอบครัวตามหลักสมชีวิตธรรม ๔ จะทำให้ผู้นำครอบครัวใช้ปัญญามากกว่าอารมณ์ เพราะปัญญา ถือว่า เป็นหลักการที่ ครอบครัวเรื่องศรัทธาความเชื่อ ความประพฤติของแนวทางการปฏิบัติศีล ความเสียสละเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ โดยให้ความหมายของคู่สมรสควรมีปัญญาเท่าเทียมกัน โดยมองถึงระดับการศึกษาที่เท่าเทียมกันหรือใกล้เคียงกันของคู่สมรสด้วย ตลอดจนการรู้จักปรับตัวปรับความคิดเข้าหากัน เป็นที่ปรึกษาของกันและกัน กล่าวได้ว่าปัญญาสามารถแก้ไขปัญหาค้นพบได้ทุกสถานการณ์ เป็นกำลังสำคัญที่สุดในการประคับประคองชีวิตคู่สมรสให้เกิดความมั่นคง นอกจากนั้นยังเป็นเครื่องมือที่สามารถจัดระเบียบชีวิตให้คู่สมรสเข้าใจถึงการใช้ชีวิตอยู่ร่วมกัน ตามหลักการเลือกคู่ในทัศนะของพุทธศาสนา โดยประสงค์ให้คู่สมรสได้รับประโยชน์จากการพัฒนาชีวิตของคู่สมรสให้เข้าถึงคุณค่า ตามหลักการสมชีวิตธรรมหรือหลักการเลือกคู่สมรส จะต้องยึดหลักการที่เสมอเหมือนกัน เพื่อความมั่นคงในการครองเรือนที่สมบูรณ์ในพระพุทธศาสนา

แนวทางการเสริมสร้างความเป็นผู้นำครอบครัวตามหลักพรหมวิหาร ๔ จะทำให้ผู้นำครอบครัวมีความรัก ความปรารถนาต่อบุคคลในครอบครัวด้วยการให้คำแนะนำ สั่งสอน หรืออบรม ทั้งในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการทำงานและความประพฤติที่เหมาะสมและดีงาม ผู้นำครอบครัวจะมีความกรุณาต่อผู้อยู่ในครอบครัวด้วยการให้ความช่วยเหลือ แบ่งปันน้ำใจ คือ สงเคราะห์ทั้งทางด้านวัตถุ

กำลังกายและกำลังใจ รวมถึงการจัดสรรสวัสดิการและผลประโยชน์เกื้อกูลต่างๆ ให้เหมาะสม ผู้นำครอบครัวสนับสนุนและแสดงออกถึงความยินดีเมื่อผู้อยู่อยู่ในครอบครัว เมื่อมีความสุข หรือมีความเจริญก้าวหน้าในชีวิตการทำงานและชีวิตครอบครัว รวมถึงการเชิดชูด้วยรางวัลและแบ่งปันด้วยน้ำใจ ผู้นำครอบครัวมีความปรารถนาดีต่อสมาชิกในครอบครัวด้วยการช่วยเหลือให้พ้นทุกข์หรือมีความสุข ในลักษณะที่ถูกต้องตามทำนองคลองธรรม ด้วยความยุติธรรม ไม่ลำเอียงหรือ อคติต่อผู้ใดผู้หนึ่ง เพราะรัก ไม่ชอบ และกลัว

แนวทางการเสริมสร้างความเป็นผู้นำครอบครัวตามหลักสังคหวัตถุ ๔ จะทำให้ผู้นำครอบครัวมีหลักทานมาพัฒนาจิตใจให้เป็นผู้นำที่มีความเสียสละ รู้จักการแบ่งปันวัตถุสิ่งของต่างๆ เพื่อช่วยเหลือครอบครัวให้เพียงพอต่อการดำเนินชีวิต ผู้นำครอบครัวจะมีแนวทางการพัฒนาตนตามหลักปิยวาจา โดยการพูดจาสุภาพ พูดด้วยความจริงใจ ไม่หยาบคาย ก้าวร้าว พูดในสิ่งที่เป็นประโยชน์ เหมาะสมสำหรับกาลเทศะ ผู้นำครอบครัวมีแนวทางการพัฒนาตนตามหลักอัตถจริยา เพื่อช่วยเหลือด้วยแรงกายและชวนช่วยกิจการต่างๆ บำเพ็ญสาธารณประโยชน์ รวมทั้งช่วยแก้ไขปัญาและช่วยปรับปรุงส่งเสริมในด้านจริยธรรม ผู้นำครอบครัวมีความสม่ำเสมอ หรือมีความประพฤติเสมอต้นเสมอปลาย ให้ความเสมอภาคปฏิบัติสม่ำเสมอต่อคนทั้งหลาย ไม่เอาเปรียบ ร่วมทุกข์ร่วมสุข ร่วมรับรู้ร่วมแก้ไขปัญา เพื่อให้เกิดประโยชน์สุขร่วมกัน คุณธรรมข้อนี้จะช่วยให้เราเป็นคนมีจิตใจหนักแน่นไม่โลเล

สรุปผลแนวทางการเสริมสร้างความเป็นผู้นำครอบครัวเชิงพุทธบูรณาการตามหลักธรรมพระพุทธศาสนา ถ้าปฏิบัติตามหลักธรรม ๗ ข้อ แล้วเกิดปัญาในระดับจริยธรรม วัฒนธรรม จิตวิทยา หรือปรัชญา ปัญาที่เกิดขึ้นยังไม่ตรงตามความประสงค์ ปัญายังเกิดไม่มาก จิตใจอ่อนแอ มีความเป็นอยู่ไปตามกระแสของโลก ตามความเจริญตามแรงของโลกวัตถุ บุคคล ครอบครัว หรือสังคม ปัญาในระดับนี้สามารถแก้ปัญา และดับทุกข์ได้ประมาณ ๒๐ %

สรุปผลแนวทางการเสริมสร้างความเป็นผู้นำครอบครัวเชิงพุทธบูรณาการตามหลักธรรมพระพุทธศาสนา ถ้าปฏิบัติตามหลักธรรม ๗ ข้อ แล้วเกิดปัญาในระดับศีลธรรม รู้เข้าใจถึงโทษของ ความรุนแรง ความเมตตากรุณา ความไม่เบียดเบียนทรัพย์สิน การหาทรัพย์สินมาอย่างถูกต้อง การไม่นอกใจคู่ครอง การรักเดียวใจเดียว การระวังเรื่องการพูดการจา การมีสัจจะ การไม่ทำร้ายร่างกายด้วยการกินหรือดื่มของมึนเมา การมีสติรู้ตัวทุกที่ รู้สีกตัวตลอดเวลา ปัญาในระดับนี้สามารถแก้ปัญา และดับทุกข์ได้ประมาณ ๔๐ %

สรุปผลแนวทางการเสริมสร้างความเป็นผู้นำครอบครัวเชิงพุทธบูรณาการตามหลักธรรมพระพุทธศาสนา ถ้าปฏิบัติตามหลักธรรม ๗ ข้อ แล้วเกิดปัญาในระดับเห็นสัจจธรรม คือรู้ถึงความจริงที่ละเอียด ลึกซึ้งนอกเหนือไปกว่าที่คนธรรมดาสามัญจะเห็นได้ ส่วนนี้ก็ได้แก่ ความรู้เรื่องความว่างเปล่าของสรรพสิ่งทั้งปวง เรื่อง อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา หรือเรื่องการเปิดเผยว่าทุกข์ เหตุให้เกิดทุกข์ การดับทุกข์ และวิธีปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์เป็นอย่างไร ในฐานะเป็นความจริงอันเด็ดขาดที่เปลี่ยนแปลงไม่ได้ หรืออริยสัจ ปัญาในระดับนี้สามารถแก้ปัญา และดับทุกข์ได้ประมาณ ๘๐ %

สรุปผลแนวทางการเสริมสร้างความเป็นผู้นำครอบครัวเชิงพุทธบูรณาการตามหลักธรรม
 พระพุทธศาสนา ถ้าปฏิบัติตามหลักธรรม ๗ ข้อ แล้วเกิดปัญญามองเห็นศาสนาพุทธ เห็นธรรมชาติ
 แท้จริง คือส่วนที่เป็นตัวระเบียบ และวิธีปฏิบัติ ซึ่งได้แก่ ศีล สมาธิ ปัญญา กระทบผลที่เกิดขึ้นคือ
 ความหลุดพ้นด้วยปัญญาเมื่อใครปฏิบัติแล้ว หลุดพ้นจากความทุกข์ได้จริง นี้เรียกว่า พุทธศาสนาใน
 ฐานะที่เป็นศาสนา หรือเรียกนัยหนึ่งว่าเป็นปัญญาในระดับวิทยาศาสตร์ คือระดับปัญญาที่แจ่มแจ้ง
 กระจ่างสำหรับผู้ที่ยุติธรรมแล้ว เช่น พระอรหันต์ เพราะท่านได้เห็นแจ้งประจักษ์แล้วด้วยจิตใจของ
 ท่านเอง ไม่ต้องคำนึงคำนวณตามเหตุผล ปัญญาในระดับนี้สามารถแก้ปัญหา และดับทุกข์ได้ ๑๐๐ %
 จิตใจมีพลังแห่งความว่างสะอาดสามารถมองเห็น และมีความเข้าใจเข้าใจ ทั้งโลกียะ โลกุตระ ด้วย
 สติสัมปชัญญะที่สมบูรณ์

บทที่ ๔

แนวทางการเสริมสร้างความเป็นผู้นำครอบครัวเชิงพุทธบูรณาการ ของบุคลากรโรงไฟฟ้าจะนะ จังหวัดสงขลา

วิเคราะห์และสร้างองค์ความรู้ใหม่ที่เป็นแนวทางการเสริมสร้างความเป็นผู้นำครอบครัวเชิงพุทธบูรณาการของบุคลากรโรงไฟฟ้าจะนะ จังหวัดสงขลา หลักการของการเสริมสร้างความเป็นผู้นำครอบครัวของบุคลากรโรงไฟฟ้าจะนะ และสังคมไทย หลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับการเสริมสร้างความเป็นผู้นำครอบครัวในสังคมไทย ตามที่ได้เสนอไว้ในบทที่ ๒ บทที่ ๓ ไปแล้วนั้น ในบทที่ ๔ เป็นการอธิบายและนำเสนอความคิดเห็นจากผู้ทรงคุณวุฒิที่เกี่ยวข้องมาแสดงไว้ด้วย เพื่อให้เห็นว่าแนวทางการการเสริมสร้างความเป็นผู้นำครอบครัวหากบูรณาการด้วยหลักพุทธธรรม แล้วจะทำให้เกิดประสิทธิภาพหรือความสำเร็จตามที่คาดหวัง ผู้วิจัยได้กำหนดประเด็นในการศึกษา ดังนี้ ๑) ตารางแสดงแนวทางการเสริมสร้างความเป็นผู้นำครอบครัวเชิงพุทธบูรณาการ ๔ ๒) อภิปรายแนวทางการเป็นผู้นำครอบครัวเชิงพุทธบูรณาการ ๓) สรุป ผู้วิจัยจะได้นำเสนอดังต่อไปนี้

ตารางที่ ๔.๑ แสดงแนวทางการเสริมสร้างความเป็นผู้นำครอบครัวเชิงพุทธบูรณาการ

หลักการของแนวทางการเสริมสร้างความเป็นผู้นำครอบครัว	หลักพุทธธรรมที่ใช้บูรณาการ	แนวทางการเสริมสร้างความเป็นผู้นำครอบครัวเชิงพุทธบูรณาการ
๑) ปัญหาผู้นำครอบครัวขาดความซื่อสัตย์ ขาดการควบคุมอารมณ์ ไม่ปรับตัวให้เข้ากัน ขาดความอดทนต่อความลำบาก อดทนต่อความเจ็บใจ อดทนต่ออำนาจกิเลส ขาดความเสียสละ	ฆราวาสธรรม ๔ ^๑ หลักธรรมในการครองเรือนเป็นสิ่งสำคัญเพราะเป็นการอยู่ร่วมกันมีความเคารพนับถือให้เกียรติกัน เป็นคู่ที่ดีต่อกัน ความตั้งมั่น สะท้อนให้เห็นถึงการจัดระเบียบของชีวิตคู่ที่สมบูรณ์ หลักในการดำเนินชีวิตแบบขอบธรรม ^๒ คู่สมรสจะต้องยึดหลักฆราวาสธรรม (หลักธรรมสำหรับการครองเรือน) อันเป็นข้อปฏิบัติสำหรับสมาชิกทุกคนในครอบครัว มี ๔ ประการ ได้แก่ สัจจะ ทมะ ขันติ จาคะ	สนับสนุนและส่งเสริมให้ผู้นำครอบครัวประกอบประพฤติปฏิบัติตามแนวฆราวาสธรรม ๔ คือ สัจจะ ทมะ ขันติ จาคะ

^๑ ส.ส. (ไทย) ๑๕/๒๔๖/๓๕๔, พ.ส. (ไทย) ๒๕/๑๙๑/๕๔๕.

^๒ จำเนียร รักษาภักดิ์, “จริยธรรมของคู่สมรสตามหลักพระพุทธศาสนา”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (คณะศิลปศาสตร์: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ๒๕๔๔), หน้า ๘๙.

หลักการของแนวทางการ เสริมสร้างความเป็นผู้นำ ครอบครัว	หลักพุทธธรรมที่ใช้ บูรณาการ	แนวทางการเสริมสร้างความ เป็นนำครอบครัวเชิงพุทธ บูรณาการ
๒) ปัญหาผู้นำครอบครัวเป็นผู้ ไม่มีศีล จะทำให้เสื่อมจากโภค ทรัพย์ เป็นผู้ไม่น่าเชื่อถือ ไม่ แก่กล้า ลลงลิมสติ	เบญจศีล ^๓ เบญจธรรม ^๔ หลักเบญจศีลเบญจธรรมเป็น พื้นฐานของการดำรงชีวิตอยู่ใน โลกนี้ พึงกระทำตนเองให้สมบูรณ์ พร้อมไปด้วยเบญจศีล เบญจธรรม สร้างความเชื่อมั่นในตนเอง ว่า เส้นทางดำเนินของชีวิตมีความ ปลอดภัย ถึงแม้มีเหตุตกอยู่ใน สถานการณ์ที่เสี่ยงต่อชีวิต หาก เรามีมั่นคงในศีลและธรรม จะ ปลอดภัยและยังประโยชน์เพื่อ ความสุขปัจจุบันและอนาคตทั้งใน โลกนี้และโลกหน้า เป็นแบบอย่าง ที่ดีต่อบุตร บุคคลในครอบครัว สังคม	สนับสนุนและส่งเสริมผู้นำ ครอบครัวให้ประพฤติปฏิบัติ ตามหลักเบญจศีลเบญจธรรม คือ ๑.ไม่ฆ่าสัตว์คู่เมตตา ๒.ไม่ ลักทรัพย์คู่สมาอาชีวะ ๓.ไม่ เจ้าชู้คู่กามสังวร ๔.ไม่พูดเท็จคู่ สัจจะ ๕.ไม่เสพของมีนเมาคู่กับ สติ
๓) ปัญหาผู้นำครอบครัว ละเลย ไม่ประพฤติปฏิบัติตาม บทบาทและหน้าที่ การปฏิบัติ ตามบทบาทหน้าที่เป็นเรื่อง สำคัญมนุษย์ต้องมีหน้าที่ความ รับผิดชอบ	ทศ ๖ หลักพุทธธรรมสำหรับการครอง เรือน และป้องกันแก้ไขปัญหา ความขัดแย้งต่างๆ ในครอบครัว เริ่มตั้งแต่ บิดามารดาเป็นจุด เริ่มต้นของชีวิตลูก เป็นผู้ให้กำเนิด คอยประคับประคอง เลี้ยงดูให้ลูก ได้ก้าวเดิน ได้คิด ได้ฝัน ได้ปฏิบัติ ได้เติบโตใหญ่เป็นอนาคตของชาติ บ้านเมือง ดังนั้น ความรักความ อบอุ่นแบบอย่างอันดีงามจากบิดา มารดาที่จะช่วยให้ลูกเติบโตอย่าง มีคุณธรรม คุณภาพและคุณ ประโยชน์เป็นทรัพยากรบุคคลที่มี คุณค่าต่อการพัฒนาประเทศชาติ ให้ยั่งยืนได้ในอนาคต	สนับสนุนและส่งเสริมผู้นำครอบครัว ให้ปฏิบัติหน้าที่ตาม ทศ ๖ คือ ๑.ทิศด้านหน้าพ่อแม่ ๒.ทิศด้านหลังภรรยาหรือสามี ๓.ทิศด้านขวาครูอาจารย์ ๔.ทิศ ด้านซ้ายมิตรสหาย ๕.ทิศ ด้านบนพระสงฆ์นักบวช ๖.ทิศ ด้านล่างเจ้านายหรือลูกน้อง

^๓ สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช (จวน อนุชา ยิมหาเถร), **ธรรมคติ**, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), ๒๕๔๖), หน้า ๖.

^๔ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลธรรม**, หน้า ๑๗๕-๑๗๖.

หลักการของแนวทางการ เสริมสร้างความเป็นผู้นำ ครอบครัว	หลักพุทธธรรมที่ใช้ บูรณาการ	แนวทางการเสริมสร้างความเป็น นำครอบครัวเชิงพุทธ บูรณาการ
๔.ปัญหาเรื่อง เสพของเมา เที่ยวกลางคืน ดูการละเล่น การพนัน คบคนชั่วเป็นมิตร เกียจคร้านการทำงาน ไม่มีสติ ต้ม เล่นการพนัน หวายนดิน ใต้ ดิน ส่งผลเสียหายมากมาย ผล ของการดื่มน้ำเมา ติดการพนันพอสรุปได้ ดังนี้ ๑) การพนันมีผลกระทบสังคม ๒) ประชาชนมีความหมกมุ่น ๓) เกียจคร้านทำงาน ๔) หมดเนื้อหมดตัว ๕) อาชญากรรมมากขึ้น	อภัยมุข ๖^๕ หลักธรรมที่เป็นทางเชื่อมในการ ครองเรือน เป็นช่องทางของ ความเสื่อม พินาศ ย่อยยับแห่ง โภคทรัพย์ ๑) การเสพของมี เมา คือ สุราและเมรัยเหตุแห่ง ความประมาท ๒) การหมกมุ่น ในการชอบเที่ยวที่โจคร ยามเวลากลางคืน ๓) ชอบดูการละเล่น ๔) ชอบเล่นการพนัน ๕) การคบคนชั่วเป็นมิตร ๖) เกียจคร้านการทำงาน	สนับสนุนและส่งเสริมผู้นำ ครอบครัวห่างจากอภัยมุข ๖ คือ ๑.เสพของเมา ๒.เที่ยว กลางคืน ๓.ดูการละเล่น ๔.เล่น การพนัน ๕.คบคนชั่วเป็นมิตร ๖.เกียจคร้านการทำงาน
๕) ปัญหาหนี้ส่วนตัวทัศนคติ ที่ติดมาจากครอบครัวเดิม ความเข้าใจอันดีระหว่างคู่ สมรสและสมาชิกในครอบครัว การสร้างความเข้าใจอันดี ให้ เกิดขึ้นกับคู่สมรสและสมาชิก ในครอบครัว ควรทำความเข้าใจ ในเรื่องเหล่านี้ คือ (๑) ลักษณะนิสัยและอารมณ์ความ รู้สึก(๒) วัฒนธรรมและ พฤติกรรมที่ เป็นปกติใน ครอบครัวเดิม (๓) การ เปลี่ยนแปลงตามวัยและ สถานภาพสังคม	สมชีวิธรรม ๔^๖ สมชีวิธรรม ๔ หลักธรรมของคู่ ชีวิต อันเป็นหลักธรรมที่จะทำ ให้ คู่สมรสมีความสมดุลอยู่ด้วย กันได้ อย่างเหมาะสมหรือ สม่าเสมอกลมกลืนกัน อยู่ครอง เรือนด้วยกันอย่างยืดยาว ประกอบด้วยหลักธรรมที่สำคัญ ๔ ข้อ คือ ๑.สมสัทธา มีศรัทธา เสมอกัน ๒.สมสীลา มีศีลเสมอ กัน ๓.สมจาคา มีจาคะเสมอกัน ๔.สมปัญญา มีปัญญาเสมอกัน	สนับสนุนและส่งเสริมผู้นำ ครอบครัวในการประพฤติ ปฏิบัติตามสมชีวิธรรม ๔ คือ ๑.สมสัทธา ๒.สมสীลา ๓.สมจาคา ๔.สมปัญญา

^๕ ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๗๘-๑๘๔/๑๙๖-๑๙๘.

^๖ อัง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๕๕/๘๐.

หลักการของแนวทางการ เสริมสร้างความเป็นผู้นำ ครอบครัว	หลักพุทธธรรมที่ใช้ บูรณาการ	แนวทางการเสริมสร้างความเป็น นำครอบครัวเชิงพุทธ บูรณาการ
๖) ปัญหาผู้ครอบครัวขาดเมตตา ความรักที่ปรารถนาให้ผู้อื่นมีความสุข เพราะผู้นำครอบครัว นักบริหารจะต้องมีความรัก ความหวังดีแก่เพื่อนร่วมงาน ความรักจะเกิดได้ถ้าผู้บริหารมองแต่แง่ดี หรือส่วนดีของเพื่อนร่วมงาน	พรหมวิหาร ๔^๗ หลักพรหมวิหารมีความสัมพันธ์กัน ซึ่งในทางปฏิบัติจะต้องทำให้มีความสมดุลกัน กล่าวคือไม่เน้นข้อใดข้อหนึ่งโดยเฉพาะ แต่จะต้องปฏิบัติครบทุกข้อจึงจะประสานความเชื่อมโยงกันในพรหมวิหาร ๔ นี้ แบ่งออกเป็น ๒ ภาคคือ (๑) ภาคความรู้สึก ได้แก่ เมตตา กรุณา มุทิตา ที่บิดามารดาแสดงต่อบุตร ซึ่งจะทำให้บุตรมีบุคลิกภาพและนิสัยใจคอที่ดี เช่นมีความรัก ความอบอุ่น เป็นคนอ่อนโยน (๒) ภาคปัญญา ได้แก่ อุเบกขา	สนับสนุนและส่งเสริมผู้นำครอบครัวในการประพฤติปฏิบัติตามพรหมวิหาร ๔ คือ ๑.เมตตา ๒.กรุณา ๓.มุทิตา ๔.อุเบกขา
๗) ปัญหาผู้นำครอบครัวขาดคุณธรรมที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวใจคน ผูกใจคน และประสานหมู่ชนให้มีความสามัคคี เป็น หลักธรรมที่ทำให้คนเป็นที่รัก เป็นที่ชอบใจของคนทั่วไป เป็นการปลูกไมตรีค้ำจุนน้ำใจต่อกัน ทำให้สังคมเป็นสุข	สังคหวัตถุ ๔^๘ หลักธรรมสำหรับเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวคือ ยึดเหนี่ยวจิตใจบุคคล คู่ครองและครอบครัว ตลอดถึงการประสานหมู่ชนไว้ในความสามัคคีกันเป็นหลักการสงเคราะห์ประกอบกันด้วย ทาน คือการให้ ปิยวาจา คือวาจาเป็นที่รัก อตถจริยา คือ การประพฤติประโยชน์ และสมานัตตตา คือ ความเป็นคนสม่ำเสมอ	สนับสนุนและส่งเสริมผู้นำครอบครัวในการประพฤติปฏิบัติตามสังคหวัตถุ ๔ คือ ๑.ทาน ๒.ปิยวาจา ๓.อตถจริยา ๔.สมานัตตตา

^๗ ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๘๔/๒๒๖.

^๘ ที.ป. (ไทย) ๑๑/๑๔๐/๑๖๗.

๔.๒ อภิปรายแนวทางการเสริมสร้างความเป็นผู้นำครอบครัวเชิงพุทธบูรณาการ

จากการศึกษาได้แนวทางการเสริมสร้างความเป็นผู้นำครอบครัวเชิงพุทธบูรณาการ ๗ วิธี ผู้วิจัยพบปัญหาและอุปสรรคในแนวทางการเสริมสร้างความเป็นผู้นำครอบครัว โดยการนำหลักพุทธธรรมมาใช้บูรณาการ ดังนี้

แนวทางการเสริมสร้างความเป็นผู้นำครอบครัวเชิงพุทธบูรณาการ การที่จะเป็นผู้นำได้นั้น สิ่งที่สำคัญที่สุด คือจะต้องสอนตัวเองให้ได้ก่อน ถ้ายังสอนตัวเองไม่ได้จะเป็นผู้นำที่ดีไม่ได้ สอนได้เฉพาะภาคทฤษฎีแต่ภาคปฏิบัติทำไม่ได้ก็ไม่สื่อความหมายที่สมบูรณ์ ความรู้เป็นอำนาจ มารยาทเป็นเสน่ห์ หมายความว่า คนที่เป็นผู้นำเขาได้นั้นต้องมีสิ่งต่อไปนี้

๑. ต้องมีความรู้วิชาการ มีความเชี่ยวชาญในสาขาที่ศึกษาอย่างแท้จริง
๒. ต้องมีจรรยา หมายถึง มีมารยาท รู้จักตัวเอง รู้จักสังคม^๔

ผู้นำต้องสอนตนและปฏิบัติให้ได้ก่อน ยกตัวอย่างให้เห็นง่ายๆ บิดามีบุตรชายจะสอนให้บุตรชายไม่ให้สูบบุหรี่ ถ้าบิดาสอบบุตรชายแต่สอนบุตรชายไม่ให้สูบบุหรี่ จะไปนำเขาได้อย่างไรเพราะตัวเองก็ยังทำไม่ได้ หากบอกว่าบุตรชายยังเด็กอยู่บิดาเป็นผู้ใหญ่แล้วก็ไม่ใช่ เรื่องการทำความดีหรือความชั่วไม่เกี่ยวกับเด็กหรือผู้ใหญ่เพราะทำได้ทั้งนั้น เพราะฉะนั้นถ้าบิดาไม่สูบบุหรี่ สอนบุตรชายไม่ให้สูบบุหรี่คำสอนศักดิ์สิทธิ์ เพราะบุตรชายก็เห็นว่าบิดาไม่สูบบุหรี่ หากบิดาสอบบุตรชายแต่ไปสอนให้บุตรชายให้เลิกสูบบุหรี่ คำสอนที่ออกจากปากมันก็เหมือนสายลม เข้าหูซ้ายทะลุหูขวาไม่มีความศักดิ์สิทธิ์ เปรียบดังลมพิษที่ออกจากปากของบุคคลที่ตัวเองก็ยังทำไม่ได้

เพราะฉะนั้น การที่เราจะสอนสิ่งไหนต่อบุคคลสังคมใดจะต้องทำให้ได้ก่อน บางครั้งแค่เขามองการกระทำของเราก็เป็นการสอนโดยที่ไม่ต้องสอนเช่น การมีมารยาท การเดิน การนั่ง การไหว้ การพูด การสนทนา คนเห็นว่าบุคคลนี้มารยาทดีแค่นี้ก็นับถือศรัทธาแล้วโดยที่เราไม่ต้องสอน เพราะการกระทำเป็นการสอนคนอื่นด้วยการทำให้ดู

ความเป็นผู้นำด้านไหนก็ตาม อันดับแรกจะต้องสอนตัวเองให้ได้ก่อน จะสอนใครเรื่องใดก็ตามเราจะต้องทำได้ การสอนบางครั้งก็มองว่าครูในโรงเรียนสิ่งที่สอนกับการกระทำไม่เหมือนกันแต่ให้มองว่านั่นคือครู วิชาบางครั้งถึงแม้ไม่เกี่ยวกับกิจกรรมมารยาทแต่ครูก็ต้องมีทั้งสองอย่าง มีทั้งความรู้ วิชาการและมีมารยาท เพราะความรู้เป็นอำนาจมารยาทเป็นเสน่ห์ ครูบางท่านสอนดีสอนเก่งสื่อสารดี ความรู้ดีเยี่ยม แต่ครูคนนั้นมารยาทไม่ดีบางครั้งก็ไม่น่าเลื่อมใส ได้แต่วิชาความรู้แต่ไม่ได้เรื่องมารยาทคือไม่มีความประทับใจ เพราะมารยาทเราเห็นแล้วชื่นใจหลับตาเห็นเลยอาจารย์พูดเพราะ การก้าวเดินสวยงามมีสติมารยาทดี มีความสุขที่ได้สื่อถ่ายทอด ส่วนความรู้ที่ครูบาอาจารย์สอนบางเวลาเราไปหาศึกษาหาอ่านเองได้ ได้ค้นคว้าได้ความรู้มากกว่าอาจารย์สอนด้วยซ้ำไป

มารยาทมีความสำคัญถ้าให้เลือกคนสองคน คนหนึ่งเก่งวิชาการแต่ไร้ซึ่งมารยาท กับอีกคนที่มีมารยาทดีแต่ความรู้วิชาการไม่ดีสอนไม่เก่ง คนส่วนมากเลือกคนมารยาทดี คนมารยาทดีอาจไม่

^๔ สัมภาษณ์ พระราชปริยัติมุนี, ผศ.ดร., คณบดีคณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

มีความรู้มากแต่ตีมีเพื่อนเยอะ เพราะมีน้ำใจงามคนความรู้ดีแต่ไม่มีน้ำใจ สอนหรือคุยกับคนอื่นไม่รู้เรื่องก็ไม่เกิดประโยชน์อันใด เพราะฉะนั้นการที่จะเป็นผู้นำเขาได้ต้องมีความรู้ทั้งสอง คือความรู้วิชาการที่ร่ำเรียนมาตลอดถึงความรู้ทั่วไป และความรู้ความเข้าใจเรื่องกิริยามารยาท มีทั้งสองส่วนก็สมบูรณ์ที่จะสอนคนอื่นด้วยความรู้ทางวิชาการที่เปรียบเป็นอำนาจ ความรู้แห่งมารยาทที่เป็นดั่งเสน่ห์

ผู้นำ คือผู้พาหมู่คณะไปสู่ความสำเร็จความเจริญอย่างมีความสุข เปรียบเสมือนแม่ทัพ แม้จะเป็นหมู่คณะเล็กๆในระดับครอบครัวก็ตาม เพราะต้องรับผิดชอบชีวิตอื่นอย่างน้อย ๑ ชีวิต รวมเป็น ๒ ขึ้นไป หากว่าแม่ทัพหรือผู้นำไม่มีความกล้า ไม่มีความมั่นใจในการนำ ก็ไม่สามารถคาดคะเนได้ว่า จุดหมายปลายทางคือความสำเร็จจะเกิดขึ้นได้หรือไม่

ฉะนั้น แม่ทัพหรือผู้นำครอบครัว จำเป็นต้องมีธรรมะอันเป็นแนวทางการเสริมสร้างความของผู้นำเสียก่อน คือมีเวสารัชชกรณธรรม ได้แก่ธรรมะอันเป็นเหตุให้ผู้นำมีความมั่นใจในการนำ มีความกล้าหาญที่จะฟันฝ่าอุปสรรคอันตรายทั้งปวง นั่นคือ

๑. ศรัทธา เชื่อมั่นในการนำครอบครัวไปในทางที่สุจริต

๒ .พาหุสัจจะ มีความรู้ประสบการณ์มากพอในการครองเรือนให้ประสบความสำเร็จ

๓. ปัญญา มีปฏิภาณไหวพริบรู้ที่จะแก้ไขวิกฤตการณ์ อันจะมีขึ้นทุกระยะทางของการนำพาครอบครัว

๔. ศील มีระเบียบวินัยตัวเอง วินัยในการครองเรือน และระเบียบประเพณีตลอดถึงกฎหมายบ้านเมือง ที่ต้องปฏิบัติในทุกกรณี

๕. วิริยารัมภะ ริเริ่ม ตื่นตัวในการเพียรพยายามประกอบอาชีพในทางสุจริตธรรม และแก้ไขปัญหาวิกฤตการณ์ต่างๆให้เป็นไปในทางที่ถูกต้อง^{๑๐}

๔.๒.๑ วิธีที่ ๑: สนับสนุนและส่งเสริมให้ผู้นำครอบครัวประกอบประพฤติปฏิบัติ ตามหลักฆราวาสธรรม ๔ เพิ่มขึ้น

สาเหตุมีปัญหาและอุปสรรค คือผู้นำครอบครัวขาดความซื่อสัตย์ ความไม่ซื่อสัตย์ในชีวิตสมรสเป็นสาเหตุสำคัญของความล้มเหลวในชีวิตการแต่งงาน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการเงิน หรือเรื่องชู้สาวกับบุคคลอื่น ชีวิตสมรสที่มีความสุขควรอยู่กันอย่างเปิดเผยทั้ง ๒ ฝ่าย มีความจริงใจซึ่งกันและกัน เพราะสิ่งที่ตามมาภายหลังการขาดความซื่อสัตย์ก็คือ ความไม่ไว้วางใจซึ่งกันและกัน จนกลายเป็นสาเหตุของปัญหาความขัดแย้งในที่สุด ปัญหาผู้นำครอบครัวขาดการควบคุมอารมณ์ ไม่ปรับตัวให้เข้ากัน การตัดสินใจในการแก้ไขปัญหาก็ขาดการติดต่อสถานการณ์ที่แตกต่างกันของสามี และภรรยา อาจ อาจนำมาซึ่งความขัดแย้ง บาดหมาง และไม่เป็นที่พอใจของอีกฝ่าย เพราะฉะนั้น ชีวิตสมรสจะประสบความสำเร็จได้ ย่อมขึ้นอยู่กับ การประนีประนอม ความสามารถในการควบคุมอารมณ์ และความสามารถในการปรับตัวเข้าหากัน ปัญหาผู้นำครอบครัวขาดความอดทนต่อความลำบาก อดทนต่อความเจ็บใจ อดทนต่ออำนาจกิเลส หากการสร้างครอบครัวให้เป็นสุขเป็นโจทย์ที่ง่ายทุกคนทำได้ ก็

^{๑๐} สัมภาษณ์ พระราชปรีดีเวที, เจ้าคณะจังหวัดนครศรีธรรมราช, ๒๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

คงไม่มีปัญหาหรือเหตุแห่งการหย่าร้างเป็นแน่ ซึ่งในความเป็นจริงแล้ว ในปัจจุบันนี้ ครอบครัวที่อยู่กันอย่างพร้อมหน้าพร้อมตาม พ่อ แม่ และลูกๆ อาจหายากมากขึ้นกว่าเดิม เมื่อความอดทนของชีวิตคู่ลดลงอย่างเห็นได้ชัด

จากความเห็นของผู้วิจัย รหัสการแก้ปัญหาที่สำเร็จในครอบครัวคือหลักธรรมาธรรม ๔ ยึดมั่นในความซื่อสัตย์ ความอดทน และการให้อภัยต่อกัน ถ้าปราศจากสองสิ่งนี้เมื่อใดสายป่านแห่งครอบครัวก็จะขาดสะบั้นลงทันที ปัญหาผู้นำครอบครัวขาดความเสียสละ ขาดความทุ่มเทและไม่รู้จักเสียสละให้ครอบครัว ไม่เป็นคุณสมบัติที่สาว ๆ หลายคนต้องการ เพราะเมื่อแต่งงานและสร้างครอบครัวแล้ว ความรับผิดชอบของคนทั้งคู่ต้องมีมากขึ้นกว่าเดิมแน่นอน ซึ่งหนุ่มผู้มีความเสียสละจะคอยรับผิดชอบเรื่องงานและเรื่องส่วนตัวไปพร้อม ๆ กัน แล้วไม่ว่าอะไรจะเกิดขึ้น เขาจะนึกถึงครอบครัวก่อนเป็นอันดับแรก ผู้นำครอบครัวต้องมีจิตเสียสละ มีจิตอาสา เพื่อประโยชน์ของครอบครัว และสังคมส่วนรวมตามสมควร พึงสละประโยชน์ที่จะได้โดยมิชอบด้วยกฎหมายและศีลธรรม^{๑๑} สอดคล้องกับความเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิที่ให้สัมภาษณ์

นายอุดม ช่างเข้ม กล่าวว่า “ปัญหาและอุปสรรคความเป็นผู้นำครอบครัวคือ การขาดความเอาใจใส่หรือความไม่ซื่อสัตย์ต่อกันในครอบครัว โดยเฉพาะระหว่างสามีในฐานะเป็นผู้นำครอบครัวกับภรรยา ซึ่งหากเป็นไปในลักษณะข้างต้นที่กล่าวมาแล้ว หากผู้นำไม่มีความรับผิดชอบหรือไม่เอาใจใส่ และจะทำให้ครอบครัวมีปัญหาแน่นอนซึ่งเป็นสาเหตุที่ทำให้ไม่มีความเป็นผู้นำของครอบครัว”^{๑๒}

นางสุจิตรา ช่างเข้ม กล่าวว่า “ปัญหาและอุปสรรคของความเป็นผู้นำครอบครัวที่ น่าจะมีปัญหาจาก ๑) ไม่เอาใจใส่หรือไม่ซื่อสัตย์ต่อกันในครอบครัว ๒) ไม่มีความรับผิดชอบในครอบครัวเกี่ยวกับการงาน ๓) ไม่ให้เกียรติภรรยาทั้งต่อหน้าและลับหลัง”^{๑๓}

นางอุทัยวรรณ พรหมเทศ กล่าวว่า “ปัญหาและอุปสรรคเกี่ยวกับการเป็นผู้นำครอบครัว คือ การที่ผู้นำเห็นประโยชน์ส่วนตัวมากกว่าประโยชน์ส่วนรวม ไม่รู้จักการเสียสละ การเป็นตัวอย่างที่ไม่ดีให้แก่สมาชิกในครอบครัว ปัญหาเหล่านี้ก่อให้เกิดการบั่นทอนจิตใจของสมาชิกในครอบครัวอาจนำไปสู่ความล้มเหลวในชีวิตครอบครัวได้”^{๑๔}

ธรรมาธรรม ๔ เป็นธรรมสำหรับผู้ครองเรือน ไม่ว่าจะเป็นผู้นำหรือผู้ตาม จะต้องพร้อมใจกันปฏิบัติได้แก่ สัจจะ ทมะ ชันติ จาคะ โดยเฉพาะผู้นำครอบครัว ถ้าบกพร่องเสียเองก็ไม่สามารถแก้ไขปัญหาลักษณะที่เกิดขึ้นในวิถีชีวิตของตนเอง และวิถีทางของครอบครัวที่สงบสุขได้ บกพร่องในเรื่องสัจจะกับตัวเอง บกพร่องเรื่องทมะไม่ฝึกจิตใจไม่เข้มใจ ไม่ฝึกหัดการใดให้ชำนาญ ขาดความ

^{๑๑} สัมภาษณ์ พระราชปรีดีเวที, เจ้าคณะจังหวัดนครศรีธรรมราช, ๒๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^{๑๒} สัมภาษณ์ นายอุดม ช่างเข้ม, พนักงานโรงไฟฟ้าจะนะ ตำแหน่งวิศวกร, ๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^{๑๓} สัมภาษณ์ นางสุจิตรา ช่างเข้ม, คู่สมรส นายอุดม ช่างเข้ม พนักงานโรงไฟฟ้าจะนะ ตำแหน่งวิศวกร, ๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^{๑๔} สัมภาษณ์ นางอุทัยวรรณ พรหมเทศ, คู่สมรส นายภฤตวัฒน์ พรหมเทศ พนักงานโรงไฟฟ้าจะนะ ตำแหน่งวิทยากร, ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

ยับยั้งจิตใจ หุ่นหันพลันแล่น ไม่มีชั้นดีความอดทนต่อความทุกข์ยากลำบาก ไม่มีการเสียสละอัตตา ยึดถือแต่ความเห็นแก่ตัวเองเป็นใหญ่^{๑๕}

จากความเห็นของผู้วิจัย ที่เสนอหลักธรรมนี้เพื่อใช้แก้ไขและส่งเสริมแนวทางการเสริมสร้างความเป็นผู้นำครอบครัว ผู้นำครอบครัวควรมีหลักพราวาสธรรม คือ ธรรมของการครองเรือน หมายถึงธรรมอันนำความสุขมาสู่ผู้ครองเรือน การดำเนินชีวิตครอบครัว จะมีความสุขความมั่นคงสมาชิกมีความอบอุ่นได้ สมาชิกทุกคนจะต้องปฏิบัติตามหลักธรรมอย่างถูกต้อง การครองเรือนเป็นภารกิจที่สำคัญเพราะเป็นการอยู่ร่วมกันมีความเคารพนับถือให้เกียรติกันเป็นกัลยาณมิตรที่ดีต่อกัน ความตั้งมั่นของคู่สมรสย่อมสะท้อนให้เห็นถึงการจัดระเบียบชีวิตคู่ที่สมบูรณ์สร้างหลักในการดำเนินชีวิตแบบขอบธรรม คู่สมรสจะต้องยึดหลักพราวาสธรรม อันเป็นข้อปฏิบัติสำหรับสมาชิกทุกคนในครอบครัว เป็นหลักธรรมที่สามารถนำเสนอส่งเสริมภาวะการเป็นผู้นำครอบครัวในสังคมไทยอย่างมีประสิทธิภาพ^{๑๖}

ผู้นำครอบครัวมีหน้าที่สำคัญ คือ ความรับผิดชอบครอบครัวที่จะต้องร่วมกันสร้างความซื่อสัตย์ให้เกิดเป็นรูปธรรมขึ้นคือ การสร้างจิตสำนึกขึ้นในตัวของบุคคลในครอบครัว โดยเริ่มต้นที่ตนเองก่อน โดยการทำตนเป็นคนซื่อสัตย์ต้นแบบ ผู้เป็นหัวหน้าครอบครัว ต้องทำตนเป็นต้นแบบหรือแม่พิมพ์แห่งความซื่อสัตย์ต่อครอบครัว ขณะเดียวกันผู้คนในครอบครัวต้องร่วมกันแสดงพลังแห่งการสนองตอบบนพื้นฐานของจิตสำนึกขึ้นมา นั่นคือการแสดงออกบนวิถีแห่งความซื่อสัตย์ต่อกันในทุกกรณี จริใจต่อพฤติกรรมที่แสดงออกต่อกัน บนพื้นฐานแห่งการรับผิดชอบต่อสังคมส่วนรวม ในเมื่อแต่ละครอบครัวสร้างจิตสำนึกของความซื่อสัตย์ให้เกิดขึ้นในจิตใจที่บริสุทธิ์แล้ว จิตสำนึกแห่งความซื่อสัตย์ย่อมต่อยอดออกไปสู่สังคมที่กว้างใหญ่โดยมิต้องสงสัย เพราะจิตสำนึกนั้นได้ฝังลึกลงไปจิตใจของผู้คนในแต่ละครอบครัวแล้ว

นายสมเกียรติ ย้อยเสริมรัฐสุทธิ์ กล่าวว่า “ในสังคมปัจจุบัน เรื่องเงินทองเป็นสิ่งสำคัญมาก เพราะเป็นปัจจัยที่จะช่วยจุนเจือครอบครัวให้มีอยู่มีกิน และให้เป็นปกติสุขได้ แต่การที่จะได้มาซึ่งเงินทองเหล่านั้น ก็ต้องรู้จักทำอาชีพการงาน มิใช่ไม่ทำอะไรเลย คอยแต่โชคกลางหรืออาศัยผู้อื่นคงไม่ได้ หากไม่มีเงินทองแล้ว คนในครอบครัวย่อมอดอยาก เป็นทุกข์ทงกาย และใจ นำมาสู่ความขัดแย้งกันในเวลาต่อมา” ^{๑๗}

นายวีรพงศ์ กาญจนภาส กล่าวว่า “ผู้นำครอบครัวในสังคมปัจจุบัน ควรมีธรรมของผู้ครองเรือน หรือ พราวาสธรรม คือ ๑) ความซื่อสัตย์เป็นพื้นฐาน เป็นคนจริงต่อความเป็นมนุษย์ของตน ๒) ฝึกตน ข่มจิต และรักษาใจ บังคับตัวเองเพื่อลดและละกิเลส และรักษาสัจจะ ๓) อดทน ไม่ใช่เพียงแต่อดทนกับคำพูดหรือการกระทำของผู้อื่นที่เราไม่พอใจ แต่หมายถึงการอดทนอดกลั้นต่อการบีบบังคับของกิเลส ๔) เสียสละ บริจาคสิ่งของที่ไมควรมีอยู่ในตน โดยเฉพาะกิเลสเพราะนั่นคือสิ่งที่ไม่

^{๑๕} สัมภาษณ์ พระราชปรีดีเวที, เจ้าคณะจังหวัดนครศรีธรรมราช, ๒๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^{๑๖} สัมภาษณ์ นายสมเกียรติ ย้อยเสริมรัฐสุทธิ์, ผู้ช่วยผู้อำนวยการโรงไฟฟ้าจะนะ, ๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^{๑๗} สัมภาษณ์ นายสมเกียรติ ย้อยเสริมรัฐสุทธิ์, ผู้ช่วยผู้อำนวยการโรงไฟฟ้าจะนะ, ๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

ควรมืออยู่กับตน ละนิสัยไม่ดีต่างๆ หากผู้นำครอบครัวปฏิบัติเป็นตัวอย่าง ก็จะนำไปสู่ผู้ที่อยู่ในครอบครัวปฏิบัติตาม ส่งผลให้ครอบครัวเป็นสุข”^{๑๘}

นายแสงเทียน ย้ายตั้ง กล่าวว่า “ฆราวาสธรรม “ทมะ” หมายถึงความข่มใจให้อยู่ในภาวะที่ดี ก็เป็นสิ่งเกื้อหนุนให้ผู้นำครอบครัวสร้างบรรยากาศในครอบครัวให้มีความสุขและพัฒนาไปในทางที่เจริญได้”^{๑๙}

นายลือชัย มุสิกรังศรี กล่าวว่า “การนำหลักพุทธธรรมมาใช้ในชีวิตการเป็นผู้นำครอบครัวมีความสำคัญอย่างยิ่ง ยกตัวอย่างแค่ผู้นำรักษาศีล ๕ อย่างเคร่งครัดและปฏิบัติตาม ความสุขภายในครอบครัวก็เกิดขึ้นได้”^{๒๐}

นางสาววรารังสิริ จันทร์สุวรรณ กล่าวว่า “หลักธรรมที่ส่งเสริมการเป็นผู้นำครอบครัวในสังคมไทยอย่างมีประสิทธิภาพ คือ ๑) สัจจะ ความซื่อสัตย์ต่อครอบครัวของตน ๒) ทมะ รู้จักข่มใจเมื่อมีปัญหา ใช้ปัญญาแก้ปัญหาแทนที่อารมณ์ ๓) ขันติ มีความอดทน อดกลั้น ๔) รู้จักเสียสละเพื่อความสงบสุขของคนในครอบครัว”^{๒๑}

สรุปว่า วิธีที่การสนับสนุนและส่งเสริมให้ ผู้นำครอบครัวควรทราบถึงหลักของฆราวาสธรรมทั้ง ๔ ประการ เพื่อนำมาใช้ประพฤติปฏิบัติในชีวิตครอบครัว การที่ครอบครัวจะมีความสุขตามรูปแบบพุทธศาสนา ผู้นำต้องได้รับการชี้แนะแนวทางในการที่จะอยู่ร่วมกันตามหลักของฆราวาส ๔ อันจะนำครอบครัวไปสู่ความสุขที่แท้จริง ดังนั้น จึงควรสนับสนุนและส่งเสริมให้ผู้นำครอบครัวได้ทราบหลักระเบียบวิธีของการครองเรือนตามหลักฆราวาสธรรมทั้ง ๔ เพื่อนำไปใช้ปฏิบัติได้อย่างถูกต้อง

๔.๒.๒ วิธีที่ ๒: สนับสนุนและส่งเสริมผู้นำครอบครัวให้ประพฤติปฏิบัติตามหลักเบญจศีลเบญจธรรม เพิ่มขึ้น

พบว่ามีปัญหาและอุปสรรค คือ ผู้นำครอบครัวเป็นผู้ไม่มีศีล นิยมความรุนแรง ทำลายทรัพย์สิน เจ้าชู้ พุดเท็จ หลงลืมสติ

ในกรณีนี้ ผู้วิจัยได้นำเสนอหลักพุทธธรรมเบญจศีลเบญจธรรมต่อผู้นำครอบครัวที่ขาดการปรับตัว หากคู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งไม่ยอมปรับเปลี่ยนประเพณีของตนเอง และยังยึดติดอยู่กับรูปแบบการดำเนินชีวิตก่อนแต่งงาน โอกาสแห่งความขัดแย้งภายในครอบครัวที่จะนำมาสู่ปัญหาครอบครัวย่อมมีมาก ซึ่งสิ่งที่ลดข้อขัดแย้งเหล่านี้ได้คือ การปรับตัวเข้าหากัน ละความรุนแรง ขยับเข้ามาหากันและรักษาทรัพย์สิน มีความสำรวมทางเพศ จากความสัมพันธ์ทางเพศที่เป็นความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ หากสอดคล้องกับความรัก ย่อมทำให้เกิดความสัมพันธ์ในหญิงชายมากขึ้น

^{๑๘} สัมภาษณ์ นายวีรพงศ์ กาญจนภาส, พนักงานโรงไฟฟ้าจะนะ ตำแหน่งวิศวกร, ๑๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^{๑๙} สัมภาษณ์ นายแสงเทียน ย้ายตั้ง, พนักงานโรงไฟฟ้าจะนะ ตำแหน่งวิศวกร, ๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^{๒๐} สัมภาษณ์ นายลือชัย มุสิกรังศรี, พนักงานโรงไฟฟ้าจะนะ ตำแหน่งวิศวกร, ๑๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^{๒๑} สัมภาษณ์ นางสาววรารังสิริ จันทร์สุวรรณ, บุตร นายเจริญ จันทร์สุวรรณ, พนักงานโรงไฟฟ้าจะนะ ตำแหน่งวิศวกร, ๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

เพศสัมพันธ์จึงเป็นประเด็นร่วมที่ทั้งสามมี และภรรยาต้องเรียนรู้ และทำความเข้าใจเพื่อการปรับเปลี่ยน และปรุงแต่งให้เกิดความสมดุล พระราชปรีดีธำมณี กล่าวว่า “ความพอใจด้วยภรรยาตนเองถือเป็นพรหมจรรย์อย่างหนึ่งในพระพุทธศาสนา คำว่าพรหมจรรย์ คือการประพฤติธรรมอย่างประเสริฐ”^{๒๒} สอดคล้องกับความเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิที่ให้สัมภาษณ์

นางสุกัญญา ไพโรจน์ กล่าวว่า “ผู้นำครอบครัวไม่ทำหน้าที่ตามบทบาทที่ควรจะเป็น ไม่มีหลักกรรมการครองเรือน ผักเฝื่อนในอบายมุข ติดเหล้า การพนัน หรือผู้หญิง และไม่มีเวลาให้ครอบครัว การเป็นผู้นำครอบครัวต้องเป็นคนดี ทำให้ครอบครัวมีความมั่นคง ทำให้สมาชิกในครอบครัวรู้สึกมั่นคง มีความสุข มีแนวทางให้กับลูกหลานได้ใช้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตต่อไป จากพื้นฐานครอบครัวที่ดีจะส่งผลให้สังคมดีขึ้น ดังนั้น ผู้นำครอบครัวในสังคมไทยถ้าห่างไกลจากอบายมุขได้ และมีแนวทางในการดำเนินชีวิตที่ดีจะทำให้ครอบครัว สังคม ประเทศชาติมีความสุข”^{๒๓}

นายดำรงค์ ไสยะ กล่าวว่า “หลักธรรมที่ผู้นำครอบครัวจะต้องมีในเบื้องต้นคือ ศีล ๕ เพราะเป็นมารดาแห่งศีลธรรม”^{๒๔} ศีล เป็นระเบียบวินัย ผู้นำครอบครัวต้องมีระเบียบวินัยในตัวเอง วินัยในการครองเรือน ระเบียบประเพณีตลอดถึงกฎหมายบ้านเมืองที่ต้องปฏิบัติในทุกกรณี

หลักพุทธธรรมไม่ต้องเอาอะไรมาก แคศีล ๕ ก็เพียงพอแล้ว ศีล ๕ เขาเรียกว่าเป็นหลักของมนุษยธรรมทำให้มนุษย์เป็นคนที่จิตใจสูงขึ้น ตั้งแต่ ๑.ไม่ฆ่าสัตว์ ๒.ไม่ลักทรัพย์ ๓.ไม่ประพฤติดินกาม ๔.ไม่พูดเท็จ ๕.ไม่ดื่มสุราหรือของมึนเมา นี่ถือว่าเป็นพื้นฐานของมนุษย์ เราเรียกกันว่ามนุษยธรรม ถ้าหากใครมีศีล ๕ แล้ว ไปอยู่ที่ไหนก็มีความสุขอยู่ไหนก็มีความสุขปลอดภัย เพราะฉะนั้นชีวิตครอบครัวเราใช้ชีวิตแบบชาวบ้านการที่มีศีล ๕ ในครอบครัวก็อบอุ่นแล้ว เพราะอะไรทำให้ครอบครัวเดือดร้อนคือศีลข้อ ๕ เมาสุราก็คุยกับใครไม่รู้เรื่อง ส่งผลให้ร่างกายอ่อนแอทำงานไม่ได้ อย่างปกติมีผลให้เกิดปัญหาในครอบครัว สังคม

พระราชปรีดีธำมณี (เทียบ สิริธำมณี) กล่าวว่า “ศีลข้อที่ ๓ ก็สร้างปัญหาให้ครอบครัว สมัยนี้นิยมมีกิ๊กกันส่งผลให้มีปัญหาตามมา เพราะฉะนั้นหลักพุทธธรรมแค่หลักศีล ๕ อาตมาว่าทำให้ครอบครัวมีความอบอุ่น เคียงเข้ามาในทางพระพุทธศาสนาแค่นำศีล ๕ มาเป็นหลักครอบครัวก็อบอุ่นเวลานี้ครอบครัวจะมีปัญหาส่วนใหญ่ก็มาจากข้อ 3 ที่มีเมียน้อยหรือมีกิ๊ก และข้อที่ ๕ การดื่มสุราเมา ศีลข้อ ๑ ข้อ ๒ ข้อ ๔ ก็มีความสำคัญ ศีลมีสำคัญทุกข้อแต่ที่อาตมาพูดหมายถึงส่วนใหญ่ครอบครัวที่มีปัญหามาจากการละเมิดศีลข้อที่ ๓ ข้อที่ ๕ ในข้อที่ ๓ ถึงแม้จะเมาแต่หากใจรักเดียวไม่กระทบทางกายภาพแต่มีกระทบจิตใจเกิดทุกข์ทางใจ ถ้ามายังดีไหมก็ยังดีที่ตรงว่าไม่นอกใจเมีย ข้อที่ ๕ เมาแล้วมีปัญหาอาจทำร้ายลูกเมียบาดเจ็บซึ่งกระทบทั้งร่างกายและจิตใจ สรุปแล้วอาตมาคิดว่าศีล ๕

^{๒๒} สัมภาษณ์ พระราชปรีดีธำมณี, ผศ.ดร., คณบดีคณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^{๒๓} สัมภาษณ์ นางสุกัญญา ไพโรจน์, คู่สมรส นายกิจจา ไพโรจน์ พนักงานโรงไฟฟ้าจะนะ ตำแหน่งวิศวกร, ๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^{๒๔} สัมภาษณ์ นายดำรงค์ ไสยะ, ผู้อำนวยการโรงไฟฟ้าจะนะ, ๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

หากใครรักษาแล้วมีความสุขอบอุ่น มันเป็นหลักมนุษยธรรมพื้นฐานที่มนุษยชาติจะต้องประพฤติปฏิบัติ”^{๒๕}

นายดำรงค์ ไสยะ กล่าวว่า “ผู้นำครอบครัวเชิงพุทธบูรณาการต้องมีศีลและธรรม ตั้งใจศึกษาธรรมและนำความรู้แห่งธรรมนั้นมาปฏิบัติธรรม เพื่อรู้จักตน ครอบครัว สังคม ตั้งใจประกอบการทำดี เว้นการกระทำชั่ว มีหลักธรรมในการดำเนินชีวิตทั้งกาย วาจา ใจ เพื่อให้มีความสุขในการดำเนินชีวิต ไม่ขาดแคลนกำลังทรัพย์ จิตใจมีความสุข เบิกบาน ร่มเย็น”^{๒๖}

นางวัชรีย์ กาญจนโณภาส ได้กล่าวถึงผู้นำครอบครัวต้องรักษาศีล ๕ ไว้ว่า “ผู้นำครอบครัวในสังคมไทยเบื้องต้นต้องมีหลักศีล ๕ คือ ๑) การไม่เบียดเบียนผู้อื่น ผู้อื่นก็ไม่เบียดเบียนเรา ผู้นำทำตัวเป็นแบบอย่างลูกหลานก็ปฏิบัติตาม ๒) ไม่ลักขโมย หรือนำทรัพย์สินของผู้อื่นมาเป็นของตน มีการเผื่อแผ่กับบ้านใกล้เคียง ทำให้บ้านสงบร่มเย็นทุกคนในบ้านก็มีความสุขไปด้วย ๓) ไม่ผิดประเวณีกับบุคคลอื่นที่ไม่ใช่ภรรยาของตน อย่างน้อยก็ทำให้ครอบครัวเราเองมีความสุขไม่เกิดทะเลาะเบาะแว้งกันเองในครอบครัว ๔) ไม่พูดปด ส่อเสียด ให้อายผู้อื่น การที่ผู้นำครอบครัวปฏิบัติดีด้วยการพูดจาดี ไม่โกหก เป็นที่เชื่อถือของบุคคลในบ้านและนอกบ้าน ๕) ไม่ดื่มหรือเสพของมึนเมา การเสพของมึนเมาทำให้เกิดปัญหาตามมามากมาย เช่น เมาแล้วขับถูกจับตามมา หากเป็นผู้นำครอบครัวถูกจับจนต้องออกจากงาน นำความเดือนร้อนมาทั้งตนเอง ครอบครัว”^{๒๗}

นายแสงเทียน ย้ายตั้ง กล่าวว่า “ศีล ๕ ถือว่ามีความสำคัญต่อการสร้างการเป็นผู้นำครอบครัวในสังคมไทย เช่นในศีล ๕ ห้ามดื่มสุราเครื่องดองของเมา ซึ่งทำให้ขาดสติเมื่อขาดสติแล้วผู้นำครอบครัวจะมีความสุขอดทนอดกลั้นได้เลย ย่อมหมายถึงความสงบสุขย่อมไม่เกิดในครอบครัว หรือห้ามพูดเท็จก็เป็นอีกหนึ่งของศีล ๕ ถ้าผู้นำครอบครัวพูดเท็จจนรอบตัวและคนในครอบครัวคงหาความสุขไม่ได้ เพราะไม่สามารถเชื่อถือไว้วางใจได้เลย”^{๒๘}

นางสุจิตรา แซ่เซี่ยม กล่าวว่า “หลักธรรมที่จะสามารถส่งเสริมความเป็นผู้นำครอบครัวคือการรักษาศีล ๕ ซึ่งเป็นพื้นฐานของความเป็นผู้นำครอบครัว ซึ่งทำให้ครอบครัวมีความสุข และถือว่าเป็นผู้นำครอบครัวที่ดีได้”^{๒๙}

นางสาวรวงสิริ จันทรสุวรรณ กล่าวว่า “ศีล ๕ ผู้นำครอบครัวควรนำมาใช้ในการอบรมสั่งสอนสมาชิกในครอบครัวตั้งแต่ยังเล็ก เพื่อให้เด็กเหล่านี้เติบโตมาเป็นคนดี มีศีลธรรม สามารถใช้ธรรมะในการแก้ไขปัญหาชีวิตได้ ไม่หลงมัวเมาไปกับอบายมุข”^{๓๐}

^{๒๕} สัมภาษณ์ พระราชปรีดีมุนี, ผศ.ดร., คณบดีคณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^{๒๖} สัมภาษณ์ นายดำรงค์ ไสยะ, ผู้อำนวยการโรงไฟฟ้าจะนะ, ๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^{๒๗} สัมภาษณ์ นางวัชรีย์ กาญจนโณภาส, เจ้าหน้าที่วิเคราะห์นโยบายและแผน, ๑๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^{๒๘} สัมภาษณ์ นายแสงเทียน ย้ายตั้ง, พนักงานโรงไฟฟ้าจะนะ ตำแหน่งวิศวกร, ๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^{๒๙} สัมภาษณ์ นางสุจิตรา แซ่เซี่ยม, คู่สมรส นายอุดม แซ่เซี่ยม, พนักงานโรงไฟฟ้าจะนะ ตำแหน่งวิศวกร, ๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^{๓๐} สัมภาษณ์ นางสาวรวงสิริ จันทรสุวรรณ, บุตร นายจรัญ จันทรสุวรรณ, พนักงานโรงไฟฟ้าจะนะ ตำแหน่งวิศวกร, ๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

สรุปว่า วิธีการสนับสนุนและส่งเสริมผู้นำครอบครัวให้ประพฤติปฏิบัติตามหลักเบญจศีลและเบญจธรรม สามารถนำมาเป็นเกราะ หรือเป็นพื้นฐานของการดำรงชีวิตอยู่ในโลกอย่างมีความปกติสุข ผู้นำครอบครัวพึงกระทำตนเองให้สมบูรณ์พร้อมไปด้วยเบญจศีลเบญจธรรม สร้างความเชื่อมั่นในตนเองว่าเส้นทางดำเนินของชีวิตมีความปลอดภัย จิตใจไม่ตกอยู่ในที่ต่ำและอ่อนกำลังถึงแม้จะอยู่ในสถานการณ์ที่คับขันเสี่ยงต่อชีวิต หากเรามีมั่นคงในศีลและธรรมก็จะทำให้แคล้วคลาดปลอดภัยและยังประโยชน์เพื่อความสุขปัจจุบันและอนาคต ทั้งในโลกนี้โลกหน้ายังเป็นแบบอย่างที่ดีต่อบุตร บุคคลในครอบครัว สังคม

๔.๒.๓ วิธีที่ ๓: สนับสนุนและส่งเสริมผู้นำครอบครัวให้ปฏิบัติ ตามหลักธรรมทศ ๖ เพิ่มขึ้น

พบว่ามีปัญหาและอุปสรรค คือ ผู้นำครอบครัว ละเลยไม่ประพฤติปฏิบัติตามบทบาทและหน้าที่ การปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่เป็นเรื่องสำคัญมนุษย์ต้องมีหน้าที่ความรับผิดชอบ ภายหลังจากแต่งงานคู่สมรสทั้ง ๒ จะต้องเปลี่ยนแปลงบทบาทของตนเองจากเดิมไปสู่บทบาทของสามีหรือภรรยา ซึ่งต่างก็มีบทบาทเฉพาะของตนเอง แต่การที่จะระบุชัดเจนว่า บทบาทใดเป็นของใครในลักษณะที่ตายตัวนั้นคงเป็นไปได้ ข้อสำคัญอยู่ที่ว่าทั้งสามีภรรยาต้องเคารพยอมรับในบทบาทของกันและกัน มีการปฏิบัติตนได้เหมาะสมสอดคล้องกับบทบาทของตน โดยไม่เข้าไปก้าวก่ายในบทบาทของคู่สมรส จนกลายเป็นเหตุให้เกิดความขัดแย้งในครอบครัว

จากกรณีนี้ ผู้วิจัยนำเสนอหลักพุทธธรรมทศ ๖ ต่อสังคมปัจจุบัน ให้สามารถอธิบายได้ในมิติของการบกพร่องต่อหน้าที่ของตน เช่นผู้ปกครองไม่เคารพต่อหลักการปกครองตามที่ตนได้ศึกษามา เห็นแก่ประโยชน์ตนและพวกพ้อง ทำให้เกิดมโนคติใช้ความรู้นั้นไปในทางที่ไม่ถูกต้องโดยการใส่ร้ายและกลั่นแกล้งคนอื่น ทำให้ผู้อื่นได้รับความเสียหายและถูกลงโทษ แม้จะมีผู้รู้และผู้หวังดีตอบแทนก็ไม่สนใจปฏิบัติตาม ปัญหาที่เกิดขึ้นตามมามีความแตกแยกขาดสามัคคี ทำให้อยู่รวมกันด้วยความยากลำบากมีแต่การจับผิดและขัดขวางกัน ประเทศจึงไม่ได้รับการพัฒนา ปัญหาเศรษฐกิจและปัญหาอื่นก็เกิดขึ้นตามมาอีก ฉะนั้นเราทั้งหลายจึงไม่ควรละเลยปัญหาเรื่องความสัมพันธ์ว่าเป็นเรื่องเล็กน้อย เพราะความเสื่อมก็ดี ความเจริญก็ดี ล้วนมีความสัมพันธ์เป็นบ่อเกิดทั้งนั้น ดังนั้นจึงควรได้พัฒนาความสัมพันธ์ของตนกับผู้เกี่ยวข้องให้ดียิ่งขึ้นเพื่อความยั่งยืนแห่งการอยู่ร่วมกันในสังคม ซึ่งบทความนี้จะได้อธิบายแนวคิดความสัมพันธ์ตามหลักทศ ๖ ในเชิงอริยวินัย คือธรรมชาติแห่งการเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน หรือการทำหน้าที่ต่อกันอย่างถูกต้อง

มนุษย์เป็นสัตว์ที่มีสติปัญญา แตกต่างจากสัตว์เดรัจฉานซึ่งอาศัยสัญชาตญาณในการอยู่ร่วมกันทั้งเรื่องหากินเรื่องสืบพันธุ์ และเนื่องจากมนุษย์มีระยะเวลาในการเลี้ยงดูกันค่อนข้างนาน ดังนั้นจึงสร้างความสัมพันธ์กันจากระดับครอบครัวเป็นเบื้องต้น ความมีสติปัญญาของมนุษย์ทำให้มนุษย์เรียนรู้ประสบการณ์ชีวิต รู้จักคิดแก้ไขปัญหาและพัฒนาความเป็นอยู่ให้ดีขึ้น การอยู่ร่วมกันเป็นหมู่คณะจำเป็นต้องอาศัยกฎระเบียบ เป็นสิ่งควบคุมเพื่อให้เกิดความเรียบร้อยและนำไปสู่ความสำเร็จตามเป้าหมายที่ได้ตั้งไว้ กฎระเบียบบางอย่างใช้เพื่อบังคับและมีบทลงโทษเพื่อให้เป็นตัวอย่างของผู้อื่น กฎระเบียบบางอย่างมีไว้เพื่อกำหนดทิศทางการทำงานเท่านั้น ไม่มีการลงโทษเพราะไม่มีความเสียหายที่ทำให้เสียชื่อเสียง กฎระเบียบและแนวทางปฏิบัติที่ดีเป็นปัจจัยแห่งความยั่งยืนต้องมี

รากฐานมาจากความถูกต้อง (ธรรมะ) ซึ่งพระพุทธศาสนาเรียกว่าอริยวินัย หน้าที่ของบุตรโดยสรุปคือ เลี้ยงดูพ่อแม่ ประพฤติตนเป็นคนดีตามคำสอนของท่านดำรงวงศ์ตระกูล และเมื่อท่านเสียชีวิตไปแล้ว ทำบุญอุทิศให้ท่าน ในส่วนของพ่อแม่ท่านย่อมอนุเคราะห์บุตร-ธิดา โดยการสอนให้เป็นคนดี ให้ศึกษาเล่าเรียนเพื่อให้มีวิชาความรู้สามารถที่จะทำมาหากินเลี้ยงชีพได้ เมื่อเห็นว่าลูกสามารถที่จะเลี้ยงตน และครอบครัวได้แล้วก็ให้แต่งงาน และมอบทรัพย์ให้เพื่อเป็นทุนในการทำมาหากินและสร้างความมั่นคงแก่ชีวิต หน้าที่ของศิษย์โดยสรุปคือมีความเคารพครูอาจารย์รับใช้ช่วยเหลือท่าน เชื่อฟังและตั้งใจเรียน ส่วนครูอาจารย์ย่อมอนุเคราะห์ศิษย์โดยการสอนให้ศิษย์มีความรู้ดีและเป็นคนดี ยกย่องชมเชย และเมื่อเรียนจบแล้วก็ไม่ทอดทิ้งคอยส่งเสริมศิษย์ให้ได้รับความสะดวกสบาย หน้าที่ของสามีต่อภรรยาโดยสรุปคือ ให้เกียรติโดยการไม่นอกใจ ยกย่อง ไม่ดูหมิ่น ให้มีบทบาทในหน้าที่การงาน (งานบ้าน) และให้เครื่องแต่งตัว เพราะผู้หญิงเป็นเพศที่รักความสวยงาม ส่วนภรรยาก็ขยันทำงาน ให้เกียรติสามีโดยการไม่นอกใจ ดีต่อญาติพี่น้องและคนที่นับถือกันของสามี และรักษาทรัพย์ของครอบครัว หน้าที่ของมิตรโดยสรุปเป็นการสงเคราะห์กันโดยการแบ่งปัน พุดดี ไม่หลอกลวงกัน ประพฤติประโยชน์ต่อผู้อื่น และเป็นคนเสมอต้นเสมอปลาย เป็นที่พึ่งของมิตรผู้ไม่ประมาทแล้ว และนับถือญาติพี่น้องของมิตร หน้าที่ของนายโดยสรุปเป็นการให้ คือให้ทำงานที่เหมาะสมให้รางวัล และให้กำลังใจ ส่วนลูกน้องต้องเป็นคนขยันขันแข็ง พัฒนาตนอยู่เสมอ ซื่อสัตย์ และเคารพยกย่องนาย หน้าที่ของชาวบ้านโดยสรุปคือ คิด พุด ทำด้วยความดี เมตตา และอุปถัมภ์บำรุงนักรบ (พระสงฆ์) ส่วนนักรบก็มีน้ำใจอนุเคราะห์ สอนให้ชาวบ้านละชั่ว ทำดี

ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงต้องสนับสนุนทิศ ๖ เพราะมีความสำคัญต่อมวลมนุษยชาติ คือเป็นที่มาของนิสยใจคอ เป็นที่มาของความเก่งความดี เป็นที่มาของความสุจริตใจทั้งชาตินี้และชาติหน้า สิ่งเหล่านี้ไม่ใช่ใครจะได้มาง่ายๆ ต้องขึ้นอยู่กับการปฏิบัติหน้าที่อย่างสมบูรณ์ของทิศ ๖ เพราะหน้าที่ประจำของบุคคลในแต่ละทิศนั้น พระพุทธองค์ทรงแบ่งศีลธรรม ทรงแบ่งวิถีการจัดอวิชชา หรือความไม่รู้เอาไว้ด้วย จึงมีผลทำให้ผู้ที่ถูกหล่อหลอมจากทิศ ๖ ที่ดีเกิดความสำนึกในการรับผิดชอบดังนี้ ๑) มีความสำนึกรับผิดชอบต่อตัวเอง ๒) มีความสำนึกรับผิดชอบต่อสังคม ๓) มีความสำนึกรับผิดชอบต่อศีลธรรมทางเศรษฐกิจ ๔) มีความสำนึกรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อม สอดคล้องกับความเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิที่ให้สัมภาษณ์

นางสุกัญญา ไพโรจน์ กล่าวว่า “ผู้นำครอบครัวไม่ทำหน้าที่ตามบทบาทที่ควรจะเป็น ไม่มีหลักธรรมในการครองเรือน”^{๓๑}

นายวิภู พิวัฒน์ กล่าวว่า “หน้าที่ประจำทิศ ๖ จึงเป็นบทฝึกคนที่ทำให้เกิดความสำนึก ในการรับผิดชอบต่อส่วนรวมกัน ซึ่งตรงนี้เองที่สามารถนำไปใช้ในการประเมินศีลธรรม ว่าตัวของเราและทิศ ๖ ได้ทำหน้าที่ของตน สมบูรณ์แล้วหรือไม่”^{๓๒}

^{๓๑} สัมภาษณ์ นางสุกัญญา ไพโรจน์, คู่สมรส นายกิจจา ไพโรจน์ พนักงานโรงไฟฟ้าจะนะ ตำแหน่ง วิศวกร, ๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^{๓๒} สัมภาษณ์ นายวิภู พิวัฒน์, วิศวกรระดับ ๑๑ พนักงานโรงงานไฟฟ้าจะนะ, ๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

สรุปว่าด้วยเหตุนี้ จึงต้องสนับสนุนและส่งเสริมผู้นำครอบครัวให้ปฏิบัติหน้าที่ตามหลักทศ ๖ การเป็นผู้นำครอบครัว หรือผู้ครองเรือนจะต้องมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับบุคคลในสังคมนั้น ดังนั้นจึงต้องปรับตัวให้เป็นผู้มีมนุษยสัมพันธ์อันดี เพราะการต้องเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กับบุคคลทั่วไป ทั้งบุคคลที่อยู่ใกล้ชิดตัวภายในครอบครัว และยังต้องมีความสัมพันธ์กับบุคคลภายนอกครอบครัว เพราะจะต้องเกี่ยวข้องกับบุคคลหลายประเภท จึงควรรู้จักพิจารณาบุคคลที่เป็นคนดีมีศีลธรรม ประพฤติปฏิบัติตนเหมาะสมกับคนรอบด้าน ตลอดจนการทำหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับบุคคลต่างๆ ให้ถูกต้องตามฐานะที่เปรียบเสมือนทิศต่างๆ

๔.๒.๔ วิธีที่ ๔: สนับสนุนและส่งเสริมผู้นำครอบครัว เว้นจากอบายมุข ๖ เพิ่มขึ้น

พบว่ามีปัญหาและอุปสรรค คือเรื่องสิ่งเสพติดของมีนเมา ที่ยวกลางคืน ขอบดูการละเล่น เล่นการพนัน คบคนชั่วเป็นมิตร เกียจคร้านการงาน ผลที่เกิดขึ้นพอสรุปได้ดังนี้ ๑) การพนันมีผลกระทบต่อดน ครอบครัว สังคม ๒) มีความหมกมุ่น ๓) ไม่ทำมาหากิน ๔) หมดเนื้อหมดตัว สิ้นเนื้อประดาตัว ๕) อาชญากรรมมากขึ้น

จากความเห็นของผู้วิจัย ที่เสนอหลักธรรมเว้นอบายมุข ๖ เพิ่มขึ้น เพื่อเสริมสร้างความ เป็นผู้นำครอบครัวให้มีความสมบูรณ์มากขึ้นนั้นสอดคล้องกับความเห็นของพระราชปริยัติมุนี ที่กล่าวว่า “ความเสื่อมก็หมายถึงความไม่เจริญซึ่งความไม่เจริญก็มีทั้งความไม่เจริญทางร่างกายจิตใจ เช่น โง่ เขลา ไม่มีความรู้ความสามารถ เกเร ใจร้าย เห็นแก่ตัว ขอบเบียดเบียนชีวิตและทรัพย์สินของผู้อื่น กิริยามารยาททราม เป็นต้น อันส่งผลให้เกิดเป็นความเสื่อมทางด้านครอบครัวและสังคมตามมา เช่น ปัญหาความยากจน หนี้สิน ปัญหาครอบครัว โรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์ ปัญหาคอร์รัปชัน ปัญหาการ ลักขโมยหรือการจี้ปล้น การทำร้ายกัน การฆ่า การข่มขืน ยาเสพติด อิทธิพล เป็นต้น ซึ่งเป็นปัญหาที่ กำลังเกิดอยู่กับสังคมเราในปัจจุบัน”^{๓๓} สอดคล้องกับความเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิที่ให้สัมภาษณ์

นางสุกัญญา ไพโรจน์ กล่าวว่า “อบายมุขนั้นเมื่อจำแนกออกแล้วก็ได้แก่ เรื่องการพนันทุก ชนิด เรื่องการดื่มสุราและเสพสิ่งเสพติดทุกประเภท เรื่องการเที่ยวเตร่ยามค่ำคืน เที่ยวโสเภณี เที่ยวดูหนังดูละคร ดูนตริ หรือดูการละเล่นแม้แต่การดูโทรทัศน์ วีดีโอ หรือเล่นเกมเล่นอินเทอร์เน็ตอยู่ที่ บ้าน ถ้าเป็นไปเพื่อเสพความสนุกสนานเพลิดเพลินโดยไม่เกิดสติปัญญาก็จัดว่าเป็นอบายมุขอย่างหนึ่ง การคบเพื่อนไม่ดี ความเกียจคร้านในการเรียนหรือการทำงาน ก็จัดว่าเป็นอบายมุขหรือสาเหตุของความ เสื่อมด้วยเหมือนกัน”^{๓๔}

นายดำรงค์ ไสยะ กล่าวว่า “เด็กวัยรุ่น ถ้าลุ่มหลงติดใจในอบายมุข ก็จะทำให้เกิดความ เสื่อมประการต่างๆตามมา เช่น การเรียนตกต่ำทำให้เรียนไม่จบ ปัญหาเด็กใจแตก ปัญหาเด็กผู้หญิง ท้องก่อนวัย ปัญหาโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์ เช่นโรคเอดส์ ปัญหาเด็กติดยาเสพติด ปัญหาการลัก

^{๓๓} สัมภาษณ์ พระราชปริยัติมุนี, ผศ. ดร., คณบดีคณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช วิทยาลัย, ๒๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^{๓๔} สัมภาษณ์ นางสุกัญญา ไพโรจน์, คู่สมรส นายกิจจา ไพโรจน์ พนักงานโรงไฟฟ้าจะนะ ตำแหน่ง วิศวกร, ๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

ขโมย ปัญหาวัยรุ่นยกพวกตีกัน เด็กไม่เชื่อฟังพ่อแม่ครูอาจารย์ ไม่เคารพผู้ใหญ่ เด็กชอบสร้างปัญหาให้พ่อแม่ผู้ปกครองเป็นต้น อย่างที่กำลังเกิดอยู่ในสังคมของเราในปัจจุบัน”^{๓๕}

นายแสงเทียน ย้ายตั้ง กล่าวว่า “อบายมุขทั้งหลายนั้น ถ้าบุคคลใดลุ่มหลงบุคคลนั้นก็เสื่อม ถ้าครอบครัวใดลุ่มหลงครอบครัวนั้นก็เสื่อม ถ้าสังคมใดลุ่มหลงสังคมนั้นก็เสื่อม ถ้าประเทศชาติใดลุ่มหลงประเทศชาตินั้นก็เสื่อม ซึ่งความเสื่อมนี้จะส่งผลให้เกิดปัญหาต่างๆแก่ผู้ลุ่มหลง โดยจะทำให้เกิดความตกต่ำ ยากจน เดือดร้อน ถูกกลั่นแกล้งจากความเสื่อมและเป็นทาสของความเสื่อม รวมทั้งทำให้เกิดความหายนะและมีภัยอันตรายรอบด้านตามมาอีกด้วย”^{๓๖}

นางสุกัญญา ไพโรจน์ กล่าวว่า “ผู้นำครอบครัวไม่ทำหน้าที่ตามบทบาทที่ควรจะเป็น ไม่มีหลักธรรมในการครองเรือน ฝึกไฟในอบายมุข ติดเหล้า การพนัน หรือผู้หญิง และไม่มีเวลาให้ครอบครัว การเป็นผู้นำครอบครัวต้องเป็นคนดี ทำให้ครอบครัวมีความมั่นคง ทำให้สมาชิกในครอบครัวรู้สึกมั่นคง มีความสุข มีแนวทางให้กับลูกหลานได้ใช้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตต่อไป จากพื้นฐานครอบครัวที่ดีจะส่งผลให้สังคมดีขึ้น ดังนั้นผู้ในครอบครัวในสังคมไทยถ้าห่างไกลจากอบายมุขได้ จะมีแนวทางในการดำเนินชีวิตที่ดีทำให้ครอบครัว สังคม ประเทศชาติมีความสุข”^{๓๗}

สรุปว่า วิธีการสนับสนุนและส่งเสริมผู้นำครอบครัวเว้นขาดจากอบายมุข ๖ ผู้นำครอบครัวควรรู้รายละเอียดของอบายมุขทั้ง ๖ ข้อว่าเป็นทางแห่งความเสื่อมทั้งทางกาย ทางวาจา ทางใจ หลักพุทธธรรมข้อนี้ชี้ให้เห็นความเสื่อมที่จะเกิดขึ้นกับตนเอง ครอบครัว สังคม ถ้าได้ยึดติดหลงอบายมุขเหล่านี้จะทำให้ร่างกายทรุดโทรม ทรัพย์สินหมดไปโดยเปล่าประโยชน์ เกิดบาปขึ้นกับตนเอง เป็นตัวอย่างที่มีไม่ดีของบุคคลในครอบครัว อยู่ในสังคมไม่ได้ ไม่มีใครคบหาสมาคมด้วย เมื่อผู้นำครอบครัวได้ศึกษาหลักพุทธธรรมคำสอนเกี่ยวกับอบายมุข ๖ แล้ว จะทำให้มีแนวทางในการนำชีวิตของตนเองไปตามที่ปรารถนา ช่วยพัฒนาจิตใจ ให้มีความเข้มแข็ง เข้าใจสภาพของความเป็นมนุษย์ มีสติรู้เท่าทันผัสสะและการปรุงแต่งของกิเลส

๔.๒.๕ วิธีที่ ๕: สนับสนุนและส่งเสริมผู้นำครอบครัวในการประพฤติปฏิบัติ ตามหลักสมชีวิธรรม ๔ เพิ่มขึ้น

พบว่ามีปัญหาและอุปสรรค คือนิสัยส่วนตัวทัศนคติที่ติดมาจากครอบครัวเดิม ความเข้าใจอันดีระหว่างคู่สมรสและสมาชิกในครอบครัว การสร้างความเข้าใจอันดีให้เกิดขึ้นกับคู่สมรสและสมาชิกในครอบครัวควรทำความเข้าใจในเรื่องเหล่านี้ คือ (๑) ลักษณะนิสัย อารมณ์ความรู้สึก (๒) วัฒนธรรม พฤติกรรมที่เป็นปกติในครอบครัวเดิม (๓) การเปลี่ยนแปลงตามวัย สถานภาพสังคม

จากความเห็นของผู้วิจัย ที่เสนอหลักสมชีวิธรรม ๔ เพื่อเสริมสร้างความเป็นผู้นำครอบครัวให้มีความสมบูรณ์มากขึ้นสอดคล้องกับความเห็นของนายวิรพงศ์ กาญจนภาส ที่กล่าวว่า “ปัญหาและอุปสรรคเรื่องพื้นฐานทางวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน เช่น ศาสนา ภาษา ความเชื่อ และ

^{๓๕} สัมภาษณ์ นายดำรงค์ ไสยะ, ผู้อำนวยการโรงไฟฟ้าจะนะ, ๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^{๓๖} สัมภาษณ์ นายแสงเทียน ย้ายตั้ง, พนักงานโรงไฟฟ้าจะนะ ตำแหน่งวิศวกร, ๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^{๓๗} สัมภาษณ์ นางสุกัญญา ไพโรจน์, คู่สมรส นายกิจจา ไพโรจน์ พนักงานโรงไฟฟ้าจะนะ ตำแหน่งวิศวกร, ๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

แผนการดำรงชีวิต หากวัฒนธรรมพื้นฐานที่สามีภรรยาไม่เหมือนกันก็ย่อมมีโอกาสเกิดความขัดแย้งที่น้อยลง แต่หากสามีและภรรยามีพื้นฐานทางวัฒนธรรมที่ต่างกันมาก ก็ย่อมนำมาซึ่งความขัดแย้งที่มีโอกาสเกิดมากขึ้น ดังนั้นจึงต้องมีการปรับตัวและยอมรับกับวัฒนธรรมของอีกฝ่ายให้ได้จึงจะช่วยลดความขัดแย้งให้น้อยลง”^{๓๘} สอดคล้องกับความเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิที่ให้สัมภาษณ์

นายสัญญา หอยสงฆ์ กล่าวว่า “ปัญหาและอุปสรรคเรื่องอาชีพเป็นสิ่งสำคัญต่อการดำเนินชีวิตเป็นอย่างมาก ซึ่งต้องรับหน้าที่ทั้งสามี และภรรยา ซึ่งอาจเป็นอาชีพของตนเอง หรือทำงานเป็นลูกจ้างนอกบ้าน หากสามีภรรยาไม่มีอาชีพทำมาหากินแล้ว ก็ย่อมไม่มีทรัพย์สินเงินทองที่จะมาใช้จ่ายจนเจอแก่สมาชิกในครอบครัว ทำให้เกิดความยากจนความอดอยากซึ่งจะนำมาสู่ความขัดแย้งกันในครอบครัว”^{๓๙}

นายสุริยา สุภามาลา กล่าวว่า “ปัญหาครอบครัวเพราะครอบครัวเดิมของคู่สมรสหรือญาติของทั้งสามีและภรรยา มีส่วนเป็นได้ทั้งผู้ส่งเสริมความมั่นคง และเป็นทั้งผู้ทำลายชีวิตการสมรสของคู่สามีภรรยา โดยเฉพาะกรณีที่สามีหรือภรรยาต้องเข้าไปอาศัยอยู่ในบ้านของคู่สมรสภายหลังการแต่งงาน ซึ่งประกอบด้วยพ่อแม่พี่น้องหรือเครือญาติของคู่สมรสอาศัยอยู่ด้วย ความขัดแย้งที่เกิดเพราะสาเหตุอันเนื่องมาจากเครือญาติจะมีโอกาสเกิดขึ้นได้มากยิ่งขึ้น หากคู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งหรือทั้ง ๒ ฝ่ายเป็นคนที่รับฟังความคิดเห็นของคนอื่น และชอบนำเอาแนวคิดของบุคคลอื่นนอกเหนือไปจากครอบครัวของตนเองมาเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต”^{๔๐}

นายกิจจา ไพโรจน์ กล่าวว่า “ปัญหาทางด้านการเงินสำหรับชีวิตคู่มักเป็นปัญหาที่พบได้โดยทั่วไป และเป็นปัญหาที่สำคัญมากปัญหาหนึ่ง เพราะเงินทองเปรียบเสมือนตัวแทนของทุกสิ่งที่มีประโยชน์ และความสุขให้ชีวิต ทำให้รายได้ของครอบครัวกลายเป็นปัจจัยหนึ่งที่สังคมใช้เป็นดัชนีชี้วัดความสำเร็จของการใช้ชีวิตคู่ และจะได้รับความเคารพนับถือจากคนในสังคมหากครอบครัวนั้นมีความร่ำรวย”^{๔๑}

นายธนาธิป ชิตพงศ์ กล่าวว่า “ปัญหาครอบครัวในด้านความคาดหวังของครอบครัว และสังคม ความคาดหวังของครอบครัว และสังคมอันมีหลายปัจจัยรวมกัน อาทิเช่น ความร่ำรวย การศึกษา ความเป็นคนดีเป็นต้น สิ่งเหล่านี้ย่อมเกิดความคาดหวังของสมาชิกในครอบครัว และจากบุคคลรอบข้างในสังคมซึ่งมีความเกี่ยวเนื่องเชื่อมโยงกัน หากสมาชิกในครอบครัวสามารถตอบสนองต่อความคาดหวังเหล่านั้นได้ ก็ย่อมนำมาซึ่งความสุขมาให้แก่คนในครอบครัว และเป็นที่ยอมรับจากคนในสังคม แต่หากตรงข้ามกัน คือครอบครัวมีความยากจน ไร้การศึกษา ไร้สมาชิกที่เป็นคนดีเป็นต้น สิ่งเหล่านี้ถือเป็นความผิดหวังของสมาชิกในครอบครัว และความคาดหวังของสังคมเช่นเดียวกัน ซึ่งจะนำไปสู่ความขัดแย้งของสมาชิกในครอบครัวตามมา”^{๔๒}

^{๓๘} สัมภาษณ์ นายวีรพงศ์ กาญจนภาส, พนักงานโรงไฟฟ้าจะนะ ตำแหน่งวิศวกร, ๑๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^{๓๙} สัมภาษณ์ นายสัญญา หอยสงฆ์, พนักงานโรงไฟฟ้าจะนะ ตำแหน่งวิศวกร, ๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^{๔๐} สัมภาษณ์ นายสุริยา สุภามาลา, พนักงานโรงไฟฟ้าจะนะ ตำแหน่งวิศวกร, ๑๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^{๔๑} สัมภาษณ์ นายกิจจา ไพโรจน์, พนักงานโรงไฟฟ้าจะนะ ตำแหน่งวิศวกร, ๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^{๔๒} สัมภาษณ์ นายธนาธิป ชิตพงศ์, พนักงานโรงไฟฟ้าจะนะ ตำแหน่งวิศวกร, ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

นายกฤตวัฒน์ พรหมเพศ กล่าวว่า “การเป็นผู้นำครอบครัว ควรมีหลักธรรม คือ สมชีวิธรรม ๔ ในการนำส่งเสริมภาวะการเป็นผู้นำ กล่าวคือ ๑) สมศรัทธา คือ การมีความเชื่อ ความศรัทธา ความเลื่อมใสที่เสมอกันซึ่งเป็นสิ่งสำคัญเบื้องต้นที่จะทำให้ชีวิตครอบครัวกลมกลืนสนิทสนมแน่นแฟ้นมากยิ่งขึ้น ความศรัทธาที่เสมอกันจะเป็นเครื่องช่วยหล่อหลอมความรู้สึกรักใคร่ เป็นพลังชักจูงใจในการดำเนินชีวิตไปในทิศทางเดียวกัน ๒) สมลีลา คือ การมีศีล มีความประพฤติที่เข้ากันได้ อยู่ในระดับเดียวกัน ไม่เป็นเหตุให้เกิดความรังเกียจ เหยียดหยาม หรือขัดแย้งรุนแรงต่อกันภายในครอบครัว ๓) สมจาคา คือ การมีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เสียสละที่เสมอกัน หากบุคคลในครอบครัวมีจิตใจที่ตรงกันข้าม ย่อมมีโอกาสเกิดความขัดแย้งกระทบกระทั่งจนจิตใจกันอยู่เรื่อยไป เพราะฉะนั้นผู้นำครอบครัวควรปรับเปลี่ยนทัศนคติ และปลูกฝังให้สมาชิกในครอบครัวปฏิบัติในทางเดียวกัน ๔) สมปัญญา คือ การมีปัญญาที่เสมอกัน มีความรู้จักเหตุ รู้จักผล รู้จักดีชั่ว รู้จักประโยชน์หรือไม่ใช่ประโยชน์ ความรู้จักคิดความสามารถในการใช้ความคิด และเข้าใจในเหตุผล การรู้จักรับฟังและเข้าใจเหตุผลของกันและกัน ทำให้ครอบครัวนั้นมีแต่ความสงบสุข เป็นครอบครัวที่มีประสิทธิภาพ” ^{๔๓}

จากความเห็นของผู้วิจัยสรุปว่า วิธีการสนับสนุนและส่งเสริมผู้นำครอบครัวในการประพฤติปฏิบัติตามสมชีวิธรรม ๔ ผู้นำครอบครัวต้องปรับตัวให้เข้ากันทั้ง ๔ ประการ คือ ปัญญา ซึ่งถือว่าเป็นหลักการที่ครอบคลุมเรื่องศรัทธา ความเชื่อความประพฤติของแนวทางการปฏิบัติศีล ความเสียสละ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อสังคม โดยให้ความหมายของคู่สมรสควรมีปัญญาเท่าเทียมกัน โดยมองถึงระดับการศึกษาที่เท่าเทียมกันหรือใกล้เคียงกันของคู่สมรสด้วย ตลอดจนการรู้จักปรับตัวปรับความคิดเข้าหากัน เป็นที่ปรึกษาของกันและกัน กล่าวได้ว่าปัญญาสามารถแก้ไขปัญหาค้นหาทุกสถานการณ์ เป็นกำลังสำคัญที่สุดในการประคับประคองชีวิตคู่สมรสให้เกิดความมั่นคง นอกจากนั้นยังเป็นเครื่องมือที่สามารถจัดระเบียบชีวิตให้คู่สมรสเข้าใจถึงการใช้ชีวิตอยู่ร่วมกัน ตามหลักการเลือกคู่ในทัศนะของพุทธศาสนา โดยประสงค์ให้คู่สมรสได้รับประโยชน์จากการพัฒนาชีวิตของคู่สมรสให้เข้าถึงแก่นคุณค่าตามหลักการสมชีวิธรรม ๔ หรือหลักการเลือกคู่สมรส จะต้องยึดหลักการที่เสมอเหมือนกันเพื่อความมั่นคงในการครองเรือนที่สมบูรณ์ตามหลักพระพุทธศาสนา

๔.๒.๖ วิธีที่ ๖: สนับสนุนและส่งเสริมผู้นำครอบครัวในการประพฤติปฏิบัติตามหลักธรรมพรหมวิหาร ๔ เพิ่มขึ้น

พบว่ามีปัญหาและอุปสรรค คือ ผู้นำครอบครัวขาดความเมตตาความรักความหวังดีที่ปรารถนาให้ผู้อื่นมีความสุข ผู้นำครอบครัวหรือผู้บริหารจะต้องมีความรักและความหวังดีต่อบุคคลในครอบครัวหรือเพื่อนร่วมงาน ความรักจะเกิดขึ้นเมื่อนำครอบครัวมองโลกแง่ดี ส่วนดีของบุคคลในครอบครัว

จากความเห็นของผู้วิจัยจึงเสนอหลักพุทธธรรมที่ทำให้ครอบครัวอบอุ่น ครอบครัวมีความสุข คือ พรหมวิหาร หลักพรหมวิหารเป็นหลักธรรมที่ทำให้ครอบครัวและสังคมอบอุ่น เพราะพรหมวิหารเป็นตัวเมตตา อุเบกขาเป็นตัวเพิ่มพลังให้เกิดปัญญา

^{๔๓} สัมภาษณ์ นายกฤตวัฒน์ พรหมเพศ, พนักงานโรงไฟฟ้าจะนะ ตำแหน่งวิศวกร, ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

๑. เมตตาคือตัวมีน้ำใจ พ่อแม่มีน้ำใจต่อลูกไหม ถ้าพ่อแม่ไม่มีน้ำใจต่อลูก ลูกก็ไม่มีน้ำใจต่อพ่อแม่ พ่อแม่ไม่รักกัน ไม่เข้าใจกัน ไม่ปรึกษากันก็อยู่กันไม่ได้

๒. กรุณาคือการเห็นใจกัน เมื่อพ่อแม่ทุกข์ถึงช่วยท่านไม่ได้ก็ให้กำลังใจท่าน ลูกทุกข์เราช่วยไม่ได้ก็ให้กำลังใจลูก นี่เขาเรียกกรุณา สงสาร เพราะคนเราไม่ได้สุขตลอดบางก็มีทุกข์สลับกันไป

๓. มุทิตา เมื่อคราวที่ลูกได้ดิบได้ดี ก็ชื่นชมยินดีให้ลูกชื่นใจ ถึงคราวที่พ่อประสบความสำเร็จ ลูกก็ให้กำลังใจอันนี้คือมุทิตา ขององค์รวมเมตตา กรุณา มุทิตา

๔. อุเบกขา ซึ่งในสังคมไทยไม่ค่อยใช้ อุเบกขาไม่ได้แปลว่าวางเฉย อุเบกขาคือการวางใจเป็นกลาง เมื่อใจมีความเห็นเป็นกลางได้ทำให้เกิดปัญญาเห็นสรรพสิ่งอย่างถูกต้อง

สอดคล้องกับความเห็นของท่านเจ้าคุณอาจารย์พระราชปริยัติมุนี ที่กล่าวว่า “ลูกเราเรารัก รัก มีเมตตา มีกรุณา มีมุทิตา แต่เราจะใช้อุเบกขากับลูกอย่างไร ยกตัวอย่างลูกที่มีครอบครัวเขาแต่งงาน ปรากฏว่าลูกชายเราไปทะเลาะกับภรรยาลูกก็มาหาพ่อมาหาแม่ ภรรยาอาจจะมาก็ได้ไม่มาก็ได้ จุดนี้แหละที่พ่อแม่อย่าไปแทรกแซงครอบครัวเขา คือใช้อุเบกขาวางใจเป็นกลางรับฟังทั้งลูกและลูกสะใภ้ ไม่ใช่การวางเฉยแต่เป็นการวางใจเป็นกลาง ต้องตรวจสอบว่าฝ่ายไหนผิดฝ่ายไหนถูก แต่ไม่ใช่เป็นการกรรมการตัดสินว่าคนไหนผิดคนไหนถูก คือรับฟังปัญหาทั้งสองฝ่ายเมื่อรับฟังปัญหาแล้วลูกเราผิดเราก็ต้องเรียกทั้งคู่มาพูดและพูดเป็นกลาง และไม่ได้ไปตัดสินว่าใครผิด อธิบายไปว่าผิดเพราะอะไรลูกเพราะอะไร ถ้าเกิดลูกสะใภ้ผิดก็ต้องพูดเป็นกลาง สรุปอย่าเป็นผู้พิพากษาให้แก่ลูก ถ้าเกิดว่าลูกเราผิดจริง เราไปตัดสินว่าลูกผิด ลูกอาจจะไม่พอใจว่าพ่อแม่ไม่เข้าข้างเรา คุยให้ทั้งสองฝ่ายเข้าใจว่าถ้าเกิดเป็นเช่นนี้ความผิดมันเกิดจากอะไรพ่อแม่ใช้อุเบกขาได้ถูกต้อง ให้ลูกมีปัญญาช่วยตัวเองได้ และหากลูกโตเป็นหนุ่มสาวพ่อแม่มาซักผ้ารัดให้อีกถึงทำด้วยความรักในฐานะพ่อแม่ แต่เป็นเมตตาที่ไม่ถูกทาง มันเป็นการป้อนยาพิษให้ลูก ทำให้ลูกทำอะไรเองไม่เป็นเพราะฉะนั้นเราต้องใช้ให้ถูก”^{๔๔}

พ่อแม่ต้องสอนให้ลูกเข้าใจว่าชีวิตจริง ๆ มาคนเดียวไปคนเดียวถึงเวลาตายของใคร คนอื่นตายแทนไม่ได้ ปัญหาทำให้มองเห็นว่าจะทำอย่างไรกับตนเองและบุคคลอื่น เมตตา กรุณา มุทิตา ๓ สิ่งนี้ครอบครัวไทยมีสมบูรณ์ แต่ควรเพิ่มอุเบกขา อุเบกขามีถึงสอนลูกให้ช่วยตัวเองได้ เลี้ยงตัวเองได้ พระราชปริยัติมุนี กล่าวต่อว่า“พรหมวิหารสำคัญที่สุด โดยเฉพาะกับครอบครัวหรือในองค์กรก็ตาม ถ้าไม่มี ๔ ข้อนี้ สังคมไม่มีความสุข ครอบครัวก็ไม่มีความสุข เปรียบยามี ๔ เม็ด กินแค่ ๓ เม็ดก็ออกฤทธิ์ไม่เต็มทีกินแค่เม็ดเมตตา กรุณา มุทิตา แต่เม็ดอุเบกขาไม่ค่อยได้กินก็ไม่เกิดปัญญา เพราะอุเบกขามันมาสนับสนุนปัญญาเมตตา ก็เหมือนรักมันมีเมตตาไปกำกับมีกรุณามากำกับ ลูกสอบจบมหาวิทยาลัยซื้อเบนซ์ให้ซื้อเพราะดีใจและมีกำลังใจซื้อ รถเบนซ์รถเก่งถ้าเกิดเขาขับไปซึ่งแล้วเกิดอะไรขึ้นมาเราจะทำอย่างไร ควรจะให้รางวัลอะไรแก่ลูก อย่างเช่นมุทิตา สอบจบมหาวิทยาลัย ตัวอุเบกขามันไปกำกับตัวเมตตา ตัวกรุณาให้สงสารเขา สงสารโดยขาดเหตุผลอย่างนี้ไม่ได้ใช้ปัญญาไม่ใช้อุเบกขา สงสารเขาก็จริงไม่ใช่เอ็นดูเขาเอ็นดูเราขาดช่วยเขาเราต้องเดือดร้อน การนำพรหมวิหาร ๔ เอาไปใช้ต้องใช้ครบ ๔ ข้อ เพราะทุกวันนี้แนวทางที่ใช้มีปัญหาตรงที่ว่ามียาอยู่ ๔ เม็ดแต่กินไม่ครบกินแค่ ๓

^{๔๔} สัมภาษณ์ พระราชปริยัติมุนี, ผศ.ดร., คณบดีคณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

เม็ต เม็ตที่ ๔ อุเบกขาไม่ได้กินก็ไม่เกิดปัญญา อุเบกขาคือตัวปัญญาไปคอยกำกับว่าเมตตาถูกทาง กรุณาถูกทาง มุทิตาถูกทาง เพราะฉะนั้นอาตมาว่าเชิงพุทธบูรณาการ เราจะบูรณาการเมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขามาใช้ร่วมกันอย่างไรก็ต้องกินยาได้ครบชุด”^{๔๕}

จากความเห็นของผู้วิจัย ที่เสนอหลักธรรมพรหมวิหาร ๔ เพื่อเป็นแนวทางเสริมสร้างความเป็นผู้นำครอบครัวให้มีความสุข อบอุ่น จึงต้องนำพรหมวิหารทั้ง ๔ มาประยุกต์ใช้ครบทุกข้อ ใช้พรหมวิหารไม่ได้หมายความว่าพอกับแม่มาใช้กับลูกอย่างเดียว ลูกก็ต้องมีพรหมวิหารกับพ่อแม่ด้วย พระราชปริยัติมุนี กล่าวว่า “คำว่า เมตตา เข้าใจผิดว่าผู้ใหญ่ใช้กับเด็กเรื่องความรักผู้ใหญ่เมตตาผู้น้อย คนไทยนิยมพูดกัน จะบอกว่าผู้น้อยเมตตาผู้ใหญ่ใช้ได้เช่นกัน คำว่า เมตตา ผู้น้อยเมตตาผู้ใหญ่ก็ได้ใช้ได้แต่สังคมไทยไม่คุ้นเคย เพราะเมตตามันมาจากคำว่า “มิตตะ” หมายถึงกัลยาณมิตร เมตตามาจากความรัก นำ ๔ ข้อนี้มาบูรณาการจะส่งผลให้ครอบครัวมีความสุขและความอบอุ่น”^{๔๖} สอดคล้องกับความเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิที่ให้สัมภาษณ์

นายสุริยา สุภามาลา กล่าวว่า “หลักธรรมมีความสำคัญมากต่อความเป็นผู้นำที่ดี เพราะมีหลายหลักธรรมที่ช่วยให้เป็นผู้นำครอบครัวที่ดี เช่น เมตตา อุเบกขา ในปัจจุบันมีสิ่งเร้ามากมาย ซึ่งห้ามไม่ได้ หากเราไม่มีหลักธรรมเป็นเสาหลักนำทางใช้ชีวิตจะเกิดความไขว่เขวตามสิ่งเร้าได้”^{๔๗}

นายลือชัย มุสิกรังศรี กล่าวว่า “ผู้นำครอบครัวต้องมีความเมตตา เห็นอกเห็นใจและต้องมีความยุติธรรม แสดงให้สมาชิกในครอบครัวเห็นเป็นตัวอย่าง เมื่อคนในครอบครัวทำตาม ครอบครัวมีความสุขก็ส่งผลให้สังคมเป็นสุข”^{๔๘}

นางสาวฤษฎี เหมะพิชัย กล่าวว่า “พรหมวิหาร ๔ มีความสำคัญต้องถ่ายทอดรุ่นสู่รุ่น ให้ความรักเมตตาตั้งแต่ตั้งท้อง พร้อมทั้งจะให้เขาเกิด อบรมสั่งสอนให้เป็นคนมีเมตตา กรุณา ซื่อสัตย์ รู้ผิดชอบชั่วดี มีความสงสาร เห็นอกเห็นใจผู้อื่น ขยัน ประหยัด อดทน อดกลั้น การอบรมต้องทำทั้งที่บ้านและโรงเรียน และผู้ที่อบรมต้องเป็นตัวอย่างที่ดี เพื่อผู้ฟังจะได้เชื่อตามทีอบรม เมื่อพร้อมมีครอบครัวพวกเขาจะเป็นผู้นำที่ดีมีครอบครัวที่ดีที่แข็งแรงใช้ชีวิตอย่างมีเหตุผล ใช้จิตวิทยาในครอบครัวและนอกครอบครัว ต้องรู้จักยุติธรรม มีเมตตา หากแข่งขันต้องรู้จักชนะ แพ้ และให้อภัย ยินดีกับความสำเร็จของผู้อื่น ไม่ให้ร้ายใครลับหลัง”^{๔๙}

^{๔๕} สัมภาษณ์ พระราชปริยัติมุนี, ผศ.ดร., คณบดีคณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^{๔๖} สัมภาษณ์ พระราชปริยัติมุนี, ผศ.ดร., คณบดีคณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^{๔๗} สัมภาษณ์ นายสุริยา สุภามาลา, พนักงานโรงไฟฟ้าจะนะ ตำแหน่งวิศวกร, ๑๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^{๔๘} สัมภาษณ์ นายลือชัย มุสิกรังศรี, พนักงานโรงไฟฟ้าจะนะ ตำแหน่งวิศวกร, ๑๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^{๔๙} สัมภาษณ์ นางสาวฤษฎี เหมะพิชัย, พนักงานโรงไฟฟ้าจะนะ ตำแหน่งหัวหน้าแผนกรักษาความปลอดภัย อาชีวอนามัยและสภาพแวดล้อม, ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

นายณิศวุฒิ ศรศิลป์ กล่าวว่า “ผู้นำครอบครัวเชิงพุทธบูรณาการ ควรนำหลักพรหมวิหาร ๔ มาใช้ คือ เมตตา เอาใจเขามาใส่ใจเรา ให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ยินดีกับสิ่งที่ดี และการให้อภัย”^{๕๐}

นายชนาธิป ชิตพงศ์ กล่าวว่า “ผู้นำครอบครัวเชิงพุทธบูรณาการต้องเป็นผู้มีเมตตา กรุณา ไม่ผูกใจเจ็บ ให้อภัย ให้เกียรติคนในครอบครัว เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ร่วมทุกข์ร่วมสุข เป็นกัลยาณมิตรที่ดี ไม่หุบเขาเชื่อคนง่าย สงเคราะห์ญาติมิตรทั้งของตนและภรรยาตามโอกาส”^{๕๑}

สรุปผู้วิจัยเห็นว่า วิธีการและส่งเสริมผู้นำครอบครัวในการประพฤติปฏิบัติตามพรหมวิหาร ๔ เป็นผู้นำครอบครัวตามหลักเมตตา โดยผู้นำครอบครัวควรมีความรัก ความปรารถนาดีต่อบุคคลในครอบครัว สังคมด้วยการให้คำแนะนำ สั่งสอน หรืออบรมทั้งในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการทำงานและความประพฤติที่เหมาะสมดีงาม อบรมให้มีจิตใจด้วยวิธีคิดแผ่ใจประกอบด้วยเมตตา ออกไปในบุคคลและในสัตว์ทั้งหลายโดยเจาะจง โดยไม่เจาะจงคือทั่วไป เมื่อฝึกคิดอยู่บ่อยๆ จิตใจก็จะอยู่กับธรรมเหล่านั้นจนเกิดความรู้สึกชอบใจ ปิติ และกลายเป็นอริยาศยที่เกิดขึ้นใหม่รู้สึกมีความสุขภายในจิตใจมากขึ้น การครองชีวิตคู่ต้องอาศัยหลักธรรมที่ทำให้ชีวิตคู่มีความมั่นคง คู่ครองที่ดีจะต้องมีความคิดเห็นที่ตรงกัน เชื่อหรือมีศรัทธาเคารพนับถือศาสนาเดียวกัน มีความประพฤติปฏิบัติในหลักการเดียวกันบนพื้นฐานของศีลธรรมที่สอดคล้องกัน แล้วยังมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ใจกว้าง เสียสละที่จะช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ครอบครัวมีแต่ความสุข ร่มเย็น

๔.๒.๗ วิธีที่ ๗: สนับสนุนและส่งเสริมผู้นำครอบครัวในการประพฤติปฏิบัติ ตามหลักธรรมสังคหวัตถุ ๔ เพิ่มขึ้น

พบว่ามีปัญหาและอุปสรรค คือ ผู้นำครอบครัวขาดคุณธรรมที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวใจคน ผูกใจคน ประสานหมู่ชนให้มีความสามัคคีเป็นหลักธรรมที่ทำให้ผู้คนรักปรารถนาดีต่อกัน เป็นที่ชอบใจของคนทั่วไปเป็นการปลูกไมตรี เต็มน้ำใจต่อกัน ทำให้สังคมเป็นสุข

จากความเห็นของผู้วิจัยที่เสนอหลักธรรมสังคหวัตถุ ๔ เพื่อแก้ปัญหาการไม่อุทิศตนให้แก่กัน การไม่ทุ่มเทกำลังกายกำลังใจให้แก่สมาชิกในครอบครัว ซึ่งเป็นสิ่งที่แสดงออกถึงความรัก ความห่วงใยที่มีให้แก่กัน หากสมาชิกครอบครัวไม่ได้รับมอบความรักเป็นสิ่งตอบแทน ที่สำคัญคือการไม่ทำให้สมาชิกในครอบครัวรู้จักทุ่มเทตนให้แก่ผู้อื่นเช่นกัน การไม่เอาใจใส่ ไม่เอื้ออาทร การไม่แสดงออกถึงความห่วงใย ทั้งในด้านการอยู่อาศัย สุขภาพกายใจ เงินทองทรัพย์สินสำหรับใช้จ่าย ซึ่งสิ่งเหล่านี้มีความจำเป็นต้องเกื้อหนุนซึ่งกันและกันให้มีอย่างเพียงพอ สอดคล้องกับความเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิที่ให้สัมภาษณ์

นางอุทัยวรรณ พรหมเทศ กล่าวว่า “ปัญหาและอุปสรรคเกี่ยวกับความเป็นผู้นำครอบครัว คือ การที่ผู้นำเห็นประโยชน์ส่วนตัวมากกว่าประโยชน์ส่วนรวม ไม่รู้จักการเสียสละ การเป็นตัวอย่างที่

^{๕๐} สัมภาษณ์ นายณิศวุฒิ ศรศิลป์, พนักงานโรงไฟฟ้าจะนะ ตำแหน่งวิศวกร, ๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^{๕๑} สัมภาษณ์ นายชนาธิป ชิตพงศ์, พนักงานโรงไฟฟ้าจะนะ ตำแหน่งวิศวกร, ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

ไม่ดีให้แก่สมาชิกในครอบครัว ปัญหาเหล่านี้ก่อให้เกิดการบั่นทอนจิตใจของสมาชิกในครอบครัวอาจนำไปสู่ความล้มเหลวในชีวิตครอบครัวได้”^{๕๒}

พระราชปรีดีทิพย์นี้ กล่าวว่า “สังคหัตถ์ ๔ เป็นหลักธรรมเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจของกันและกัน ผู้นำครอบครัวนำมาปฏิบัติ คือ ทาน หมายถึง การให้ การเฉลี่ยเผื่อแผ่แก่กันและกัน ซึ่งเป็นข้อสำคัญเพราะว่าทุกคนนั้นย่อมต้องการความช่วยเหลือต่อกัน ในด้านวัตถุทรัพย์สินเงินทอง เครื่องอุปโภคด้านร่างกาย ช่วยกระทำการกิจการของกันและกันทางกาย ในด้านวาจา พูดจาช่วยเหลือกันในเรื่องที่ควรพูด ในด้านสติปัญญา ช่วยให้ความรู้ให้การแนะนำในข้อที่ควรจะแนะนำ การให้การเฉลี่ยเผื่อแผ่ทุกคนทั้งผู้ใหญ่ทั้งผู้น้อยต่างก็ควรจะมี ๑) ทาน คือ ให้การช่วยเหลือกัน ผู้ใหญ่ให้การช่วยเหลือผู้น้อย ผู้น้อยก็ให้การช่วยเหลือผู้ใหญ่ ด้วยจิตใจมุ่งที่จะช่วยให้บรรลุถึงประโยชน์ที่ต้องการ หรือเพื่อที่จะให้พ้นจากอุปสรรคขัดข้องทั้งหลาย ๒) ปิยวาจา หมายถึง การเจรจาถ้อยคำ ซึ่งเป็นที่รักเป็นที่จับใจแก่กันและกันอันเป็นถ้อยคำ สุภาพ เพราะวาจาที่พูดออกไปนั้น ถ้าเป็นวาจาที่ไม่สุภาพไม่เป็นที่รักที่พอใจ ก็เป็นวาจาที่อาจเสียความไว้วางใจของผู้อื่น ทำให้ผู้อื่นเกิดความเสียใจ เจ็บใจ ไม่สบายใจ เพราะฉะนั้น จึงสมควรที่ทุกคนต้องมีสติควบคุมใจ ควบคุมการพูดของเราให้ไพเราะก็คือสตินั่นเอง ดังนั้นการพูดหรือการแสดงออกทุกครั้งต้องมีสติอยู่เสมอ ๓) อตถจริยา หมายถึง การประพฤติประโยชน์ให้แก่กันและกัน คือ การทำสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อสถาบัน เช่น โรงพยาบาล มหาวิทยาลัย สังคมที่ตนอาศัยอยู่ตลอดถึงประเทศชาติ สิ่งใดที่เป็นโทษก็ควรละเว้นไม่กระทำ การประพฤติตนให้เป็นประโยชน์สามารถปฏิบัติได้ทั้งกาย วาจา ใจ ในเวลาทุกโอกาส ๔) สมานัตตตา หมายถึง ความเป็นผู้วางตนสม่ำเสมอ หรือเสมอต้นเสมอปลาย หมายถึง การรักษาระเบียบวินัยอันใดที่ทุกคนพึงปฏิบัติทั้งผู้ใหญ่ทั้งผู้น้อยตามหน้าที่ ที่บัญญัติเอาไว้เป็นระเบียบของสถานที่ ของหน่วยงาน เช่น กฎระเบียบของสถาบันการศึกษา กฎระเบียบของสถานที่ราชการต่างๆ เป็นต้น ตลอดถึงกฎหมายบ้านเมือง ในทางพระพุทธศาสนา ก็คือ พระวินัยบัญญัติสำหรับพระภิกษุทั้งหลายนั่นเอง”^{๕๓}

สรุปว่าด้วยเหตุนี้ จึงต้องมีการสนับสนุนและส่งเสริมผู้นำครอบครัวในการประพฤติปฏิบัติตามหลักสังคหัตถ์ ผู้นำครอบครัวควรการให้ทั้งทางร่างกาย จิตใจ มีความสม่ำเสมอ หรือมีความประพฤติเสมอต้นเสมอปลาย ให้ความเสมอภาคปฏิบัติสม่ำเสมอแก่กันต่อคนทั้งหลาย ไม่เอาเปรียบ ร่วมทุกข์ร่วมสุข ร่วมรับรู้ร่วมแก้ไขปัญหา เพื่อให้เกิดประโยชน์สุขร่วมกัน คุณธรรมข้อนี้จะช่วยให้เราเป็นคนมีจิตใจหนักแน่นไม่โลเลรวมทั้งยังเป็นการสร้างความนิยม และไว้วางใจให้แก่ผู้อื่นอีกด้วย หลักธรรมอันเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจแล้วยังมีหน้าที่ประจำติดตัวกันมาตั้งแต่เกิดแล้ว ขณะที่ยังเป็นเด็กก็มีหน้าที่น้อยหน้อย ครั้นเป็นผู้ใหญ่หน้าที่ก็เพิ่มขึ้นเป็นเงาตามตัวเป็นหน้าที่ประจำ ไม่รวมถึงหน้าที่เกี่ยวกับการประกอบอาชีพซึ่งมีอยู่มากมาย คำว่า “หน้าที่ ” คืออะไร หน้าที่หมายถึง กิจที่จะต้องรับผิดชอบ เช่น พ่อแม่มีหน้าที่เลี้ยงดูอบรมสั่งสอนลูกให้เป็นคนดี ส่วนลูกก็มีหน้าที่ต้องประพฤติปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพ่อแม่ ครั้นลูกเติบโตเป็นผู้ใหญ่แล้วก็ต้องมีหน้าที่เลี้ยงดูพ่อแม่ที่ชรา เป็

^{๕๒} สัมภาษณ์ นางอุทัยวรรณ พรหมเทศ, คู่สมรส นายภฤตวัฒน์ พรหมเทศ พนักงานโรงไฟฟ้าจะนะ ตำแหน่งวิทยากร, ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^{๕๓} สัมภาษณ์ พระราชปรีดีทิพย์, ผศ. ดร., คณบดีคณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

นการตอบแทน ครูบาอาจารย์ ทั้งหลายมีหน้าที่ฝึกฝนอบรมสั่งสอนศิษย์ให้เป็นคนดีให้มีศิลปวิทยาเป็นอาชีพอิตถิ ตัว ส่วนศิษย์ก็ต้องมีหน้าที่รับการฝึกฝนอบรมและการสอนศิลปวิทยาจากครูด้วยความตั้งใจใฝ่เรียน ในขณะที่เดียวกันก็ต้องแสดงความเคารพนอบน้อมต่อครูอาจารย์ปรนนิบัติดูแลรับใช้พร้อมให้การบริการท่านตามสมควร

๔.๓ สรุป

แนวทางการเสริมสร้างความเป็นผู้นำครอบครัวเชิงพุทธบูรณาการของบุคลากรโรงไฟฟ้าจะนะ จังหวัดสงขลา เป็นรายละเอียดการอธิบายและนำเสนอความคิดเห็นจากผู้ทรงคุณวุฒิที่เกี่ยวข้องมาแสดงไว้ เพื่อให้เห็นว่าแนวทางการเสริมสร้างความเป็นผู้นำครอบครัวหากรบูรณาการด้วยหลักพุทธธรรม แล้วจะทำให้เกิดประสิทธิภาพหรือความสำเร็จตามที่คาดไว้ ดังนี้

วิธีที่การสนับสนุนและส่งเสริมให้ผู้นำครอบครัวประพฤติปฏิบัติ ตามแนวฆราวาสธรรม ๔ ผู้นำครอบครัวควรทราบถึงหลักของฆราวาสธรรมทั้ง ๔ ประการ เพื่อนำมาใช้ประพฤติปฏิบัติให้ชีวิตครอบครัว การที่ครอบครัวจะมีความสุขตามรูปแบบพุทธศาสนา ผู้นำต้องได้รับการชี้แนะแนวทางในการที่จะอยู่ร่วมกันตามหลักของฆราวาสธรรม ๔ อันจะนำครอบครัวไปสู่ความสุขที่แท้จริง ดังนั้นจึงควรสนับสนุนและส่งเสริมให้ผู้นำครอบครัวได้ทราบหลักของการครองเรือน เพื่อนำไปใช้ได้ถูกต้อง

วิธีการสนับสนุนและส่งเสริมผู้นำครอบครัวให้ประพฤติปฏิบัติตามหลักเบญจศีลเบญจธรรม สามารถนำมาเป็นเกราะ หรือเป็นพื้นฐานของการดำรงชีวิตอยู่ในโลกนี้ ผู้นำครอบครัวพึงกระทำตนเองให้สมบูรณ์พร้อมไปด้วยเบญจศีลเบญจธรรม สร้างความเชื่อมั่นในตนเอง ว่าเส้นทางดำเนินของชีวิตมีความปลอดภัย ไม่ตกอยู่ในที่ต่ำ ถึงแม้มีเหตุตกอยู่ในสถานการณ์ที่เสี่ยงต่อชีวิต หากเรามีมั่นคงในศีลและธรรม ก็จะทำให้แคล้วคลาดปลอดภัยยังประโยชน์เพื่อความสุขปัจจุบันและอนาคต ทั้งวันนี้พรุ่งนี้ในโลกนี้โลกหน้า ยังเป็นแบบอย่างที่ดีต่อบุตร บุคคลในครอบครัว สังคม

วิธีการสนับสนุนและส่งเสริมผู้นำครอบครัวให้ปฏิบัติหน้าที่ตามทศ ๖ ความเป็นผู้นำครอบครัว หรือผู้ครองเรือนจะต้องมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับบุคคลในสังคม ดังนั้น ต้องปรับตัวให้เป็นผู้มีมนุษยสัมพันธ์อันดี เพราะการต้องเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กับบุคคลทั่วไป ทั้งบุคคลที่อยู่ใกล้ตัวภายในครอบครัว และยังต้องมีความสัมพันธ์กับบุคคลภายนอกครอบครัว เพราะจะต้องเกี่ยวข้องกับบุคคลหลายประเภท จึงควรรู้จักพิจารณาบุคคลที่เป็นคนดีมีศีลธรรม ประพฤติปฏิบัติตนเหมาะสมกับคนรอบด้าน ตลอดจนการทำหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับบุคคลต่างๆ ให้ถูกต้องตามฐานะที่เปรียบเสมือนทิศต่างๆ

วิธีการสนับสนุนและส่งเสริมผู้นำครอบครัววันชาติจากอบายมุข ๖ ผู้นำครอบครัวควรรู้ถึงอบายมุขทั้ง ๖ ข้อว่าเป็นทางแห่งความเสื่อมทั้งทางกาย ทางวาจา ทางใจ หลักพุทธธรรมข้อนี้ชี้ให้เห็นความเสื่อมที่จะเกิดขึ้นกับตนเอง ครอบครัว สังคม ถ้าได้ยึดติดอบายมุขเหล่านี้ จะทำให้ร่างกายทรุดโทรม ทรัพย์สินหมดไปโดยเปล่าประโยชน์ เกิดบาปขึ้นกับตนเอง เป็นตัวอย่างที่ไม่ดีของบุคคลในครอบครัว อยู่ในสังคมไม่ได้ ไม่มีใครคบหาสมาคมด้วย เมื่อผู้นำครอบครัวได้ศึกษาหลักพุทธธรรมคำสอนเกี่ยวกับอบายมุข ๖ แล้ว จะทำให้มีแนวทางในการนำชีวิตของตนเองไปตามที่ปรารถนา

ช่วยพัฒนาแนวคิดจิตใจให้ถูกต้อง ให้มีความเข้มแข็ง เข้าใจสภาพของความเป็นมนุษย์ รู้เท่าทันกิเลส ผัสสะและการปรุงแต่งของจิตใจ

วิธีการสนับสนุนและส่งเสริมผู้นำครอบครัวในการประพฤติปฏิบัติตามหลักสมชีวิธรรม ๔ ผู้นำครอบครัวต้องปรับตัวให้เข้ากันทั้ง ๔ ประการ คือ ศรัทธาเป็นหลักการที่ครอบคลุมเรื่องศรัทธา ความเชื่อ ความประพฤติของแนวทางการปฏิบัติศีล ความเสียสละเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ โดยให้ความหมายของคู่สมรสควรมีปัญหาเท่าเทียมกัน โดยมองถึงระดับการศึกษาที่เท่าเทียมกันหรือใกล้เคียงกันของคู่สมรสด้วย ตลอดจนการรู้จักปรับตัวปรับความคิดเข้าหากัน เป็นที่ปรึกษาของกันและกัน กล่าวได้ว่าปัญหาสามารถแก้ไขได้ทุกสถานการณ์ เป็นกำลังสำคัญที่สุดในการประคับประคองชีวิตคู่สมรสให้เกิดความมั่นคง นอกจากนั้นยังเป็นเครื่องมือที่สามารถจัดระเบียบชีวิตให้คู่สมรสเข้าใจถึงการใชีวิตอยู่ร่วมกัน ตามหลักการเลือกคู่ในทัศนะของพุทธศาสนา โดยประสงค์ให้คู่สมรสได้รับประโยชน์จากการพัฒนาชีวิตของคู่สมรสให้เข้าถึงคุณค่า ตามหลักการสมชีวิธรรมหรือหลักการเลือกคู่สมรสจะต้องยึดหลักการที่เสมอเหมือนกัน เพื่อความมั่นคงในการครองเรือนที่สมบูรณ์ในพระพุทธศาสนา

วิธีการสนับสนุนและส่งเสริมผู้นำครอบครัวในการประพฤติปฏิบัติตามพรหมวิหาร ๔ ความเป็นผู้นำครอบครัวตามหลักเมตตา โดยผู้นำครอบครัวควรมีความรัก ความปรารถนาต่อบุคคลในครอบครัวด้วยการให้คำแนะนำ สั่งสอน หรืออบรมทั้งในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการทำงานและความประพฤติที่เหมาะสมและดีงาม ครอบบรมให้มีในจิตใจด้วยวิธีคิดแผ่ใจประกอบด้วยเมตตาออกไปในบุคคลและในสัตว์ทั้งหลาย โดยเจาะจงและไม่เจาะจงคือทั่วไป เมื่อฝึกบ่อยๆจิตใจก็จะอยู่กับธรรมเหล่านี้จนเกิดความรู้สึกลอยเป็นอภัยาศัยที่เกิดขึ้นใหม่ ทำให้เกิดความรู้สึกเป็นความสุขปิติภายในจิตใจมากขึ้น การครองชีวิตคู่ต้องอาศัยหลักธรรมที่ทำให้ชีวิตคู่มีความมั่นคง คู่ครองที่ดีจะต้องมีความคิดเห็นที่ตรงกัน เชื่อหรือมีศรัทธาเคารพนับถือศาสนาเดียวกัน มีความประพฤติปฏิบัติในหลักการเดียวกันบนพื้นฐานของศีลธรรมที่สอดคล้องไปกันได้ แล้วยังมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ใจกว้าง เสียสละที่จะช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ที่สำคัญมีความเข้าใจในเหตุผลสามารถพูดคุยกันด้วยปัญหาที่เสมอกัน อันจะส่งผลให้อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ส่งผลให้ครอบครัวมีแต่ความสุข

วิธีการสนับสนุนและส่งเสริมผู้นำครอบครัวในการประพฤติปฏิบัติตามสังคหัตถ์ ๔ ความเป็นผู้นำครอบครัวควรมีการให้ทั้งทางร่างกายและจิตใจ มีความมั่นคงสม่ำเสมอ หรือมีความประพฤติเสมอต้นเสมอปลาย ให้ความเสมอภาคปฏิบัติสม่ำเสมอต่อคนทั้งหลาย ไม่เอาเปรียบร่วมทุกข์ร่วมสุขร่วมรับรู้ร่วมแก้ไขปัญหา เพื่อให้เกิดประโยชน์สุขร่วมกัน คุณธรรมข้อนี้จะช่วยให้เราเป็นคนมีจิตใจหนักแน่นไม่โลเลรวมทั้งยังเป็นการสร้างความนิยม และไว้วางใจให้แก่ผู้อื่นอีกด้วย

วิเคราะห์และสร้างองค์ความรู้ใหม่ที่เป็นแนวทางการเสริมสร้างความเป็นผู้นำครอบครัว เชิงพุทธบูรณาการของบุคลากรโรงไฟฟ้าจะนะ จังหวัดสงขลา ได้ทราบแนวทาง วิธีการสนับสนุนส่งเสริมให้ผู้นำครอบครัวประพฤติปฏิบัติตามหลักธรรม ๗ วิธีนี้ ครอบครัวจะมีแต่ความสุข ไร้ความขัดแย้ง นำมาซึ่งความสุขในครอบครัว สังคม ประเทศชาติ สืบไป

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษาเรื่อง แนวทางการเสริมสร้างความเป็นผู้นำครอบครัวเชิงพุทธบูรณาการของบุคลากรโรงไฟฟ้าจะนะ จังหวัดสงขลา ตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ๓ ประการ คือ (๑) เพื่อศึกษาหลักการของแนวทางการเสริมสร้างความเป็นผู้นำครอบครัวของบุคลากรโรงไฟฟ้าจะนะ และสังคมไทย (๒) เพื่อศึกษาหลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้องกับแนวทางการเสริมสร้างความเป็นผู้นำครอบครัวในสังคมไทย (๓) เพื่อศึกษาวิเคราะห์แนวทางการเสริมสร้างความเป็นผู้นำครอบครัวเชิงพุทธบูรณาการของบุคลากรโรงไฟฟ้าจะนะ สามารถสรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

๕.๑.๑ หลักการของแนวทางการเสริมสร้างความเป็นผู้นำครอบครัวของบุคลากรโรงไฟฟ้าจะนะ และสังคมไทย

สถาบันครอบครัวในแต่ละสังคมมีค่านิยมต่างกันตามวัฒนธรรมของสังคม เช่น สังคมสมัยใหม่ สามัญและภรรยา มีค่านิยมในการหาเลี้ยงครอบครัวเท่าเทียมกัน การร่วมรับผิดชอบกิจกรรมของครอบครัวอย่างเท่าเทียมกัน ความสำคัญของครอบครัวเป็นหน่วยหนึ่งของสังคมที่มีความผูกพันเกี่ยวเนื่องวางรากฐานการปกครองในระดับต่าง ๆ ครอบครัวทำหน้าที่ปฐมภูมิที่สำคัญที่สุดคือการให้กำเนิดเด็ก ให้การเลี้ยงดูผู้เยาว์ ให้การศึกษา สร้างคนให้รู้จักระเบียบสังคมการเปลี่ยนแปลงสภาพของสังคมไทยในปัจจุบัน ชีวิตครอบครัวในสังคมสมัยใหม่มีแนวโน้มว่าจะต้องเผชิญกับปัญหาอีกมาก ซึ่งเชื่อว่าจะมีผลกระทบต่อความมั่นคงต่อครอบครัวอย่างมาก เช่น การอยู่กันก่อนแต่งงาน พฤติกรรมรักร่วมเพศระหว่างชายกับชายหรือหญิงกับหญิง การว่าจ้างหญิงอื่นตั้งครรภ์แทน หรือการผลิตสมาชิกใหม่ในหลอดแก้ว อันเป็นผลมาจากความเจริญก้าวหน้าทางวิชาการแพทย์สมัยใหม่ รวมทั้งปัญหาเด็กนอกสมรสเป็นผลมาจากสภาพแวดล้อมภายในสังคมที่เต็มไปด้วยสื่อมวลชนและสถานบันเทิงเรีงรมย์ในหลากหลายรูปแบบ ที่ส่งผลให้มีการตั้งครรภ์นอกสมรสมากขึ้นและนำไปสู่ปัญหาสังคมอื่นตามมา ผลกระทบต่อแบบแผนการดำเนินชีวิตของครอบครัวได้เปลี่ยนแปลงไป จะเห็นได้ว่าครอบครัวไทยมีลักษณะหลากหลายยิ่งขึ้น และสมาชิกในครอบครัวมีวิถีชีวิตที่แตกต่างไปจากเดิมการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอาจยังผลให้เกิดความสั่นคลอนของสถาบันครอบครัว โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านโครงสร้างและความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกภายในครอบครัว ที่มีต่อกันทั้งทางเศรษฐกิจและสังคมซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อความมั่นคงของสังคมและประเทศชาติในอนาคต

๕.๑.๒ หลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้องกับแนวทางการเสริมสร้างความเป็นผู้นำครอบครัวในสังคมไทย

แนวทางการเสริมสร้างความเป็นผู้นำครอบครัวในสังคมไทยตามหลักฆราวาสธรรม ๔ ผู้นำครอบครัวควรมีสัจจะ ความซื่อสัตย์ความจริงใจ รู้จักควบคุมอารมณ์ ระวังความรู้สึกที่พอใจ ไม่

พอใจ ความอดทนอดกลั้นต่อความเหนื่อยยาก ความเสียสละไม่เห็นแก่ตัว การรู้จักให้อภัยกัน การเสริมสร้างความเป็นผู้นำครอบครัวตามหลักเบญจศีลเบญจธรรม ผู้นำครอบครัวควรให้ความสำคัญของศีล ๕ ว่าเป็นหลักปฏิบัติขั้นพื้นฐานที่เป็นธรรมชาติ เบญจธรรมหรือเบญจกัลยาณธรรม สร้างความเชื่อมั่นในตนเอง การเสริมสร้างความเป็นผู้นำครอบครัวตามหลักอบายมุข ๖ ผู้นำครอบครัวควรรู้ถึงรายละเอียดของอบายมุขทั้ง ๖ ข้อว่าเป็นทางแห่งความเสื่อมทั้งทางกาย วาจา ทางใจ การเสริมสร้างความเป็นผู้นำครอบครัวตามหลักสมชีวิธรรม ๔ หรือหลักการเลือกคู่สมรส จะต้องยึดหลักการที่เสมอเหมือนกันเพื่อความมั่นคงในการครองเรือนที่สมบูรณ์ในพระพุทธศาสนา การเสริมสร้างความเป็นผู้นำครอบครัวตามหลักพรหมวิหาร ๔ โดยผู้นำครอบครัวควรมีความรัก ความปรารถนาดีต่อบุคคลในครอบครัวด้วยการให้คำแนะนำสั่งสอน หรืออบรมทั้งในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการทำงานและความประพฤติที่เหมาะสมดีงาม การเสริมสร้างความเป็นผู้นำครอบครัวตามหลักสังคหวัตถุ ๔ ผู้นำครอบครัวควรนำหลักของทานมาพัฒนาจิตใจให้เป็นผู้นำมีความเสียสละ

๕.๑.๓ แนวทางการเสริมสร้างความเป็นผู้นำครอบครัวเชิงพุทธบูรณาการของบุคลากรโรงไฟฟ้าจะนะ จังหวัดสงขลา

วิธีที่ ๑ การสนับสนุนและส่งเสริมให้ผู้นำครอบครัวประพฤติปฏิบัติตามแนวฆราวาสธรรม ๔ ผู้นำครอบครัวควรทราบถึงหลักของฆราวาสธรรมทั้ง ๔ ประการคือ สัจจะ ทมะ ขันติ จาคะ เพื่อเรียนรู้ถึงระเบียบวิธีและการนำมาใช้ประพฤติปฏิบัติในชีวิตครอบครัว การที่ครอบครัวจะมีความสุขตามรูปแบบพุทธศาสนา ผู้นำครอบครัวต้องมีความรู้ระเบียบและวิธีการปฏิบัติตามแนวทางในการที่จะอยู่ร่วมกันตามหลักของฆราวาส ๔ อันจะนำครอบครัวไปสู่ความสุขที่แท้จริง

วิธีที่ ๒ การสนับสนุนและส่งเสริมผู้นำครอบครัวให้ประพฤติปฏิบัติตามหลักเบญจศีลเบญจธรรม สามารถนำมาเป็นเกราะหรือเป็นพื้นฐานของการดำรงชีวิตอยู่ในโลกนี้ ผู้นำครอบครัวพึงกระทำตนเองให้สมบูรณ์พร้อมไปด้วยเบญจศีลเบญจธรรม คือ ไม่ฆ่าสัตว์คู่เมตตากฎา ไม่ลักทรัพย์คู่สัมมาอาชีวะ ไม่นอกใจคู่ครองคู่กามสังวร ไม่พูดเท็จคู่สัจจะ ไม่ดื่มของมึนเมาคู่สติสัมปชัญญะ เพื่อสร้างความเชื่อมั่นในตนเอง ว่าเส้นทางดำเนินของชีวิตมีความปลอดภัยมั่นคง ความคิดไม่ตกอยู่ในที่ต่ำถึงแม้มีเหตุสุดล้าปากหรือในสถานการณ์ที่เสี่ยงต่อชีวิต หากเรามั่นคงในศีลและธรรมก็จะทำให้ชีวิตแคล้วคลาดปลอดภัยและยังประโยชน์เพื่อความสุขปัจจุบัน วันนี้โลกนี้พຽນนี้โลกหน้า และยังเป็นแบบอย่างที่ดีต่อบุตร บุคคลในครอบครัว สังคมสืบไป

วิธีที่ ๓ การสนับสนุนและส่งเสริมผู้นำครอบครัวให้ปฏิบัติหน้าที่ตามทศ ๖ ผู้นำครอบครัวจะต้องมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับบุคคลในสังคม ดังนั้น ต้องปรับตัวให้เป็นผู้มีมนุษยสัมพันธ์อันดี เพราะการต้องเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับบุคคลทั่วไป ทั้งบุคคลที่อยู่ใกล้ตัวภายในครอบครัว และยังต้องมีความสัมพันธ์กับบุคคลในสังคม เพราะจะต้องเกี่ยวข้องกับบุคคลหลายประเภท จึงควรรู้จักพิจารณาบุคคลที่เป็นคนดีมีศีลธรรม ประพฤติปฏิบัติตนอย่างเหมาะสมกับคนรอบด้าน ตลอดจนการทำหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับบุคคลทั้งหลาย ให้ถูกต้องตามฐานะที่เปรียบเสมือนทิศต่างๆดังนี้ ทิศเบื้องหน้าพ่อแม่ ทิศเบื้องหลังภรรยาหรือสามี ทิศเบื้องขวาครูอาจารย์ ทิศเบื้องซ้ายเพื่อนมิตรสหาย ทิศเบื้องบนพระสงฆ์ นักบวช ทิศเบื้องล่างเจ้านายลูกน้อง

วิธีที่ ๔ การสนับสนุนและส่งเสริมผู้นำครอบครัวเว้นขาดจากอบายมุข ๖ ผู้นำครอบครัวควรรู้ถึงโทษของอบายมุขทั้ง ๖ คือ ไม่ดื่มของมึนเมา ไม่เที่ยวกลางคืน ไม่ดูการละเล่น ไม่เล่นการพนัน ไม่คบคนชั่วเป็นมิตร ไม่เกียจคร้านการทำงาน เป็นการปิดทางแห่งความเสื่อมทั้งทางกาย วาจา ทางใจ ทำให้มีแนวทางการนำชีวิตของตนเองไปตามที่ปรารถนา ช่วยพัฒนาจิตใจ ให้มีความเข้มแข็ง เข้าใจสภาพของความเป็นมนุษย์และรู้เท่าทันกิเลสกับการปรุงแต่งของจิตใจ

วิธีที่ ๕ การสนับสนุนและส่งเสริมผู้นำครอบครัวในการประพฤติปฏิบัติตามสมชีวิตธรรม ๔ ผู้นำครอบครัวจะเป็นผู้ชายหรือผู้หญิงต้องปรับตัวให้เข้ากับคู่ครองหรือคู่ชีวิตของตนเองทั้ง ๔ ประการ คือ สมศรัทธา สมศีลา สมจาคา และสมปัญญา เพื่อความสุขที่สมบูรณ์ของครอบครัวตามพระพุทธศาสนา

วิธีที่ ๖ การสนับสนุนและส่งเสริมผู้นำครอบครัวในการประพฤติปฏิบัติตามพรหมวิหาร ๔ เป็นผู้นำครอบครัวตามหลักเมตตา กรุณา มุติตา และอุเบกขา ผู้นำครอบครัวควรมีความรัก ความปรารถนาต่อบุคคลในครอบครัว ต่อบุคคลภายนอกด้วยการให้คำแนะนำ สั่งสอน หรืออบรมทั้งในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการทำงานความประพฤติที่เหมาะสมและดีงาม ควรอบรมจิตใจให้มีความรักความเมตตาด้วยการให้อภัยแผ่เมตตา

วิธีที่ ๗ การสนับสนุนและส่งเสริมผู้นำครอบครัวในการประพฤติปฏิบัติตามสังคหวัตถุ ๔ คือ ทาน ปิยวาจา อตถจริยา และสมานัตตตา ผู้นำครอบครัวควรมีน้ำใจความสม่ำเสมอในการให้ทั้งทางกาย วาจา จิตใจ ให้อภัย ไม่เอาเปรียบ มีความประพฤติเสมอต้นเสมอปลาย ให้ความเสมอภาคปฏิบัติสม่ำเสมอต่อบุคคลในครอบครัว บุคคลในสังคม ร่วมทุกข์ ร่วมสุข รับรู้ปัญหา ร่วมแก้ไขปัญหาเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด

๕.๒ องค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการวิจัย

จากการที่ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวทางการเสริมสร้างความเป็นผู้นำครอบครัวเชิงพุทธบูรณาการของบุคลากรโรงไฟฟ้าจะนะ จังหวัดสงขลา ทำให้สามารถสรุปผลการศึกษาวิจัยได้เป็นองค์ความรู้ใหม่เพื่อเป็นแนวทางการเป็นผู้นำครอบครัว ส่งผลให้ครอบครัว สังคม และประเทศชาติมีความมั่นคง ยั่งยืนสืบไปดังนี้ แนวทางใหม่หรือองค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการวิจัยในครั้งนี้ คือ แนวทาง “VFDCQHB” GOOD FAMILY LEADER” ถือได้ว่ามีคุณค่าและเป็นสิ่งสำคัญของวิธีการเสริมสร้างพัฒนาผู้นำครอบครัวเชิงพุทธบูรณาการของบุคลากรโรงไฟฟ้าจะนะ จังหวัดสงขลา ดังนี้คือ

๑. “V” (virtues for a good household life; virtues for lay people) = ฆราวาสธรรม ๔ บูรณาการกับแนวทางการเสริมสร้างความเป็นผู้นำครอบครัว คือ ผู้นำครอบครัวควรทราบถึงหลักของฆราวาสธรรมทั้ง ๔ ประการ เพื่อนำมาใช้ประพฤติปฏิบัติกับชีวิตครอบครัว การที่ครอบครัวจะมีความสุขตามรูปแบบพุทธศาสนา ผู้นำต้องได้รับการชี้แนะแนวทางในการที่จะอยู่ร่วมกันตามหลักของฆราวาสธรรม ๔ อันจะนำครอบครัวไปสู่ความสุข มั่นคง ร่มเย็น

สนับสนุนและส่งเสริมให้ผู้นำครอบครัวได้ทราบหลักของฆราวาสธรรมทั้ง ๔ ประการ และเน้นหลักสัจจะในการครองเรือน เพื่อนำพาครอบครัวได้อย่างถูกต้อง มีความสุข

๒. “F” (Five Precepts; rules of morality) = เบญจศีลเบญจธรรม บุรณาการกับแนวทางการเสริมสร้างความเป็นผู้นำครอบครัว คือ วิธีการสนับสนุนและส่งเสริมผู้นำครอบครัวให้ประพฤติปฏิบัติตามหลักเบญจศีลเบญจธรรม สามารถนำมาเป็นเกราะหรือเป็นพื้นฐานของการดำรงชีวิตอยู่ในโลก ผู้นำครอบครัวพึงกระทำตนเองให้สมบูรณ์พร้อมไปด้วยเบญจศีลเบญจธรรม สร้างความเชื่อมั่นในตนเอง ว่าเส้นทางดำเนินของชีวิตมีความปลอดภัย ความคิดและชีวิตไม่ตกอยู่ในที่ต่ำถึงแม้อยู่ในสถานการณ์ที่ไม่มั่นคง หากเรามีมั่นคงในเบญจศีลเบญจธรรมก็จะทำให้ชีวิตแคล้วคลาดปลอดภัยและยังประโยชน์เพื่อความสุขปัจจุบัน อนาคต ทั้งในโลกนี้โลกหน้า เป็นแบบอย่างที่ดีต่อบุตรบุคคลในครอบครัว สังคม

สนับสนุนและส่งเสริมให้ผู้นำครอบครัวได้ทราบหลักของเบญจศีลเบญจธรรมอย่างละเอียด และเน้นหลักสติสัมปชัญญะในการครองเรือน เพื่อนำพาครอบครัวได้อย่างถูกต้องทุกทิศทาง มีความมั่นคง

๓. “D” (Directions; quarters) = ทิศ ๖ บุรณาการกับแนวทางการเสริมสร้างความเป็นผู้นำครอบครัว คือ วิธีการสนับสนุนและส่งเสริมผู้นำครอบครัวให้ปฏิบัติหน้าที่ตามทิศ ๖ การเป็นผู้นำครอบครัว หรือผู้ครองเรือนจะต้องมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับบุคคลในสังคม ดังนั้น ต้องปรับตัวให้เป็นผู้มีมนุษยสัมพันธ์อันดี เพราะการต้องเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับบุคคลทั่วไป ทั้งบุคคลที่อยู่ใกล้ตัวภายในครอบครัว บุคคลในสังคมภายนอกจะต้องเกี่ยวข้องกับบุคคลหลายประเภท จึงควรรู้จักพิจารณาบุคคลที่เป็นคนดีมีศีลธรรม ประพฤติปฏิบัติตนให้เหมาะสมกับคนรอบด้านตลอดจนการทำหน้าที่เกี่ยวข้องกับบุคคลทั้งหลาย ให้ถูกต้องตามฐานะที่เปรียบเสมือนทิศต่างๆ

สนับสนุนและส่งเสริมให้ผู้นำครอบครัวได้ทราบหลักของทิศ ๖ อย่างละเอียด และเน้นหลักการมีมนุษยสัมพันธ์ เพื่อนำพาครอบครัวไปได้ทุกทิศทาง อย่างมีความมั่นคง

๔. “C” (causes of ruin; ways of squandering wealth) = อบายมุข ๖ บุรณาการกับแนวทางการเสริมสร้างความเป็นผู้นำครอบครัว คือ วิธีการสนับสนุนและส่งเสริมผู้นำครอบครัวเว้นขาดจากอบายมุข ผู้นำครอบครัวควรรู้จักอบายมุขทั้ง ๖ ชื่อว่าเป็นทางแห่งความเสื่อมทั้งทางกาย ทางวาจา ทางใจ หลักพุทธธรรมข้อนี้ชี้ให้เห็นความเสื่อมที่จะเกิดขึ้นกับตนเอง ครอบครัว สังคม ถ้าได้ยึดติดอบายมุขจะทำให้ร่างกายทรุดโทรม ทรัพย์สินหมดไปโดยเปล่าประโยชน์ เกิดบาปขึ้นกับตนเอง เป็นตัวอย่างที่มีดีของบุคคลในครอบครัว อยู่ในสังคมไม่ได้ ไม่มีใครคบหาสมาคมด้วย เมื่อผู้นำครอบครัวได้ศึกษาหลักพุทธธรรมคำสอนเกี่ยวกับอบายมุข ๖ แล้ว จะทำให้มีแนวทางในการนำชีวิตของตนเองไปตามที่ปรารถนา ช่วยพัฒนาจิตใจ ให้ความเข้มแข็ง เข้าใจสภาพของความเป็นมนุษย์ รู้เท่าทันกิเลสและการปรุงแต่งของจิตใจ

สนับสนุนและส่งเสริมให้ผู้นำครอบครัวได้ทราบหลักการเว้นขาดจากอบายมุข ๖ อย่างละเอียด และเน้นหลักการไม่ดื่มของมึนเมาอย่างเด็ดขาด เพื่อให้มีสติสมบูรณ์นำพาครอบครัวไปได้อย่างปราศจากความเสื่อมเสียชื่อเสียง และสินทรัพย์

๕. “Q” (qualities which make a couple well matched) = สมชีวิตรรม ๔ บุรณาการกับแนวทางการเสริมสร้างความเป็นผู้นำครอบครัว คือ วิธีการสนับสนุนและส่งเสริมผู้นำครอบครัว

ในการประพฤติปฏิบัติตามหลักสมชิวิธรรม ๔ ผู้นำครอบครัวต้องปรับตัวให้เข้ากันทั้ง ๔ ประการ คือ ศรัทธาซึ่งถือว่าเป็นหลักการที่ครอบคลุมเรื่องศรัทธาความเชื่อ ความประพฤติของแนวทางการปฏิบัติ ศิลไม่มีต่างพร้อย ความเสียสละเอื้อเพื่อเผื่อแผ่ มีปัญญาเท่าเทียมกัน โดยมองถึงระดับการศึกษาที่เท่าเทียมกันหรือใกล้เคียงกันของคู่สมรสด้วย ตลอดจนการรู้จักปรับตัวปรับความคิดเข้าหากัน เป็นที่ปรึกษาของกันและกัน กล่าวได้ว่าปัญญาสามารถแก้ไขปัญหได้ทุกสถานการณ์ ปัญญาเป็นกำลังสำคัญที่สุดในการประคับประคองชีวิตคู่สมรสให้เกิดความมั่นคง จากนั้นยังเป็นเครื่องมือที่สามารถจัดระเบียบชีวิตให้คู่สมรสเข้าใจถึงการใช้ชีวิตอยู่ร่วมกัน ตามหลักการเลือกคู่ในทัศนะของพุทธศาสนา โดยประสงค์ให้คู่สมรสได้รับประโยชน์จากการพัฒนาชีวิตของคู่สมรสให้มีความมั่นคงทรงคุณค่า ตามหลักการสมชิวิธรรมหรือหลักการเลือกคู่สมรส จะต้องยึดหลักการที่เสมอเหมือนกัน เพื่อความมั่นคงในการครองเรือนที่สมบูรณ์ในพระพุทธานุภาพ

สนับสนุนและส่งเสริมให้ผู้นำครอบครัวได้ทราบสมชิวิธรรม อย่างละเอียด และเน้นหลักการศรัทธาปัญญาที่เท่าเทียม เพื่อนำพาครอบครัวไปได้อย่างมีความศรัทธาที่เท่าเทียมกัน สู่มหาความสุขที่พอเพียงในครอบครัว

๖. “H” (holy abidings; sublime states of mind) = พรหมวิหาร ๔ บูรณาการกับแนวทางการเสริมสร้างความเป็นผู้นำครอบครัว คือ วิธีการและส่งเสริมผู้นำครอบครัวในการประพฤติปฏิบัติตามพรหมวิหารเป็นผู้นำครอบครัวตามหลักเมตตา โดยผู้นำครอบครัวควรมีความรัก ความเมตตาปรารถนาดีต่อบุคคลในครอบครัวด้วยการให้คำแนะนำ สั่งสอน หรืออบรมทั้งในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการทำงาน ความประพฤติที่เหมาะสมดีงาม ควรอบรมให้จิตใจมีความรักเมตตา ให้อภัย แผ่ใจเมตตาออกไปในให้บุคคล สัตว์ทั้งหลาย โดยเจาะจงและทั่วไป เมื่อฝึกฝนจิตใจเป็นนิมิตใจก็จะอยู่กับธรรมเหล่านี้และความรู้สึกอิ่มใจ กลายเป็นกำลังใจที่เกิดขึ้นใหม่ทำให้เกิดความรู้สึกจิตใจปิติสุขภายในจิตใจมากขึ้น การครองชีวิตคู่ต้องอาศัยหลักธรรมทำให้ชีวิตคู่มีความมั่นคง คู่ครองที่ดีจะต้องมีความคิดเห็นที่ตรงกัน เชื่อหรือมีศรัทธาเคารพนับถือศาสนาเดียวกัน มีความประพฤติปฏิบัติในหลักการเดียวกันบนพื้นฐานของศีลธรรมที่สอดคล้องไปกันได้ ความเอื้อเพื่อเผื่อแผ่ ใจกว้าง เสียสละที่จะช่วยเหลือกันด้วยความรักเมตตามั่นคงสม่ำเสมอ ผลให้อยู่ด้วยกันอย่างมีความปกติครอบครัวมีความสุข

สนับสนุนและส่งเสริมให้ผู้นำครอบครัวได้ทราบหลักพรหมวิหาร ๔ อย่างละเอียด และเน้นหลักการของเมตตาและอุเบกขา เพราะอุเบกขาเป็นตัวเพิ่มปัญญาเพิ่มพลังในความมีเมตตา

๗. “B” (bases of sympathy; acts of doing favors; principles of service; virtues making for group integration and leadership) = สังคหวัตถุ ๔ บูรณาการกับแนวทางการเสริมสร้างความเป็นผู้นำครอบครัว คือ วิธีการสนับสนุนและส่งเสริมผู้นำครอบครัวในการประพฤติปฏิบัติตามสังคหวัตถุ ๔ ผู้นำครอบครัวควรมีการให้ ทาน ปิยวาจา อย่างมั่นคงเสมอต้นเสมอปลายเสมอภาคต่อคนทั้งหลาย ทั้งบุคคลในครอบครัวบุคคลในสังคมเพื่อให้เกิดประโยชน์สุข

สนับสนุนและส่งเสริมให้ผู้นำครอบครัวได้ทราบหลักสังคหวัตถุ ๔ อย่างละเอียด และเน้นหลักการของท่าน เพราะท่านเป็นตัวเพิ่มปัญญาเพิ่มพลังของปิยวาจา อุตถจริยา และสมานัตตตาในที่สุด

จากที่กล่าวมานี้ ผู้วิจัยสามารถแสดงแผนภูมิที่ ๕.๒.๑ “VFDCQHB=GOOD FAMILY LEADER MODEL” ได้ดังนี้

“V” (virtues for a good household life; virtues for lay people) = ขรวาจาธรรม ๔

“F” (Five Precepts; rules of morality) = เบญจศีลเบญจธรรม

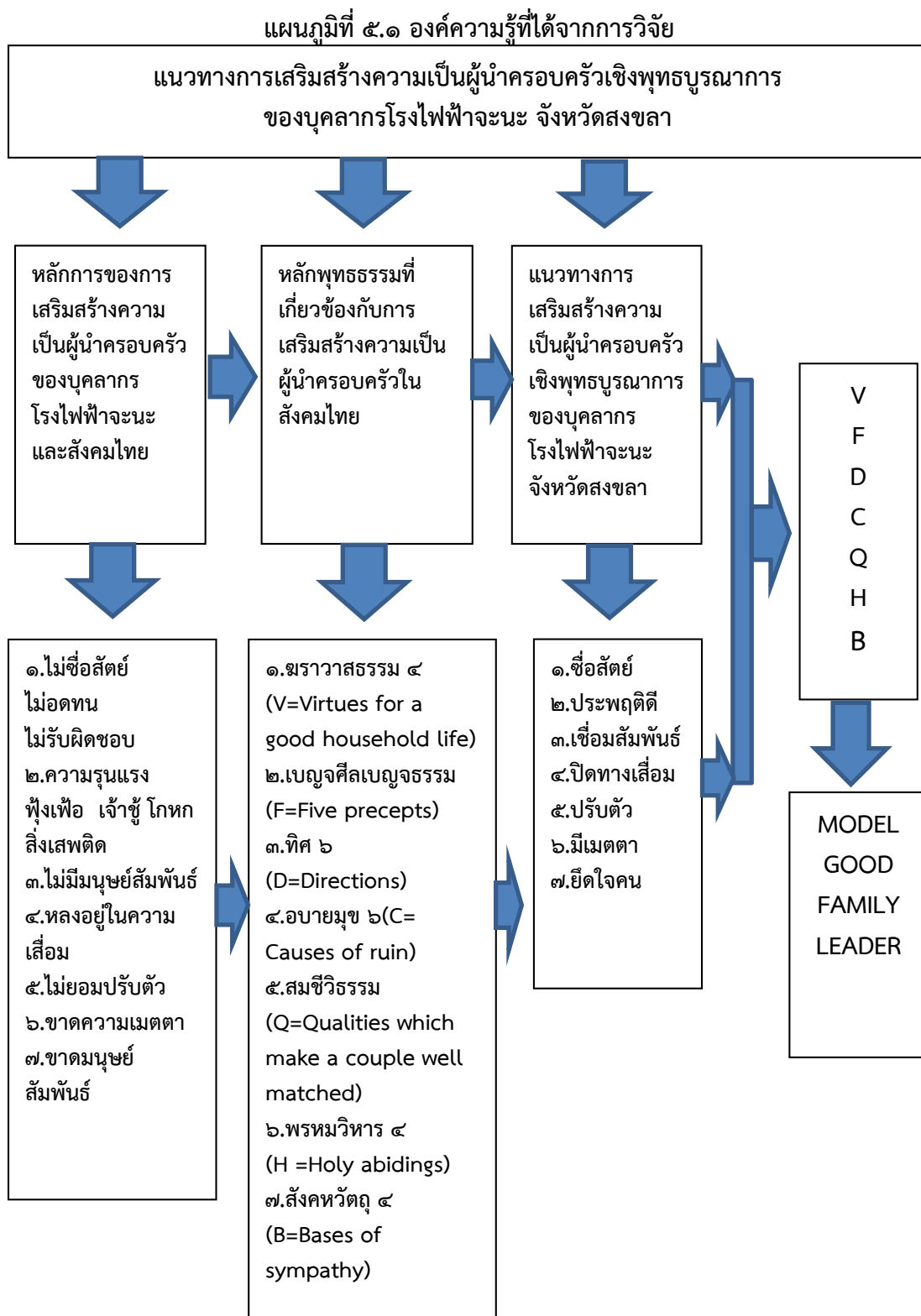
“D” (Directions; quarters) = ทิศ ๖

“C” (causes of ruin; ways of squandering wealth) = อบายมุข ๖

“Q” (qualities which make a couple well matched) = สมชีวิธรรม ๔

“H” (holy abidings; sublime states of mind) = พรหมวิหาร ๔

“B” (bases of sympathy; acts of doing favors; principles of service; virtues making for group integration and leadership) = สังคหวัตถุ ๔

กล่าวได้ว่า องค์ความรู้ “VFDCQHB” GOOD FAMILY LEADER MODEL” ที่ได้จากการวิจัยเรื่อง แนวทางการเสริมสร้างความเป็นผู้นำครอบครัวเชิงพุทธบูรณาการของบุคลากรโรงไฟฟ้าจะนะ จังหวัดสงขลา นี้ ถือได้ว่ามีความสำคัญต่อแนวทางความเป็นผู้นำครอบครัว ส่งผลให้ครอบครัวสังคม ประเทศชาติมีความมั่นคง ยั่งยืน แนวทางใหม่หรือองค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการวิจัยในครั้งนี้ คือ องค์ความรู้ที่เป็นวิธีการดับกระแส โลภะ โทสะ โมหะ ซึ่งเป็นสาเหตุของความทุกข์ทั้งปวง ถือได้ว่ามีคุณค่าและสำคัญยิ่งของแนวทางการเสริมสร้างความเป็นผู้นำครอบครัวเชิงพุทธบูรณาการของบุคลากรโรงไฟฟ้าจะนะ จังหวัดสงขลา

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

- ๑) ควรมีการจัดโครงการ/กิจกรรมอบรมพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมให้แก่ผู้นำครอบครัว เพื่อกระตุ้น ปลุกจิตสำนึก เสริมสร้างคุณธรรม จริยธรรม และการเป็นผู้นำหรือผู้ปกครองที่ดี
- ๒) จัดทำเป็นคู่มือของผู้นำครอบครัว และบรรจุหลักสูตรที่สำคัญสำหรับผู้นำหรือผู้ปกครองที่ดี
- ๓) จัดโครงการ/กิจกรรมการอบรมพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมของผู้นำครอบครัวตามแนวพุทธศาสนา
- ๔) ควรมีการประกาศยกย่องชมเชยหรือมอบรางวัลให้แก่ผู้นำครอบครัวที่ประสบความสำเร็จในชีวิตครอบครัว
- ๕) ควรส่งเสริมให้มีโครงการพัฒนา อบรมผู้นำครอบครัว ด้านคุณธรรม จริยธรรมให้แก่ผู้นำครอบครัว
- ๖) ควรส่งเสริมให้มีโครงการพัฒนา อบรมผู้นำครอบครัว ด้านกายใจ วิปัสสนากรรมฐาน สติปัฏฐาน ๔ ให้แก่ผู้นำครอบครัว

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

- ๑) ควรศึกษาวิจัยด้านสังคมหรือวัฒนธรรมของผู้นำครอบครัว ในส่วนที่ไม่เหมาะสม เพื่อนำหลักพุทธธรรมมาพัฒนา
- ๒) ควรศึกษาวิจัยด้านการเสริมสร้างรูปแบบการดำเนินชีวิตประจำวันของผู้นำครอบครัว ตามหลักธรรมวิถิปุทธศาสนา
- ๓) ควรศึกษารูปแบบหรือวิถีวิธีการพัฒนาจริยธรรมของผู้นำครอบครัวเชิงพุทธบูรณาการในระดับชาติ

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ปี ๒๕๐๐. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

_____. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

_____. อรรถกถาภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕-๒๕๕๕.

ข. ข้อมูลชั้นทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ:

กรมกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. นโยบายและยุทธศาสตร์การพัฒนาศาสนาครอบครัว. กรุงเทพมหานคร: กองส่งเสริมสถาบันครอบครัว, ๒๕๕๘.

ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์. ความสัมพันธ์ในครอบครัว. กรุงเทพมหานคร: วัฒนาพานิช, ๒๕๑๙.

แก้ว ชิตตะขบ. รวมวิชาธรรมศึกษาชั้นตรี. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๗.

คณะกรรมการฝ่ายจัดพิมพ์หนังสือที่ระลึกในคณะกรรมการ. งานเฉลิมฉลองครบรอบ ๑๐๐ ปีวันคล้ายวันราชสมภพสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี. บริษัท อมรินทร์พริ้นแอนด์พับลิชชิง จำกัด, ๒๕๕๓.

คณาจารย์สำนักพิมพ์เลียงเชียง. หนังสือเรียนนักธรรมชั้นตรี ฉบับมาตรฐาน บูรณาการชีวิตวิชา ธรรมวิภาค. กรุงเทพมหานคร: เลียงเชียง, ๒๕๕๙.

คุณ โทจันทร์. พุทธศาสนากับชีวิตประจำวัน. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๗.

จตุพร บานชื่นและรุ่งโรจน์ ตั้งสุริยกิจ. คู่มือชีวิตครอบครัว. กรุงเทพมหานคร: ม.ป.ป., ๒๕๒๘.

จำนงค์ อติวัฒน์สิทธิ์ และคณะ. สังคมวิทยา. พิมพ์ครั้งที่ ๑๐. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๕๕.

_____. สังคมวิทยาตามแนวพุทธศาสตร์. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เกษตรศาสตร์, ๒๕๕๘.

ณรงค์ เส่งประชา. มนุษย์กับสังคม. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๘.

ณัฏฐดา พิชิตบัญชาการ. ปัญหาสังคม. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๓๓.

นพดล เวชสวัสดิ์. ๗ อุปนิสัยสำหรับครอบครัวที่ทรงประสิทธิภาพยิ่ง. กรุงเทพมหานคร: อีเอ็มจี, ๒๕๕๙.

นวม สงวนทรัพย์. เพศศึกษาแนวพุทธศาสน์. กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕.

บรรเทิง พาพิจิตร. สังคมวิทยา. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๗.

บุญมี แทนแก้ว. พุทธปรัชญาเถรวาท. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์โอ.เอส. พรินติ้ง, ๒๕๕๕.

- _____ . **จริยศาสตร์**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๙.
- บุญศิริ ขวลิตรำรง. **ธรรมโอสธ**. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์การพิมพ์, ๒๕๒๙.
- ประเวศ วะสี และคณะ. **พระพุทธศาสนากับจิตวิญญาณของสังคมไทย ประเด็นวิจัยศาสนาและวัฒนธรรม**. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.
- ปรีชา นันทาภิวัฒน์, น.อ. (พิเศษ). **พจนานุกรมหลักธรรมพระพุทธศาสนา**. กรุงเทพมหานคร: ดวงแก้ว, ๒๕๔๔.
- ปิ่น มุทุกันต์, พ.อ. **เรือนชั้นนอก เรือนชั้นใน**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์คลังวิทยา, ๒๕๑๘.
- พรรณทิพย์ ศิริวรรณบุศย์. **จิตวิทยาครอบครัว**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๐.
- พระครูกลียาณสิทธิวัฒน์ (สมาน กลยาณธมโม). **วัฒนธรรมไทย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.
- พระเทพดิลก (ระแบบ จิตภาโณ). **นิเทศธรรม**. กรุงเทพมหานคร: บริษัทแปดสิบเจ็ด (๒๕๔๕) จำกัด, ๒๕๓๔.
- พระเทพเวที (ป.อ. ปยุตโต). **พจนานุกรมศัพท์พุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๓.
- พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช). **พระในบ้าน**. กรุงเทพมหานคร: คณาธารณการพิมพ์, ๒๕๔๑.
- พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). **พุทธวิธีบริหาร**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙.
- พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต). **ธรรมบุญชีวิต**. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาบรรณาการ, ๒๕๔๓.
- _____ . **ความสุขของครอบครัวคือสันติสุขของสังคม**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๓.
- _____ . **คุณบิดามารดา สดพรณนามหาศาล**. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๓.
- _____ . **ธรรมบุญชีวิต พุทธจริยธรรมเพื่อชีวิตที่ดีงาม**. พิมพ์ครั้งที่ ๓๐. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.
- _____ . **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๑. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.
- _____ . **วาทะธรรม เพื่อประโยชน์สุขของพหุชน**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ ปาเจรา จำกัด, ๒๕๔๖.
- _____ . **ชีวิตคู่ที่มีคุณค่า**. พิมพ์ครั้งที่ ๗. กรุงเทพมหานคร: บริษัทพิมพ์สวยจำกัด, ๒๕๕๐.
- พระไพศาล วิสาโล. **พุทธศาสนาในอนาคต แนวโน้มและทางออกจากวิกฤติ**. มูลนิธิสดศรีสฤษดิ์วงศ์, ๒๕๔๖.
- พระมหาบัว ญาณสมฺปนฺโน. **ฝึกจิตรักษาใจ**. กรุงเทพมหานคร: นำอักษรการพิมพ์, ๒๕๒๒.
- พระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส. **พุทธศาสนสุภาษิต เล่ม ๑**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๗.
- พระราชวรมนี (ประยูร ปยุตโต). **การศึกษาเครื่องมือพัฒนาที่ยังต้องพัฒนา**. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๐.

- พัทยา สายหู. **กลไกของสังคม**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๐. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๔.
- พิชัย นิลทองคำ. **ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ ๑-๖ อาญาข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: มปป., ๒๕๔๓.
- พิสิฐ เจริญสุข. **เบญจศีล-เบญจธรรม**. กรุงเทพมหานคร: กรมการศาสนา, ๒๕๔๓.
- พุทธทาสภิกขุ. **พระคุณของแม่ คือสันติภาพของโลก**. กรุงเทพมหานคร: หจก. ภาพพิมพ์, ๒๕๓๒.
- _____. **เมื่อธรรมคุ้มครองโลก ฉบับย่อความโดยไฟโรจน์ อยู่มนเทียร**. กรุงเทพมหานคร: รุ่งแสงการพิมพ์, มปป.
- มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. **มนุษย์กับอารยธรรม (ฉบับปรับปรุง) หน่วยที่ ๑-๗**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. นนทบุรี: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๓๙.
- ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมฉบับบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒**. กรุงเทพมหานคร: บริษัทอักษรเจริญทัศน์ อจท.จำกัด, ๒๕๔๒.
- วรญา ทองอุ่น. **มนุษย์สัมพันธ์ในองค์การ**. สุรินทร์: มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์, ๒๕๔๘.
- วศิน อินทสระ. **ชีวิตครอบครัว**. กรุงเทพมหานคร: โอ.เอส.พรีนติ้ง เฮ้าส์, ๒๕๔๗.
- ศรีเรือน แก้วกังวาน. **จิตวิทยาพัฒนาการ**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๐.
- ศิริกุล อิศรานุรักษ์. **หลักการวางแผนงานอนามัยครอบครัว**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เจริญการพิมพ์, ๒๕๔๒.
- สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส. **ธรรมคดี**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๑๔.
- สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี. **รวมธรรมะ**. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พรีนติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, ๒๕๓๙.
- สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (วาสน์ วาสโน). **สังคหวัตถุ ๔**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๒๘.
- สมาคมคหเศรษฐศาสตร์แห่งประเทศไทย. **ตำราครอบครัวสัมพันธ์**. กรุงเทพมหานคร: วิบูลย์กิจการพิมพ์, ๒๕๒๔.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. **แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๘ (พ.ศ. ๒๕๔๐ - ๒๕๔๔)**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ๒๕๓๘.
- สุชีพ ปุญญานุภาพ. **พจนานุกรมศัพท์พุทธศาสนา ไทย-อังกฤษ**. พิมพ์ครั้งที่ ๘. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑.
- เสถียรธรรมสถาน. **มีความสุขให้ลูกเห็นเป็นคนดีให้ลูกดู**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์ธรรมะ, ๒๕๕๓.
- อุดม เขยแก้ว และกนิษฐาณ แป้นสุวรรณ. **พระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า**. กรุงเทพมหานคร: แสงดาว, ๒๕๔๘.
- อุทัย สุดเดช. **สารานุกรมในพระไตรปิฎก: บูรณาการสู่สุขภาพดีชีวิตมีความสุข**. นนทบุรี: เทพประทานการพิมพ์, ๒๕๕๒.

เฮม จินอตต์. **วิธีพูดกับลูกโดยไม่ทำร้ายจิตใจของเขาและทำให้เขาร่วมมือยอมทำตามคุณ.**
กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ บี มีเดีย, มปป.

(๒) วิทยานิพนธ์:

จำเนียร รักษาภักดี. “การศึกษาเรื่องจริยธรรมของคู่สมรสตามหลักพุทธศาสนา”. **วิทยานิพนธ์
ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๔.

บุญประคอง ภาณุรัตน์. “ผลกระทบต่อความไม่มั่นคงในชีวิตสมรส: ศึกษากรณีสตรีที่สมรสแล้ว
ภาครัฐบาล รัฐวิสาหกิจและเอกชน”. **วิทยานิพนธ์สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา
มหาบัณฑิต.** คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๑.

ประภัสสร กิมสุวรรณวงศ์. “การศึกษาวิธีการดูแลสุขภาพแบบองค์รวมของผู้สูงอายุตามแนวคิดทาง
พระพุทธศาสนา” **สารนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา.**
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

พระครูปลัดวรมหาวัฒน์ (วรพงศ์ ปภสฺสโร). “ศึกษาหลักพุทธธรรมในการครองเรือนของหญิงไทย
สมรสกับชาวต่างชาติ: กรณีศึกษาหญิงไทยในอำเภอหนองหงส์ จังหวัดบุรีรัมย์”.
วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ-
ราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

พระมหาบุญเพียร ปุณณวิริโย (แก้ววงศ์น้อย). “แนวคิดและวิธีการขัดเกลาทางสังคมในสถาบัน
ครอบครัวตามและพระพุทธศาสนา”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต.** บัณฑิต
วิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔.

พระมหาสุชาติ นาถโร (บวกขุนทด). “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องการสงเคราะห์บุตรและภรรยาใน
พระพุทธศาสนาเถรวาท”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย:
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕.

พุทธชาติ แผนสมบุญ. “กระบวนการปลูกฝังความกตัญญูแก่เยาวชน”. **วิทยานิพนธ์พุทธ
ศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา.** บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหา
จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.

วรวิศา โทณะวนิก. “ความมั่นคงในครอบครัวของนักศึกษาสถาบันพัฒนาบริหารศาสตร์”.
ภาคินพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์,
๒๕๔๔.

สุนทรี สุริยะรังสี. “การศึกษาเชิงวิเคราะห์บทบาทของคฤหัสถ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา:
ศึกษาเฉพาะกรณีอุบาสิกที่ได้รับเอตทัคคะ”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต.**
บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔.

สุริรัตน์ จุลานพันธ์. “ความคาดหวังเกี่ยวกับรูปแบบครอบครัวที่พึงปรารถนา: กรณีศึกษาสถาน
สงเคราะห์เด็กหญิงบ้านราชวิถีและสถานสงเคราะห์เด็กชายบ้านมหาเมฆ”. **ภาคินพนธ์
ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๔๙.

สุวิมล แซ่อึ้ง. “ความสัมพันธ์ระหว่างความรุนแรงในครอบครัวกับการกระทำผิดของเด็กและเยาวชน
ศึกษาเฉพาะกรณีศูนย์ฝึกและอบรมเด็กและเยาวชนชายบ้านกรุณา.” **วิทยานิพนธ์
ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**. คณะสังคมสงเคราะห์: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๗.
เสาวภาคย์ เพิ่มวัฒนะกุล. “การศึกษาวิเคราะห์เกี่ยวกับเด็กหญิงอาชีพพิเศษในสังคมไทยตามแนวทาง
ของพุทธจริยศาสตร์”. **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต**. คณะอักษรศาสตร์:
มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๔.

(๓) รายงานวิจัย:

นภเนตร ธรรมบวร. “บทบาทของครอบครัวกับการศึกษา”. **รายงานการวิจัยประกอบการร่าง
พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ**. สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ,
๒๕๔๑.
สถาบันพัฒนาการสาธารณสุขอาเซียน. “สัมพันธ์ภาพในครอบครัวไทย”. **รายงานวิจัย**.
มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๕๒.

(๔) วารสาร:

ชูชีพ ขนบท. “เลือกคู่อย่างไรให้รอดยุคมิลเลนเนียม”. **นิตยสารคู่สร้างคู่สม**. ฉบับที่ ๓๖๑.
(มกราคม, ๒๕๔๓).
นิธิ เอียวศรีวงศ์. “เข้าวัดเข้าวา”. **มติชนสุดสัปดาห์**. ปีที่ ๑๕ ฉบับที่ ๙๘๓ (มิถุนายน, ๒๕๔๒).
สุนน อมรวิวัฒน์. “บทบาทของครอบครัวต่อการพัฒนาคุณธรรมและวัฒนธรรมในสภาคาทอลิกแห่ง
ประเทศไทย”. **วารสารสังคมพัฒนา**. ปีที่ ๒๕ ฉบับที่ ๓-๔ (๒๕๔๐).

(๕) สัมภาษณ์:

สัมภาษณ์ พระราชปริยัติมุนี, ผศ.ดร. คณบดีคณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย, ๒๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.
สัมภาษณ์ พระราชปริยัติเวที. เจ้าคณะจังหวัดนครศรีธรรมราช, ๒๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.
สัมภาษณ์ ดำรงค์ ไสยะ. ผู้อำนวยการโรงไฟฟ้าจะนะ, ๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.
สัมภาษณ์ สุภาภรณ์ ไสยะ. คู่สมรส ผู้อำนวยการโรงไฟฟ้าจะนะ, ๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.
สัมภาษณ์ สมเกียรติ ย้อยเสรีสุทธิ์. ผู้ช่วยผู้อำนวยการโรงไฟฟ้าจะนะ, ๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.
สัมภาษณ์ วิไลลักษณ์ ย้อยเสรีสุทธิ์. คู่สมรส ผู้ช่วยผู้อำนวยการโรงไฟฟ้าจะนะ, ๓ กุมภาพันธ์
๒๕๖๑.
สัมภาษณ์ วิภู พิวัฒน์. วิศวกรระดับ ๑๑ พนักงานโรงงานไฟฟ้าจะนะ, ๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.
สัมภาษณ์ พชรินทร์ พิวัฒน์. คู่สมรส วิศวกรระดับ ๑๑ พนักงานโรงงานไฟฟ้าจะนะ, ๔ กุมภาพันธ์
๒๕๖๑.
สัมภาษณ์ จรรย์ จันท์สุวรรณ. พนักงานโรงไฟฟ้าจะนะ ตำแหน่งวิศวกร, ๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.
สัมภาษณ์ วรณศิริ จันท์สุวรรณ. บุตร นายจรรย์ จันท์สุวรรณ, พนักงานโรงไฟฟ้าจะนะ ตำแหน่ง
วิศวกร, ๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ อุดม ช่างเข็ม. พนักงานโรงไฟฟ้าจะนะ ตำแหน่งวิศวกร, ๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ สุธิตรา ช่างเข็ม. คู่สมรส นายอุดม ช่างเข็ม พนักงานโรงไฟฟ้าจะนะ ตำแหน่งวิศวกร, ๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ ธนาธิป ชิตพงศ์. พนักงานโรงไฟฟ้าจะนะ ตำแหน่งวิศวกร, ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ คลอใจ ชิตพงศ์. คู่สมรส นายธนาธิป ชิตพงศ์ พนักงานโรงไฟฟ้าจะนะ ตำแหน่งวิศวกร, ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ กิจจา ไพโรจน์. พนักงานโรงไฟฟ้าจะนะ ตำแหน่งวิศวกร, ๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ สุกัญญา ไพโรจน์. คู่สมรส นายกิจจา ไพโรจน์ พนักงานโรงไฟฟ้าจะนะ ตำแหน่งวิศวกร, ๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ ณิชวุฒิ ศรศิลป์. พนักงานโรงไฟฟ้าจะนะ ตำแหน่งวิศวกร, ๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ สุชุม ศรศิลป์. บิดา นายณิชวุฒิ ศรศิลป์ พนักงานโรงไฟฟ้าจะนะ ตำแหน่งวิศวกร, ๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ กฤตวัฒน์ พรหมเทศ. พนักงานโรงไฟฟ้าจะนะ ตำแหน่งวิทยากร, ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ อุทัยวรรณ พรหมเทศ. คู่สมรส นายกฤตวัฒน์ พรหมเทศ พนักงานโรงไฟฟ้าจะนะตำแหน่งวิทยากร, ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ หละภูฏี เหมาะะพิชัย. พนักงานโรงไฟฟ้าจะนะ ตำแหน่งวิทยากร, ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ ฉวีวรรณ เหมาะะพิชัย. มารดา นางสาวหละภูฏี เหมาะะพิชัย พนักงานโรงไฟฟ้าจะนะ ตำแหน่งวิทยากร, ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ ลือชัย มุสิกรัมย์ศรี. พนักงานโรงไฟฟ้าจะนะ ตำแหน่งวิศวกร, ๑๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ จันทร์ทิพย์ มุสิกรัมย์ศรี. คู่สมรส นายลือชัย มุสิกรัมย์ศรี พนักงานโรงไฟฟ้าจะนะ ตำแหน่งวิศวกร, ๑๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ แสงเทียน ย้ายตั้ง. พนักงานโรงไฟฟ้าจะนะ ตำแหน่งวิศวกร, ๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ รัชนี้ ย้ายตั้ง. คู่สมรส นายแสงเทียน ย้ายตั้ง พนักงานโรงไฟฟ้าจะนะ ตำแหน่งวิศวกร, ๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ วีรพงศ์ กาญจนโณภส. พนักงานโรงไฟฟ้าจะนะ ตำแหน่งวิศวกร, ๑๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ วัชรวิ กาญจนโณภส. คู่สมรส นายวีรพงศ์ กาญจนโณภส พนักงานโรงไฟฟ้าจะนะ ตำแหน่งวิศวกร, ๑๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ สัญญา หอยสงฆ์. พนักงานโรงไฟฟ้าจะนะ ตำแหน่งวิศวกร, ๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ อรพรรณ หอยสงฆ์. ภรรยา นายสัจญญา หอยสงฆ์ พนักงานโรงไฟฟ้าจะนะ ตำแหน่งวิศวกร, ๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ สุริยา สุภามาลา. พนักงานโรงไฟฟ้าจะนะ ตำแหน่งวิศวกร, ๑๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ อรุมา สุภามาลา. ภรรยา นายสุริยา สุภามาลา พนักงานโรงไฟฟ้าจะนะ ตำแหน่งวิศวกร, ๑๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

แบบสัมภาษณ์

แบบสัมภาษณ์เชิงลึกเพื่อใช้ในการวิจัย (Indepth Interview)
 ดุษฎีนิพนธ์เรื่อง แนวทางการเป็นผู้นำครอบครัวเชิงพุทธบูรณาการ
 ของบุคลากรโรงไฟฟ้าจะนะ จังหวัดสงขลา
 GUIDELINES TO BE BUDDHIST INTEGRATION FAMILY LEADER OF
 CHANA POWER PLANT PERSONNEL SONGKHLA PROVINCE

แบบสัมภาษณ์เชิงลึกนี้เป็นเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยระดับดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา เรื่อง แนวทางการเป็นผู้นำครอบครัวเชิงพุทธบูรณาการของบุคลากรโรงไฟฟ้าจะนะ จังหวัดสงขลา โดยผู้ตอบแบบสัมภาษณ์สามารถแสดงความรู้ ความคิดเห็นที่เป็นข้อเท็จจริง ซึ่งผู้วิจัยจะนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์เพื่อประโยชน์ทางวิชาการเท่านั้น

โดยมีวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังนี้

๑. เพื่อศึกษาหลักการภาวะการเป็นผู้นำครอบครัวในสังคมไทย
๒. เพื่อศึกษาหลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมภาวะการเป็นผู้นำครอบครัวในสังคมไทย
๓. เพื่อศึกษาวิเคราะห์แนวทางการเป็นผู้นำครอบครัวเชิงพุทธบูรณาการของบุคลากรโรงไฟฟ้าจะนะ

กลุ่มผู้ให้ข้อมูลเชิงลึก ประกอบด้วย

๑. บุคลากรของโรงไฟฟ้าจะนะที่มีภาวะการเป็นผู้นำครอบครัวที่ดี จำนวน ๑๕ ท่าน
๒. บุคคลในครอบครัวของบุคลากรของโรงไฟฟ้าจะนะ (พ่อ แม่ ลูก) จำนวน ๑๕ ท่าน
๓. ผู้เชี่ยวชาญทางพระพุทธศาสนา จำนวน ๒ ท่าน

ผู้วิจัยได้แบ่งคำถามสัมภาษณ์ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ไว้ดังนี้

- ข้อที่ ๑ - ๒ ตามวัตถุประสงค์ข้อที่ ๑
- ข้อที่ ๓ - ๔ ตามวัตถุประสงค์ข้อที่ ๒
- ข้อที่ ๕ - ๖ ตามวัตถุประสงค์ข้อที่ ๓
- ข้อ ๗ ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม

คำถามที่ใช้สัมภาษณ์เชิงลึก

๑. ท่านมีแนวคิดเกี่ยวกับหลักการภาวะการเป็นผู้นำครอบครัวในสังคมไทยอย่างไรบ้างตามทัศนะของท่าน
๒. ท่านคิดว่า ปัญหา/อุปสรรคที่เกี่ยวข้องกับหลักการภาวะการเป็นผู้นำครอบครัวในสังคมไทยมีอะไรบ้าง
๓. ท่านคิดว่าหลักพุทธธรรมมีความสำคัญอย่างไร ต่อการสร้างหลักการภาวะการเป็นผู้นำครอบครัวในสังคมไทยในปัจจุบัน

๔. ท่านคิดว่าหลักธรรมใดบ้างที่สามารถนำเสนอส่งเสริมภาวะการเป็นผู้นำครอบครัวในสังคมไทยได้อย่างมีประสิทธิภาพ ตามทัศนะของท่าน
๕. ท่านคิดว่า แนวทางการเป็นผู้นำครอบครัวเชิงพุทธบูรณาการควรเป็นอย่างไร ควรดำเนินชีวิตอย่างไรบ้าง อธิบายตามทัศนะของท่าน
๖. ท่านคิดว่า แนวทางการเป็นผู้นำครอบครัวเชิงพุทธบูรณาการ สามารถนำไปปฏิบัติเพื่อการดำเนินชีวิตที่มีความสุข ได้อย่างไรบ้างตามทัศนะของท่าน
๗. ท่านมีข้อเสนอแนะเพิ่มเติมหรือไม่ อย่างไรบ้าง

ผู้วิจัยขอขอบพระคุณทุกท่านที่กรุณาตอบแบบสัมภาษณ์เชิงลึกในงานนี้ ทางผู้วิจัยจะนำข้อมูลที่ได้มาซึ่งเป็นความรู้ที่เป็นประโยชน์ต่อการวิจัยครั้งนี้ มาวิเคราะห์ สังเคราะห์ มาบูรณาการเพื่อพัฒนาแนวทางการเป็นผู้นำครอบครัวเชิงพุทธบูรณาการให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น เพื่อสร้างความมั่นคงให้แก่องค์กรครอบครัว อันจะเป็นประโยชน์ต่อสังคมต่อไป

นายเคียง ศรีรัตนโชติ

นิสิตปริญญาเอก สาขาวิชาพระพุทธศาสนา ภาควิเศษ
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ภาคผนวก ข

ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือวิจัย

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน บัณฑิตวิทยาลัย (หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต ภาคพิเศษ) โทร. ๐-๒๒๒๒-๐๖๘๐ ภายใน ๑๑๓๓

ที่ ศธ ๖๑๐๑.๑/ ๑๕๐

วันที่ ๑๕ ตุลาคม ๒๕๖๐

เรื่อง ขอเชิญเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบเครื่องมือวิจัย

เรียน ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ประพันธ์ ศุภสร

ด้วย นายเคียง ศรีรัตนโชติ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา ภาคพิเศษ รหัสประจำตัวนิสิต ๕๘๐๑๕๐๕๑๔๗ ได้รับอนุมัติให้ดุษฎีนิพนธ์ เรื่อง “แนวทางการเป็นผู้นำครอบครัวเชิงพุทธบูรณาการของบุคลากรโรงไฟฟ้าจะนะ จังหวัดสงขลา” โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ประกอบด้วยการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) และการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) ต่อผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล ขณะนี้อยู่ระหว่างออกแบบเครื่องมือวิจัยเพื่อใช้ในการเก็บข้อมูล

เพื่อการนี้ จึงขอเชิญท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบและแก้ไขเครื่องมือวิจัย เพื่อความสมบูรณ์ในการทำวิจัยต่อไป

จึงเรียนมาเพื่อพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ จะขอบคุณยิ่ง

ศาสตราจารย์ ดร. ประพันธ์ ศุภสร
๑๕ ต.ค. ๖๐

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ประพันธ์ ศุภสร)
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา ภาคพิเศษ

นิสิตผู้ทำวิจัย: นายเคียง ศรีรัตนโชติ โทร. ๐๙ ๔๒๘๒ ๔๘๔๑

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
www.mcu.ac.th

ที่ ศธ ๖๑๐๑.๑/ ๘๓

ตุลาคม ๒๕๖๐

เรื่อง ขอเชิญเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบเครื่องมือวิจัย

เรียน ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. มนตรี สิริโรจนานันท์

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์/เครื่องมือวิจัย จำนวน ๑ ชุด

ด้วย นายเคียง ศรีรัตนโชติ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา ภาควิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยพุทธศาสนศึกษา ๕๘๐๑๕๐๕๑๔๗ ได้รับอนุมัติให้ดุษฎีนิพนธ์ เรื่อง “แนวทางการเป็นผู้นำครอบครัวเชิงพุทธบูรณาการของบุคลากรโรงไฟฟ้าจะนะ จังหวัดสงขลา” โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ประกอบด้วยการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) และการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) ต่อผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล ขณะนี้อยู่ระหว่างออกแบบเครื่องมือวิจัยเพื่อใช้ในการเก็บข้อมูล

เพื่อการนี้ จึงขอเชิญท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบและแก้ไขเครื่องมือวิจัย เพื่อความสมบูรณ์ในการทำวิจัยต่อไป

จึงเรียนมาเพื่อพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ จะขอบคุณยิ่ง

ได้ตกลงเครื่องมือวิจัย
และได้แนะนำ
ปรับแก้ให้แล้ว
นส. ส.ร.

ขอแสดงความนับถือ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ประพันธ์ ศุภสร)
รองคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

โทร./โทรสาร ๐-๒๒๒๒-๐๖๘๐

นิสิตผู้ทำวิจัย: นายเคียง ศรีรัตนโชติ โทร. ๐๙ ๔๒๘๒ ๔๘๔๑

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน บัณฑิตวิทยาลัย (หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต ภาคพิเศษ) โทร. ๐-๒๒๒๒-๐๖๘๐ ภายใน ๑๑๓๓

ที่ ศธ ๖๑๐๑.๑/๑๔๐

วันที่ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๖๐

เรื่อง ขอเชิญเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบเครื่องมือวิจัย

เรียน ดร. ธาณี สุวรรณประทีป

ด้วย นายเคียง ศรีรัตนโชติ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา ภาคพิเศษ รหัสประจำตัวนิสิต ๕๘๐๑๕๐๕๑๔๗ ได้รับอนุมัติให้ดุษฎีนิพนธ์ เรื่อง “แนวทางการเป็นผู้นำครอบครัวเชิงพุทธบูรณาการของบุคลากรโรงไฟฟ้าจะนะ จังหวัดสงขลา” โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ประกอบด้วยการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) และการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) ต่อผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล ขณะนี้อยู่ระหว่างออกแบบเครื่องมือวิจัยเพื่อใช้ในการเก็บข้อมูล

เพื่อการนี้ จึงขอเชิญท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบและแก้ไขเครื่องมือวิจัย เพื่อความสมบูรณ์ในการทำวิจัยต่อไป

จึงเรียนมาเพื่อพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ จะขอบคุณยิ่ง

วินัยมนียุทธชยาภิธานะ
/คณาจารย์ประจำภาควิชา
วิชาพระพุทธศาสนา
๑๔ ตุลาคม ๒๕๖๐

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ประพันธ์ ศุภษร)
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา ภาคพิเศษ

นิสิตผู้ทำวิจัย: นายเคียง ศรีรัตนโชติ โทร. ๐๙ ๔๒๘๒ ๔๘๔๑

ภาคผนวก ค

ภาพประกอบการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ บุคลากรโรงไฟฟ้าจะนะ
และบุคคลในครอบครัวบุคลากรโรงไฟฟ้าจะนะ

ผู้ทรงคุณวุฒิ

พระราชปริยัติมุนี (เทียบ สิริธนาโณ), ป.ธ. ๙, ผศ. ดร.

รองเจ้าอาวาสวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ราชวรมหาวิหาร
คณบดีคณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ผู้ทรงคุณวุฒิ

พระราชปริยัติเวที (เจือ กิตติปญโญ), ป.ธ. ๙

เจ้าอาวาสวัดมุ่มป้อม

เจ้าคณะจังหวัดนครศรีธรรมราช

สัมภาษณ์บุคลากรโรงไฟฟ้าและบุคคลในครอบครัว

นายดำรง ไสยะ

พนักงานการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย ตำแหน่งผู้อำนวยการโรงไฟฟ้าจะนะ อ.จะนะ จ.สงขลา
และคู่สมรส นางสาวภัทร์ ไสยะ พยาบาลวิชาชีพโรงพยาบาลหาดใหญ่ อ.หาดใหญ่ จ.สงขลา

นายสมเกียรติ ย้อยเสรีรัฐสุทธิ

พนักงานการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย ตำแหน่งรองผู้อำนวยการโรงไฟฟ้าจะนะ
อ.จะนะ จ.สงขลา และคู่สมรสนางวิไลลักษณ์ ย้อยเสรีรัฐสุทธิ

นายนายวิภู พิวัฒน์
 พนักงานการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย ตำแหน่งวิศวกรระดับ ๑๑ โรงไฟฟ้าจะนะ อ.จะนะ
 จ.สงขลา และคู่สมรส นางสุพัชรินทร์ พิวัฒน์ รองคณะบดี คณะทันตแพทยศาสตร์
 มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

นายจรัญ จันท์สุวรรณ
 พนักงานการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย ตำแหน่งวิศวกรระดับ ๑๐ หัวหน้ากองบำรุงรักษา
 โรงไฟฟ้าจะนะอ.จะนะ จ.สงขลา และบุตรสาวนางสิริวราง จันท์สุวรรณ

นายอู๊ดม แซงเซิม

พนักงานการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย ตำแหน่ง วิศวกรระดับ ๑๐ งานอำนวยการ และแผนยุทธศาสตร์ โรงไฟฟ้าจะนะ อ.จะนะ จ.สงขลา และคู่สมรส นางสุจิตรา แซงเซิม

นายชนาธิป ชิตพงศ์

พนักงานการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย ตำแหน่ง วิศวกรระดับ ๑๐ หัวหน้ากองเดินเครื่อง
โรงไฟฟ้าจะนะ อ.จะนะ จ.สงขลา และคู่สมรส นางคลอใจ ชิตพงศ์
พยาบาลวิชาชีพ โรงพยาบาลสงขลานครินทร์ อ.หาดใหญ่ จ.สงขลา

นายกิจจา ไพโรจน์
 พนักงานการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย ตำแหน่ง วิศวกรระดับ ๙
 หัวหน้าแผนกบำรุงรักษาเครื่องกล
 กองบำรุงรักษา โรงไฟฟ้าจะนะ อ.จะนะ จ.สงขลา และคู่สมรส นางสุกัญญา ไพโรจน์

นายณิศวุฒิ ศรศิลป์

พนักงานการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย ตำแหน่ง วิศวกรระดับ ๙ สังกัดกองเดินเครื่อง
โรงไฟฟ้าจะนะ อ.จะนะ จ.สงขลา และคุณพ่อสุขุม ศรศิลป์ อายุ ๙๒ ปี

นายกฤตวัฒน์ พรหมเพชร

พนักงานการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย ตำแหน่ง วิทยากรระดับ ๘ หัวหน้าแผนงานบุคคล
กองบริหาร โรงไฟฟ้าจะนะ อ.จะนะ จ.สงขลา และคู่สมรส นางอุทัยวรรณ พรหมเพชร

นางสาวหุษฎี เหมาะะพิชัย
พนักงานการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย ตำแหน่งนักเคมีระดับ ๙ หัวหน้าแผนกอาชีวอนามัย
โรงไฟฟ้าจะนะ อ.จะนะ จ.สงขลา และคุณแม่ฉวีวรรณ เหมาะะพิชัย อายุ ๗๗ ปี

นายสัญญา หอยสังข์
พนักงานการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย ตำแหน่งวิศวกรระดับ ๘ หัวหน้าแผนกเดินเครื่อง ๒/๑
กองเดินเครื่อง โรงไฟฟ้าจะนะ อ.จะนะ จ.สงขลา และคู่สมรส นางอรพรรณ หอยสังข์
พยาบาลวิชาชีพ โรงพยาบาลสงขลานครินทร์ อ.หาดใหญ่ จ.สงขลา

นายลือชัย มุสิกรัมย์ศรี

พนักงานการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย ตำแหน่ง วิศวกรระดับ ๘ หัวหน้าแผนกเดินเครื่อง ๒/๔
กองเดินเครื่อง โรงไฟฟ้าจะนะ อ.จะนะ จ.สงขลา และคู่สมรส นางจันทร์ทิพย์ มุสิกรัมย์ศรี

นายแสงเทียน ย้ายตั้ง

พนักงานการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย ตำแหน่งวิศวกรระดับ ๘ หัวหน้าแผนกเดินเครื่อง ๑/๑
กองเดินเครื่อง โรงไฟฟ้าจะนะ อ.จะนะ จ.สงขลา และคู่สมรส นางรัชนี ย้ายตั้ง
พยาบาลวิชาชีพ โรงพยาบาลสงขลานครินทร์ อ.หาดใหญ่ จ.สงขลา

นายวีรพงศ์ กาญจนภาส

พนักงานการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย ตำแหน่งวิศวกรระดับ ๘ หัวหน้าแผนกเดินเครื่อง ๑/๓
กองเดินเครื่อง โรงไฟฟ้าจะนะ อ.จะนะ จ.สงขลา และคู่สมรส นางวัชรี กาญจนภาส
เจ้าหน้าที่วิเคราะห์นโยบายและแผน (ชำนาญการ) สำนักงานจังหวัดสงขลา จ.สงขลา

นายสุรียา สุภามาลา
พนักงานการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย ตำแหน่งวิศวกรระดับ ๘ หัวหน้าแผนกเดินเครื่อง ๒/๒
กองเดินเครื่อง โรงไฟฟ้าจะนะ อ.จะนะ จ.สงขลา และคู่สมรส นางอรอุมา สุภามาลา

ภาคผนวก ง

หนังสือสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ

ที่ ศธ ๖๑๐๓.๑/๑๖๓

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
www.mcu.ac.th

ตุลาคม ๒๕๖๐

เรื่อง ขออนุญาตเก็บข้อมูลงานวิจัย

เรียน พระราชปริยัติมุนี (เทียบ สิริญาโณ)

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์/เครื่องมือวิจัย จำนวน ๑ ชุด

ด้วย นายเคียง ศรีรัตนโชติ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชา
พระพุทธศาสนา ภาคพิเศษ รหัสประจำตัวนิสิต ๕๘๐๑๕๐๕๑๙๗ ได้รับอนุมัติให้ทำดุษฎีนิพนธ์ เรื่อง “แนว
ทางการเป็นผู้นำครอบครัวเชิงพุทธบูรณาการของบุคลากรโรงไฟฟ้าจะนะ จังหวัดสงขลา” ซึ่งเป็นส่วน
หนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา ภายใต้การ
ควบคุมของอาจารย์ ดร. ดวงเพชร สมศรี ประธานกรรมการควบคุมดุษฎีนิพนธ์ ขณะนี้อยู่ในขั้นตอนการ
สำรวจความคิดเห็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อนำมาประกอบการทำวิจัยให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

เพื่อการนี้ จึงใคร่ขออนุญาตให้ นายเคียง ศรีรัตนโชติ เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการ
สัมภาษณ์ท่าน ส่วนวัน เวลา และสถานที่สัมภาษณ์ นิสิตจะเป็นผู้ประสานด้วยตนเอง

จึงเรียนมาเพื่อพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ และขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ประพันธ์ สุขขร)

รองคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

โทร./โทรสาร ๐ ๒๒๒๒ ๐๖๘๐

นิสิตผู้ทำวิจัย: นายเคียง ศรีรัตนโชติ โทร. ๐๙ ๔๒๘๒ ๔๘๔๑

ที่ ศธ ๖๑๐๑.๑/๒๒๓

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
www.mcu.ac.th

๒๕ ตุลาคม ๒๕๖๐

เรื่อง ขออนุญาตเผยแพร่เก็บข้อมูลงานวิจัย

เรียน พระราชปริยัติเวที (เจ้า กิตติปัญญา)

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์/เครื่องมือวิจัย จำนวน ๑ ชุด

ด้วย นายเคียง ศรีรัตนโชติ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชา
พระพุทธศาสนา ภาควิชา รัชกาลที่ ๕ ๕๐๑๕๐๕๑๕๗ ได้รับอนุมัติให้ทำดุษฎีนิพนธ์ เรื่อง “แนว
ทางการเป็นผู้นำครอบครัวเชิงพุทธบูรณาการของบุคลากรโรงไฟฟ้าจะนะ จังหวัดสงขลา” ซึ่งเป็นส่วน
หนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา ภายใต้การ
ควบคุมของอาจารย์ ดร. ดวงเพชร สมศรี ประธานกรรมการควบคุมดุษฎีนิพนธ์ ขณะนี้อยู่ในขั้นตอนการ
สำรวจความคิดเห็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อนำมาประกอบการทำวิจัยให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

เพื่อการนี้ จึงใคร่ขออนุญาตให้ นายเคียง ศรีรัตนโชติ เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการ
สัมภาษณ์ท่าน ส่วนวัน เวลา และสถานที่สัมภาษณ์ นิสิตจะเป็นผู้ประสานด้วยตนเอง

จึงเรียนมาเพื่อพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ และขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ประพันธ์ สุขขร)

รองคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

โทร./โทรสาร ๐ ๒๒๒๒ ๐๖๘๐

นิสิตผู้ทำวิจัย: นายเคียง ศรีรัตนโชติ โทร. ๐๙ ๔๒๘๒ ๔๘๔๑

ที่ ศธ ๖๑๐๑.๑/๒๖๓

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอลำไทร
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
www.mcu.ac.th

ตุลาคม ๒๕๖๐

เรื่อง ขออนุญาตเคราะหืเก็บข้อมูลงานวิจัย

เรียน คุณดำรง ไสยะ

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์/เครื่องมือวิจัย จำนวน ๑ ชุด

ด้วย นายเคียง ศรีรัตนโชติ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชา
พระพุทธศาสนา ภาควิชา ศาสนา วัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ จังหวัดปทุมธานี ได้รับอนุมัติให้ทำดุษฎีนิพนธ์ เรื่อง “แนว
ทางการเป็นผู้นำครอบครัวเชิงพุทธบูรณาการของบุคลากรโรงไฟฟ้าจะนะ จังหวัดสงขลา” ซึ่งเป็นส่วน
หนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา ภายใต้การ
ควบคุมของอาจารย์ ดร. ดวงเพชร สมศรี ประธานกรรมการควบคุมดุษฎีนิพนธ์ ขณะนี้อยู่ในขั้นตอนการ
สำรวจความคิดเห็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อนำมาประกอบการทำวิจัยให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

เพื่อการนี้ จึงใคร่ขออนุญาตเคราะหืให้ นายเคียง ศรีรัตนโชติ เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการ
สัมภาษณ์ท่าน ส่วนวัน เวลา และสถานที่สัมภาษณ์ นิสิตจะเป็นผู้ประสานด้วยตนเอง

จึงเรียนมาเพื่อพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ และขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ประพันธ์ คุภะขร)

รองคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

โทร./โทรสาร ๐ ๒๒๒๒ ๐๖๘๐

นิสิตผู้ทำวิจัย: นายเคียง ศรีรัตนโชติ โทร. ๐๙ ๔๒๘๒ ๔๘๔๑

ที่ ศธ ๖๑๐๑.๑/๒๒

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
www.mcu.ac.th

ตุลาคม ๒๕๖๐

เรื่อง ขออนุมัติคราะห์เก็บข้อมูลงานวิจัย

เรียน นางสุภาภัทร์ ไสยะ

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์/เครื่องมือวิจัย จำนวน ๑ ชุด

ด้วย นายเคียง ศรีรัตนโชติ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชา
พระพุทธศาสนา ภาควิชา รัชสประจำตัวนิสิต ๕๘๐๑๕๐๕๑๙๗ ได้รับอนุมัติให้ทำดุษฎีนิพนธ์ เรื่อง “แนว
ทางการเป็นผู้นำครอบครัวเชิงพุทธบูรณาการของบุคลากรโรงไฟฟ้าจะนะ จังหวัดสงขลา” ซึ่งเป็นส่วน
หนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา ภายใต้การ
ควบคุมของอาจารย์ ดร. ดวงเพชร สมศรี ประธานกรรมการควบคุมดุษฎีนิพนธ์ ขณะนี้อยู่ในขั้นตอนการ
สำรวจความคิดเห็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อนำมาประกอบการทำวิจัยให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

เพื่อการนี้ จึงใคร่ขออนุมัติคราะห์ให้ นายเคียง ศรีรัตนโชติ เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการ
สัมภาษณ์ท่าน ส่วนวัน เวลา และสถานที่สัมภาษณ์ นิสิตจะเป็นผู้ประสานด้วยตนเอง

จึงเรียนมาเพื่อพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ และขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ประพันธ์ คุษะร)
รองคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

โทร./โทรสาร ๐ ๒๒๒๒ ๐๖๘๐

นิสิตผู้ทำวิจัย: นายเคียง ศรีรัตนโชติ โทร. ๐๙ ๔๒๘๒ ๔๘๔๑

มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
www.mcu.ac.th

ที่ ศธ ๖๑๐๑.๑/๐๒๓

๒๔ ตุลาคม ๒๕๖๐

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลงานวิจัย

เรียน นายสมเกียรติ ย้อยเสรีสุข รองผู้อำนวยการโรงไฟฟ้าจะนะ

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์/เครื่องมือวิจัย จำนวน ๑ ชุด

ด้วย นายเคียง ศรีรัตนโชติ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชา
พระพุทธศาสนา ภาควิชา รัชสประจำตัวนิสิต ๕๘๐๑๕๐๕๑๙๗ ได้รับอนุมัติให้ทำดุษฎีนิพนธ์ เรื่อง “แนว
ทางการเป็นผู้นำครอบครัวเชิงพุทธบูรณาการของบุคลากรโรงไฟฟ้าจะนะ จังหวัดสงขลา” ซึ่งเป็นส่วน
หนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา ภายใต้การ
ควบคุมของอาจารย์ ดร. ดวงเพชร สมศรี ประธานกรรมการควบคุมดุษฎีนิพนธ์ ขณะนี้อยู่ในขั้นตอนการ
สำรวจความคิดเห็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อนำมาประกอบการทำวิจัยให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

เพื่อการนี้ จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ให้ นายเคียง ศรีรัตนโชติ เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการ
สัมภาษณ์ท่าน และบุคคลในครอบครัวของท่าน จำนวน ๑ คน ส่วนวัน เวลา และสถานที่สัมภาษณ์ นิสิตจะ
เป็นผู้ประสานด้วยตนเอง

จึงเรียนมาเพื่อพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ และขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ประพันธ์ สุขพร)
รองคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

โทร./โทรสาร ๐ ๒๒๒๒ ๐๖๘๐

นิสิตผู้ทำวิจัย: นายเคียง ศรีรัตนโชติ โทร. ๐๙ ๔๒๘๒ ๔๘๔๑

ที่ ศธ ๖๑๐๑.๑/๖๒๓

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
www.mcu.ac.th

ตุลาคม ๒๕๖๐

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลงานวิจัย

เรียน นางวิไลลักษณ์ ย้อยเสริมสุข

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์/เครื่องมือวิจัย จำนวน ๑ ชุด

ด้วย นายเคียง ศรีรัตนโชติ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชา
พระพุทธศาสนา ภาควิชา รัชสประจำตัวนิสิต ๕๘๐๑๕๐๕๑๙๗ ได้รับอนุมัติให้ทำดุษฎีนิพนธ์ เรื่อง “แนว
ทางการเป็นผู้นำครอบครัวเชิงพุทธบูรณาการของบุคลากรโรงไฟฟ้าจะนะ จังหวัดสงขลา” ซึ่งเป็นส่วน
หนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา ภายใต้การ
ควบคุมของอาจารย์ ดร. ดวงเพชร สมศรี ประธานกรรมการควบคุมดุษฎีนิพนธ์ ขณะนี้อยู่ในขั้นตอนการ
สำรวจความคิดเห็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อนำมาประกอบการทำวิจัยให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

เพื่อการนี้ จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ให้ นายเคียง ศรีรัตนโชติ เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการ
สัมภาษณ์ท่าน ส่วนวัน เวลา และสถานที่สัมภาษณ์ นิสิตจะเป็นผู้ประสานด้วยตนเอง

จึงเรียนมาเพื่อพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ และขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ประพันธ์ สุขจร)
รองคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

โทร./โทรสาร ๐ ๒๒๒๒ ๐๖๘๐

นิสิตผู้ทำวิจัย: นายเคียง ศรีรัตนโชติ โทร. ๐๙ ๔๒๘๒ ๔๘๔๑

ที่ ศธ ๖๑๐๑.๑/๒๒๓

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
www.mcu.ac.th

ตุลาคม ๒๕๖๐

เรื่อง ขออนุญาตเคราะหเก็บข้อมูลงานวิจัย

เรียน นายวิภู พิวัฒน์

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์/เครื่องมือวิจัย จำนวน ๑ ชุด

ด้วย นายเคียง ศรีรัตนโชติ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชา
พระพุทธศาสนา ภาควิชา ศาสนา วัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ จังหวัดปทุมธานี ได้รับอนุมัติให้ทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง “แนว
ทางการเป็นผู้นำครอบครัวเชิงพุทธบูรณาการของบุคลากรโรงไฟฟ้าจะนะ จังหวัดสงขลา” ซึ่งเป็นส่วน
หนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา ภายใต้การ
ควบคุมของอาจารย์ ดร. ดวงเพชร สมศรี ประธานกรรมการควบคุมดุษฎีนิพนธ์ ขณะนี้อยู่ในขั้นตอนการ
สำรวจความคิดเห็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อนำมาประกอบการทำวิจัยให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

เพื่อการนี้ จึงใคร่ขออนุญาตให้ นายเคียง ศรีรัตนโชติ เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการ
สัมภาษณ์ท่าน ส่วนวัน เวลา และสถานที่สัมภาษณ์ นิสิตจะเป็นผู้ประสานด้วยตนเอง

จึงเรียนมาเพื่อพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ และขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ประพันธ์ สุขพร)
รองคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

โทร./โทรสาร ๐ ๒๒๒๒ ๐๖๘๐

นิสิตผู้ทำวิจัย: นายเคียง ศรีรัตนโชติ โทร. ๐๙ ๔๒๘๒ ๔๘๔๑

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
www.mcu.ac.th

ที่ ศธ ๖๑๐๑.๑/๒๒๓

๒๘ ตุลาคม ๒๕๖๐

เรื่อง ขออนุมัติเคราะหืเก็บข้อมูลงานวิจัย

เรียน นางสุพัชรินทร์ พิวฒน์

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์/เครื่องมือวิจัย จำนวน ๑ ชุด

ด้วย นายเคียง ศรีรัตนโชติ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา ภาควิเศษ รหัสประจำตัวนิสิต ๕๘๐๑๕๐๕๑๙๗ ได้รับอนุมัติให้ทำดุษฎีนิพนธ์ เรื่อง “แนวทางการเป็นผู้นำครอบครัวเชิงพุทธบูรณาการของบุคลากรโรงไฟฟ้าจะนะ จังหวัดสงขลา” ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา ภายใต้การควบคุมของอาจารย์ ดร. ดวงเพชร สมศรี ประธานกรรมการควบคุมดุษฎีนิพนธ์ ขณะนี้อยู่ในขั้นตอนการสำรวจความคิดเห็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อนำมาประกอบการทำวิจัยให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

เพื่อการนี้ จึงใคร่ขออนุมัติให้ นายเคียง ศรีรัตนโชติ เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ท่าน ส่วนวัน เวลา และสถานที่สัมภาษณ์ นิสิตจะเป็นผู้ประสานด้วยตนเอง

จึงเรียนมาเพื่อพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ และขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ประพันธ์ สุขสร)

รองคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

โทร./โทรสาร ๐ ๒๒๒๒ ๐๖๘๐

นิสิตผู้ทำวิจัย: นายเคียง ศรีรัตนโชติ โทร. ๐๙ ๔๒๘๒ ๔๘๔๑

ที่ ศธ ๖๑๐๑.๑/๑๖๓

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
www.mcu.ac.th

ตุลาคม ๒๕๖๐

เรื่อง ขออนุญาตเคราะหืเก็บข้อมูลงานวิจัย

เรียน นายเจริญ จันทร์สุวรรณ

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์/เครื่องมือวิจัย จำนวน ๑ ชุด

ด้วย นายเคียง ศรีรัตนโชติ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชา
พระพุทธศาสนา ภาควิชา ราชภัฏพระนครศรีอยุธยา ๕๘๐๑๕๐๕๑๙๗ ได้รับอนุมัติให้ทำดุษฎีนิพนธ์ เรื่อง “แนว
ทางการเป็นผู้นำครอบครัวเชิงพุทธบูรณาการของบุคลากรโรงไฟฟ้าจะนะ จังหวัดสงขลา” ซึ่งเป็นส่วน
หนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา ภายใต้การ
ควบคุมของอาจารย์ ดร. ดวงเพชร สมศรี ประธานกรรมการควบคุมดุษฎีนิพนธ์ ขณะนี้อยู่ในขั้นตอนการ
สำรวจความคิดเห็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อนำมาประกอบการทำวิจัยให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

เพื่อการนี้ จึงใคร่ขออนุญาตเคราะหืให้ นายเคียง ศรีรัตนโชติ เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการ
สัมภาษณ์ท่าน ส่วนวัน เวลา และสถานที่สัมภาษณ์ นิสิตจะเป็นผู้ประสานด้วยตนเอง

จึงเรียนมาเพื่อพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ และขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ประพันธ์ สุขหาร)
รองคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

โทร./โทรสาร ๐ ๒๒๒๒ ๐๖๘๐

นิสิตผู้ทำวิจัย: นายเคียง ศรีรัตนโชติ โทร. ๐๙ ๔๒๘๒ ๔๘๔๑

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
www.mcu.ac.th

ที่ ศธ ๖๑๐๑.๑/๒๒๗

๒๘ ตุลาคม ๒๕๖๐

เรื่อง ขออนุญาตเคราะหืเก็บข้อมูลงานวิจัย

เรียน นางสาวรางสิริ จันทรสุวรรณ

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์/เครื่องมือวิจัย จำนวน ๑ ชุด

ด้วย นายเคียง ศรีรัตนโชติ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา ภาควิชาพิเศษ รหัสประจำตัวนิสิต ๕๘๐๑๕๐๕๑๙๗ ได้รับอนุมัติให้ทำดุษฎีนิพนธ์ เรื่อง “แนวทางการเป็นผู้นำครอบครัวเชิงพุทธบูรณาการของบุคลากรโรงไฟฟ้าจะนะ จังหวัดสงขลา” ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา ภายใต้การควบคุมของอาจารย์ ดร. ดวงเพชร สมศรี ประธานกรรมการควบคุมดุษฎีนิพนธ์ ขณะนี้อยู่ในขั้นตอนการสำรวจความคิดเห็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อนำมาประกอบการทำวิจัยให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

เพื่อการนี้ จึงใคร่ขออนุญาตเคราะหืให้ นายเคียง ศรีรัตนโชติ เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ท่าน ส่วนวัน เวลา และสถานที่สัมภาษณ์ นิสิตจะเป็นผู้ประสานด้วยตนเอง

จึงเรียนมาเพื่อพิจารณาให้ความอนุญาตเคราะหื และขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ประพันธ์ สุขขร)
รองคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

โทร./โทรสาร ๐ ๒๒๒๒ ๐๖๘๐

นิสิตผู้ทำวิจัย: นายเคียง ศรีรัตนโชติ โทร. ๐๙ ๔๒๘๒ ๔๘๔๑

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
www.mcu.ac.th

ที่ ศธ ๖๑๐๑.๑/๖๒๓

ตุลาคม ๒๕๖๐

เรื่อง ขออนุญาตเคราะหืเก็บข้อมูลงานวิจัย

เรียน นายอุดม แซ่เซิม

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์/เครื่องมือวิจัย จำนวน ๑ ชุด

ด้วย นายเคียง ศรีรัตนโชติ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชา
พระพุทธศาสนา ภาควิชา รัชสประจำตัวนิสิต ๕๘๐๑๕๐๕๑๙๗ ได้รับอนุมัติให้ทำดุษฎีนิพนธ์ เรื่อง “แนว
ทางการเป็นผู้นำครอบครัวเชิงพุทธบูรณาการของบุคลากรโรงไฟฟ้าจะนะ จังหวัดสงขลา” ซึ่งเป็นส่วน
หนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา ภายใต้การ
ควบคุมของอาจารย์ ดร. ดวงเพชร สมศรี ประธานกรรมการควบคุมดุษฎีนิพนธ์ ขณะนี้อยู่ในขั้นตอนการ
สำรวจความคิดเห็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อนำมาประกอบการทำวิจัยให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

เพื่อการนี้ จึงใคร่ขออนุญาตเคราะหืให้ นายเคียง ศรีรัตนโชติ เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการ
สัมภาษณ์ท่าน ส่วนวัน เวลา และสถานที่สัมภาษณ์ นิสิตจะเป็นผู้ประสานด้วยตนเอง

จึงเรียนมาเพื่อพิจารณาให้ความอนุญาต และขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ประพันธ์ สุภษร)
รองคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

โทร./โทรสาร ๐ ๒๒๒๒ ๐๖๘๐

นิสิตผู้ทำวิจัย: นายเคียง ศรีรัตนโชติ โทร. ๐๙ ๔๒๘๒ ๔๘๔๑

ที่ ศธ ๖๑๐๑.๑/๒๒๗

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
www.mcu.ac.th

ตุลาคม ๒๕๖๐

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลงานวิจัย

เรียน นางสาวจิตรา แซ่เซียม

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์/เครื่องมือวิจัย จำนวน ๑ ชุด

ด้วย นายเคียง ศรีรัตนโชติ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชา
พระพุทธศาสนา ภาควิชา ศรัทธาปฏิบัติ ๕๘๐๑๕๐๕๑๙๗ ได้รับอนุมัติให้ทำดุษฎีนิพนธ์ เรื่อง "แนว
ทางการเป็นผู้นำครอบครัวเชิงพุทธบูรณาการของบุคลากรโรงไฟฟ้าจะนะ จังหวัดสงขลา" ซึ่งเป็นส่วน
หนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา ภายใต้การ
ควบคุมของอาจารย์ ดร. ดวงเพชร สมศรี ประธานกรรมการควบคุมดุษฎีนิพนธ์ ขณะนี้อยู่ในขั้นตอนการ
สำรวจความคิดเห็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อนำมาประกอบการทำวิจัยให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

เพื่อการนี้ จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ให้ นายเคียง ศรีรัตนโชติ เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการ
สัมภาษณ์ท่าน ส่วนวัน เวลา และสถานที่สัมภาษณ์ นิสิตจะเป็นผู้ประสานด้วยตนเอง

จึงเรียนมาเพื่อพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ และขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ประพันธ์ สุขพร)
รองคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

โทร./โทรสาร ๐ ๒๒๒๒ ๐๖๘๐

นิสิตผู้ทำวิจัย: นายเคียง ศรีรัตนโชติ โทร. ๐๙ ๔๒๘๒ ๔๘๔๑

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
 จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
 โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
 www.mcu.ac.th

ที่ ศธ ๖๑๐๑.๑/๑๒๓

๒๔

ตุลาคม ๒๕๖๐

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลงานวิจัย

เรียน นายชนาธิป ชิตพงศ์

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์/เครื่องมือวิจัย จำนวน ๑ ชุด

ด้วย นายเคียง ศรีรัตนโชติ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชา
 พระพุทธศาสนา ภาควิชา รัชกาลที่ ๑๙ ได้รับอนุมัติให้ทำดุษฎีนิพนธ์ เรื่อง “แนว
 ทางการเป็นผู้นำครอบครัวเชิงพุทธบูรณาการของบุคลากรโรงไฟฟ้าจะนะ จังหวัดสงขลา” ซึ่งเป็นส่วน
 หนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา ภายใต้การ
 ควบคุมของอาจารย์ ดร. ดวงเพชร สมศรี ประธานกรรมการควบคุมดุษฎีนิพนธ์ ขณะนี้อยู่ในขั้นตอนการ
 สืบหาความคิดเห็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อนำมาประกอบการทำวิจัยให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

เพื่อการนี้ จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ให้ นายเคียง ศรีรัตนโชติ เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการ
 สัมภาษณ์ท่าน และบุคคลในครอบครัวของท่าน จำนวน ๑ คน ส่วนวัน เวลา และสถานที่สัมภาษณ์ นิสิตจะ
 เป็นผู้ประสานด้วยตนเอง

จึงเรียนมาเพื่อพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ และขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ประพนธ์ สุภษร)

รองคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

โทร./โทรสาร ๐ ๒๒๒๒ ๐๖๘๐

นิสิตผู้ทำวิจัย: นายเคียง ศรีรัตนโชติ โทร. ๐๙ ๔๒๘๒ ๔๘๔๑

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอลำปลายมาศ
จังหวัดสุรินทร์ ๓๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
www.mcu.ac.th

ที่ ศธ ๖๑๐๑.๑/๒๒๓

๒๘

ตุลาคม ๒๕๖๐

เรื่อง ขออนุญาตเคราะหืเก็บข้อมูลงานวิจัย

เรียน นางคลอใจ ชิตพงศ์

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์/เครื่องมือวิจัย จำนวน ๑ ชุด

ด้วย นายเคียง ศรีรัตนโชติ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชา
พระพุทธศาสนา ภาควิชา รัชสประจักษ์นิติศาสตร์ ๕๘๐๑๕๐๕๑๙๗ ได้รับอนุมัติให้ทำดุษฎีนิพนธ์ เรื่อง “แนว
ทางการเป็นผู้นำครอบครัวเชิงพุทธบูรณาการของบุคลากรโรงไฟฟ้าจะนะ จังหวัดสงขลา” ซึ่งเป็นส่วน
หนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา ภายใต้การ
ควบคุมของอาจารย์ ดร. ดวงเพชร สมศรี ประธานกรรมการควบคุมดุษฎีนิพนธ์ ขณะนี้อยู่ในขั้นตอนการ
สำรวจความคิดเห็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อนำมาประกอบการทำวิจัยให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

เพื่อการนี้ จึงใคร่ขออนุญาตเคราะหืให้ นายเคียง ศรีรัตนโชติ เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการ
สัมภาษณ์ท่าน ส่วนวัน เวลา และสถานที่สัมภาษณ์ นิสิตจะเป็นผู้ประสานด้วยตนเอง

จึงเรียนมาเพื่อพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ และขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ประพันธ์ สุขพร)
รองคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

โทร./โทรสาร ๐ ๒๒๒๒ ๐๖๘๐

นิสิตผู้ทำวิจัย: นายเคียง ศรีรัตนโชติ โทร. ๐๙ ๔๒๘๒ ๔๘๔๑

ที่ ศธ ๖๑๐๑.๑/๖๒๓

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
www.mcu.ac.th

๒๘ ตุลาคม ๒๕๖๐

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลงานวิจัย

เรียน นายกิจจา ไพโรจน์

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์/เครื่องมือวิจัย จำนวน ๑ ชุด

ด้วย นายเคียง ศรีรัตนโชติ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชา
พระพุทธศาสนา ภาควิชา ศาสนา ศาสนพิธี ประจำตัวนิสิต ๕๘๐๑๕๐๕๑๙๗ ได้รับอนุมัติให้ทำดุษฎีนิพนธ์ เรื่อง “แนว
ทางการเป็นผู้นำครอบครัวเชิงพุทธบูรณาการของบุคลากรโรงไฟฟ้าจะนะ จังหวัดสงขลา” ซึ่งเป็นส่วน
หนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา ภายใต้การ
ควบคุมของอาจารย์ ดร. ดวงเพชร สมศรี ประธานกรรมการควบคุมดุษฎีนิพนธ์ ขณะนี้อยู่ในขั้นตอนการ
สำรวจความคิดเห็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อนำมาประกอบการทำวิจัยให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

เพื่อการนี้ จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ให้ นายเคียง ศรีรัตนโชติ เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการ
สัมภาษณ์ท่าน ส่วนวัน เวลา และสถานที่สัมภาษณ์ นิสิตจะเป็นผู้ประสานด้วยตนเอง

จึงเรียนมาเพื่อพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ และขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ประพันธ์ สุขพร)
รองคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
โทร./โทรสาร ๐ ๒๒๒๒ ๐๖๘๐
นิสิตผู้ทำวิจัย: นายเคียง ศรีรัตนโชติ โทร. ๐๙ ๔๒๘๒ ๔๘๔๑

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
www.mcu.ac.th

ที่ ศธ ๖๑๐๑.๑/๒๒๓

๒๘ ตุลาคม ๒๕๖๐

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลงานวิจัย

เรียน นางสาวกัญญา ไพโรจน์

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์/เครื่องมือวิจัย จำนวน ๑ ชุด

ด้วย นายเคียง ศรีรัตนโชติ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา ภาควิชา รัชสประจำตัวนิสิต ๕๘๐๑๕๐๕๑๔๗ ได้รับอนุมัติให้ทำดุษฎีนิพนธ์ เรื่อง “แนวทางการเป็นผู้นำครอบครัวเชิงพุทธบูรณาการของบุคลากรโรงไฟฟ้าจะนะ จังหวัดสงขลา” ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา ภายใต้การควบคุมของอาจารย์ ดร. ดวงเพชร สมศรี ประธานกรรมการควบคุมดุษฎีนิพนธ์ ขณะนี้อยู่ในขั้นตอนการสำรวจความคิดเห็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อนำมาประกอบการทำวิจัยให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

เพื่อการนี้ จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ให้ นายเคียง ศรีรัตนโชติ เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ท่าน ส่วนวัน เวลา และสถานที่สัมภาษณ์ นิสิตจะเป็นผู้ประสานด้วยตนเอง

จึงเรียนมาเพื่อพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ และขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ประพันธ์ สุขพร)
รองคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

โทร./โทรสาร ๐ ๒๒๒๒ ๐๖๘๐

นิสิตผู้ทำวิจัย: นายเคียง ศรีรัตนโชติ โทร. ๐๙ ๔๒๘๒ ๔๘๔๑

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๔ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
www.mcu.ac.th

ที่ ศธ ๖๑๐๑.๑/๑๒๗

ตุลาคม ๒๕๖๐

เรื่อง ขออนุญาตเคราะหืเก็บข้อมูลงานวิจัย

เรียน นายนิศุฒิ ศรีศิลป์

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์/เครื่องมือวิจัย จำนวน ๑ ชุด

ด้วย นายเคียง ศรีรัตนโชติ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชา
พระพุทธศาสนา ภาควิชา รัชสประจำตัวนิต ๕๘๐๑๕๐๕๑๙๗ ได้รับอนุมัติให้ทำดุษฎีนิพนธ์ เรื่อง “แนว
ทางการเป็นผู้นำครอบครัวเชิงพุทธบูรณาการของบุคลากรโรงไฟฟ้าจะนะ จังหวัดสงขลา” ซึ่งเป็นส่วน
หนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา ภายใต้การ
ควบคุมของอาจารย์ ดร. ดวงเพชร สมศรี ประธานกรรมการควบคุมดุษฎีนิพนธ์ ขณะนี้อยู่ในขั้นตอนการ
สำรวจความคิดเห็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อนำมาประกอบการทำวิจัยให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

เพื่อการนี้ จึงใคร่ขออนุญาตเคราะหืให้ นายเคียง ศรีรัตนโชติ เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการ
สัมภาษณ์ท่าน ส่วนวัน เวลา และสถานที่สัมภาษณ์ นิสิตจะเป็นผู้ประสานด้วยตนเอง

จึงเรียนมาเพื่อพิจารณาให้ความอนุญาต และขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ประพันธ์ สุขขร)
รองคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

โทร./โทรสาร ๐ ๒๒๒๒ ๐๖๘๐

นิสิตผู้ทำวิจัย: นายเคียง ศรีรัตนโชติ โทร. ๐๙ ๔๒๘๒ ๔๘๔๑

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอลำปลายมาศ
จังหวัดสุรินทร์ ๓๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
www.mcu.ac.th

ที่ ศธ ๖๑๐๑.๑/๒๒๗

ตุลาคม ๒๕๖๐

เรื่อง ขออนุญาตเคราะหืเก็บข้อมูลงานวิจัย

เรียน คุณพ่อสุชุม ศรีศิลป์

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์/เครื่องมือวิจัย จำนวน ๑ ชุด

ด้วย นายเคียง ศรีรัตนโชติ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชา
พระพุทธศาสนา ภาควิชา รัชกาลที่ ๑๙ ได้รับอนุมัติให้ทำดุษฎีนิพนธ์ เรื่อง “แนว
ทางการเป็นผู้นำครอบครัวเชิงพุทธบูรณาการของบุคลากรโรงไฟฟ้าจะนะ จังหวัดสงขลา” ซึ่งเป็นส่วน
หนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา ภายใต้การ
ควบคุมของอาจารย์ ดร. ดวงเพชร สมศรี ประธานกรรมการควบคุมดุษฎีนิพนธ์ ขณะนี้อยู่ในขั้นตอนการ
สำรวจความคิดเห็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อนำมาประกอบการทำวิจัยให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

เพื่อการนี้ จึงใคร่ขออนุญาตเคราะหืให้ นายเคียง ศรีรัตนโชติ เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการ
สัมภาษณ์ท่าน ส่วนวัน เวลา และสถานที่สัมภาษณ์ นิสิตจะเป็นผู้ประสานด้วยตนเอง

จึงเรียนมาเพื่อพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ และขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ประพันธ์ สุขขร)
รองคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

โทร./โทรสาร ๐ ๒๒๒๒ ๐๖๘๐

นิสิตผู้ทำวิจัย: นายเคียง ศรีรัตนโชติ โทร. ๐๙ ๔๒๘๒ ๔๘๔๑

มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
www.mcu.ac.th

ที่ ศธ ๖๑๐๑.๑/๑๒๓

๒๕

ตุลาคม ๒๕๖๐

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลงานวิจัย

เรียน นางฤทัย เหมะพิชัย

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์/เครื่องมือวิจัย จำนวน ๑ ชุด

ด้วย นายเคียง ศรีรัตนโชติ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา ภาควิชา ราชภัฏรำไพพรรณี ๕๘๐๑๕๐๕๑๙๗ ได้รับอนุมัติให้ทำดุษฎีนิพนธ์ เรื่อง “แนวทางการเป็นผู้นำครอบครัวเชิงพุทธบูรณาการของบุคลากรโรงไฟฟ้าจะนะ จังหวัดสงขลา” ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา ภายใต้การควบคุมของอาจารย์ ดร. ดวงเพชร สมศรี ประธานกรรมการควบคุมดุษฎีนิพนธ์ ขณะนี้อยู่ในขั้นตอนการสำรวจความคิดเห็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อนำมาประกอบการทำวิจัยให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

เพื่อการนี้ จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ให้ นายเคียง ศรีรัตนโชติ เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ท่าน และบุคคลในครอบครัวของท่าน จำนวน ๑ คน ส่วนวัน เวลา และสถานที่สัมภาษณ์ นิสิตจะเป็นผู้ประสานด้วยตนเอง

จึงเรียนมาเพื่อพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ และขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ประพันธ์ คุภะขร)
รองคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

โทร./โทรสาร ๐ ๒๒๒๒ ๐๖๘๐

นิสิตผู้ทำวิจัย: นายเคียง ศรีรัตนโชติ โทร. ๐๙ ๔๒๘๒ ๔๘๔๑

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
www.mcu.ac.th

ที่ ศธ ๖๑๐๑.๑/๑๒๓

๒๘ ตุลาคม ๒๕๖๐

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลงานวิจัย

เรียน คุณแม่ฉวีวรรณ เหมาะะพิชัย

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์/เครื่องมือวิจัย จำนวน ๑ ชุด

ด้วย นายเคียง ศรีรัตนโชติ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา ภาควิชา รัชกาลที่ ๑๙ ได้รับอนุมัติให้ทำดุษฎีนิพนธ์ เรื่อง “แนวทางการเป็นผู้นำครอบครัวเชิงพุทธบูรณาการของบุคลากรโรงไฟฟ้าจะนะ จังหวัดสงขลา” ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา ภายใต้การควบคุมของอาจารย์ ดร. ดวงเพชร สมศรี ประธานกรรมการควบคุมดุษฎีนิพนธ์ ขณะนี้อยู่ในขั้นตอนการสำรวจความคิดเห็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อนำมาประกอบการทำวิจัยให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

เพื่อการนี้ จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ให้ นายเคียง ศรีรัตนโชติ เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ท่าน ส่วนวัน เวลา และสถานที่สัมภาษณ์ นิสิตจะเป็นผู้ประสานด้วยตนเอง

จึงเรียนมาเพื่อพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ และขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ประพันธ์ สุภษร)
รองคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

โทร./โทรสาร ๐ ๒๒๒๒ ๐๖๘๐

นิสิตผู้ทำวิจัย: นายเคียง ศรีรัตนโชติ โทร. ๐๙ ๔๒๘๒ ๔๘๔๑

ที่ ศธ ๖๑๐๑.๑/๒๒๓

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
www.mcu.ac.th

๒๒ ตุลาคม ๒๕๖๐

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลงานวิจัย

เรียน นายกฤตวัฒน์ พรหมเทศ

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์/เครื่องมือวิจัย จำนวน ๑ ชุด

ด้วย นายเคียง ศรีรัตนโชติ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชา
พระพุทธศาสนา ภาควิชา รัชสประจำตวันนิต ๕๘๐๑๕๐๕๑๙๗ ได้รับอนุมัติให้ทำดุษฎีนิพนธ์ เรื่อง “แนว
ทางการเป็นผู้นำครอบครัวเชิงพุทธบูรณาการของบุคลากรโรงไฟฟ้าจะนะ จังหวัดสงขลา” ซึ่งเป็นส่วน
หนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา ภายใต้การ
ควบคุมของอาจารย์ ดร. ดวงเพชร สมศรี ประธานกรรมการควบคุมดุษฎีนิพนธ์ ขณะนี้อยู่ในขั้นตอนการ
สำรวจความคิดเห็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อนำมาประกอบการทำวิจัยให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

เพื่อการนี้ จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ให้ นายเคียง ศรีรัตนโชติ เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการ
สัมภาษณ์ท่าน ส่วนวัน เวลา และสถานที่สัมภาษณ์ นิสิตจะเป็นผู้ประสานด้วยตนเอง

จึงเรียนมาเพื่อพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ และขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ประพันธ์ ศุภสร)
รองคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
โทร./โทรสาร ๐ ๒๒๒๒ ๐๖๘๐
นิสิตผู้ทำวิจัย: นายเคียง ศรีรัตนโชติ โทร. ๐๙ ๔๒๘๒ ๔๘๔๑

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๘๔ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
www.mcu.ac.th

ที่ ศธ ๖๑๐๑.๑/๒๒๓

๒๘

ตุลาคม ๒๕๖๐

เรื่อง ขออนุญาตเคราะหเก็บข้อมูลงานวิจัย

เรียน นางอุทัยวรรณ พรหมเทศ

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์/เครื่องมือวิจัย จำนวน ๑ ชุด

ด้วย นายเคียง ศรีรัตนโชติ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชา
พระพุทธศาสนา ภาควิชา รัชสประจำตัวนิสิต ๕๘๐๑๕๐๕๑๙๗ ได้รับอนุมัติให้ทำดุษฎีนิพนธ์ เรื่อง “แนว
ทางการเป็นผู้นำครอบครัวเชิงพุทธบูรณาการของบุคลากรโรงไฟฟ้าจะนะ จังหวัดสงขลา” ซึ่งเป็นส่วน
หนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา ภายใต้การ
ควบคุมของอาจารย์ ดร. ดวงเพชร สมศรี ประธานกรรมการควบคุมดุษฎีนิพนธ์ ขณะนี้อยู่ในขั้นตอนการ
สำรวจความคิดเห็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อนำมาประกอบการทำวิจัยให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

เพื่อการนี้ จึงใคร่ขออนุญาตเคราะหให้ นายเคียง ศรีรัตนโชติ เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการ
สัมภาษณ์ท่าน ส่วนวัน เวลา และสถานที่สัมภาษณ์ นิสิตจะเป็นผู้ประสานด้วยตนเอง

จึงเรียนมาเพื่อพิจารณาให้ความอนุญาตเคราะห และขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ประพันธ์ คุภกร)
รองคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

โทร./โทรสาร ๐ ๒๒๒๒ ๐๖๘๐

นิสิตผู้ทำวิจัย: นายเคียง ศรีรัตนโชติ โทร. ๐๙ ๔๒๘๒ ๔๘๔๑

ที่ ศธ ๖๑๐๑.๑/๑๒๓

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
www.mcu.ac.th

๒๔ ตุลาคม ๒๕๖๐

เรื่อง ขออนุญาตเคราะห้เก็บข้อมูลงานวิจัย

เรียน นายลือชัย มูลีกรังษี

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์/เครื่องมือวิจัย จำนวน ๑ ชุด

ด้วย นายเคียง ศรีรัตนโชติ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา ภาควิชา ทรัพยากรจำตัวนิสิต ๕๘๐๑๕๐๕๑๙๗ ได้รับอนุมัติให้ทำดุษฎีนิพนธ์ เรื่อง “แนวทางการเป็นผู้นำครอบครัวเชิงพุทธบูรณาการของบุคลากรโรงไฟฟ้าจะนะ จังหวัดสงขลา” ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา ภายใต้การควบคุมของอาจารย์ ดร. ดวงเพชร สมศรี ประธานกรรมการควบคุมดุษฎีนิพนธ์ ขณะนี้อยู่ในขั้นตอนการสำรวจความคิดเห็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อนำมาประกอบการทำวิจัยให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

เพื่อการนี้ จึงใคร่ขออนุญาตเคราะห้ให้ นายเคียง ศรีรัตนโชติ เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ท่าน และบุคคลในครอบครัวของท่าน จำนวน ๑ คน ส่วนวัน เวลา และสถานที่สัมภาษณ์ นิสิตจะเป็นผู้ประสานด้วยตนเอง

จึงเรียนมาเพื่อพิจารณาให้ความอนุญาตเคราะห้ และขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ประพันธ์ สุขสร)

รองคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

โทร./โทรสาร ๐ ๒๒๒๒ ๐๖๘๐

นิสิตผู้ทำวิจัย: นายเคียง ศรีรัตนโชติ โทร. ๐๙ ๔๒๘๒ ๔๘๔๑

ที่ ศธ ๖๑๐๑.๑/๐๒๓

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
www.mcu.ac.th

ตุลาคม ๒๕๖๐

เรื่อง ขออนุญาตยืมเครื่องเก็บข้อมูลงานวิจัย

เรียน นางจันทร์ทิพย์ มุสิกรัมย์

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์/เครื่องมือวิจัย จำนวน ๑ ชุด

ด้วย นายเคียง ศรีรัตนโชติ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชา
พระพุทธศาสนา ภาควิชาพระปริยัติธรรม สำนักวิชาพระพุทธศาสนา ๕๘๐๑๕๐๕๑๙๗ ได้รับอนุมัติให้ทำดุษฎีนิพนธ์ เรื่อง “แนว
ทางการเป็นผู้นำครอบครัวเชิงพุทธบูรณาการของบุคลากรโรงไฟฟ้าจะนะ จังหวัดสงขลา” ซึ่งเป็นส่วน
หนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา ภายใต้การ
ควบคุมของอาจารย์ ดร. ดวงเพชร สมศรี ประธานกรรมการควบคุมดุษฎีนิพนธ์ ขณะนี้อยู่ในขั้นตอนการ
สำรวจความคิดเห็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อนำมาประกอบการทำวิจัยให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

เพื่อการนี้ จึงใคร่ขออนุญาตยืมให้ นายเคียง ศรีรัตนโชติ เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการ
สัมภาษณ์ท่าน ส่วนวัน เวลา และสถานที่สัมภาษณ์ นิสิตจะเป็นผู้ประสานด้วยตนเอง

จึงเรียนมาเพื่อพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ และขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ประพันธ์ ศุภสร)

รองคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

โทร./โทรสาร ๐ ๒๒๒๒ ๐๖๘๐

นิสิตผู้ทำวิจัย: นายเคียง ศรีรัตนโชติ โทร. ๐๙ ๔๒๘๒ ๔๘๔๑

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
www.mcu.ac.th

ที่ ศธ ๖๑๐๑.๑/๒๒๓

ตุลาคม ๒๕๖๐

เรื่อง ขออนุญาตเคราะหืเก็บข้อมูลงานวิจัย

เรียน นายแสงเทียน ย้ายตั้ง

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์/เครื่องมือวิจัย จำนวน ๑ ชุด

ด้วย นายเคียง ศรีรัตนโชติ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชา
พระพุทธศาสนา ภาควิชา ราชภัฏรำไพพรรณี ๕๘๐๑๕๐๕๑๙๗ ได้รับอนุมัติให้ทำดุษฎีนิพนธ์ เรื่อง “แนว
ทางการเป็นผู้นำครอบครัวเชิงพุทธบูรณาการของบุคลากรโรงไฟฟ้าจะนะ จังหวัดสงขลา” ซึ่งเป็นส่วน
หนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา ภายใต้การ
ควบคุมของอาจารย์ ดร. ดวงเพชร สมศรี ประธานกรรมการควบคุมดุษฎีนิพนธ์ ขณะนี้อยู่ในขั้นตอนการ
สำรวจความคิดเห็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อนำมาประกอบการทำวิจัยให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

เพื่อการนี้ จึงใคร่ขออนุญาตเคราะหืให้ นายเคียง ศรีรัตนโชติ เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการ
สัมภาษณ์ท่าน และบุคคลในครอบครัวของท่าน จำนวน ๑ คน ส่วนวัน เวลา และสถานที่สัมภาษณ์ นิสิตจะ
เป็นผู้ประสานด้วยตนเอง

จึงเรียนมาเพื่อพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ และขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ประพันธ์ สุขพร)
รองคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

โทร./โทรสาร ๐ ๒๒๒๒ ๐๖๘๐

นิสิตผู้ทำวิจัย: นายเคียง ศรีรัตนโชติ โทร. ๐๙ ๔๒๘๒ ๔๘๔๑

ที่ ศธ ๖๑๐๑.๑/๑๒๓

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
 จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
 โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
 www.mcu.ac.th

๒๔ ตุลาคม ๒๕๖๐

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลงานวิจัย

เรียน นางรัชณี ย้ายตั้ง

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์/เครื่องมือวิจัย จำนวน ๑ ชุด

ด้วย นายเคียง ศรีรัตนโชติ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชา
 พระพุทธศาสนา ภาควิชา รัชต์ประจักษ์นิต ๕๘๐๑๕๐๕๑๙๗ ได้รับอนุมัติให้ทำดุษฎีนิพนธ์ เรื่อง “แนว
 ทางการเป็นผู้นำครอบครัวเชิงพุทธบูรณาการของบุคลากรโรงไฟฟ้าจะนะ จังหวัดสงขลา” ซึ่งเป็นส่วน
 หนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา ภายใต้การ
 ควบคุมของอาจารย์ ดร. ดวงเพชร สมศรี ประธานกรรมการควบคุมดุษฎีนิพนธ์ ขณะนี้อยู่ในขั้นตอนการ
 สืบหาความคิดเห็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อนำมาประกอบการทำวิจัยให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

เพื่อการนี้ จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ให้ นายเคียง ศรีรัตนโชติ เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการ
 สัมภาษณ์ท่าน ส่วนวัน เวลา และสถานที่สัมภาษณ์ นิสิตจะเป็นผู้ประสานด้วยตนเอง

- จึงเรียนมาเพื่อพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ และขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ประพนธ์ คุุณชร)
 รองคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

โทร./โทรสาร ๐ ๒๒๒๒ ๐๖๘๐

นิสิตผู้ทำวิจัย: นายเคียง ศรีรัตนโชติ โทร. ๐๙ ๔๒๘๒ ๔๘๔๑

ที่ ศธ ๖๑๐๑.๑/๒๒๓

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
www.mcu.ac.th

ตุลาคม ๒๕๖๐

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลงานวิจัย

เรียน นายวีรพงศ์ กาญจนภาส

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์/เครื่องมือวิจัย จำนวน ๑ ชุด

ด้วย นายเคียง ศรีรัตนโชติ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชา
พระพุทธศาสนา ภาควิชา ราชภัฏรำไพพรรณี ๕๘๐๑๕๐๕๑๓๗ ได้รับอนุมัติให้ทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง “แนว
ทางการเป็นผู้นำครอบครัวเชิงพุทธบูรณาการของบุคลากรโรงไฟฟ้าจะนะ จังหวัดสงขลา” ซึ่งเป็นส่วน
หนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา ภายใต้การ
ควบคุมของอาจารย์ ดร. ดวงเพชร สมศรี ประธานกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ ขณะนี้อยู่ในขั้นตอนการ
สำรวจความคิดเห็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อนำมาประกอบการทำวิจัยให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

เพื่อการนี้ จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ให้ นายเคียง ศรีรัตนโชติ เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการ
สัมภาษณ์ และบุคคลในครอบครัวของท่าน จำนวน ๑ คน ส่วนวัน เวลา และสถานที่สัมภาษณ์ นิสิตจะ
เป็นผู้ประสานด้วยตนเอง

จึงเรียนมาเพื่อพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ และขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ประพันธ์ สุขขร)

รองคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

โทร./โทรสาร ๐ ๒๒๒๒ ๐๖๘๐

นิสิตผู้ทำวิจัย: นายเคียง ศรีรัตนโชติ โทร. ๐๙ ๔๒๘๒ ๔๘๔๓

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
www.mcu.ac.th

ที่ ศธ ๖๑๐๑.๑/๒๒๓

๒๘

ตุลาคม ๒๕๖๐

เรื่อง ขออนุญาตขอทราบข้อมูลงานวิจัย

เรียน นางวัชรีย์ กาญจนภาส

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์/เครื่องมือวิจัย จำนวน ๑ ชุด

ด้วย นายเคียง ศรีรัตนโชติ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชา
พระพุทธศาสนา ภาควิชา รัชสประจักษ์นิสิต ๕๘๐๑๕๐๕๑๙๗ ได้รับอนุมัติให้ทำดุษฎีนิพนธ์ เรื่อง “แนว
ทางการเป็นผู้นำครอบครัวเชิงพุทธบูรณาการของบุคลากรโรงไฟฟ้าจะนะ จังหวัดสงขลา” ซึ่งเป็นส่วน
หนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา ภายใต้การ
ควบคุมของอาจารย์ ดร. ดวงเพชร สมศรี ประธานกรรมการควบคุมดุษฎีนิพนธ์ ขณะนี้อยู่ในขั้นตอนการ
สำรวจความคิดเห็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อนำมาประกอบการทำวิจัยให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

เพื่อการนี้ จึงใคร่ขออนุญาตขอให้ นายเคียง ศรีรัตนโชติ เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการ
สัมภาษณ์ท่าน ส่วนวัน เวลา และสถานที่สัมภาษณ์ นิสิตจะเป็นผู้ประสานด้วยตนเอง

จึงเรียนมาเพื่อพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ และขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ประพันธ์ สุขขร)
รองคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

โทร./โทรสาร ๐ ๒๒๒๒ ๐๖๘๐

นิสิตผู้ทำวิจัย: นายเคียง ศรีรัตนโชติ โทร. ๐๙ ๔๒๘๒ ๔๘๔๑

ที่ ศธ ๖๑๐๑.๑/๑๒๓

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
www.mcu.ac.th

๒๔

ตุลาคม ๒๕๖๐

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลงานวิจัย

เรียน นายสัญญา หอยสังข์

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์/เครื่องมือวิจัย จำนวน ๑ ชุด

ด้วย นายเคียง ศรีรัตนโชติ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชา
พระพุทธศาสนา ภาควิชา ศาสนา วัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี ได้รับอนุมัติให้ทำ
วิทยานิพนธ์ เรื่อง “แนวทางการเป็นผู้นำครอบครัวเชิงพุทธบูรณาการของบุคลากรโรงไฟฟ้าจะนะ จังหวัดสงขลา” ซึ่งเป็นส่วน
หนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา ภายใต้การ
ควบคุมของอาจารย์ ดร. ทวงเพชร สมศรี ประธานกรรมการควบคุมดุษฎีนิพนธ์ ขณะนี้อยู่ในขั้นตอนการ
สำรวจความคิดเห็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อนำมาประกอบการทำวิจัยให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

เพื่อการนี้ จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ให้ นายเคียง ศรีรัตนโชติ เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการ
สัมภาษณ์ท่าน และบุคคลในครอบครัวของท่าน จำนวน ๑ คน ส่วนวัน เวลา และสถานที่สัมภาษณ์ นิสิตจะ
เป็นผู้ประสานด้วยตนเอง

จึงเรียนมาเพื่อพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ และขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ประพนธ์ สุขขร)
รองคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

โทร./โทรสาร ๐ ๒๒๒๒ ๐๖๘๐

นิสิตผู้ทำวิจัย: นายเคียง ศรีรัตนโชติ โทร. ๐๙ ๔๒๘๒ ๔๘๔๑

ที่ ศธ ๖๑๐๑.๑/๒๒๓

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
 จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
 โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
 www.mcu.ac.th

๒๘ ตุลาคม ๒๕๖๐

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลงานวิจัย

เรียน นางอรพรรณ หอยสังข์

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์/เครื่องมือวิจัย จำนวน ๑ ชุด

ด้วย นายเคียง ศรีรัตนโชติ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชา
 พระพุทธศาสนา ภาควิชา ศรัทธาปฏิบัติ ๕๘๐๑๕๐๕๑๙๗ ได้รับอนุมัติให้ทำดุษฎีนิพนธ์ เรื่อง “แนว
 ทางการเป็นผู้นำครอบครัวเชิงพุทธบูรณาการของบุคลากรโรงไฟฟ้าจะนะ จังหวัดสงขลา” ซึ่งเป็นส่วน
 หนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา ภายใต้การ
 ควบคุมของอาจารย์ ดร. ดวงเพชร สมศรี ประธานกรรมการควบคุมดุษฎีนิพนธ์ ขณะนี้อยู่ในขั้นตอนการ
 สืบหาความคิดเห็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อนำมาประกอบการทำวิจัยให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

เพื่อการนี้ จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ให้ นายเคียง ศรีรัตนโชติ เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการ
 สัมภาษณ์ท่าน ส่วนวัน เวลา และสถานที่สัมภาษณ์ นิสิตจะเป็นผู้ประสานด้วยตนเอง

จึงเรียนมาเพื่อพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ และขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ประพันธ์ คุภะชร)
 รองคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

โทร./โทรสาร ๐ ๒๒๒๒ ๐๖๘๐

นิสิตผู้ทำวิจัย: นายเคียง ศรีรัตนโชติ โทร. ๐๙ ๔๒๘๒ ๔๘๔๑

ที่ ศธ ๖๑๐๑.๑/๑๒๓

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
 จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
 โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
 www.mcu.ac.th

ตุลาคม ๒๕๖๐

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลงานวิจัย

เรียน นายสุริยา สุภามาตา

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์/เครื่องมือวิจัย จำนวน ๑ ชุด

ด้วย นายเคียง ศรีรัตนโชติ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชา
 พระพุทธศาสนา ภาควิชา ศรัทธาปฏิบัติ ๕๘๐๑๕๐๕๑๙๗ ได้รับอนุมัติให้ทำดุษฎีนิพนธ์ เรื่อง “แนว
 ทางการเป็นผู้นำครอบครัวเชิงพุทธบูรณาการของบุคลากรโรงไฟฟ้าจะนะ จังหวัดสงขลา” ซึ่งเป็นส่วน
 หนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา ภายใต้การ
 ควบคุมของอาจารย์ ดร. ดวงเพชร สมศรี ประธานกรรมการควบคุมดุษฎีนิพนธ์ ขณะนี้อยู่ในขั้นตอนการ
 สืบรวจความคิดเห็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อนำมาประกอบการทำวิจัยให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

เพื่อการนี้ จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ให้ นายเคียง ศรีรัตนโชติ เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการ
 สัมภาษณ์ท่าน และบุคคลในครอบครัวของท่าน จำนวน ๑ คน ส่วนวัน เวลา และสถานที่สัมภาษณ์ นิสิตจะ
 เป็นผู้ประสานด้วยตนเอง

จึงเรียนมาเพื่อพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ และขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ประพันธ์ สุขจร)
 รองคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

โทร./โทรสาร ๐ ๒๒๒๒ ๐๖๘๐

นิสิตผู้ทำวิจัย: นายเคียง ศรีรัตนโชติ โทร. ๐๙ ๔๒๘๒ ๔๘๔๑

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
www.mcu.ac.th

ที่ ศธ ๖๑๐๑.๑/กษค

๕๘

ตุลาคม ๒๕๖๐

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลงานวิจัย

เรียน นางอรุมา สุภามาสา

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์/เครื่องมือวิจัย จำนวน ๑ ชุด

ด้วย นายเคียง ศรีรัตนโชติ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชา
พระพุทธศาสนา ภาควิชา รัชสประจำตัวนิสิต ๕๘๐๑๕๐๕๑๔๗ ได้รับอนุมัติให้ทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง “แนว
ทางการเป็นผู้นำครอบครัวเชิงพุทธบูรณาการของบุคลากรโรงไฟฟ้าจะนะ จังหวัดสงขลา” ซึ่งเป็นส่วน
หนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา ภายใต้การ
ควบคุมของอาจารย์ ดร. ดวงเพชร สมศรี ประธานกรรมการควบคุมดุษฎีนิพนธ์ ขณะนี้อยู่ในขั้นตอนการ
สำรวจความคิดเห็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อนำมาประกอบการทำวิจัยให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

เพื่อการนี้ จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ให้ นายเคียง ศรีรัตนโชติ เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการ
สัมภาษณ์ท่าน ส่วนวัน เวลา และสถานที่สัมภาษณ์ นิสิตจะเป็นผู้ประสานด้วยตนเอง

จึงเรียนมาเพื่อพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ และขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ประพันธ์ สุขขร)
รองคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

โทร./โทรสาร ๐ ๒๒๒๒ ๐๖๘๐

นิสิตผู้ทำวิจัย: นายเคียง ศรีรัตนโชติ โทร. ๐๙ ๔๒๘๒ ๔๘๔๓

ประวัติผู้วิจัย

- ชื่อ-นามสกุล : นายเคียง ศรีรัตนโชติ
- วัน เดือน ปีเกิด : ๑๘ เมษายน ๒๕๐๙
- ภูมิลำเนา : ๗๘ หมู่ ๒ ตำบลโคกชะงาย อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง
- ประวัติการศึกษา :
- : พ.ศ. ๒๕๒๘
ประกาศนียบัตรวิชาชีพอิเล็กทรอนิกส์ วิทยาลัยเทคนิคพัทลุง
อ.เมือง จ.พัทลุง
 - : พ.ศ. ๒๕๓๐
ประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูงอิเล็กทรอนิกส์ เซนต์จอห์นอาชีวะ
กรุงเทพมหานคร
 - : พ.ศ. ๒๕๔๗
รัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช
 - : พ.ศ. ๒๕๕๐
บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต (MBA) มหาวิทยาลัยรามคำแหง
- ประวัติการทำงาน : การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย โรงไฟฟ้าจะนะ อ.จะนะ จ.สงขลา
- ปีที่เข้าศึกษา : พ.ศ. ๒๕๕๘
- ปีที่จบการศึกษา : พ.ศ. ๒๕๖๑
- ที่อยู่ปัจจุบัน : ๒ และ ๔ หมู่บ้านศรีสยาม ซ.บ้านศรีสยาม ถ.เอเชีย ต. ควนลัง
อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา
- : โทร ๐๙๔-๔๒๓-๔๔๕ โทร ๐๙๔-๒๘๒๔๘๔๑,
Email : tui_party@hotmail.com